

มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์
BURIRAM RAJABHAT UNIVERSITY

วารสารพัฒน์ชนวนมรุณ

—มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์—

JOURNAL OF PATTHANA WANAMRUNG BURIRAM RAJABHAT UNIVERSITY

ฉบับมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์

ปีที่ 1 ฉบับที่ 1 (มกราคม-มิถุนายน 2567)
Vol. 1 No.2 (January-June 2024)

สาขาวิชาการพัฒนาสังคม คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์

สนับสนุนวารสารโดย มูลนิธิสุทธจริตนันท์ อยู่วิทยา

วารสารพัฒน์นวมรุง

มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์

JOURNAL OF PATTHANA WANAMRUNG BURIRAM RAJABHAT UNIVERSITY

ปีที่ 1 ฉบับที่ 1 (มกราคม-มิถุนายน 2567)

ชื่อวารสาร

วารสารพัฒน์นวมรุง มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์

ที่ปรึกษา

รองศาสตราจารย์มาลีณี จุฑาปะมา

อธิการบดีมหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์

รองศาสตราจารย์ ดร. อัครพนธ์ เนื้อไม้หอม

คณบดีคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์

บรรณาธิการ

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.จริยาภรณ์ ปิตาทะสังข์ มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์

ผู้ช่วยบรรณาธิการ

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ศศินาถ ช่อชู

มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์

อาจารย์ ดร.จตุพร ดอนโสม

มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์

กองบรรณาธิการ (ภายนอกและภายใน)

ศาสตราจารย์ ดร.วรวิทย์ ไรรัตน์พันธ์

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ศาสตราจารย์ ดร.สมศักดิ์ สามัคคีธรรม

สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์

รองศาสตราจารย์ ดร.โยธิน แสงวงศ์

มหาวิทยาลัยมหิดล

รองศาสตราจารย์ ดร.สมศักดิ์ ศรีสันติสุข

มหาวิทยาลัยขอนแก่น

รองศาสตราจารย์ ดร.สุทธิพร บุญมาก

มหาวิทยาลัยทักษิณ

รองศาสตราจารย์ ดร.สุกัญญา สมอนา

มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.จิตติ มงคลชัยอรัญญา

สถาบันบริหารจัดการธนาคารที่ดิน (องค์การมหาชน)

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พัชรินทร์ ลาภานันท์

มหาวิทยาลัยขอนแก่น

ผู้ช่วยศาสตราจารย์เสถียร ศรีชื่น

มหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ

ดร.สมพันธ์ เตชะอธิก

มหาวิทยาลัยขอนแก่น

ดร.พัชรินทร์ ฤทธวรารักษ์

สถาบันวิจัยเพื่อพัฒนาสังคม มหาวิทยาลัยขอนแก่น

วารสารพัฒน์มรรณ

มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์

JOURNAL OF PATTHANA WANAMRUNG BURIRAM RAJABHAT UNIVERSITY

ปีที่ 1 ฉบับที่ 1 (มกราคม-มิถุนายน 2567)

นายวุฒิพงศ์ ชาศรีตพงศ์

นายอุบล อยู่หว่า

รองศาสตราจารย์ ดร.บุญแสนอ ศรีวิเศษ

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.คัมภีร์ภาพ อินทะนุ

มูลนิธิสุทธีรัตน์ อยู่วิทยา

นักพัฒนาอิสระ

มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์

มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์

ตรวจสอบภาษา

อาจารย์พุทธชาติ ลิ้มศิริเรืองโร

อาจารย์ภาณุพันธ์ ปานทอง

มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์

มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์

ผู้ประเมินอิสระประจำฉบับ

ศาสตราจารย์ ดร.สมศักดิ์ สามัคคีธรรม

รองศาสตราจารย์ ดร.สมมาตร ผลเกิด

รองศาสตราจารย์ ดร.สุกักร์ สมอนา

รองศาสตราจารย์ อุทิศ ทาหอม

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.รักษนก ชำนาญมาก

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อุทุมพร หลอดโค

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.คณางค์ ชอช

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สถาพร วิชัยรัมย์

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.กัลยาณี ชีระวงศ์ภิญโญ

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.นพดล ชีระวงษ์ภิญโญ

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เขมิกา อารมณ

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สินทรัพย์ ยืนยาว

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ รุ่งรัตน์ หัตถกรรม

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ เสถียร ลิขิน

อาจารย์ ดร.ฐิติรัตน์ เวทย์ศิริยานันท์

สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์

มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์

มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี

มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์

มหาวิทยาลัยขอนแก่น

มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร

มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์

มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์

มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์

มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์

มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์

มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์

มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์

มหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ

มหาวิทยาลัยราชภัฏร้อยเอ็ด

วารสารพัฒน์มรรุ่ง

มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์

JOURNAL OF PATHANA WANAMRUNG BURIRAM RAJABHAT UNIVERSITY

ปีที่ 1 ฉบับที่ 1 (มกราคม-มิถุนายน 2567)

ฝ่ายจัดการ

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ฟ้าประทาน เต็มขุนทด	มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ขวัญภา วงศ์ไพศาลสิริกุล	มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ศรีนวล มั่นนรดิษฐ์	มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์
อาจารย์สุจิตรา ยางนอก	มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์
อาจารย์ธิดารัตน์ คีมกระโทก	มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์
อาจารย์เชาวฤทธิ์ ไสภักดี	มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์
อาจารย์กฤษณ์ ปิตาทะสังข์	มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์

กำหนดการเผยแพร่

ปีละ 2 ฉบับ ฉบับที่ 1 มกราคม – มิถุนายน

ฉบับที่ 2 กรกฎาคม – ธันวาคม

สำนักงาน

สาขาวิชาการพัฒนาลังคม คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์

ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดบุรีรัมย์ 31000

มือถือ 09-8120-0095

เว็บไซต์วารสาร <https://so16.tci-thaijo.org/index.php/JPWBRU>

Email : chariyaporn.pt@bru.ac.th

Name of the Journal

Journal of Patthana Wanamrung, Buriram Rajabhat University: JPW BRU)

Editorial Board Advisors

Malinee Chutopama	President of Buriram Rajabhat University
Akkarapon Nuemaihom	Dean of the Faculty of Humanities and Social Sciences, Buriram Rajabhat University

Editor-in-Chief

Chariyaporn Pitathasang	Buriram Rajabhat University
-------------------------	-----------------------------

Associate Editors

Jatuporn Donsom	Buriram Rajabhat University
Kakanang Chorchoo	Buriram Rajabhat University

Editorial Board (External and Internal)

Warawut Romrattanapan	Thammasat University
Somsak Samukkethum	National Institute of Development Administration
Yothin Sawangde	Mahidol University
Somsak Srisontisuk	Khon Kaen University
Suttiporn Bunmak	Thanksin University
Supee Samorna	Udon Thani Rajabhat University
Jitti Mongkolnchaiarunya	The Land Bank Administration Institute (Public Organization)
Patcharin Lapanun	Khon Kaen University
Sathian Seechuen	Sisaket Rajabhat University
Somphant Techaatik	Khon Kaen University
Patcharin, Ruchuwarak	Research for Social Development Institute, Khon Kaen University

Wutthipong Chakratphong	Suthirat Yoovidhya Foundation
Ubon Yuwa	Independent Developer
BunsanoeTriwiset	Buriram Rajabhat University
Kampeeraphab Intanoo	Buriram Rajabhat University

English Language Editors

Puttachart Limsiriruengrai	Buriram Rajabhat University
Panupan Panthong	Buriram Rajabhat University

บทบรรณาธิการ

เปิดพุทธศักราชใหม่ 2567 พร้อมกับการเริ่มต้นนับหนึ่งในหน้าปฐมฤกษ์ฉบับ ของวารสารน้องใหม่ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์ จุดเริ่มต้นบนประกายความฝันอันยิ่งใหญ่ของคณาจารย์กลุ่มเล็กที่อาสาเชื่อมประสานภาคีเครือข่าย เพื่อหาช่องทางสร้างพื้นที่ให้กับงานวิชาการด้านการพัฒนาสังคม ด้วยมุ่งหวังจะให้เกิดการวิพากษ์ ถกเถียง แลกเปลี่ยน และนำเสนอองค์ความรู้ด้านการพัฒนาอีสานและสังคมไทยมุมใหม่ ที่ทันต่อสภาวะการเปลี่ยนแปลงที่รวดเร็ว ตลอดจนประเด็นทางสังคมและวัฒนธรรมที่หลากหลาย กระจัดกระจายแต่ร้อยรัดเชื่อมโยงวิถีชีวิตผู้คนให้ดำรงอยู่ในทุกสถานการณ์จากอดีตสู่ปัจจุบัน ล่วงอนาคต วารสาร “พัฒนามรรู มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์” จึงเปิดองค์ความรู้ในฉบับแรกด้วยบทความ 6 เรื่อง ประกอบไปด้วยบทความเรื่อง “การปกครองท้องถิ่นอีสานในรัฐสยาม (2322-2435) : นัยยะต่อสิทธิในการปกครองตนเองของท้องถิ่น” ของสุนทรชัย ขอบยศ บทความที่สองเรื่อง “เผด็จการ รัฐประหาร ความรุนแรง ความล้มเหลวในการส่งเสริมแนวคิดประชาธิปไตยในเมียนมา” ของอภิมุข สดมพฤกษ์ บทความที่สามเรื่อง “เส้นทางการค้าชาย “ตลาด 5 นาที” สู่เศรษฐกิจชุมชนจังหวัดบุรีรัมย์” ของธงชัย สีโสมณและคณะ บทความที่สี่เรื่อง “การพึ่งพาตนเองตามหลักพุทธธรรมของผู้สูงอายุไทย” ของธฤชณู เมธาวุฒิสกุล บทความที่ห้าเรื่อง “แนวทางการพัฒนาเมืองที่เป็นมิตรต่อผู้สูงอายุของเทศบาลตำบลบ้านเชียง อำเภอนองหาน จังหวัดอุดรธานี” ของอัญญา แกะทาคำ และเราปิดท้ายฉบับด้วยบทความที่สะท้อนสังคมร่วมสมัยเรื่อง “การสร้างตัวตนของกลุ่มเพศทางเลือกบนพื้นที่สาธารณะและพื้นที่ทางสังคมออนไลน์” ของรัชชานนท์ ศรีเพี้ยชัย และคณะ ทุกบทความต่างนำเสนอประเด็น ชี้ชวนให้ถกเถียงตั้งคำถาม นำไปสู่การคลี่คลายได้คำตอบในหลากหลายแง่มุม

แสงพระอาทิตย์ที่ลอดผ่านทุกช่องประตูมรรูนั่น ดุจดังความหวังขับเคลื่อนงานวิชาการพัฒนาอีสานและทั่วทุกภูมิภาคให้เบ่งบาน สมกับปณิธานร่วมของเรา “**ได้ร่มเงาภูเขาใหญ่ เราจะขับเคลื่อน สร้างสรรค์เจตนารมณ์ดี เคียงกัน**” สวัสดิสักราชใหม่ด้วยจิตมิตรภาพถึงเครือข่ายกัลยาณมิตรทางวิชาการทุกท่าน ณ ขณะเวลาของเรา ได้มาบรรจบกัน “**พัฒนามรรู มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์**”

จริยาภรณ์ ปิตาทะสังข์

บรรณาธิการ

สารบัญ

เรื่อง

หน้า

การปกครองท้องถิ่นอีสานในรัฐสยาม (2322-2435): นัยยะต่อสิทธิในการปกครองตนเองของท้องถิ่น Local Governance of Isan in the State of Siam (1879-1892): Implications for the Right to Self-governance of Localities <i>สุนทรชัย ชอปปยศ</i> <i>Sunthonchai Chopyot</i>	1
เผด็จการ รัฐประหาร ความรุนแรง ความล้มเหลวในการส่งเสริม แนวคิดประชาธิปไตยในเมียนมา Dictatorship, Coup, Violence, Failure to Promote the Idea of Democracy in Myanmar <i>อภิมุข สดมพฤษ</i> <i>Aphimuk Sodomphruek</i>	26
เส้นทางการค้าขาย “ตลาด 5 นาที” สู่เศรษฐกิจชุมชนจังหวัดบุรีรัมย์..... The Five-minute Market Trade Route Towards the Community Economy in Buriram Province <i>ธงชัย สี่โสภณ ชนมวัต ก้อนทอง ธนาวุฒิ พันนอก</i> <i>ปวรปรัชญ์ คุ่มสุวรรณ จีระประภา ปราชโก บุญลิตา ยืนยง</i> <i>Thongchai Sisophon Chonmawat Konthong Tanawut Pannok</i> <i>Phawonprat Khumsuwan Jiraprapha Prachiko Boonsita Yuenyong</i>	49
การพึ่งพาตนเองตามหลักพุทธธรรมของผู้สูงอายุไทย Self-reliance According to Buddhist Principles of Thai Elderly <i>ธฤษณ เมธาวิสุทธิกุล</i> <i>Thidsanu Methawudthisakun</i>	69

สารบัญ (ต่อ)

เรื่อง	หน้า
แนวทางการพัฒนาเมืองที่เป็นมิตรต่อผู้สูงอายุของเทศบาลตำบลบ้านเชียง..... อำเภอหนองหาน จังหวัดอุดรธานี Development Guidelines for Age-friendly Cities of Ban Chiang Municipality Nong Han District Udonthani Province อัญชณา แกะทาคำ Anchana Kaetakham	94
การสร้างตัวตนของกลุ่มเพศทางเลือกบนพื้นที่สาธารณะ..... และพื้นที่ทางสังคมออนไลน์ Self-Creation for the LGBTQ+ group on Public Spaces and Social Media Spaces รัชชานนท์ ศรีเพี้ยชัย, อมรรัตน์ พรหมสาขา ณ สกลนคร อุทุมพร หลอดโค Ratchanon Sripiachai, Amornrat Phrommasakha na Sakonnakhon Uthumporn Lordko	123

การปกครองท้องถิ่นอีสานในรัฐสยาม (2322–2435):

นัยยะต่อสิทธิในการปกครองตนเองของท้องถิ่น

Local Governance of Isan in the State of Siam (1879–1892):

Implications for the Right to Self-governance of Localities

สุนทรชัย ชอบยศ¹

Sunthonchai Chopyot

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้อธิบายระบบการปกครองท้องถิ่นอีสานก่อนการปฏิรูป (2322–2435) มีลักษณะอย่างไร และระบบการปกครองดังกล่าวสามารถนำมาอธิบายในแง่ของทางทฤษฎีหรือแนวคิดทางการเมืองในสังคมการเมืองไทยร่วมสมัยได้หรือไม่อย่างไร ผลการศึกษาพบว่า ระบบการปกครองอีสานก่อนการปฏิรูปการปกครองสมัยรัชกาลที่ 5 มีสองระบบใหญ่ด้วยกัน คือ ระบบอาญาสี่อันมีต้นแบบจากการปกครองของลาวล้านช้าง และระบบที่สองคือระบบการปกครองที่สอดคล้องกับการปกครองแบบสยาม ทั้งนี้แนวคิดที่สามารถนำมาอธิบายในแง่ของทางทฤษฎีการเมืองหรือนำมาอธิบายสังคมการเมืองไทยร่วมสมัย ได้แก่ แนวคิดว่าการปกครองตนเองของท้องถิ่น แนวคิดว่าด้วยอำนาจอิสระในการปกครองท้องถิ่น แนวคิดว่าการตัดสินใจด้วยตนเอง แนวคิดว่าการกระจายอำนาจ แนวคิดด้วย รัฐ ชาติ และอำนาจอธิปไตย และการก่อให้เกิดประชาธิปไตยที่หลากหลายรูปแบบในระดับท้องถิ่น

คำสำคัญ: การปกครองท้องถิ่น, อีสาน, การปกครองตนเองของท้องถิ่น

Abstract

The study examines the Isan local government structure before King Rama V (1879–1892) instituted an administrative reform. The study looks at Isan's two-system governance structure, which includes the system of four rulers that are based on the Lan

¹ อาจารย์ประจำสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ วิทยาลัยการเมืองการปกครอง มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

Xang government and one that is in line with conventional Thai governance. The study finds important political ideas pertinent to Thai political society today by examining these historical patterns of government. These ideas encompass the concepts of state, country, and sovereignty as well as local autonomy, self-determination, decentralization, and self-government. The study also emphasizes how many forms of democracy are being created locally. The results show that the enduring ideals reflected in these historical governance institutions continue to influence contemporary arguments about decentralization and local governance in Thailand. Through the contextualization of the Isan administrative system within wider political theories, this study offers significant insights into the development of local government practices and their relevance to Thailand's current political landscape.

Keywords: local government, Isan, Self-governance

บทนำ

อีสานเป็นภูมิภาคที่ใหญ่ที่สุดในประเทศไทย พื้นที่ในอีสานคิดเป็นหนึ่งในสามของพื้นที่ทั้งประเทศ (Keyes, 2556 ; สุเทพ สุนทรเกสัช, 2548) อีสานมีประชากรมากถึง 21,848,228 คน คิดเป็นร้อยละ 33 ของประชากรไทย (ผู้เขียนคำนวณข้อมูลจาก สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2564) ทั้งนี้คำว่า “อีสาน” แต่เดิมเขียนเป็น “อิสาน” และ “อิสาน” เป็นคำที่เริ่มใช้ครั้งแรกในปี พ.ศ. 2443 โดยราชสำนักกรุงเทพฯ ใช้เรียกมณฑลอิสาน ซึ่งก่อนหน้าการปฏิรูปการปกครองในปี พ.ศ. 2433 บริเวณที่รู้จักในนามมณฑลอิสานนี้ จะเป็นที่รู้จักกันโดยทั่วไปในนามของ “หัวเมืองลาวตะวันออก” และ “เขมรป่าดง” ซึ่งหมายรวมถึงหัวเมืองลาวทางฝั่งซ้ายแม่น้ำโขงอีกหลายหัวเมืองก่อนที่จะตกเป็นเมืองขึ้นของฝรั่งเศส ต่อมาเรียกว่าหัวเมืองลาวฝ่ายตะวันออกเฉียงเหนือ (2433) หัวเมืองลาวกาว (2434) และมณฑลลาวกาว (2437) ตามลำดับ ซึ่งในระยะนี้หัวเมืองลาวฝั่งซ้ายได้ตกเป็นอาณานิคมของฝรั่งเศสแล้ว ยกเว้นนครจำปาศักดิ์ ฉะนั้นแถบนี้จึงเหลือแต่หัวเมืองฝั่งขวาที่อยู่ภายใต้อิทธิพลของประเทศไทย ครั้นในปี พ.ศ. 2442 ก็ได้เปลี่ยนชื่อจาก “มณฑลลาวกาว” มาเป็น “มณฑลตะวันออกเฉียงเหนือ” ส่วนคำว่า “ภาคอีสาน” หรือเขียนอีกแบบคือ “ภาคอิสาน” เป็นคำที่ราชสำนักกรุงเทพฯ ประกาศใช้อย่างเป็นทางการในปี พ.ศ. 2465 อันเป็นผลมาจากการกำหนดเขตการปกครองที่ได้รวมมณฑลต่างๆ ที่มีอยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือของกรุงเทพฯ เข้า

ด้วยกัน คือ มณฑลอุดร มณฑลอุบลราชธานี และมณฑลร้อยเอ็ด (ซึ่งแยกมาจากมณฑลอิสาน ในปี พ.ศ. 2455 และได้เปลี่ยนชื่อมณฑลอิสานเป็นมณฑลอุบลราชธานี) ยกเว้นมณฑลนครราชสีมา ดังนั้นคำว่า “อิสาน” หรือ “อีสาน” จึงไม่ใช่คำที่ใช้เรียกดั้งเดิมจากคนในแถบนี้ แต่เป็นคำที่สร้างขึ้นใหม่ภายหลังการปฏิรูปการปกครองของราชสำนักกรุงเทพฯ โดยใช้ชื่อทิศในสมัยโบราณเป็นคำที่นำมาใช้เรียกเขตการปกครองหัวเมืองแถบนี้ (ดารารัตน์ เมตตาริกานนท์, 2546 : 19) ทั้งนี้ภาคตะวันออกเฉียงเหนือเป็นดินแดนที่ถือได้ว่าตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกของที่ราบลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา ไปจนจรดฝั่งตะวันตกของแม่น้ำโขงรวมพื้นที่ทั้งสิ้น 170,266 ตารางกิโลเมตร (สุเทพ สุนทรเภสัช, 2548: 5)

สำหรับการอธิบายการปกครองท้องถิ่นอีสานนั้นสามารถพิจารณาจากหลักการของนครินทร์ เมฆไตรรัตน์ (2547) ที่ได้ให้แนวทางในการวิเคราะห์องค์การปกครองส่วนท้องถิ่นว่า มีสองแนวคิดด้วยกันนั่นคือ แนวความคิดแรกมองว่ามีความคิด ความเชื่อและมีแนวทางในการพิจารณาที่แลเห็นว่า การปกครองท้องถิ่นของทุกประเทศมีความเป็นมาตั้งแต่สมัยโบราณ และอาจมีมานับตั้งแต่มนุษย์ได้ก่อตั้งสังคมการเมืองขึ้นในโลก เช่น แนวคิดการปกครองสมัยกรีก โรมัน รวมถึงการปกครองของไทยนับแต่สมัยสุโขทัยหรือก่อนหน้านั้น หลังจากนั้นแนวคิดการปกครองท้องถิ่นก็มีวิวัฒนาการมาอย่างต่อเนื่องมาเรื่อย ๆ ซึ่งแนวคิดนี้มีลักษณะเป็นแบบจารีตนิยม (Traditionalist Perspective) ซึ่งมีแนวคิดตรงข้ามกับกลุ่มที่สองที่มองว่า การปกครองท้องถิ่นเป็นผลผลิตของรัฐสมัยใหม่ (Modernist Perspective) ซึ่งการปกครองท้องถิ่นจะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อได้เกิดรัฐสมัยใหม่ขึ้นแล้ว(ต้องมีประชาชน ดินแดน อำนาจอธิปไตย และรัฐบาล) หรือมีแนวคิดในทำนองที่ว่า หากไม่มีรัฐบาลกลางเกิดขึ้นก็จะเป็นการปกครองท้องถิ่นตามมานั่นเอง ซึ่งรัฐสมัยใหม่ไม่ได้ให้การรับรองการปกครองท้องถิ่นที่มีมาแต่เดิม จึงทำให้ท้องถิ่นดั้งเดิมมีสถานะองค์กรไม่เป็นทางการหรือเป็นการปกครองท้องถิ่นที่ไม่เป็นทางการซึ่งดำรงอยู่ภายใต้รัฐสมัยใหม่เท่านั้น

สำหรับงานเขียนนี้ต้องการอธิบายการปกครองท้องถิ่นแบบจารีตนิยม โดยการอธิบายการปกครองท้องถิ่นอีสานซึ่งเชื่อว่าประวัติศาสตร์เป็นการศึกษาอดีต เพื่อทำความเข้าใจปัจจุบันและสามารถนำมาใช้กำหนดแนวทางในอนาคตได้ และในขณะเดียวกันก็จะจำลองแนวคิดเกี่ยวกับการปกครองท้องถิ่นในปัจจุบันและอธิบายร่วมโดยการใช้แนวคิดทฤษฎีและอุดมการณ์ทางการเมือง กล่าวได้ว่างานเขียนนี้ใช้ทั้งแนวทางจารีตนิยม (Traditionalist Perspective) ในแง่มุมทางประวัติศาสตร์การปกครองอีสานและการปกครองท้องถิ่นแบบ

สมัยใหม่นิยม (Modernist Perspective) ในแง่มุมมองการวิเคราะห์เพื่อประยุกต์ใช้ในการปกครองท้องถิ่นในรัฐสมัยใหม่ ทั้งนี้เพื่อให้สามารถนำข้อมูลที่ดีมาอธิบายหรือประยุกต์ใช้กับปัจจุบัน แม้จะมีความแตกต่างในบริบท แต่ก็มีความประเด็นที่สามารถหยิบยกมาอธิบายเพื่อเป็นคุณูปการต่อการปกครองท้องถิ่นในปัจจุบัน ดังนั้นงานเขียนนี้จึงต้องการตอบคำถามว่าระบบการปกครองท้องถิ่นอีสานก่อนการปฏิรูป (2322-2435) มีลักษณะอย่างไร และระบบการปกครองดังกล่าวสามารถนำมาอธิบายในแง่มุมมองทางทฤษฎีการเมืองหรือนำมาอธิบายสังคมการเมืองไทยร่วมสมัยได้หรือไม่อย่างไร คำถามนี้จึงนำมาสู่การแสวงหาคำตอบดังต่อไปนี้

การปกครองท้องถิ่นอีสานในรัฐสยามก่อนการปฏิรูป (2322-2435)

ประเด็นนี้ต้องการตอบคำถามว่าในข้อเท็จจริงแล้วการปกครองท้องถิ่นอีสานตั้งแต่ช่วงที่อยู่ภายใต้การปกครองของรัฐสยามจนถึงก่อนการปฏิรูปการปกครองในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวมีลักษณะอย่างไร โดยจะขออธิบายตามลำดับดังนี้

ทำไมต้องเริ่มที่ 2322-2435

ในปีพ.ศ. 2322 อาณาจักรลาวล้านช้างทั้งสามอาณาจักรได้ตกเป็นประเทศราชหรือเมืองขึ้นของกรุงธนบุรี ปัจจัยที่ทำให้สูญเสียเอกราชคือความขัดแย้งกันเองตลอดระยะเวลา 84 ปีในกลุ่มผู้นำเวียงจันทน์ จนนำมาสู่การแตกออกเป็นสามอาณาจักร (พ.ศ.2256) คือ หลวงพระบาง เวียงจันทน์ จำปาศักดิ์ (สุริย ธีรศาสตร์, 2552) นับแต่ปี 2322-2435 ที่หัวเมืองลาวตกอยู่ภายใต้การปกครองของสยามอันเป็นช่วงปลายธนบุรีและต้นรัตนโกสินทร์ รัฐสยามยอมให้การปกครองในแถบนี้ใช้ระบบการปกครองแบบอาณาจักรลาวล้านช้างดั้งเดิม (ที่เรียกว่าระบบอาญาสี่) โดยรัฐบาลกลางมิได้ส่งคนของตนหรือตัวแทนของสยามเข้าไปก้าวก่ายการปกครอง เจ้าเมืองตลอดจนขุนนางทุกระดับเป็นผู้นำท้องถิ่นซึ่งเป็นญาติกัน การเก็บภาษี การตัดสินคดี การรักษาความสงบเรียบร้อย ตลอดจนงานบริหารงานบุคคลเป็นเรื่องของเมืองต่างๆ ในหัวเมืองที่มีอำนาจในการจัดการตนเอง โดยรัฐบาลของพระมหากษัตริย์ส่วนกลางมิได้เข้าไปใช้อำนาจในลักษณะเบ็ดเสร็จเด็ดขาดแต่ประการใด (สุริย ธีรศาสตร์ และดารารัตน์ เมตตาริกานนท์, 2541)

รูปแบบการปกครองท้องถิ่นอีสานตลอดระยะเวลา 114 ปี

ภายหลังที่ดินแดน (ลาว) อีสานและลาวฝั่งซ้ายแม่น้ำโขง ตกเป็นเมืองขึ้นของสยาม ระยะเวลา 114 ปี ล้านช้างฝั่งซ้ายจึงถูกฝรั่งเศสยึดเป็นเมืองขึ้นในช่วงของการล่าอาณานิคมของตะวันตก แต่แผ่นดินอีสานยังเป็นของสยาม ทั้งนี้ในการปกครองช่วงเวลาที่ประเทศราชของสยามนั้น สยามค่อนข้างให้อำนาจอิสระในการปกครองของผู้ปกครองหรือชนชั้นขุนนางของอีสาน และแม้กระทั่งในอีสานเองระบบการปกครองหัวเมืองของสยามที่มีในดินแดนอีสานก็มีความต่างกัน ดังที่สุวิทย์ ชีรสอวน (2552) ได้อธิบายว่าระบบการปกครองอีสานก่อนการปฏิรูปการปกครองสมัยรัชกาลที่ 5 มีสองระบบใหญ่ด้วยกัน โดยระบบแรกเรียกว่าระบบอาญาสี่ อันมีต้นแบบจากการปกครองของล้านช้าง ซึ่งรูปแบบนี้ใช้ปกครองกลุ่มลาวในอีสานเป็นหลัก และระบบที่สอง คือระบบที่สอดคล้องกับการปกครองแบบไทย โดยยึดตามแบบการปกครองของราชสำนักสยาม ทั้งนี้ระบบการปกครองแบบแรกกินพื้นที่ราวสองในสามของภูมิภาค โดยจะขอขยายความรูปแบบการปกครองในอีสานก่อนการรวมศูนย์อำนาจการปกครอง เพื่อให้เข้าใจรูปแบบการปกครองท้องถิ่นอีสานในรัฐจารีต ดังนี้

การปกครองท้องถิ่นอีสานในรูปแบบแรก : การปกครองกลุ่มลาวล้านช้างหรือระบบอาญาสี่

การปกครองหัวเมืองในภาคอีสานกินพื้นที่กว่าสองในสามใช้การปกครองที่เรียกทั่วไปว่า “ระบบอาญาสี่” ช่วงระยะเวลาดังกล่าวสยามยังคงปล่อยให้หัวเมืองต่างๆ ในภาคอีสานมีอิสระในการปกครองตนเองตามแบบอย่างราชสำนักลาว ซึ่งมีการแบ่งออกเป็น 5 ระดับ คือ (ไพฑูริย์ มีกุล, 2532)

1) อาญาสี่หรืออาญาสี่ เป็นตำแหน่งกรมการเมืองระดับสูง (ได้แก่ เจ้าเมืองอุปฮาด ราชวงศ์ ราชบุตร ตำแหน่งทั้งสี่นี้พระมหากษัตริย์เป็นผู้สถาปนาแต่งตั้ง ส่วนตำแหน่งอื่นๆ เป็นอำนาจของเจ้าเมือง)

2) ตำแหน่งผู้ช่วยอาญาสี่ (ท้าวสุริยะ ท้าวสุริโย ท้าวโพธิสาร และท้าวสิทธิสาร)

3) ชื่อบ้านขางเมือง เป็นตำแหน่งรองจากผู้ช่วยอาญาสี่ (เมืองแสน เมืองจันทร์ เมืองกลาง เมืองขวาและเมืองซ้าย เมืองคุก เมืองสาม เมืองแพน นาเหนือ นาใต้ ชานेत्र ชานนท์ มหาเสนา มหามนตรี ชำบฉัต สุปิ กรมเมือง)

4) ตำแหน่งพิเศษ (เพียซาโนชิต ซาญูธร ราชต่างใจ คำมุงคุณ เพียซาบรรทม เพียดินแทนแลนดินเมือง เพียดริสุธรรม เพียดริบุญเรือง เพียดริฮาด เพียดริวงศ์ ฯลฯ)

5) ตำแหน่งสำหรับหมู่บ้าน (ท้าวฝ่าย ตาแสง นายบ้านและจำบ้าน)

ลักษณะการปกครองดังกล่าวใช้มาจนถึงปี 2433 และเลิกใช้เมื่อพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงทรงเริ่มปฏิรูปการปกครองจนถึงปี 2434 มีความพยายามค่อย ๆ ปรับระบบการปกครองจนรูปแบบการปกครองอีสานถูกยกเลิกไปในที่สุด

การปกครองท้องถิ่นอีสานในรูปแบบที่สอง : ระบบการปกครองอีสานแบบไทย

การปกครองรูปแบบนี้ส่วนใหญ่เป็นพื้นที่ ที่ราชสำนักสยามเข้ามาสัมพันธ์ด้วย โดยเฉพาะในเขตอีสานใต้ ได้แก่ นครราชสีมาและเมืองขึ้น พิมาย บุรีรัมย์ เขมรป่าดง คือ สุรินทร์ สังขะ ขุขันธ์ ศรีสะเกษ เดชอุดม ส่วนใหญ่การปกครองแบบไทย โดยกลุ่มคนในพื้นที่ดังกล่าวส่วนใหญ่เป็นชาวไทยภูเขา ไทยเขมร ไทยโคราช กรณีการปกครองแบบไทยที่ชัดเจนเช่น กรณีเมืองนครราชสีมาดังนี้

1) เจ้าเมือง (ออกญา หรือพระยากำแหงสงครามรามภักดีพิริยภาพะ) เจ้าเมืองโท คักดินา 10,000 (ต่อมาพัฒนาเป็นผู้ว่าราชการเมืองและผู้ว่าราชการจังหวัดตามลำดับ)

2) พระยาปลัด คักดินา 1,200 (ต่อมาคือปลัดจังหวัด)

3) พระยาพรหม ยกกระบัตร คักดินา 1,000 (ดูแลความจงรักภักดีของเจ้าเมือง กรมการเมือง ต่อกษัตริย์ตัดสินคดีบางประเภท เป็นคนที่ส่งมาจากเมืองหลวงเพื่อสอดส่องดูแล)

4) พระพล คักดินา 1,000 มีหน้าที่ดูแลฝ่ายทหารคล้ายสมุหกลาโหมในเมืองหลวง

5) พระมหาดไทย มีคักดินา 1,000 มีหน้าที่ดูแลฝ่ายพลเรือนคล้ายสมุหนายกในเมืองหลวง

6) หลวงเมือง คักดินา 800 มีหน้าที่รักษาความสงบเรียบร้อย คล้ายกับเสนาบดีกรมเมืองในเมืองหลวง

7) หลวงวัง คักดินา 800 มีหน้าที่ดูแลพิธีกรรมของเมืองคล้ายเสนาบดีกรมวังในเมืองหลวง

8) หลวงคลัง คักดินา 800 มีหน้าที่ดูแลการคลังและภาษีอากรของเมืองคล้าย เสนาบดีคลังในเมืองหลวง

9) หลวงนา คักดินา 800 มีหน้าที่ดูแลด้านการเกษตรโดยเฉพาะการทำนาทำไร่องานราษฎร์ คล้ายกับเสนาบดีเกษตรของเมืองหลวง

10) หลวงสัสดิ (สุรัสวดี) คักดินา 800 มีหน้าที่ดูแลด้านทะเบียนไพร่พลของเมืองคล้ายกรมพระสุรัสดีของเมืองหลวง

กรณีตำแหน่งทั้ง 10 นี้พระมหากษัตริย์เป็นคนแต่งตั้งโดยทั่วไปจะเป็นญาติและผู้ใกล้ชิดกับเจ้าเมือง มีเพียงตำแหน่งยกกระบัตรเมืองเท่านั้นที่ถูกส่งมาจากเมืองหลวง

จากที่กล่าวมาจะเห็นได้ว่าการปฏิรูปการปกครองในสมัยรัชกาลที่ 5 รูปแบบการปกครองในพื้นที่อีสานไม่ได้มีความเป็นเอกภาพ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับมุมมองของสยามที่มีต่อพื้นที่ กล่าวคือ อำนาจที่สยามรุกคืบเข้ามาในแผ่นดินอีสานดูเหมือนกลุ่มอีสานใต้จะใกล้ชิดกับสยามมากกว่า เพราะมีประวัติศาสตร์ที่เชื่อมสัมพันธ์มาตั้งแต่สมัยอยุธยา ในขณะที่กลุ่มอีสานลาวกลับเสมือนเป็นแดนสนธยาเพราะการเดินทางมีความลำบากประกอบกับความห่างไกลราชธานี พื้นที่อีสานจึงมีอำนาจของส่วนกลางแบบหลวมๆและบทบาทหัวเมืองลาวก็เน้นการส่งเครื่องราชบรรณาการให้สยามเป็นสำคัญ

ทำไมสยามจึงมาสนใจผนวกอีสานช่วงพ.ศ. 2435

สยามได้ส่งข้าหลวงจากส่วนกลางไปปกครองหัวเมืองลาวตะวันออกและเขมรป่าดง ส่งผลให้อำนาจของส่วนกลางเพิ่มมากขึ้น เมื่อมีการปฏิรูปการปกครองส่วนภูมิภาคในปี พ.ศ. 2435 ซึ่งมีผลทำให้ “ระบบกินเมือง” (ระบบอาญาสี่) ในภาคอีสานถูกยกเลิกไป และเพื่อให้นโยบายสร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันสัมฤทธิ์ผลยิ่งขึ้น (สุวิทย์ ชีรสาดวัต และดาร์ตัน เมตตาริกานนท์, 2541) อันเป็นการสร้างเอกภาพในระบบการปกครองของสยามในการควบคุมอำนาจพื้นที่อีสาน ทั้งนี้มูลเหตุสำคัญที่ทำให้เกิดการรวมภูมิภาคอีสานให้กระชับอำนาจขึ้นอาจมีทั้งปัจจัยภายนอกและปัจจัยภายใน กล่าวคือในส่วนของปัจจัยภายนอกนั้น เนื่องจากการแผ่อิทธิพลของฝรั่งเศสเข้าสู่อินโดจีน กรณีเข้าควบคุมเขมรปีพ.ศ. 2427 ทำให้รัฐไทยวิตกกังวลด้วยเหตุนี้กิจการหัวเมืองจึงเป็นเรื่องที่ต้องเอาใจใส่ (สมชัย ภัทรธนานันท์, 2560) เหตุการณ์ความกังวลของรัชกาลที่ 5 ประทุขึ้นเมื่อเกิดสงครามไทย-ฝรั่งเศสเมื่อวันที่ 1 เมษายน 2436 จบลงด้วยการฝรั่งเศสใช้กองเรือรบปิดอ่าวไทยเพื่อบีบบังคับให้ไทยยกลาวฝั่งซ้าย(ตะวันออก)ของแม่น้ำโขงให้ฝรั่งเศส ไทยไม่อาจสู้กองกำลังฝรั่งเศสได้จึงต้องยกลาวฝั่งซ้ายให้ฝรั่งเศสตาม

สนธิสัญญาไทย-ฝรั่งเศสฉบับ 3 ตุลาคม 2436 (สุวิทย์ ชีรัสดิลก, 2552) ส่วนปัจจัยภายในที่สำคัญคือความพยายามที่จะเปลี่ยนแปลงการบริหารเมืองต่าง ๆ ให้สามารถจัดเก็บภาษีส่งพระคลังได้ในจำนวนที่เหมาะสม (สมชัย ภัทรธรรณันท์, 2560) เมื่อเป็นดังที่กล่าวมารัฐไทยจึงมีความพยายามอย่างยิ่งในการผนวกอีสานให้กลายเป็นส่วนหนึ่งของรัฐไทยอย่างเข้มข้นขึ้น จากเดิมที่ไม่ค่อยสนใจพื้นที่แถบนี้เท่าใดนัก อาจเป็นเพราะทั้งสภาพภูมิศาสตร์ในการเดินทาง รวมทั้งประโยชน์ที่จะได้รับในพื้นที่มีน้อยจนเป็นที่ไม่สนใจเท่าที่ควร ทั้งนี้สำหรับสภาพสังคมอีสานในอดีตมีโครงสร้างสังคมที่ไม่เท่าเทียมกันโดยมีกลุ่มผู้ปกครองเช่นเจ้าเมือง และมีไพร่ทาส การหายไปของไพร่ทาสในหัวเมืองก็มาจากการต้องการสลายกำลังของขุนนางของรัชกาลที่ 5 และรวมอำนาจเข้าสู่ศูนย์กลางและขึ้นตรงต่อกษัตริย์ในนามของระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์นั่นเอง

การปกครองท้องถิ่นอีสาน : นัยต่อสิทธิในการปกครองตนเองของท้องถิ่น

เมื่อกล่าวถึงข้อมูลทางประวัติศาสตร์แบบย่อของการปกครองท้องถิ่นอีสานแล้วคำถามใหญ่ที่ต้องเกิดขึ้นคือ “เราได้อะไรจากประวัติศาสตร์การปกครองท้องถิ่นอีสาน?” ซึ่งจะขออธิบายบนฐานข้อมูลที่มีดังต่อไปนี้

ประการแรก มิติความสัมพันธ์ระหว่างหน่วยปกครอง เป็นความสัมพันธ์ในลักษณะหลวมหรือพันธมิตรระหว่างกัน การเอื้อประโยชน์ระหว่างสยามกับหัวเมืองลาวต่างๆ กล่าวคือระบบความสัมพันธ์ของเมืองหลวงกับหัวเมือง พระมหากษัตริย์มีอำนาจในการแต่งตั้ง เลื่อนยศ ถอดถอนขุนนางในหัวเมืองอีสาน โดยมีการใช้พระราชพิธีถือน้ำพิพัฒน์สัตยาหรือน้ำสาบานเป็นเครื่องรักษา เจ้าเมืองยังได้รับประโยชน์จากส่วยและแรงงาน และกษัตริย์จะพิพากษากรณีเกิดข้อขัดแย้งระหว่างเมือง (สุวิทย์ ชีรัสดิลก, 2552) หัวเมืองลาวและเขมรป่าดงจะเป็นอิสระค่อนข้างมากโดยกลุ่มอาญาสี่ คณะผู้ปกครองเพียงต้องส่งส่วยแก่ราชสำนักสยามและเกณฑ์ไพร่พลตามความประสงค์ส่วนกลางนั่นเอง

ประการที่สอง การให้อำนาจอิสระในการจัดการปกครองในระดับพื้นที่ กล่าวคือ ในมิติการบริหารเมืองมีกลุ่มผู้ปกครองเมือง แม้จะเป็นการแต่งตั้งแต่ก็ให้อิสระในการคิดอ่านเพื่อดูแลและควบคุมไพร่พล(คณะอาญาสี่ + กลุ่มสัมพันธ์กับสยาม (อีสานใต้)) ในด้านนิติบัญญัติ (กฎหมายอีสาน) พบว่ามีกฎหมายในอีสานหลายฉบับที่สะท้อนว่าในอีสานไม่ได้ใช้กฎหมายร่วมกับราชสำนักสยาม เช่น งานของนิติลักษณะ แก้วจันดี (2561) ที่ศึกษาการประกอบสร้าง

กฎหมายโบราณอีสานพ.ศ. 2322-2433 โดยกฎหมายที่ใช้ในการวิเคราะห์ได้แก่ หลักคำเมืองสุวรรณภูมิ หลักคำเมืองสาเกตุนคร หลักคำเมืองภูเขียว หลักคำเมืองกาฬสินธุ์ คัมภีร์ธรรมศาสตร์ฉบับวัดดาวดึง (กฎหมายโบราณเมืองขอนแก่น) และกฎหมายหนองบัวลำภู กฎหมายเหล่านี้สะท้อนให้เห็นชัดเจนว่าการปกครองท้องถิ่นอีสานแบบจารีตมีอำนาจในการตราและใช้บังคับในระดับพื้นที่ร่วมกับการใช้จารีตหรือฮีตสิบสอง-คองสิบสี่ ประกอบการควบคุมคนในระดับท้องถิ่น และในมิติตุลาการหรือการศาล เจ้าเมืองมีอำนาจในการตัดสินอรรถคดีต่าง ๆ ในเขตเมือง แต่กรณีโทษประหารชีวิตกษัตริย์เท่านั้นจึงมีอำนาจตัดสิน

ประการที่สาม ชนชั้นผู้ปกครองในท้องถิ่นยังคงมีอภิสิทธิเหนือราษฎรในแต่ละท้องถิ่นแต่ไม่ปรากฏหลักฐานในการขัดแย้งระหว่างไพร่กับผู้ปกครองในท้องถิ่น เพียงแต่มีบ้างที่เสี่ยงการจ่ายส่วยโดยไปแต่งงานกับภรรยาในเมืองอื่นที่ห่างไกล ซึ่งตามประเพณีอีสานฝ่ายชายเมื่อแต่งงานแล้วจะไปอยู่ด้วยกับฝ่ายหญิง ทั้งนี้กรณีกบฏผู้มีบุญที่เกิดขึ้นในอีสาน ก็เป็นการต่อต้านอำนาจราชสำนักสยามเป็นหลักไม่ได้เป็นการต่อต้านเจ้าเมืองในท้องถิ่นแต่อย่างใด

ประการที่สี่ ระบบสังคมจารีตผู้ได้ปกครองล้วนเป็นไพร่ ทาส เพราะยุคก่อนการเลิกไพร่ทาส ท้องถิ่นอีสาน พบว่าเป็นสังคมจารีตที่มีไพร่ทาสและชนชั้นผู้ปกครอง แต่ในบริบทอีสานในรัฐสมัยใหม่ผู้คนกระตือรือร้นทางการเมือง เช่น การมีอนุสาวรีย์ประชาธิปไตยแห่งแรกของประเทศไทย ณ พื้นที่จังหวัดมหาสารคามซึ่งเกิดขึ้นก่อนอนุสาวรีย์ประชาธิปไตยในระดับประเทศ (ศรัญญู เทพสงเคราะห์, 2562) กรณีการเลือกตั้งท้องถิ่นและการเลือกตั้งระดับชาติและการเคลื่อนไหวทางการเมืองในระดับชาติเพื่อเรียกร้องความเป็นธรรมทางสังคมและประชาธิปไตย (दारาร์ตัน เมตตาริกานนท์, 2546) อันเป็นผลส่วนหนึ่งจากกระบวนการทำให้เป็นประชาธิปไตย (สมชัย ภัทรธนานันท์, 2555) จนก่อให้เกิดสำนึกพลเมืองของคนอีสานขึ้น

การปกครองท้องถิ่นอีสาน: วิเคราะห์ผ่านมุมมองอุดมการณ์ทางการเมือง

ทั้งนี้หากพิจารณาแง่มุมทางประวัติศาสตร์การปกครองท้องถิ่นอีสานแล้ว ประเด็นนี้จึงต้องการตอบคำถามว่าเราสามารถนำชุดข้อมูลนี้มาทำความเข้าใจและอธิบายการปกครองท้องถิ่นอีสาน โดยอาศัยแนวคิดหรือทฤษฎีอุดมการณ์ทางการเมืองมาใช้ในการสนับสนุนในมิติต่าง ๆ ได้อย่างไร ซึ่งจะขออธิบายดังนี้

1. แนวคิดว่าด้วยการปกครองตนเองของท้องถิ่น (Local Self Government)

การที่ชุมชนท้องถิ่นมีความสามารถในการจัดการปัญหาและสามารถจัดการความสัมพันธ์ของชุมชนท้องถิ่นหรือจัดการกับสิ่งต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชน ที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานความเป็นอิสระของการแสดงออก และมีองค์ความรู้ ที่อาจถูกถ่ายทอดมาในรูปแบบของภูมิปัญญาท้องถิ่นหรือการสั่งสมประสบการณ์ของท้องถิ่นเองโดยมีการกำหนดกลไกทั้งแผนงาน โครงการ รวมถึงองค์การจากคนในชุมชนท้องถิ่นโดยคำนึงถึงหลักความเสมอภาค เป็นธรรม สิทธิมนุษยชนและอัตลักษณ์ของชุมชนท้องถิ่น (โกวิทย์ พวงงาม, 2553) เอนก เหล่าธรรมทัศน์ (2552) เห็นว่าการปกครองท้องถิ่นควรมีแนวทางที่ต่างไปจากการเมืองระดับชาติ ไม่ควรลอกเลียนแบบระดับชาติ ท้องถิ่นควรทำให้เกิดการปกครองตนเองหรือ Self-government Democracy เพื่อสร้างพลังพลเมืองในการอาสาเข้ามาแก้ไขปัญหาชุมชนท้องถิ่น

การส่งเสริมการปกครองตนเองของท้องถิ่น เป็นการให้อิสระแก่ท้องถิ่นในการกำหนดทิศทางการทำงานของตนและรัฐอาจกำกับดูแลทางๆ โดยต้องมีการจัดสรรความสัมพันธ์ทางอำนาจใหม่ เช่น ระบบภาษี การเชื่อมโยงนโยบายการพัฒนาในระดับภาค การปกครองตนเองไม่ใช่การมีเอกราชและการแยกแผ่นดิน หรือเป็นการเสียอำนาจอธิปไตยของรัฐ หากแต่เป็นการโอนอำนาจคืนให้แก่ประชาชนในท้องถิ่นที่ไม่ใช่ความหมายคืนให้เจ้าเมือง แต่คืนให้พลเมืองในรัฐสมัยใหม่ให้อำนาจในการกำกับ ตรวจสอบ ควบคุมการทำงานของผู้นำปกครองและดูแลประชาชนที่ดีขึ้น ทั้งนี้อำนาจอธิปไตยคือสิทธิที่จะมีอำนาจเด็ดขาดและไม่จำกัด ไม่ว่าจะทางกฎหมายหรือทางการเมืองภายในอาณาเขตของรัฐ (Harrison & Boyd, 2018)

ทั้งนี้แนวคิดในการปกครองตนเองถือว่ามีสำคัญในการให้สิทธิแก่ชุมชนท้องถิ่นในการกำหนดชะตาชีวิตของตน หากปัจเจกบุคคลต้องการเป็นอิสระชุมชนก็มีความประสงค์เช่นนั้น เช่นเดียวกันโดยการปกครองตนเองในมิตินี้ไม่ได้ละเลยอำนาจรัฐที่สถาปนาขึ้นมาใหม่ในการรวมศูนย์อำนาจและปฏิเสธรัฐเช่นแนวคิดอนาธิปไตย หากแต่ยังคงยอมรับให้มีรัฐแต่การมีรัฐนั้นต้องมีอำนาจจำกัด (แนวคิด Neoliberalism) และให้ชุมชนท้องถิ่นทำหน้าที่หลักในการบริการสาธารณะ กล่าวคือรัฐอาจทำหน้าที่หลักคือ มิติความมั่นคง เช่น ทหาร กองทัพ มิติเศรษฐกิจเชิงมหภาค มิติการทูตและการระหว่างประเทศ เป็นต้น ซึ่งอำนาจเหล่านี้ย่อมเป็นของรัฐโดยชอบธรรม ส่วนอำนาจอื่นที่จะเป็นประโยชน์ต่อประชาชนในการดำเนินชีวิตควรให้ประชาชนดำเนินการด้วยตนเอง รัฐอาจดูแลอยู่ห่าง ๆ ในลักษณะการหนุนเสริมและการ

กำกับดูแลและการให้คำแนะนำมากกว่าการเป็นผู้ดำเนินการเองทั้งหมด ทั้งนี้เมื่อพิจารณาจากประวัติศาสตร์จะพบว่าอำนาจในการจัดการตนเองในระดับท้องถิ่นรัฐสยามเคยใช้มาเป็นเวลายาวนานแล้วก่อนระบบที่เป็นอยู่ในเวลานี้

2. แนวคิดว่าด้วยอำนาจอิสระในการปกครองตนเอง (Local Autonomy)

ในแวดวงวิชาการปกครองท้องถิ่น มักกล่าวถึงอำนาจอิสระของท้องถิ่น เพราะเป็น ตัวสะท้อนสำคัญหนึ่งในการส่งเสริมการปกครองตนเองของท้องถิ่น Clark (1984) ได้เสนอ ทฤษฎีเกี่ยวกับอำนาจอิสระของท้องถิ่น ซึ่งมองว่าทั้งฝั่งขวาและฝั่งซ้าย ล้วนต้องการความเป็น อิสระของท้องถิ่น โดยแนวคิดนี้ตั้งอยู่บนหลักการสองประการของอำนาจซึ่งได้รับแนวคิดจาก เบเนธัม (Bentham) นั่นคือ ภูมิคุ้มกันและความคิดริเริ่ม (Immunity and Initiative) โดยในอดีต อ้างถึงอำนาจของท้องถิ่นในการทำงานโดยปราศจากอำนาจกำกับดูแลในระดับที่สูงขึ้นของรัฐ หลักการที่สอง คือ อำนาจของท้องถิ่นในการออกกฎหมายและควบคุมพฤติกรรมของ ประชาชน ซึ่งในมิติแรกจะเป็นการจัดความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับท้องถิ่นที่เน้นให้เกิดการกำกับ ดูแลและอำนวยการของท้องถิ่นในการคิดริเริ่มและมีภูมิคุ้มกัน ส่วนในมิติที่สองดูเหมือนจะให้ บทบาทท้องถิ่นสูงในการกำหนดนโยบายผ่านการตรากฎหมายในระดับท้องถิ่นและรวมถึงการ ควบคุมพฤติกรรมของประชาชน ทั้งนี้ Pratchett (2004) อธิบายความเป็นอิสระว่ามีความต่าง จากประชาธิปไตยท้องถิ่น กล่าวคือ ความเป็นอิสระของท้องถิ่นสามารถพิจารณาได้จาก การ เป็นอิสระจากการแทรกแซงจากส่วนกลาง การมีเสรีภาพในการทำให้เกิดผลลัพธ์เฉพาะ และ เป็นการสะท้อนเอกลักษณ์ของท้องถิ่น อย่างไรก็ตามแม้ว่าท้องถิ่นจะได้รับความเป็นอิสระบ้าง แต่ความคิดริเริ่มส่วนใหญ่อาจไม่สนับสนุนการเสริมสร้างประชาธิปไตยในท้องถิ่น

ปัจจุบันมีแม้กระทั่งการพัฒนาเครื่องมือในการวัดระดับความเป็นอิสระของท้องถิ่น เช่นงานของ Ladner et al. (2019) ที่ศึกษารูปแบบความเป็นอิสระท้องถิ่นในกลุ่มประเทศยุโรป (Patterns of local autonomy in Europe) โดยมีดัชนีชี้วัดชื่อ Local Autonomy Indicator หรือ LAI ย่อมาจากชื่อทางที่จะใช้ในการบอกระดับความเป็นอิสระและกระตุ้นเตือนรัฐให้พิจารณา สถานการณ์การใช้อำนาจที่อาจจะเลยอำนาจอิสระของท้องถิ่น Brown (1992) เห็นว่าการใช้ กฎหมายและวาทกรรมทางกฎหมายเป็นวิธีการสำคัญในการรักษาอำนาจในท้องถิ่นอิสระของ ท้องถิ่นไว้ โดยท้องถิ่นได้รับการพิจารณาใหม่ว่าเป็นหนึ่งในการบูรณะใหม่ ไม่เพียงแต่ทาง การเมืองเท่านั้น แต่ยังมีคามหมายทางวัฒนธรรมและสังคมอีกด้วย

ทั้งนี้ Held (2564) เห็นว่าควรมีการนิยามประชาธิปไตยอย่างไรในโลกปัจจุบัน โดย Held เสนอแนวคิดประชาธิปไตยแบบกำหนดตนเอง (Democratic Autonomy) แนวคิดการกำหนดตัวเองหรือความเป็นอิสระจะให้ความสำคัญกับเสรีนิยมในแง่ที่ว่าประชาชนสามารถพัฒนาตนเองได้อย่างเสรีและเท่าเทียม ซึ่งมีประเด็นสำคัญคือ 1) การสร้างสภาพแวดล้อมที่ดีที่สุดสำหรับมนุษยชาติเพื่อพัฒนาคุณลักษณะของตนและเพื่อแสดงศักยภาพที่หลากหลาย 2) การป้องกันการใช้อำนาจทางการเมืองและอำนาจกดขี่ตามอำเภอใจ 3) การมีส่วนร่วมของพลเมืองในการกำหนดเงื่อนไขขององค์กรที่ตนร่วมอยู่ 4) การขยายโอกาสทางเศรษฐกิจเพื่อเพิ่มทรัพยากร ทั้งนี้หลักการสำคัญในการกำหนดตนเองหรือการมีอิสระนั้นมีดังนี้

ประการแรก แนวคิดที่ยึดหลักการว่าประชาชนมีสิทธิและหน้าที่อันเท่าเทียมในกรอบการเมืองที่กำหนดชีวิตและโอกาสของพวกเขา นั่นคือประชาชนควรได้รับอิสระในการกำหนดตัวเองอย่างเท่าเทียมเพื่อสามารถดำเนินการตามแผนการต่าง ๆ ทั้งในแง่ปัจเจกและส่วนรวมในฐานะผู้กระทำการที่มีเสรีภาพและเท่าเทียม

ประการที่สอง มโนทัศน์เรื่องสิทธิสื่อนัยถึงสิทธิในการกระทำและดำเนินกิจกรรมโดยปราศจากความเสี่ยงต่อการแทรกแซงที่ไร้เหตุผลและไม่ยุติธรรม โดยสิทธิมีมิติในเชิงโครงสร้างซึ่งเอื้ออำนวยทั้งในโอกาสและหน้าที่

ประการที่สาม แนวคิดว่าด้วยประชาชนควรมีเสรีภาพและความเท่าเทียมในการกำหนดเงื่อนไขในชีวิตโดยพวกเขาควรได้รับอนุญาตให้ร่วมในกระบวนการถกเถียงหาหรือว่าด้วยประเด็นเร่งด่วนต่าง ๆ ของสาธารณะซึ่งเปิดกว้างสำหรับทุกคนบนฐานของเสรีภาพและความเท่าเทียม กรอบคิดนี้มองว่าการตัดสินใจที่ชอบธรรมไม่จำเป็นต้องดำเนินการตามเจตจำนงของทุกคนแต่เป็นการตัดสินใจที่เป็นผลจากการปรึกษาหารือของทุกคนในกระบวนการทางการเมือง

ประการที่สี่ หลักในการกำหนดตนเองระบุว่าปัจเจกต้องมีเสรีภาพและเท่าเทียมกัน และเสียงส่วนใหญ่ไม่ควรจะบังคับกะเกณฑ์ผู้อื่นได้ ฉะนั้นจึงจำเป็นต้องมีการบริหารจัดการเชิงสถาบันอยู่เสมอเพื่อปกป้องจุดยืนของปัจเจกบุคคลหรือเสียงส่วนน้อยให้มีกติกาและมาตรการในการคุ้มครอง

ประการที่ห้า ความต้องการและข้อเรียกร้องของกลุ่มต่าง ๆ ย่อมสำคัญรองจากสิทธิและเสรีภาพของปัจเจกบุคคล เพราะข้อเรียกร้องที่เกิดจากการรวมกลุ่มอย่างสมัครสมาน

มักจะเกินเลยความเป็นจริงเสมอ อย่างไรก็ตามการมีส่วนร่วมในการถกเถียงสาธารณะบนรากฐานของเสรีภาพและความเท่าเทียมนั้น ข้อเรียกร้องควรรับรู้เป็นการทั่วไปและตรวจสอบได้

ทั้งนี้สิทธิในการปกครองตนเองที่ไม่ใช่การปฏิเสธรัฐเช่นเดียวกับแนวคิดอนาธิปไตย หากแต่เป็นการปกครองในรัฐเสรีนิยมที่ประชาชนมีสิทธิเสรีภาพและกลไกการปกครองเป็นอิสระในการคุ้มครองสิทธิของประชาชน การยอมรับให้มีรัฐคงอยู่และเน้นมิติความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับองค์กรที่สัมพันธ์กับประชาชนในเชิงประชาธิปไตย กรณีเช่นว่านี้ดูจะสอดคล้องรูปแบบการจัดความสัมพันธ์ในเชิงประวัติศาสตร์การปกครองอีสาน และต้องมองมุมรัฐสมัยใหม่ที่ประชาชนสามารถมีสิทธิและเสมอภาคตามกฎหมายและมีสิทธิในการปกครองตนเอง

3. แนวคิดว่าด้วยการตัดสินใจด้วยตนเอง (Self-Determination)

สำหรับแนวคิดการตัดสินใจด้วยตนเองนั้น Deci et al. (2017) อธิบายว่า Self-Determination Theory ในองค์การพบว่า เป็นทฤษฎีการกำหนดตนเอง (SDT) และถือเป็นทฤษฎีมหภาคของแรงจูงใจของมนุษย์ที่วิวัฒนาการมาจากการวิจัยเกี่ยวกับแรงจูงใจภายในและภายนอก และขยายไปสู่การวิจัยเกี่ยวกับองค์การการทำงานและขอบเขตอื่นๆ ของชีวิต SDT ให้แนวคิดที่เป็นแนวทางในการสร้างนโยบาย แนวปฏิบัติ และสภาพแวดล้อมที่ส่งเสริมทั้งสุขภาพที่ดีและประสิทธิภาพการทำงานคุณภาพสูง นอกจากมุมมองเชิงจิตวิทยาแล้วในมิติการปกครอง Wright (1999) ให้ความเห็นว่า อำนาจอิสระ (Autonomy) ควรจะมีให้สำหรับชนกลุ่มน้อยซึ่งถือเป็นกลไกที่เหมาะสมและมีภาระผูกพันกับรัฐ ในการให้สิทธิในการตัดสินใจด้วยตนเองแก่ประชาชนทุกคน (Self-determination) อำนาจอิสระเป็นการให้น้ำหนักของ 'สิทธิของกลุ่ม' ที่ประชากรส่วนใหญ่มีอยู่ ทั้งนี้อาจมีข้อโต้แย้งว่าแนวคิดของ 'การกำหนดตนเอง' ตามที่เสนอโดยปฏิญญาสหประชาชาติว่าด้วยความสัมพันธ์ฉันมิตร (the UN Declaration on Friendly Relations) กำหนดให้มีการดำเนินการในเชิงบวกเพื่อแก้ไขความไม่สมดุลระหว่างประชากรส่วนใหญ่และชนกลุ่มน้อยซึ่งเกิดจากการครอบงำของสถาบันระดับชาติโดยวัฒนธรรมส่วนใหญ่ สถานะทางกฎหมายของปฏิญญาได้รับการพิจารณา เช่นเดียวกับขั้นตอนที่รัฐได้ดำเนินการเพื่อแก้ไขปัญหาของชนกลุ่มน้อย ทั้งนี้สิทธิของกลุ่มในการกำหนดตนเองหรือสิทธิของชนกลุ่มน้อย (Minority Rights) ดูจะมีความสอดคล้องกับอุดมการณ์พหุวัฒนธรรมนิยม (Multiculturalism) (Heywood, 2012)

สิทธิในการกำหนดใจตนเองเป็นหลักกฎหมายระหว่างประเทศ แต่เดิมนั้นใช้เพื่อวัตถุประสงค์เพื่อการปลดปล่อยอาณานิคม ต่อมามีความพยายามนำสิทธิดังกล่าวไปใช้ในกรณี

อื่นๆ รวมถึงกรณีของสิทธิมนุษยชน อันได้แก่การเรียกร้องสิทธิในการกำหนดใจตนเองของชนพื้นเมืองดั้งเดิม สืบเนื่องมาจากพวกเขาถูกลิดรอนสิทธิจากการที่ดินแดนของพวกเขาตกไปอยู่ภายใต้อำนาจอธิปไตยของรัฐอื่นบ้าง หรือจากการรุกรานเข้าครอบครองของรัฐอื่นบ้าง ซึ่งสิ่งที่เกิดขึ้นไม่เพียงแต่พวกเขาต้องสูญเสียดินแดนแต่อย่างเดียว แต่พวกเขายังถูกทำลายความเป็นตัวตนและวัฒนธรรม การเรียกร้องสิทธิในการกำหนดใจตนเองของชนพื้นเมืองดั้งเดิมนั้นมีจุดประสงค์เพื่อที่พวกเขาจะสามารถมีอิสระในการปกครองตนเอง เพื่อที่พวกเขาจะสามารถรักษาความเป็นชนพื้นเมืองดั้งเดิมของพวกเขา รวมถึงวิถีการใช้ชีวิตแบบดั้งเดิมได้สืบไปโดยที่มิได้เป็นการเรียกร้องสิทธิเพื่อการแบ่งแยกดินแดนแต่อย่างใด ณัฐกฤษตา เมฆา (2551) พบว่า ปัจจุบันสิทธิในการกำหนดใจตนเองของชนพื้นเมืองดั้งเดิมได้รับการยอมรับในหลักกฎหมายระหว่างประเทศแล้ว อีกทั้งยังได้รับการรับรองให้ชัดเจนขึ้นจาก ปฏิญญาสหประชาชาติว่าด้วยสิทธิของชนพื้นเมืองดั้งเดิม อย่างไรก็ตามปฏิญญาดังกล่าวเป็นการประกาศรับรองสิทธิของชนพื้นเมืองดั้งเดิม แต่มิได้มีผลผูกพันทางกฎหมายแต่อย่างใด ดังนั้นเพื่อให้สิทธิดังกล่าวได้รับการเคารพรัฐต่างๆ ที่เป็นสมาชิกของสหประชาชาติจึงควรมีมาตรการเฉพาะรองรับสิทธิในปฏิญญาฯ ทั้งนี้เพื่อให้สิทธิดังกล่าวบรรลุเป้าหมายตามหลักการและจุดมุ่งหมายของปฏิญญาฯ

กรณีนี้หากพิจารณาแง่มุมทางประวัติศาสตร์ส่วนกลางมักจะอ้างความชอบธรรมการใช้อำนาจในการปกครองผ่านราชการส่วนภูมิภาค หากแต่หลงลืมไปว่าเดิมทีนั้นท้องถิ่นก็มีอิสระในการปกครองตนเองและสามารถในการกำหนดใจตนเองได้ ทั้งนี้รัฐจารีตประชาชนขณะนั้นอาจมีข้อจำกัดเนื่องจากโครงสร้างทางสังคมไม่เอื้ออำนวย อย่างไรก็ตามสังคมในรัฐสมัยใหม่เชื่อว่าประชาชนมีเหตุผลและมีความพร้อมในการกำหนดใจตนเองอย่างเสรี

4. แนวคิดว่าด้วยการกระจายอำนาจ (Decentralization)

แนวคิดนี้ถือเป็นประเด็นพิเศษ (Special Issue) ทางการเมืองที่จะละเอียดไม่กล่าวถึงในทางรัฐศาสตร์ไม่ได้ เพราะเป็นที่สะท้อนอุดมการณ์การเมืองและการปกครองของรัฐหนึ่ง ๆ ในการจัดความสัมพันธ์ทางอำนาจระหว่างรัฐและหน่วยการปกครองระดับย่อยลงไป ทั้งนี้หากพิจารณาความหมายแนวคิดการกระจายอำนาจ อาจพิจารณาจากคำนิยามของนครินทร์ เมฆไตรรัตน์ (2547) ที่กล่าวถึงการกระจายอำนาจแบบเป็นทางการ ว่าสามารถแบ่งออกได้เป็น 3 รูปแบบด้วยกันนั้นคือ

ประการแรก การกระจายอำนาจทางการบริหาร (Administrative Decentralization) ในช่วงที่เป็นการถ่ายโอนภารกิจหน้าที่ให้ท้องถิ่นเกิดขึ้น

ประการที่สอง การกระจายอำนาจทางการเมือง (Political Decentralization) เป็นการจัดตั้งองค์กรนิติบัญญัติขึ้นมา เพื่อตรากฎหมายและการให้มีการเลือกตั้งฝ่ายบริหารท้องถิ่น

ประการที่สาม การกระจายอำนาจทางการคลัง (Fiscal Decentralization) ท้องถิ่นสามารถมีรายได้เป็นของตนเอง เพื่อประกันความเป็นอิสระของท้องถิ่น

ทั้งนี้องค์การสหประชาชาติ (UN) ได้นิยามความหมายของการกระจายอำนาจว่ามีความหมายในสองรูปแบบ คือการกระจายอำนาจคือการแบ่งอำนาจ (Deconcentration) ซึ่งหมายถึงการที่รัฐแบ่งอำนาจการตัดสินใจให้กับหน่วยงานหรือส่วนราชการของรัฐในการปฏิบัติงานในระดับพื้นที่ซึ่งตัดสินใจภายใต้กรอบของส่วนกลางหรืออาจเรียกว่าการกระจายอำนาจภายในระบบราชการ (Bureaucratic Decentralization) และรูปแบบที่สองคือ การกระจายอำนาจคือการถ่ายโอนอำนาจ (Devolution) ซึ่งหมายถึงการที่รัฐถ่ายโอนอำนาจการตัดสินใจไปสู่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่มีความเป็นอิสระ โดยเปิดโอกาสให้ประชาชนตัดสินใจเลือกผู้แทนระดับท้องถิ่นและสามารถตัดสินใจในกิจการทั้งปวงได้ หรือเรียกการกระจายอำนาจแบบนี้ว่า การกระจายอำนาจทางการเมือง (Political Decentralization) อย่างไรก็ตาม Rhodes et al. (2003) มีความเห็นเพิ่มเติมเกี่ยวกับการกระจายอำนาจ นอกจากจะมีหลักการแบ่งอำนาจ (Deconcentration) และการโอนอำนาจ (Devolution) ตามนิยามของ UN แล้ว ยังเพิ่มการมอบหมายอำนาจหน้าที่แทน (Delegation) เข้ามาในฐานะเป็นส่วนหนึ่งของนิยามการกระจายอำนาจโดย Rhodes et al. (2003) มองว่ารัฐสามารถมอบอำนาจการตัดสินใจและบริหารจัดการด้านใดด้านหนึ่งหรือหลายด้านให้แก่องค์กรที่รัฐจัดตั้งขึ้นแต่ไม่ได้มีฐานะเป็นส่วนราชการ เช่น องค์กรมหาชน องค์กรอิสระต่าง ๆ รวมถึงการจัดตั้งบริษัทของรัฐหรือท้องถิ่น การแปรรูปกิจการของรัฐให้เป็นเอกชน การจ้างเหมาบริการ การทำงานร่วมกันระหว่างรัฐและอาสาสมัคร ถือเป็นการได้รับอิทธิพลจากแนวคิดเสรีนิยมใหม่ที่เน้นความสามารถของหน่วยงานภาครัฐในการแข่งขันกับเอกชน โดยเน้นความคล่องตัวและขีดความสามารถในการแข่งขันกับภาคส่วนอื่นในการจัดบริการสาธารณะ

ทั้งนี้สำหรับนิยามที่ใช้ได้อย่างหนักแน่นกับการส่งเสริมการปกครองตนเองของท้องถิ่น คือการโอนอำนาจหรือ Devolution ซึ่งที่ผ่านมาประเทศไทยมีความพยายามใช้หลักการนี้ซึ่งมีปรากฏการณ์เคลื่อนไหวทางการเมืองหลังเหตุการณ์พฤษภาทมิฬ พ.ศ. 2535 และผลสืบเนื่องคือการกระจายอำนาจผ่านรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยพ.ศ. 2540 และมีการ

ตราพระราชบัญญัติกำหนดแผนและขั้นตอนการกระจายอำนาจให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นพ.ศ. 2542 ซึ่งมีสภาพบังคับให้ต้องมีการถ่ายโอนภารกิจของส่วนราชการสู่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นหลายเรื่อง แต่ประเด็นที่มีปัญหาต่อต้านมากที่สุดคือเรื่องการศึกษาของกระทรวงศึกษาธิการและเรื่องสาธารณสุข โดยเฉพาะสถานีนามัยตำบล ที่ต่อมาเลียงบาลีไม่ขอถ่ายโอนไปยังท้องถิ่นโดยเปลี่ยนเป็นโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล (รพ.สต.) ดังปรากฏแล้วในปัจจุบัน

5. แนวคิดว่าด้วย รัฐชาติ และอำนาจอธิปไตย (State, Nation, and Sovereignty)

ทั้งนี้ในการเคลื่อนไหวแนวคิดการจัดการตนเองของท้องถิ่นไม่ได้ราบรื่นนัก โดยเฉพาะข้อคิดเห็นจากฝั่งอำนาจนิยมและระบบราชการที่ไม่เห็นด้วยกับแนวคิดดังกล่าว เพราะความเกรงกลัวที่จะเสียอำนาจในการควบคุมและความมั่นคงในตำแหน่งแห่งที่ของข้าราชการและมักกล่าวอ้างประวัติศาสตร์การปกครองตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5 ทรงปฏิรูปการปกครอง แต่ไม่กล่าวถึงประวัติศาสตร์การปกครองก่อนหน้านี้ นั่นเป็นการใช้ประวัติศาสตร์ในเชิงสนับสนุนฝ่ายข้าราชการและระบอบอำนาจนิยม และเสี่ยงที่จะไม่กล่าวถึงประวัติศาสตร์ก่อนหน้าการปฏิรูปที่ท้องถิ่นต่างๆมีอิสระในการจัดการตนเอง ทั้งนี้ข้อกังวลของข้าราชการ โดยเฉพาะกระทรวงมหาดไทยคือ

ประการแรก จะเป็นภัยต่อความมั่นคงของรัฐหรือไม่ ประเด็นนี้มีการกล่าวถึงกันมากในแวดวงของข้าราชการที่ได้รับผลกระทบหากมีการเปลี่ยนแปลงโครงการอำนาจของรัฐ โดยเฉพาะการยุบราชการส่วนภูมิภาคทั้งไป แต่ในทางปฏิบัติจะพบว่าหลายประเทศที่ไม่มีราชการส่วนภูมิภาคประเทศเหล่านั้นยังคงมีความมั่นคงและกลับเป็นประเทศพัฒนาแล้วด้วยซ้ำ เช่น กรณีประเทศญี่ปุ่น สหราชอาณาจักร สหรัฐอเมริกา เป็นต้น

ประการที่สอง ก่อให้เกิดการบิดเบือนความเป็นรัฐเดี่ยวหรือไม่ เป็นที่ชัดเจนว่าการมีจังหวัดจัดการตนเองนั้น ก็เป็นองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นรูปแบบหนึ่งตามกฎหมายว่าด้วยการบริหารราชการแผ่นดิน และแม้จะไม่มีราชการส่วนภูมิภาครัฐก็ยังมีสถานะเป็นรัฐเดี่ยว เช่น กรณีที่อาจเทียบเคียงได้ชัดเจนคือ ประเทศญี่ปุ่น ที่มีทั้งพระมหากษัตริย์เป็นประมุขภายใต้รัฐธรรมนูญ และมีการปกครองสองระดับคือการบริหารราชการส่วนกลางและส่วนท้องถิ่น ก็ยังคงมีสถานะเป็นรัฐเดี่ยว ซึ่งต้องมีการจัดแบ่งอำนาจหน้าที่ชัดเจนโดยท้องถิ่นจะไม่ทำในสิ่งเรื่องคือ การทหาร การต่างประเทศ ระบบเงินตรา และการศาล

ประการที่สาม ชาตินิยมนิยมว่าคือประชาชนเพราะอำนาจอธิปไตยเป็นของปวงชน ทั้งนี้ความเป็นชาติก่อนการเป็นรัฐประชาชาติยังไม่เกิดขึ้น เราจึงพบการเหยียดหยามคนอีสานผ่านหลักฐานทางประวัติศาสตร์ในหลายเรื่อง โดยเฉพาะความเป็นคนลาว เป็นคนโง่ หรือแม้กระทั่งมีการแบ่งเขาแบ่งเราเป็นระยะในห้วงการเมืองไทย ดังนั้นแล้วหากชาติคือประชาชน และการยืนยันว่าอำนาจอธิปไตยเป็นของประชาชนก็ควรให้สิทธิในการปกครองตนเองของประชาชน ไม่ใช่การนิยามชาติที่ไม่นับรวมประชาชน เช่น การนิยามชาติที่เป็นอยู่ในลักษณะรัฐราชาชาติหรือราชาชาตินิยม ตามทัศนะของธงชัย วณิชจะกุล (2563) หากเราสนใจแนวคิดอำนาจของประชาชนที่ลงถึงรากเหง้า ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นอาจให้พื้นที่และตัวตนของคนท้องถิ่นในฐานะที่มีประวัติศาสตร์สังคมและตัวตน (สุนทรชัย ชอบยศ, 2562) ประเด็นนี้อาจแก้ได้โดยการยอมรับว่ามีพหุภักดีคือยอมรับให้มีความเป็นท้องถิ่น ที่มีรากเหง้า ประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม ภายในชาติของตน

6) การก่อให้เกิดประชาธิปไตยที่หลากหลาย (Multi pattern of Democracy)

การส่งเสริมการปกครองท้องถิ่นในรัฐสมัยใหม่ จะก่อให้เกิดประชาธิปไตยในระดับท้องถิ่น ทั้งประชาธิปไตยแบบการมีส่วนร่วม ประชาธิปไตยแบบปรึกษาหารือ (Gutmann, 2007) สำหรับประชาธิปไตยแบบการมีส่วนร่วมมองว่าประชาธิปไตยในยุคปัจจุบันให้คุณค่าแก่การมีส่วนร่วมทางการเมืองน้อยเกินไป ปัญหาของประชาธิปไตยแบบตัวแทนจำนวนมาก ได้แก่ 1) ความเข้าใจและข้อมูลทางการเมืองที่ไม่เพียงพอในหมู่ผู้มีสิทธิเลือกตั้ง 2) ระดับผู้มีสิทธิเลือกตั้งที่ต่ำลงเรื่อย ๆ 3) การทุจริต และการละเมิดความรับผิดชอบตามระบอบประชาธิปไตยอื่นๆ โดยเจ้าหน้าที่ของรัฐ

ดังนั้นควรให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการตัดสินใจทางการเมืองโดยตรง (The Social Contract) ส่วนประชาธิปไตยแบบปรึกษาหารือ ส่งเสริมให้พลเมืองพิจารณาการตัดสินใจทางการเมืองอย่างรอบคอบ ซึ่งสามารถใช้ได้ดีในการปกครองท้องถิ่นเนื่องจากมีพื้นที่และประชากรที่ชัดเจนสามารถจัดการพูดคุยในเวทีสาธารณะได้ ดังนั้นแล้วการปกครองท้องถิ่นจะเอื้อให้ประชาธิปไตยได้ทำงานในระดับฐานราก และที่สำคัญคือเป็นการใช้ประชาธิปไตยที่หลากหลายที่สามารถเห็นผลได้อย่างชัดเจน เนื่องจากสามารถปฏิบัติให้เห็นเป็นรูปธรรมได้ในระดับท้องถิ่น

จากแนวคิดและอุดมการณ์สู่การปรากฏตัวของแนวคิดท้องถิ่นจัดการตนเอง ในรัฐธรรมนูญ

แนวคิดการพัฒนาท้องถิ่นให้เข้มแข็งและเน้นสถาบันการเมืองของประชาชนเริ่มต้นหลังปฏิวัติ 2475 ที่มีการตราพระราชบัญญัติจัดระเบียบเทศบาลพ.ศ. 2476 ขึ้น แต่การพัฒนาท้องถิ่นก็มีปัญหาและอุปสรรคมาตลอดเพราะเน้นที่ตัวโครงสร้างหรือรูปแบบการปกครองเป็นหลักซึ่งยังห่างไกลกับเจตนารมณ์ในการปกครองตนเอง ทั้งนี้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นตามนิยามที่เป็นการสร้างประชาธิปไตยท้องถิ่นเกิดขึ้นภายหลังรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 หรือกว่าสองทศวรรษที่ผ่านมา โดยรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 หมวดที่ 5 แนวนโยบายพื้นฐานแห่งรัฐ มาตรา 78 บัญญัติว่า “รัฐต้องกระจายอำนาจให้ท้องถิ่นพึ่งตนเองและตัดสินใจในกิจการท้องถิ่นได้เอง พัฒนาเศรษฐกิจท้องถิ่นและระบบสาธารณูปโภคและสาธารณูปการตลอดทั้งโครงสร้างพื้นฐานสารสนเทศในท้องถิ่นให้ทั่วถึงและเท่าเทียมกันทั่วประเทศ รวมทั้งพัฒนาจังหวัดที่มีความพร้อมให้เป็นองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นขนาดใหญ่ โดยคำนึงถึงเจตนารมณ์ของประชาชนในจังหวัดนั้น”

ในขณะที่รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 หมวดที่ 5 แนวนโยบายพื้นฐานแห่งรัฐ ส่วนที่ 3 แนวนโยบายการบริหารราชการแผ่นดิน บัญญัติมาตรา 78 (3) ความว่า “กระจายอำนาจให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นพึ่งตนเองและตัดสินใจในกิจการของท้องถิ่นได้เอง ส่งเสริมให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการดำเนินการตามแนวนโยบายพื้นฐานแห่งรัฐ พัฒนาเศรษฐกิจของท้องถิ่นและระบบสาธารณูปโภคและสาธารณูปการ ตลอดทั้งโครงสร้างพื้นฐานสารสนเทศในท้องถิ่น ให้ทั่วถึงและเท่าเทียมกันทั่วประเทศ รวมทั้งพัฒนาจังหวัดที่มีความพร้อมให้เป็นองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นขนาดใหญ่ โดยคำนึงถึงเจตนารมณ์ของประชาชนในจังหวัดนั้น”

ทั้งนี้ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2560 ซึ่งบังคับใช้อยู่ในปัจจุบันในมาตรา 249 บัญญัติว่า

“ภายใต้บังคับมาตรา 1 ให้มีการจัดการปกครองส่วนท้องถิ่นตามหลักแห่ง การปกครองตนเองตามเจตนารมณ์ของประชาชนในท้องถิ่น ทั้งนี้ ตามวิธีการและรูปแบบองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่กฎหมายบัญญัติ

การจัดตั้งองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในรูปแบบใดให้คำนึงถึงเจตนารมณ์ของประชาชนในท้องถิ่นและความสามารถในการปกครองตนเองในด้านรายได้ จำนวนและความหนาแน่นของประชากร และพื้นที่ที่ต้องรับผิดชอบประกอบกัน”

จะเห็นได้ว่ารัฐธรรมนูญฉบับปัจจุบันได้ตัดข้อความ “รวมทั้งพัฒนาจังหวัดที่มีความพร้อมให้เป็นองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นขนาดใหญ่” ออกไปจากรัฐธรรมนูญ ทั้งนี้แม้กระแสนโยบายส่งเสริมการปกครองตนเองของท้องถิ่นผ่านประเด็นการเลือกตั้งผู้ว่าราชการจังหวัดจะมีภายหลังเหตุการณ์พฤษภาทมิฬ 2535 โดยเฉพาะการนำเสนอของศาสตราจารย์เกษียร เตชะไฉน แต่ไม่ได้รับการตอบสนองและนำมาสู่การพัฒนาองค์การบริหารส่วนตำบลในปีพ.ศ. 2537 และเชื่อมต่อแนวคิดการกระจายอำนาจในรัฐธรรมนูญพ.ศ. 2540 แนวทางที่เป็นรูปธรรมของการขับเคลื่อนจังหวัดจัดการตนเองเริ่มเกิดขึ้นหลังรัฐธรรมนูญ 2550 ดังที่ชำนาญ จันทร์เรือง อธิบายว่าช่วงมกราคม 2554 เขาได้เป็นแกนนำในการยกร่าง พระราชบัญญัติระเบียบบริหารราชการเชียงใหม่มหานคร บนพื้นฐานของสิทธิในการจัดการตนเอง (Self Determination Rights) และประชาธิปไตยแบบปรึกษาหารือ (Deliberative Democracy) ขึ้นมาและได้รวบรวมรายชื่อประชาชนกว่า 1 หมื่นคนเสนอต่อประธานรัฐสภา แต่น่าเสียดายที่มีการยึดอำนาจเมื่อ 22 พฤษภาคม 2557 จึงทำให้ร่าง พ.ร.บ.ฯ นี้ตกไป (ประชาไท, 2563) และต่อมาคณะกรรมการปฏิรูปกฎหมาย (คปก.) มีการยกร่าง “พ.ร.บ.ระเบียบบริหารราชการจังหวัดจัดการตนเอง พ.ศ.....” แต่ก็ไม่ได้ประกาศใช้หรือดำเนินการแต่อย่างใดในกระบวนการนิติบัญญัติ

ในการบังคับใช้กฎหมายรัฐธรรมนูญพ.ศ. 2550 มีความพยายามในการใช้เรื่องการกระจายอำนาจและการส่งเสริมจังหวัดจัดการตนเองภายใต้บัญญัติในมาตรา 78 (3) ดังกล่าวแล้วในข้างต้น ที่ให้อำนาจแก่ท้องถิ่นที่มีความพร้อมในการพัฒนาขึ้นเป็นท้องถิ่นขนาดใหญ่ ประกอบกับความขัดแย้งทางการเมืองในช่วงหลังรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยพ.ศ. 2550 จนมีการตั้งคณะกรรมการปฏิรูปขึ้นในสมัยรัฐบาลอภิสิทธิ์ เวชชาชีวะ และมีข้อเสนอหนึ่งที่สำคัญในการปฏิรูปโครงสร้างอำนาจคือ การกระจายอำนาจบริหารจัดการจากรัฐบาลไปสู่ท้องถิ่นและการกระจายอำนาจขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นไปสู่ประชาชน ชุมชน และภาคประชาสังคม โดยข้อเสนอสำคัญคือการยุบเลิกราชการส่วนภูมิภาคเพราะเห็นว่าหมดความจำเป็นแล้ว (คณะกรรมการปฏิรูป, 2554) จนเกิดขบวนการเคลื่อนไหวทางการเมืองในลักษณะเครือข่ายกลุ่มจังหวัดจัดการตนเองขึ้น อันเนื่องจากโอกาสแห่งกระแสการปฏิรูปเพื่อแก้ไข

ปัญหาข้อขัดแย้งของสังคมในเวลานั้น ทั้งนี้มีเครือข่ายจังหวัดจัดการตนเองกว่า 43 จังหวัดอันเป็นการรวมตัวแบบหลวม ๆ ในการขยายแนวคิดสู่สังคม ข้อเสนอสำคัญคือการเน้นบทบาทของภาคประชาชนในการเลือกตั้งผู้ว่าราชการจังหวัด ลดบทบาทของราชการส่วนภูมิภาคถึงชั้นยุบเลิกเพราะเห็นว่าเป็นตัวขัดขวางการพัฒนา โดยมียุทธวิธีสำคัญคือ 1) การรณรงค์เผยแพร่แนวคิดจังหวัดจัดการตนเองเพื่อหาแนวร่วมและ 2) การจัดทำร่างพระราชบัญญัติและรวบรวมรายชื่อประชาชนเพื่อยื่นร่างกฎหมาย กลุ่มแรกที่ขับเคลื่อนคือเชียงใหม่ นครและภูเก็ต (พีระนัทร ดาบเพชร, 2557)

ทั้งนี้ภายหลังรัฐประหารพ.ศ. 2557 เรื่องจังหวัดจัดการตนเองก็ถูกเก็บพับไปในขณะที่ระบอบอำนาจนิยมได้รื้อฟื้นพลังของระบบราชการคืนมาท้องถิ่นถูกแซ่แข็งทางการเมืองไม่ยอมให้มีการเลือกตั้งกว่า 7 ปี จึงมีการเลือกตั้งผู้บริหารและสมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนจังหวัดและเทศบาลไปในปลายปี 2563 และต้นปี 2564 ตามลำดับส่วนองค์การบริหารส่วนตำบลยังคงเป็นผู้บริหารท้องถิ่นรักษาการมาตั้งแต่ช่วงรัฐประหารถึงปัจจุบัน ในระยะแรกของรัฐประหารมีท่าทีว่าจะยุบเลิกองค์การบริหารส่วนจังหวัดด้วยซ้ำ และต่อมาในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2560 ก็ไม่ได้บัญญัติอย่างชัดเจนในประเด็นการพัฒนาจังหวัดที่มีความพร้อมให้เป็นองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นขนาดใหญ่ และที่น่าสนใจกลับพบว่ามีกรณีคำว่าราชการส่วนภูมิภาคเข้าไว้ในรัฐธรรมนูญ เพราะเดิมที่ส่วนภูมิภาคมีกฎหมายระดับพระราชบัญญัติรับรองอยู่แล้วแต่กระแสของการเรียกร้องให้ยุบเลิกราชการส่วนภูมิภาคคงทำให้ขุนเคืองในระบบราชการ จึงต้องการสร้างความมั่นใจในการดำรงอยู่ผ่านรัฐธรรมนูญนั่นเอง

สรุปความ

ในเบื้องต้นรัฐต้องเชื่อว่าพลเมืองสามารถปกครองตนเองได้ เพราะพลเมืองมีเหตุผลและมีความชอบธรรมในการกำหนดชะตาชีวิตของตน โดยเฉพาะการเชื่อมั่นในความเสมอภาคในโอกาสทางการเมืองและสังคมตามแนวคิดเสรีนิยม กรณีตัวอย่างการพ่นคนลายอำนาจรัฐสยามต่อการปกครองท้องถิ่นอีสานกว่า 114 ปี ในลักษณะการมองอีสานแบบอาณานิคมภายใน สะท้อนแล้วว่าก็สามารถทำได้แม้จะเป็นรัฐแบบจารีต หัวเมืองอีสานก็มีหน้าที่ส่งส่วยและภักดีต่อสยามได้เช่นกัน เมื่อเป็นรัฐสมัยใหม่ในรัฐเสรีนิยม มีความจำเป็นที่รัฐต้องลดบทบาทลงและให้อำนาจอิสระแก่ปัจเจกชน (Autonomy) และในขณะเดียวกันก็กระจายอำนาจ (Decentralization) ให้แก่หน่วยปกครองในระดับย่อยให้มากขึ้น หรืออาจอธิบายโดยใช้แนว

ชุมชนอนาธิปไตย ที่ต้องให้ชุมชนมีความเข้มแข็งและปราศจากการแทรกแซงจากรัฐ โดยเฉพาะแนวคิดนี้เชื่อว่ามนุษย์มีความสามารถในการร่วมมือกันสร้างชุมชนขนาดเล็กที่สามารถจัดการตนเองได้ (Self-managing Community) แต่เรื่องทรัพย์สินอาจมีทั้งที่ใช้ร่วมกันและของปัจเจก หากให้เกิดการจัดการตนเองก็จะก่อให้เกิดการมุ่งมั่นในการทำงานร่วมกัน การให้ตัดสินใจประชาธิปไตยทางตรง (Direct Democracy) โดยกระบวนการมีส่วนร่วมอย่างเต็มรูปแบบ แต่ทั้งนี้ขนาดชุมชนต้องมีขนาดเล็กและเหมาะสำหรับการดำรงชีวิตของมนุษย์ โดยใช้แนวคิดรัฐธรรมนูญนิยมในการเป็นกลไกในการขับเคลื่อนเพื่อเป็นค่านิยมของคนในสังคมการปกครองนั่นเอง

หากพิจารณาในมิติทางประวัติศาสตร์การปกครองในหัวเมืองอีสานก่อนการปฏิรูปในปีพ.ศ. 2435 มีความต่างกันในระบบการปกครองระดับพื้นที่ ซึ่งมีทั้งระบบอาญาสิทธิ์ที่ครอบคลุมพื้นที่อีสานส่วนใหญ่และการปกครองแบบราชสำนักสยามของกลุ่มอีสานใต้ นี่ย่อมเป็นข้อเท็จจริงที่สะท้อนมุมมองของรัฐไทยต่อการจัดการท้องถิ่นหรือหัวเมือง ที่ค่อนข้างให้อำนาจอิสระทั้งการปกครองและการศาลในระดับพื้นที่ให้จัดการตนเอง และรัฐสยามจะกำกับดูแลอย่างหลวมๆ จากรูปแบบการปกครองท้องถิ่นอีสานก่อนรัฐสมัยใหม่ที่กล่าวมานี้ ก็สามารถอธิบายด้วยแนวคิดหรืออุดมการณ์ทางการเมืองร่วมสมัยได้ โดยเฉพาะแนวคิดว่าการปกครองตนเองของท้องถิ่น (Local Self-government) แนวคิดว่าการตัดสินใจด้วยตนเอง (Self-determination) แนวคิดว่าการกระจายอำนาจ (Decentralization) แนวคิดด้วย รัฐ ชาติ และอำนาจอธิปไตย (State, Nation and Sovereignty) และการก่อให้เกิดประชาธิปไตยที่หลากหลายรูปแบบ (Multi Pattern of Democracy) ในระดับท้องถิ่นนั่นเอง

กล่าวโดยสรุปได้ว่าการกระจายอำนาจได้รับอิทธิพลของแนวคิดเสรีนิยมใหม่ (Neoliberalism) และแนวคิดตลาดเสรีตั้งแต่กลางทศวรรษที่ 1980 เป็นต้นมา (ศุภสวัสดิ์ ชัชวาลย์, 2564) อันเป็นความพยายามลดบทบาทของภาครัฐและเพิ่มอำนาจของประชาชนผ่านกลไกระดับท้องถิ่น ให้ความสำคัญของชุมชนท้องถิ่นในการปกครองตนเองมากขึ้น โดยเน้นที่ประชาชนเป็นศูนย์กลาง (Citizen-centered) อย่างไรก็ตามแม้ประวัติศาสตร์การปกครองท้องถิ่นอีสานจะเคยให้อำนาจอิสระ แต่ก็ยังเป็นอำนาจที่อยู่บนฐานของชนชั้นนำระดับเจ้าเมืองเป็นสำคัญ ส่วนประชาชนยังไม่มีอำนาจจัดการตนเองในระดับพื้นที่เพราะยังเป็นไพร่-ทาส แต่ทั้งนี้หากพิจารณาในมิติสังคมสมัยใหม่เราปราศจากซึ่งไพร่-ทาสแล้ว หากระบบการปกครอง

จะให้อำนาจอิสระแก่ประชาชนและเน้นประชาชนเป็นศูนย์กลาง ก็ดูจะมีความสมเหตุสมผล และสามารถจัดการกับปัญหาการพัฒนาที่ไม่สมดุลที่เป็นปัญหาเรื้อรังของสังคมไทยมาอย่างยาวนาน หากมีความเชื่อมั่นในอำนาจของประชาชน ปัญหาความขัดแย้งระดับชาติอาจทุเลาลงตามข้อเสนอของคณะกรรมการปฏิรูป (2554) และจากกระบวนการทำให้เป็นประชาธิปไตยของรัฐไทย เชื่อว่าทำให้ประชาชนกลายเป็นพลเมืองอย่างต่อเนื่อง ดังจะเห็นได้จากความกระตือรือร้นทางการเมือง การตระหนักถือสิทธิและเสรีภาพของตนในทางการเมือง รวมถึงความต้องการในการควบคุมอำนาจทางการเมืองผ่านการตรวจสอบการใช้ภาษีของรัฐ

ถึงเวลาแล้วหรือยังที่รัฐไทยจะมองมุมใหม่ที่ทำให้ความสำคัญกับประชาชน ในฐานะเจ้าของอำนาจอธิปไตยอย่างแท้จริงในการกำหนดชะตาชีวิตตนเอง เพราะเอาเข้าจริงแล้วการกระจายอำนาจไม่ใช่เรื่องใหม่ สำหรับรัฐไทยเคยดำเนินการมาแล้วช่วงก่อนการปฏิรูปของรัชกาลที่ 5 ด้วยซ้ำ แต่พอเรามาอ้างความชอบธรรมในการปกครองโดยระบบราชการ ก็มักอ้างแต่อำนาจของระบบราชการหลังการปฏิรูป ซึ่งหากพิจารณาแง่มุมเชิงประวัติศาสตร์แล้ว การรวมศูนย์อำนาจเพื่อสร้างรัฐสมัยใหม่นั้น ย่อมมาภายหลังแนวคิดการกระจายอำนาจ ที่มีมาก่อนในการจัดความสัมพันธ์ระหว่างรัฐและหัวเมืองต่างๆ โดยเฉพาะหัวเมืองลาวในกรณีศึกษา

เอกสารอ้างอิง

- โกวิทย์ พวงงาม. (2553). *การจัดการตนเองของชุมชนและท้องถิ่น*. กรุงเทพฯ : บพิธการพิมพ์.
- คณะกรรมการปฏิรูป. (2554). *แนวทางการปฏิรูปประเทศ ข้อเสนอต่อพรรคการเมืองและผู้มีสิทธิเลือกตั้ง*. พิมพ์ครั้งที่ 3. นนทบุรี: สำนักงานปฏิรูป (สปร.).
- ดาร์รัตน์ เมตตาริกานนท์. (2546). *การเมืองสองฝั่งโขง*. กรุงเทพฯ : มติชน.
- เต็ม วิภาคย์พจนกิจ. (2546). *ประวัติศาสตร์อีสาน*. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- นครินทร์ เมฆไตรรัตน์. (2547). *การกระจายอำนาจกับการปกครองตนเองในระดับท้องถิ่น*. ใน *สารานุกรมการปกครองท้องถิ่นไทย*. นครินทร์ เมฆไตรรัตน์และคณะ. นนทบุรี: สถาบันพระปกเกล้า.

- นิติลักษณ์ แก้วจันดี. (2561). การประกอบสร้างกฎหมายโบราณอีสาน พ.ศ. 2322-2433. วิทยานิพนธ์ปริญญาคุุชฎีบัณฑิต สาขาวิชาเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษา มหาวิทยาลัยนเรศวร.
- ณัฐกฤษดา เมฆา. (2551). ปัญหาและสู่ทางว่าด้วยสิทธิในการกำหนดใจตนเองของชนพื้นเมืองดั้งเดิม. วิทยานิพนธ์ปริญญานิติศาสตรมหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ธงชัย วณิชจะกุล. (2563). รัฐราชาชาติ : ว่าด้วยรัฐไทย. นนทบุรี: ฟ้ามุ่ย.
- ประชาไท.(2563). ชำนาญ จันทร์เรือง: ร่าง พรบ.จังหวัดจัดการตนเองฯ ช้าหรือเร็วต้องเกิดขึ้น. (ออนไลน์) สืบค้นวันที่ 13 กรกฎาคม 2564 จาก <https://prachatai.com/journal/2020/04/87040>
- พีระฉัตร ดาบเพชร. (2557). กระบวนการกระจายอำนาจสู่ชุมชน : กรณีศึกษายุทธวิธีในการผลักดันนโยบายจังหวัดจัดการตนเอง. วิทยานิพนธ์ปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ไพฑูรย์ มีกุล. (2532). เอกสารคำสอน ประวัติศาสตร์อารยธรรมอีสาน. มหาสารคาม: คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- ศรีบุญ เทพสงเคราะห์. (2562). ราชรัฐธิปไตย : การเมือง อำนาจ และความทรงจำของ (คณะ)ราชรัฐ. กรุงเทพฯ : มติชน.
- ศุภสวัสดิ์ ชัชวาล. (2564). การกระจายอำนาจ. ใน การเมือง อำนาจ ความรู้ : หลักรัฐศาสตร์เบื้องต้นสำนักธรรมศาสตร์. ประจักษ์ ก้องกีรติ (บรรณาธิการ). กรุงเทพฯ : สยามปริทัศน์.
- สมชัย ภทรธนานันท์. (2555). การเมืองของสังคมหลังชาวนา : เงื่อนไขการก่อตัวของคนเสื้อแดงในภาคอีสาน. อัญชลี มณีโรจน์ (แปล). ฟ้ามุ่ย. 10(2).
- สุเทพ สุนทรภะสิทธิ์. (2548). หมู่บ้านอีสานยุคสงครามเย็น สังคมวิทยาของหมู่บ้านภาคตะวันออกเฉียงเหนือ. กรุงเทพฯ : มติชน.
- สุนทรชัย ขอบยศ. (2562). ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น : ว่าด้วยแนวคิดและแนวทางเชิงประยุกต์เพื่อการพัฒนาท้องถิ่นที่ยั่งยืน. มหาสารคาม. โครงการผลิตและเผยแพร่ตำราและผลงานวิชาการ วิทยาลัยการเมืองการปกครอง มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- สุวิทย์ ธีรศาสตร์. (2552). จักรวรรดินิยมเหนือแม่น้ำโขง. กรุงเทพฯ : มติชน.

- สุวิทย์ วีระศาสตร์ และดารารัตน์ เมตตาริกานนท์. (2541). *ประวัติศาสตร์อีสานหลังสงครามโลกครั้งที่สองถึงปัจจุบัน*. พิมพ์ครั้งที่ 2. ขอนแก่น: สำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- สำนักงานสถิติแห่งชาติ. (2564). *สถิติประชากรศาสตร์ ประชากรและเคหะ*. (ออนไลน์) เข้าถึงวันที่ 1 สิงหาคม 2564 จาก <http://statbbi.nso.go.th/staticreport/page/sector/th/01.aspx>
- เอนก เหล่าธรรมทัศน์. (2552). *แปรถิ่นเปลี่ยนฐาน : สร้างการปกครองท้องถิ่นให้เป็นรากฐานของประชาธิปไตย*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- Gutmann, A. (2007). *A Companion to Contemporary Political Philosophy*. 2nd Edition Volume I Edited by Robert E. Goodin, Philip Pettit and Thomas Pogge.
- Heywood, A. (2012). *Political Ideologies: An introduction*. 5th edition. New York: Palgrave macmillan.
- Brown, M. P. (1992). The possibility of local autonomy. *Urban Geography*. 13(3), 257–279.
- Keyes, C.F. (2556). *ISAN : Regionalism in Northeastern Thailand*. กรุงเทพฯ : มติชน
โครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์.
- Clark, G. L. (1984). A theory of local autonomy. *Annals of the Association of American Geographers*. 74(2), 195–208.
- Chirkov, V., Ryan, R. M., Kim, Y., & Kaplan, U. (2003). Differentiating autonomy from individualism and independence: A self-determination theory perspective on internalization of cultural orientations and well-being. *Journal of Personality and Social Psychology*. 84(1), 97–110.
- Deci, E. L., Olafsen, A. H., & Ryan, R. M. (2017). Self-determination theory in work organizations: The state of a science. **Annual review of organizational psychology and organizational behavior**, 17(4), 19–43.
- Held, D. (2564). *Model of Democracy นานาประชาธิปไตย*. สุทธิมาน ลิ้มปณฺสรณ์ (แปล). กรุงเทพฯ: บุ๊คสเคป.
- Hannum, H. (2011). *Autonomy, sovereignty, and self-determination: The accommodation of conflicting rights*. University of Pennsylvania press.

- Harrison, K., & Boyd, T. (2018). *Understanding political ideas and movements*. Manchester University Press.
- Ladner, A., Keuffer, N., Baldersheim, H., Hlepas, N., Swianiewicz, P., Steyvers, K., & Navarro, C. (2019). *Patterns of local autonomy in Europe*. Cham: Palgrave Macmillan.
- Pratchett, L. (2004). Local autonomy, local democracy and the 'new localism'. *Political studies*. 52(2), 358–375.
- Rhodes et al. (2003). *Decentralization the Civil Service: From Unitary State to Differentiated Polity in the United Kingdom*. Buckingham: Open University Press.
- Wright, J. (1999). Minority groups, autonomy, and self-determination. *Oxford Journal of Legal Studies*. 19(4), 605–629.

เผด็จการ รัฐประหาร ความรุนแรง
ความล้มเหลวในการส่งเสริมแนวคิดประชาธิปไตยในเมียนมา
Dictatorship, Coup, Violence,
Failure to Promote the Idea of Democracy in Myanmar

อภิมุข สดมพฤกษ์¹
Aphimuk Sodomphruek

บทคัดย่อ

บทความนี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อวิเคราะห์ความล้มเหลวในการขับเคลื่อนแนวคิดประชาธิปไตยของสหภาพเมียนมา อันเนื่องมาจากกลไกภายในของรัฐที่ถูกควบคุมโดยระบอบเผด็จการทหารและลัทธิอำนาจนิยมที่มีจำนวนมากในรัฐสภา ซึ่งเป็นมรดกสืบทอดมาจากประวัติศาสตร์การปกครองในอดีตที่มีการใช้รูปแบบอำนาจเผด็จการทหารยาวนานกว่า 48 ปี ทำให้ประชาธิปไตยไม่สามารถเป็นเครื่องมือในการพัฒนาสังคมได้ และสังคมไม่สามารถสร้างสรรค์นวัตกรรมการปกครองใหม่ให้สมบูรณ์แบบได้เช่นกัน มีหน้าซ้ำยังส่งผลให้เกิดความเหลื่อมล้ำในสังคมมากยิ่งขึ้น มีการละเมิดสิทธิเสรีภาพประชาชนอย่างรุนแรง ก่อให้เกิดความขัดแย้งระหว่างรัฐบาลกับพลเมือง จนนำไปสู่การถูกจัดอันดับคะแนนอยู่ในกลุ่มรัฐล้มเหลว การคว่ำบาตรทางเศรษฐกิจของต่างชาติ การถูกลดระดับการนำเข้า-ส่งออกสินค้า การระงับสิทธิประโยชน์ทางการค้า นักลงทุนต่างชาติไม่กล้าเสี่ยงที่จะดำเนินธุรกิจในประเทศ ประชาชนในชาติไม่ให้ความร่วมมือในการดำเนินงานของรัฐ และรัฐก็ไม่สามารถควบคุมประชาชนให้อยู่ตามกรอบกฎหมายตามที่ต้องการได้ รัฐไม่สามารถเข้าถึงทรัพยากรในรัฐขนาดเล็กได้ และยังคงถูกประชาคมโลกประณามว่าเป็นรัฐบาลที่โหดร้ายเช่นฆ่าพลเมืองตนเองเพราะเพียงมีความเห็นต่างทางอุดมการณ์ทางการเมือง ท้ายที่สุดคือรัฐบาลไม่สามารถสร้างความชอบธรรมในการบริหารประเทศได้และไร้การยอมรับจากประชาชนในชาติอย่างสิ้นเชิง

คำสำคัญ : สหภาพเมียนมา, เผด็จการ, รัฐประหาร, อำนาจนิยม, ประชาธิปไตย

¹ นักศึกษาปริญญาเอก สาขาการเมืองและยุทธศาสตร์การพัฒนา คณะพัฒนาลัทธิและยุทธศาสตร์การบริหาร สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ Email: aphimuk.nida@gmail.com

Abstract

This article is an analysis of the failure to promote the concept of democracy in the Union of Myanmar. This is because the internal mechanisms of the state are controlled by the military dictatorship and the large amount of authoritarianism in parliament. This is an inheritance from the past administrative history of more than 48 years of military dictatorship. This makes democracy unable to be a tool for social development and society unable to create new innovations of government to perfection as well. In addition, it also results in greater inequality in society and severe violations of people's rights and freedoms. This causes conflict between the government and citizens. Until it led to being ranked in the group of failed states. Foreign economic sanctions the level of import-export of goods has been reduced. Suspension of trade benefits, and foreign investors do not dare to take risks to conduct business in the country. People in the country do not cooperate in the operation of the state, and the state is unable to control the people within the legal framework as desired and will also be condemned by the international community as a cruel government that harms its own citizens just because of different political sides. Ultimately, the government is unable to establish legitimacy in running the country and is completely unacceptable to the people in the country.

Keywords: Union of Myanmar, Dictatorship, Coup, Authoritarianism, Democracy

บทนำ

การปกครองที่มีการรวมศูนย์อำนาจให้อยู่กับบุคคลคนเดียว คณะเดียว หรือกลุ่มเดียว โดยใช้อำนาจบริหาร ตุลาการ นิติบัญญัติ แบบเบ็ดเสร็จ ปราศจากการถ่วงดุลอำนาจจากฝ่ายอื่น และระบบราชการหลายเป็นเครื่องมือในการควบคุมพฤติกรรมประชาชนทำให้เกิดการแข็งขืนต่อระบบการปกครองในรัฐ ซึ่งพลเมืองในชาติไร้โอกาสในการมีส่วนร่วมในการปกครอง หรือไม่มีแม้แต่ปริณทลสาธารณะ (Public Sphere) ในการร่วมวิพากษ์หรือสนทนาแลกเปลี่ยนกันอย่างเสรีในประเด็นการเมืองการปกครอง โดยมีแนวคิดที่ว่า “อำนาจอธิปไตย” ต้องอยู่ภายใต้การบังคับใช้ของบุคคลหรือกลุ่มบุคคลที่มีความสามารถที่ควรจะเป็นผู้ปกครองเท่านั้น

บุคคลนอกเหนือจากนี้แล้วควรอยู่ภายใต้การปกครองทั้งสิ้น เป็นผลจากหลักการของความไม่เชื่อมั่นในศักยภาพในความสามารถของมนุษย์ว่าจะมีเท่าเทียมกันหรือปกครองกันเองได้ หากให้สิทธิเสรีภาพในการปกครองแก่ประชาชนแล้วจะเกิดความสับสนวุ่นวายและจะประสบความล้มเหลวในการบริหารงานรัฐในที่สุด (เชาวนะ ไตรมาส, 2548 และฉัตรชัย จันทน์พรายศรี, 2560)

บทความวิชาการนี้เป็นการศึกษาถึงความล้มเหลวในการบริหารงานของรัฐบาลรวมถึงพลวัตทางการเมือง (Political Dynamics) ของสาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมาที่ถูกครอบงำด้วยระบอบการปกครองเผด็จการทหาร ซึ่งเป็นการปกครองแบบ “คณาธิปไตยลัทธิอำนาจนิยม” แม้บางช่วงเวลาจะเห็นภาพของการเป็นประชาธิปไตยบ้างก็ตาม แต่โดยพฤตินัยแล้วการบริหารงานของรัฐบาลยังคงสภาพอำนาจแฝงด้วยการทหารอยู่เช่นเดิม ภายใต้บริบทความขัดแย้งที่ยืดเยื้อยาวนานอันเกิดจากแนวคิดทางการเมืองที่แตกต่างของกลุ่มชาติพันธุ์ที่หลากหลายภายในประเทศ เพราะแต่ละชาติพันธุ์ต่างต้องการปกครองตนเองโดยไม่ขึ้นตรงต่อรัฐบาลกลาง (พรพิมล ตรีโชติ, 2542) อีกทั้งรัฐบาลกลางก็มิได้เห็นด้วยกับแนวคิดการปกครองแบบแยกรัฐขนาดเล็กแต่ต้องการให้เป็นรัฐรวมศูนย์ ด้วยแนวคิดที่แตกต่างจึงนำมาสู่ความขัดแย้งและสงครามกลางเมืองเรื่อยมา จนกระทั่งมีการเปลี่ยนแปลงระบอบการปกครองด้วยการยุบคณะผู้ยึดอำนาจการปกครองเดิม และมีการเลือกตั้งรัฐบาลพลเรือนเข้ามาบริหารประเทศในช่วงปี พ.ศ. 2553–2564 การบริหารงานภายใต้ระบอบประชาธิปไตยอันเป็นรูปแบบการปกครองใหม่ได้ส่งผลให้เกิดการปรับปรุงสภาพแวดล้อมทางการเมืองและสังคมในเมียนมาให้ทางที่ดียิ่งขึ้น อาทิ การปล่อยตัวนักโทษทางการเมือง การปรับปรุงกฎหมายด้านสิทธิมนุษยชน รวมถึงปฏิรูปความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ ซึ่งนำไปสู่การผ่อนปรนการลงโทษทางการค้าและเศรษฐกิจอื่น ๆ (Beech, 2021) จากต่างประเทศโดยภาพรวมแล้วการบ่มเพาะเมล็ดพันธุ์ประชาธิปไตยในเมียนมานี้ถือว่ากำลังเริ่มออกเงยและเจริญเติบโตได้ดีตามลำดับ

แต่ด้วยความขัดแย้งที่รุนแรงภายในประเทศระหว่างรัฐบาลพลเรือนกับกองทัพ ซึ่งเกิดจากความกลัวสูญเสียอำนาจเมื่อมีการเปลี่ยนแปลงแก้ไขกฎหมายรัฐธรรมนูญฉบับใหม่ จึงทำให้กองทัพเมียนมาโดยการนำของพลเอกอาวุโส มิน อ่อง หล่าย ได้ทำการรัฐประหารยึดอำนาจรัฐบาลเมียนมาอีกครั้งในวันที่ 1 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2564 (Xinhua, 2023) เหตุการณ์ดังกล่าวส่งผลให้เกิดการประท้วงของพลเมืองไปทั่วประเทศ ภาพของการแสดงอารยะขัดขืน การแสดงออกในรูปแบบต่างๆ เช่น การตีหม้อเคาะกระทะ ปิ๊บแตรรถยนต์ทั่วประเทศ นัดหยุดงาน

การติดแฮชแท็ก #voiceoutfordemocracy บนสื่อออนไลน์ และการระดมพลลงสู่ถนนเพื่อต่อต้านกองทัพ เป็นต้น การแสดงออกเหล่านี้ถูกนำมาใช้เพื่อแสดงถึงการไม่ยอมรับในการยึดอำนาจที่ผิดครรลองประชาธิปไตยดังกล่าว (ABC News, 2021 และ Apnews, 2021) แต่สิ่งที่น่าสลดใจที่สุดคือการที่กองทัพเมียนมาได้เลือกใช้วิธีการปราบปรามผู้ชุมนุมประท้วงด้วยอาวุธทั้งการยิงด้วยกระสุนปืนจริง การบุกทำร้ายร่างกายผู้ประท้วงตามเคหสถานบ้านเรือน การจับกุมกักขัง ผู้ประชาชนผู้เห็นต่าง การทิ้งระเบิดทำลายบ้านเรือนประชาชนในรัฐต่าง ๆ (Myanmar now, 2022 และ Council on Foreign Relations, 2021) ซึ่งกองทัพเมียนมากำลังแสดงออกถึงการเป็น “เครื่องจักรสังหาร” ที่เข่นฆ่าคนในชาติเดียวกันเพียงเพราะอุดมการณ์การเมืองที่แตกต่าง ส่งผลให้พลเมืองเสียชีวิตจำนวนมากซึ่งเป็นการกระทำที่โหดร้ายทารุณไร้มนุษยธรรม และเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นนี้จะนำไปให้ประเทศเมียนมาภายใต้การบริหารงานของรัฐบาลทหารไปสู่การเป็น “รัฐล้มเหลว” (Failed State) ในที่สุด

แนวคิดเกี่ยวกับอำนาจนิยม (Authoritarianism)

อำนาจนิยม (Authoritarianism) เป็นรูปแบบการจัดระเบียบทางสังคมซึ่งมีลักษณะของการอ่อนน้อมต่ออำนาจหน้าที่ ตามปกติมักตรงข้ามกับปัจเจกนิยมและอิสรมนิยม หากมองภาพในทางการเมืองจะเห็นว่ารัฐบาลที่กุมอำนาจจะเป็นกลุ่มบุคคลจำนวนไม่มากหรืออำนาจนั้นกระจุกอยู่กับบุคคลเพียงไม่กี่คนที่มีอำนาจในการสั่งการ โดยนิยามแล้ว “ระบอบอำนาจนิยม” มีความหมายโดยตรงคือ ระบอบการปกครองที่ไม่เป็นประชาธิปไตย (Non-democratic Regime) และเป็นระบอบการเมืองที่มีฐานอยู่บนอุดมการณ์ทางการเมืองแบบเผด็จการชนิดที่ผู้ปกครองสามารถใช้อำนาจเบ็ดเสร็จเด็ดขาดเหนือรัฐ หรือกลุ่มคนใดๆ ในการดำรงไว้ซึ่งเป้าหมายสูงสุดคือ การรักษาอำนาจของตน (Kurian, 2011) โดยมักจะไม่คำนึงถึงสิทธิ เสรีภาพของประชาชน ปิดกั้นการแสดงความคิดเห็นที่เป็นปฏิปักษ์กับผู้นำ ควบคุมสื่อมวลชน ผูกขาดการใช้อำนาจและจำกัดการตรวจสอบ

หากพิจารณาด้านประวัติศาสตร์การปกครองของมวลมนุษยชาติแล้ว พบว่า ระบอบอำนาจนิยมเป็นระบอบการเมืองที่ใช้แพร่หลายมากที่สุดเป็นระยะเวลายาวนานที่สุด และในปัจจุบัน “ลัทธิอำนาจนิยม” ยังเป็นคำที่ถูกนำมาใช้บ่อยครั้งเมื่อกล่าวถึงระบอบการปกครองที่ไม่เป็นประชาธิปไตย (Non-democratic Regime) เพราะลักษณะที่โดดเด่นเป็นเอกลักษณ์ของระบอบอำนาจนิยม คือ อำนาจในการกระทำและการตัดสินใจของผู้ปกครองมีมากล้นแบบ

เปิดเสรีและไม่ถูกจำกัดโดยสิทธิ เสรีภาพ และความเสมอภาคของประชาชน แต่ในขณะที่ภาคประชาชนกลับมีข้อจำกัดในสิทธิ เสรีภาพด้วยกฎหมายและอำนาจสั่งการจากผู้ปกครอง กล่าวอีกนัยหนึ่งคือสิทธิทางการเมืองของประชาชน หากมีอยู่บ้างแต่ก็จำกัดเต็มที่ ด้วยเหตุที่ผู้ปกครองอำนาจนิยมจะสร้างกฎระเบียบและมาตรการที่เข้มงวด เพื่อจำกัดกิจกรรมของบุคคลและกลุ่มบุคคลที่ต้องการมีส่วนร่วมในการจัดสรรสิ่งที่มีคุณค่าในสังคม ในระบอบอำนาจนิยมประชาชนส่วนใหญ่ ในสังคมมักไม่ได้รับอนุญาตให้แสดงออกทางการเมืองใด ๆ ยกเว้นกิจกรรมที่ได้รับการสนับสนุนจากอำนาจรัฐ ฉะนั้นการต่อสู้ทางการเมืองในรูปแบบการชุมนุมประท้วงและเดินขบวนตามจังหวะและโอกาส จึงแทบจะเป็นรูปแบบการมีส่วนร่วมชนิดเดียวที่ทำได้ ในขณะที่เสรีภาพของสื่อมวลชนและประชาชนที่จะวิพากษ์วิจารณ์และตั้งคำถามต่อระบบการเมืองจะถูกตรวจสอบ หากฝ่าฝืนจะมีมาตรการลงโทษ (Linz, 2000)

ระบอบอำนาจนิยมนี้มีลักษณะเป็นการบังคับใช้อำนาจอย่างเข้มข้นจากผู้ปกครอง และอำนาจในการสั่งการจะกระจุกรวมศูนย์อยู่ที่ผู้ปกครองเช่นเดียวกัน ซึ่งการรักษาอำนาจเหล่านี้จะเกิดจากการปราบผู้คิดต่างและคู่แข่งด้วยวิธีการต่าง ๆ ให้พ่ายแพ้ลงไป และยังนิยมใช้พรรคการเมืองและสื่อมวลชนเป็นเครื่องมือในการพิทักษ์อำนาจของตนไว้ ทั้งนี้ภายใต้ระบอบอำนาจนิยมประชาชนสามารถดำเนินชีวิตประจำวัน สามารถเลือกประกอบอาชีพ นับถือศาสนา และสังสรรค์หาความสุขได้โดยไม่อยู่ภายใต้การควบคุมโดยตรงจากรัฐบาล ยกเว้นในมิติที่เกี่ยวข้องกับการเมือง มั่นคง และอำนาจของรัฐบาล แต่กระนั้น ในบางประเทศสิทธิและเสรีภาพในการดำเนินชีวิตอาจถูกควบคุมโดยธรรมเนียมปฏิบัติ บรรทัดฐานหรือความเชื่อทางศาสนาที่เข้มงวด ซึ่งอาจเป็นส่วนหนึ่งหรือคนละส่วนกับอำนาจรัฐในระบบการเมืองก็ได้ (วิศิษฐ์ ทวีเศรษฐ และสุขุม นวลสกุล, 2539: 6) ด้วยเหตุนี้จึงมีนักวิชาการได้นิยามว่า “สิทธิอำนาจนิยม” คือ “ระบอบคณาธิปไตย” เป็นมีความหมายในทิศทางเดียวกันกับ “ระบอบเผด็จการ” ซึ่งสามารถจำได้ได้ 3 ประเภท ได้แก่ เผด็จการทหาร (Military Dictatorship) เผด็จการฟาสซิสต์ (Fascism) และเผด็จการคอมมิวนิสต์ (Communism) สำหรับประเทศเมียนมาแล้วเมื่อพิจารณาในลักษณะการปกครองที่ผ่านมาและในปัจจุบันจึงจัดอยู่ในประเภท “เผด็จการทหาร” (Military Dictatorship)

แนวคิดการปกครองแบบเผด็จการทางทหาร (Military Dictatorship)

การปกครองแบบเผด็จการ มีลักษณะเด่นอยู่ที่การรวมศูนย์อำนาจการเมืองการปกครองไว้ที่บุคคลเพียงคนเดียว คณะเดียว หรือพรรคเดียว โดยบุคคลหรือคณะบุคคล

ดังกล่าวสามารถใช้อำนาจนั้นควบคุมบังคับพลเมืองได้โดยเด็ดขาด และพลเมืองไร้หนทางขัดขืนต่ออำนาจการสั่งการนั้นเนื่องจากมีบทลงโทษที่รุนแรงที่คอยควบคุมอยู่

สำหรับ ระบบเผด็จการทหาร (Military Dictatorship) คือ ระบบเผด็จการที่คณะผู้นำฝ่ายทหารเป็นผู้ใช้อำนาจเผด็จการในการปกครองโดยตรงหรือโดยอ้อมและมักจะใช้กฎอัยการศึกหรือรัฐธรรมนูญที่คณะของตนสร้างขึ้นเป็นเครื่องมือในการปกครอง โดยทั่วไปคณะผู้นำทหารมักจะใช้อำนาจเผด็จการปกครองประเทศเป็นการชั่วคราว ระหว่างที่ประเทศอยู่ในภาวะสงครามหรือหลังจากล้มเลิกระบบประชาธิปไตย โดยมีเป้าหมายเพื่อขจัดภัยคุกคามบางอย่างต่อความมั่นคงของรัฐ ซึ่ง Cheibub (2010) ให้ทัศนะว่า ส่วนมากแล้วกลุ่มเผด็จการทางทหารมักจะให้เหตุผลเชิงบวกแก่ตนเองด้วยฐานะ “คนกลาง” ในการเข้ามาแก้ไขความขัดแย้งของสังคม และเมื่อเหตุการณ์ความวุ่นวายได้สงบลง คณะผู้นำทางทหารก็มักจะอ้างสาเหตุต่าง ๆ นานาเพื่อยึดอำนาจการปกครองประเทศต่อไปอีก ไม่ยอมที่จะคืนอำนาจกลับมาให้ประชาชนโดยง่าย ดังเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในสหภาพมาในปัจจุบันนี้เป็นต้น

แต่ทว่าเมื่อเวลาผ่านไปกระแสความไม่พอใจประชาชนในชาติรวมถึงแรงกดดันจากนานาชาติ จะทำให้คณะผู้นำทางทหารไม่สามารถกุมอำนาจการปกครองไว้ได้ ในที่สุดก็จำเป็นต้องคืนอำนาจให้พลเมืองในรัฐแต่กระบวนการได้คืนซึ่งอำนาจจากรัฐบาลทหารนั้นอาจจะส่งผลให้สังคมเกิดความวุ่นวาย มีการต่อสู้ระหว่างกำลังของพลเมืองกับกำลังของรัฐบาลเผด็จการทหาร ซึ่งจากประวัติศาสตร์การเรียกร้องสิทธิเสรีภาพในการปกครองที่ผ่านมา มักจะจบลงโดยชัยชนะเป็นของฝ่ายประชาชน เช่นเหตุการณ์ซึ่งเกิดขึ้นที่โรมาเนีย ฟิลิปปินส์ เป็นต้น ตัวอย่างของการปกครองแบบเผด็จการทหาร เช่น การปกครองของญี่ปุ่นระหว่างสงครามโลกครั้งที่ 2 อันเป็นระยะที่พลเอกโตโจและคณะนายทหารใช้อำนาจเผด็จการในการปกครอง หรือการปกครองของไทยระหว่างที่ไม่มีรัฐธรรมนูญ ในระหว่างวันที่ 20 ตุลาคม 2501 ถึงวันที่ 20 มิถุนายน 2511 อำนาจการปกครองประเทศตกอยู่ภายใต้การควบคุมของคณะปฏิวัติ ซึ่งนำโดย จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ และจอมพลถนอม กิตติขจร ส่วนใน พ.ศ. 2541 ก็มี เช่น การปกครองของสหภาพเมียนมาภายใต้การนำของพลเอกตาน ส่วย เป็นต้น (ชาญชัย แสวงศักดิ์, 2553)

สำหรับประเทศเมียนมาแล้ว การปกครองแบบเผด็จการทางทหาร (Military Dictatorship) เริ่มมีภาพโดดเด่นชัดเจนเมื่อ พ.ศ. 2505 หลังจากที่นายพลอูอองซาน บิดาของนางอองซาน ซูจี ถูกลอบสังหาร และรัฐบาลของนายพลอูอองถูกปฏิวัติยึดอำนาจจากกองกองทัพ

นำโดยนายพลเนวิน สาเหตุที่สำคัญการเข้ายึดอำนาจทางการเมืองในครั้งนี้มาจากผู้นำกองทัพไม่ยินดีในนโยบายให้สิทธิเสรีภาพในการปกครองตนเองแก่ชนกลุ่มน้อยของรัฐบาล (สัญญาปางโหลง) และได้ทำการสถาปนารัฐบาลเผด็จการทางทหารขึ้นเพื่อปกครองประเทศ

นายพลเนวิน ได้ดำเนินนโยบายด้วยนำเอาระบบเผด็จการทหารมาใช้ปกครองประเทศ โดยในปี พ.ศ. 2517 (ค.ศ. 1974) ได้มีการประดิษฐ์นวัตกรรมการปกครองใหม่ โดยนำเอาแนวคิดมาร์กซิสต์ (Marxism) และแนวคิดวิธีพุทธมาผสมผสานกันให้เกิดอุดมการณ์แห่งชาติและยังได้ประกาศให้ “สาธารณรัฐสังคมนิยมแห่งสหภาพพม่า” (Socialist Republic of the Union of Burma) มาใช้อย่างเป็นทางการ โดยให้มีการปกครองเพียงพรรคเดียวภายใต้ “พรรคโครงการสังคมนิยมแห่งสหภาพพม่า” (Burmese Socialist Program Party: BSPP) (Steinberg, 2010 อ้างถึงใน ละมัย พรหมประทุม, 2555) ซึ่งตลอดระยะเวลาที่รัฐบาลของนายพลเนวินบริหารประเทศนั้นก็ไม่สามารถแก้ไขปัญหาความขัดแย้งภายในประเทศได้เลย ประชาชนต้องประสบกับความยากลำบากและความยากจน เป็นเหตุให้ประชาชนและกลุ่มนักศึกษาร่วมมือกันประท้วงต่อต้านรัฐบาลหลายครั้ง จนในที่สุดนำไปสู่การประท้วงครั้งใหญ่คือเหตุการณ์ 888 (ค.ศ. 1988) เหตุการณ์ในครั้งนั้นรัฐบาลได้ใช้วิธีการที่รุนแรงในการปราบปรามประชาชนทำให้มีผู้เสียชีวิตเป็นจำนวนมากและทำให้นายพลเนวินต้องลาออกจากตำแหน่งประธานพรรค แม้จะมีการแต่งตั้งบุคคลเข้ามาบริหารแทนแต่ไม่สามารถควบคุมการประท้วงจากประชาชนที่รุนแรงมากขึ้นและลุกลามขยายเป็นวงกว้างทั่วประเทศ เพราะเชื่อว่าบุคคลที่มาแทนที่นั้นเป็นพรรคพวกหรือเงาของนายพลเนวิน หลังจากนั้นไม่นาน นายพลชอหม่อง ได้ทำการรัฐประหารในเมียนมาอีกครั้ง และตั้งสภาฟื้นฟูกฎหมายและระเบียบแห่งรัฐ (The State Law and Order Restoration Council – SLORC) หลังจากนั้นนายพลชอหม่องก็ได้ปราบปรามกลุ่มต่อต้านรัฐบาลไม่ว่าจะคนกลุ่มใดก็ตามด้วยวิธีการที่รุนแรงและได้จับกุมตัว “นางอองซาน ซูจี” ผู้นำฝ่ายค้านกักขังบริเวณไว้เพื่อมิให้มีบทบาทใด ๆ อีกต่อไป (พรพิมล ตรีโชติ, 2542) นับหนึ่งเพื่อป้องกันมิให้เกิดการปลุกปั่นสร้างกระแสสังคมให้ประชาชนลุกต่อต้านรัฐบาลอีก

ความน่าสนใจของการบริหารประเทศด้วยระบอบเผด็จการทางทหารของนายพลเนวิน คือ โดยปกติแล้วการปกครองรูปแบบนี้จะมีลักษณะสำคัญคือจะควบคุมเฉพาะกิจการทางการเมืองและความมั่นคงของประเทศเท่านั้น ส่วนทางด้านเศรษฐกิจ สังคมวัฒนธรรม รัฐบาลไม่เข้าควบคุมแต่อย่างใดปล่อยให้มีการดำเนินการตามปกติ แต่ทว่าครั้งนั้น รัฐบาลนายพลเนวิน ได้ดำเนินนโยบายเศรษฐกิจแบบเฉพาะที่เรียกว่า “สังคมนิยมแบบพม่า” มาตรการ

สำคัญได้แก่ การยึดกิจการเอกชนและกิจการต่างชาติทั้งหมดเป็นของรัฐ การเน้นเศรษฐกิจพึ่งตนเอง ลดการติดต่อค้าขายกับต่างประเทศ จนเกือบจะกลายเป็นการปิดประเทศ และยังมี การกำหนดมาตรการที่แปลกประหลาด เช่น ออกธนบัตรใบละ 90 45 35 และ 25 จ้าต ให้ประชาชนนำไปใช้จ่าย แต่แล้วก็มี การประกาศยกเลิกใช้ธนบัตรเหล่านี้โดยไม่มีการรับแลกคืน ทำให้ระบบเงินตราของเมียนมาไม่มีความเชื่อถืออีกต่อไป เมื่อพิจารณาโดยรอบด้านแล้วพบว่า การบริหารประเทศของนายพลเนวินนั้นเป็นการปกครองแบบทับซ้อนหลากหลายรูปแบบ (Geddes, 1999) ทั้งเผด็จการทางทหาร พรรคการเมืองเดียว การปกครองโดยบุคคลเพียงคนเดียว ซึ่งเป็นการผสมผสานอยู่ในระบอบอำนาจเผด็จการประเภทต่างๆ ภายใต้อำนาจการปกครองของรัฐบาล และยังมีการใช้นโยบายสังคมนิยม ด้วยการวางแผนเศรษฐกิจแบบส่วนกลางเหมือนลัทธิคอมมิวนิสต์เข้ามาร่วมด้วย (Alamgir, 1997)

การบริหารประเทศภายใต้ระบอบการปกครองเผด็จการทางทหาร (Military Dictatorship) ซึ่งมีการนำแนวคิดการปกครองรูปแบบอื่นๆ เข้ามาผสมผสานร่วมในการปกครอง จนกลายเป็นระบอบการปกครองที่มีรูปแบบเฉพาะ ที่เรียกว่า “สาธารณรัฐสังคมนิยมแห่งสหภาพพม่า” (Socialist Republic of the Union of Burma) ถึงแม้ว่าจะเป็นแนวการปกครองที่ไม่ประสบความสำเร็จในการบริหารหรือไม่สามารถบังคับใช้ให้เกิดผลลัพธ์ในทางบวกตามพลวัตการพัฒนาของโลกสมัยใหม่ก็ตาม แต่ก็ถือเป็นนวัตกรรมทางการเมืองรูปแบบหนึ่งที่น่าสนใจในการศึกษาเชิงลึกเพื่อวิเคราะห์ถึงรูปแบบ แนวคิด และความล้มเหลวที่เกิดขึ้น รวมถึงผลกระทบด้านอื่นๆ ที่ส่งผลให้เมียนมากลายเป็นชาติที่พัฒนาได้ยากตามระบอบประชาธิปไตยใหม่

ระบอบประชาธิปไตยในเมียนมา

ภายหลังจากมีการยุบ “คณะผู้ยึดอำนาจการปกครองของเมียนมา” ซึ่งเดิมคือ “รัฐบาลเผด็จการทหารของเมียนมา” เมื่อ พ.ศ. 2554 ประเทศเมียนมาได้มีการจัดการเลือกตั้งเพื่อสรรหาตัวแทนให้เข้าไปปฏิบัติหน้าที่ในรัฐสภา ทั้งฝ่ายนิติบัญญัติและฝ่ายบริหารตามแนวทางของระบอบประชาธิปไตยแบบตัวแทน (Representative Democracy) ซึ่งปรากฏว่าผลจากการเลือกตั้งทั้ง 3 ครั้ง คือในปี พ.ศ. 2553, 2558, และ 2563 พรรคสันนิบาตแห่งชาติเพื่อประชาธิปไตย (National League for Democracy: NLD) ของนางอองซาน ซูจี ได้รับคะแนนเสียงข้างมากทุกครั้ง จึงทำให้ได้เป็นฝ่ายรัฐบาลบริหารประเทศเรื่อยมา แต่ทว่าพรรคการเมืองที่ได้

คะแนนเสียงและมีที่นั่งของ ส.ส. รองลงมาคือ พรรคสหสามัคคีและการพัฒนา (Union Solidarity and Development Party: USDP) ซึ่งเป็นพรรคการเมืองของกลุ่มอดีตนายทหารของกองทัพ เนื่องจากผู้บริหารพรรคประกอบด้วยอดีตนายทหารหลายคนซึ่งดำรงตำแหน่งในคณะรัฐบาลทหารเมียนมาและได้ลาออกจากตำแหน่งมาเป็นพลเรือนก่อนจะเข้ามาเป็นสมาชิกพรรค โดยมีอดีตนายพลเต็นเซนเป็นหัวหน้าพรรค

อีกทั้งในกฎหมายรัฐธรรมนูญของเมียนมาได้ตราข้อบังคับว่าด้วยการเปิดช่องทางให้กองทัพเข้ามามีบทบาทในรัฐสภาได้ในหลายมิติ คือการกำหนดให้มีทหารจากกองทัพสามารถเข้าไปปฏิบัติหน้าที่สมาชิกผู้แทนราษฎร (ส.ส.) และ สมาชิกชาติ (สภาสูง) โดยไม่ต้องผ่านการเลือกตั้ง รวมกันจำนวนร้อยละ 25 ของจำนวนทั้งหมด 476 ที่นั่งในรัฐสภา นอกจากนี้รัฐธรรมนูญยังให้อำนาจกองทัพในการแต่งตั้งทหารเข้ามาทำหน้าที่รัฐมนตรีกระทรวงสำคัญเกี่ยวกับความมั่นคงของประเทศได้ 3 กระทรวง ได้แก่ กระทรวงมหาดไทย กระทรวงกลาโหม และกระทรวงกิจการชายแดน นอกจากนี้ยังมีตำแหน่งรองประธานาธิบดี ที่มาจากพรรคการเมืองที่ได้คะแนนมากเป็นอันดับสองอีก 1 คนด้วย ซึ่งกติกาทางการเมืองเหล่านี้เป็นหลักฐานที่ชี้ให้เห็นถึงบทบาทและอิทธิพลตามระบอบ “ลัทธิอำนาจนิยม” ที่เป็นมรดกสืบทอดจากระบอบเผด็จการทหารในอดีตที่ยังคงครอบงำการทำงานของรัฐบาลเมียนมาอยู่ตลอดเวลาที่ไม่สามารถแก้ไขได้ จนนำมาสู่วาทกรรมทางสังคมว่าประชาธิปไตยในเมียนมาเป็น “ประชาธิปไตยครึ่งใบ” (มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2563 และ สำนักข่าวกรองแห่งชาติ, 2564)

ซึ่งหากวิเคราะห์ถึงสภาพการเมืองของเมียนมาในยุคประชาธิปไตยนั้น อาจจะมีความคล้ายคลึงตามหลักการของ “ระบอบราชการอำนาจนิยม” (Bureaucratic Authoritarianism) ซึ่งมาจากประสบการณ์ทางการเมืองของประเทศในลาตินอเมริกา ที่ใช้อธิบายประเทศจำนวนหนึ่งที่เคยเป็นประชาธิปไตย แต่เกิดหักเหจนในที่สุดระบอบประชาธิปไตยต้องล่มสลาย และถูกแทนที่ด้วยแนวร่วมระหว่างคณะทหารกับพลเรือนที่ทำการรัฐประหารยึดกุมสถาบันการเมืองที่มาจากการเลือกตั้ง ชนชั้นนำที่ประกอบด้วย ทหาร ข้าราชการพลเรือน นักเทคนิคระดับสูง (Technocrats) ตลอดจนนักธุรกิจชั้นนำดำเนินนโยบายที่เน้นการพัฒนาอุตสาหกรรม แต่ปิดกั้นการมีส่วนร่วมของประชาชนในการกำหนดนโยบาย และการเข้ามาแข่งขันในตลาดการเมืองโดยคณะทหารและระบบราชการดังกล่าวแสดงบทบาททางการเมืองในฐานะที่เป็น “สถาบัน” มิใช่ตัวบุคคล

เส้นแบ่งใหม่ที่เกิดขึ้นระหว่างการเลือกตั้งของระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตย และระบอบอำนาจนิยมที่แฝงเร้นอยู่ในคราบประชาธิปไตยตัวแทนจอมปลอม (Authoritarianism Disguised in the Form of Representative Democracy) จึงอยู่ที่มิติด้านคุณภาพของการเลือกตั้งและประสิทธิภาพของกลไกตรวจสอบด้วย กล่าวคือ การเลือกตั้งจะต้องเป็นการเลือกตั้งที่เสรี เที่ยงธรรม และโปร่งใส ปราศจากการแทรกแซงจากปัจจัยภายนอกอื่นๆ อาทิ การซื้อสิทธิ์ขายเสียง การแทรกแซงของคณะทหาร ไม่มีการครอบงำ หรือจำกัดคู่แข่งทางการเมืองในกระบวนการเลือกตั้ง จึงจะนับได้ว่าเป็นการเลือกตั้งที่เพียงพอและจำเป็นที่จะนำไปสู่ระบอบเสรีประชาธิปไตยได้อย่างแท้จริง (Badie, 2011) และเมื่อได้ชัยชนะและมีเสียงข้างมากแล้ว หากใช้กลไกเสียงข้างมากบ่อนทำลายกลไกตรวจสอบก็อาจนำไปสู่อำนาจนิยมซึ่งเกิดขึ้นภายใต้เสื้อคลุมประชาธิปไตย นอกจากนั้น ความแตกต่างระหว่างอำนาจนิยมและประชาธิปไตยที่สำคัญไม่แพ้การเลือกตั้ง คือ การมีหลักนิติธรรมที่ไม่เอนเอียง มีรัฐบาลที่ตรวจสอบได้ และมีกระบวนการยุติธรรมที่เป็นอิสระปราศจากการแทรกแซงหรืออคติ

แนวคิดเรื่องระบอบอำนาจนิยมเป็นผลจากบริบททางการเมืองหลังทศวรรษ 1960 เป็นต้นมาที่โลกได้แบ่งระบอบการปกครองต่างๆ ออกเป็น 2 กลุ่มใหญ่ตามอุดมการณ์ทางการเมือง คือ ระบอบประชาธิปไตย (Democratic Regime) และระบอบที่ไม่เป็นประชาธิปไตย (Non-democratic regime) โดยระบอบอำนาจนิยมถูกมองว่าเป็นรูปแบบหนึ่งของระบอบที่ไม่เป็นประชาธิปไตย

ทฤษฎีเกี่ยวกับอำนาจนิยมได้มีการศึกษาอย่างเป็นระบบครั้งแรกโดยฮวน เจ. ลินท์ (Juan J. Linz) ในปี ค.ศ. 1964 ลินท์ ระบุว่าระบอบการปกครองแบบอำนาจนิมนั้นจะต้องประกอบด้วยคุณสมบัติพื้นฐาน 3 ประการ อันได้แก่ 1) พหุนิยมแบบจำกัด 2) การมุ่งไปที่จิตใจมากกว่าอุดมการณ์ 3) ปราศจากการระดมสรรพกำลังทางการเมือง (Political Mobilization) เพื่อการสนับสนุนในระยะยาว (Badie, 2011)

ความเป็นพหุนิยมแบบจำกัดนั้นเป็นลักษณะประการหนึ่งที่ทำให้อำนาจนิยมอยู่กึ่งกลางระหว่างเผด็จการเบ็ดเสร็จ กับประชาธิปไตย เพราะในขณะที่ระบอบประชาธิปไตยเปิดโอกาสให้มีพหุนิยมแบบเต็มรูปแบบ และเผด็จการเบ็ดเสร็จที่ไม่เปิดโอกาสให้มีพหุนิยมขึ้นในสังคมเลยนั้น ระบอบอำนาจนิยมกลับเปิดโอกาสให้ความแตกต่างหลากหลายบางประการดำรงอยู่ได้ ไม่ว่าจะเป็นการยอมให้มีคู่แข่ง หรือฝ่ายตรงข้ามทางการเมือง คือ พรรคการเมืองอื่นๆ หรือภาคประชาสังคมบ้าง แต่กระนั้นสิ่งเหล่านี้ก็มักจะต้องถูกจำกัด และดำเนินกิจกรรม

อยู่ได้ก็ด้วยความยินยอมของผู้นำอำนาจนิยม ภายในขอบเขตที่ถูกกำหนดไว้ เพราะโดยส่วนใหญ่แล้วการยอมให้มีความแตกต่างในสังคมอยู่บ้างนี้ ก็มักจะเป็นเพียงการสร้างความสะดวกให้แก่อำนาจปกครองโดยคณะทหาร (Military Junta) หรือผู้นำที่กุมอำนาจอยู่เบื้องหลังนั่นเอง ซึ่งความกำกวมเหล่านี้เองที่ทำให้ระบอบอำนาจนิยมไม่มีการจัดระบบโครงสร้างและอุดมการณ์ที่อยู่เบื้องหลังอย่างเป็นระบบและชัดเจน อันเป็นที่มาของลักษณะสำคัญประการที่สองก็คือ การมุ่งควบคุมจิตใจมากกว่าอุดมการณ์ ซึ่งส่งผลให้ระบอบการปกครองนี้ไม่สามารถระดมสรรพกำลังทางการเมือง เพื่อให้ได้รับการสนับสนุนอย่างต่อเนื่องจากวัยรุ่นหนุ่มสาว นักวิชาการ และนักศึกษาปัญญาชนในสังคมได้นั่นเอง (Linz, 2000)

ภายใต้แนวคิดดังกล่าวทำให้สามารถมองเห็นภาพการบริหารราชการของรัฐบาลพลเรือนเมียนมาโดยนางอองซาน ซูจี ในฐานะที่ปรึกษาแห่งรัฐ ตลอดระยะเวลา 10 ปีที่ผ่านมา ได้อย่างชัดเจนมากยิ่งขึ้น เนื่องจากมรดกบาปจากรัฐธรรมนูญปี พ.ศ. 2551 ของอำนาจนิยมหรือเผด็จการทางทหารที่ยังเคลือบแฝงและมีอำนาจครอบงำในการบริหารงานของรัฐบาลบางส่วน อยู่เสมือนเป็นหอกข้างแคร่ของรัฐบาลพลเรือนมาโดยตลอดนั่นเอง จึงทำให้รัฐบาลไม่สามารถดำเนินนโยบายการพัฒนาชาติได้อย่างเสรีและเต็มที่ อาทิเช่น การผลักดันระบบเศรษฐกิจภายในประเทศให้เป็นเสรีด้วยการเปิดช่องทางให้นักลงทุนต่างชาติเข้ามาลงทุนในพื้นที่เศรษฐกิจพิเศษภายในประเทศมากขึ้น เห็นได้ชัดคือการพัฒนานิคมอุตสาหกรรมและท่าเรือน้ำลึกทวายที่ต้องหยุดชะงักเนื่องจากปัญหาทางการเมืองภายในของเมียนมา (จุฬารัตน์ ขอบใจกลาง และคณะ, 2562) และปัญหาเกี่ยวกับการไร้ความสามารถในการแก้ไขปัญหาการละเมิดสิทธิมนุษยชน “ชาวโรฮิงญา” ในพื้นที่รัฐยะไข่และปัญหาชนกลุ่มน้อยต่างๆ ที่นานาชาติโดยเฉพาะชาติตะวันตกมองว่านางอองซาน ซูจี ในฐานะที่ปรึกษาแห่งรัฐ (หัวหน้ารัฐบาลโดยพฤตินัย) มิได้จริงจังและจริงจังในการแก้ไขปัญหาเท่าที่ควร หากแต่มองว่าเธอมุ่งที่จะสานความสัมพันธ์ในรูปแบบ “สมานฉันท์” กับกองทัพเพื่อลดอำนาจความขัดแย้งภายในรัฐบาลมากกว่า เหตุนี้เององค์กรหรือสถาบันต่างๆ ได้เรียกร้องว่าที่เคยให้นางซูจีมาก่อนหน้านี้กลับคืน รวมถึงรางวัลโนเบล สาขาสันติภาพที่ได้รับเมื่อปี พ.ศ. 2534 ด้วย ซึ่งผลส่วนหนึ่งมาจากถูกกดดันและขัดขวางจากกลุ่มอำนาจเดิมภายในประเทศซึ่งแน่นอนว่าคืออำนาจแฝงจากกองทัพที่อยู่ในรัฐสภา

การปฏิวัติรัฐประหารในเมียนมา

ความหมายของการปฏิวัติ (Revolution) คือ การหมุนกลับหรือการผันแปรเปลี่ยนแปลงทางระบบ แต่ในมิติทางการเมืองนั้นอาจจะสามารถนิยามได้ว่าเป็นการทดสอบพลังระหว่างชนชั้นอย่างเปิดเผยเพื่อให้ได้มาซึ่งอำนาจมวลชนในการลุกขึ้นต่อสู้กันเนื่องจากแรงกดดันและผลประโยชน์สำคัญพื้นฐาน และอาจรวมถึงการยกเลิกระบบการปกครองหรือยกเลิกรูปแบบการบริหารงานเดิมเพื่อใช้ระบบใหม่ โดยอาจจะมีลักษณะปรับปรุงแก้ไขหรือการเปลี่ยนรูปแบบหรือระบอบใหม่ก็เป็นได้ อาทิเช่น การเปลี่ยนระบอบการปกครองของไทยเมื่อปี พ.ศ. 2475 ซึ่งการปฏิวัติในทางการเมืองนี้อาจจะเกี่ยวเนื่องกับการใช้ความรุนแรงทางการเมืองเพื่อเปลี่ยนแปลงสังคมแบบเบ็ดเสร็จโดยมีวัตถุประสงค์ที่การเปลี่ยนแปลงการเมืองการปกครองอุดมการณ์ทางการเมืองวัฒนธรรม วิถีชีวิต ระบบเศรษฐกิจ ความเชื่อทางศาสนา และระบบสังคมโดยรวม (ประวัติศาสตร์รัฐประหาร, 2551 อ้างถึงใน ชีรศักดิ์ กฤษณะเศรษฐี, 2551; ราชบัณฑิตยสถาน, 2542; ประชา เทพเกษตรกุล, 2535;)

รัฐประหาร (Coup d'etat หรือ Coup) คือ การยึดอำนาจและถอดถอนรัฐบาล ซึ่งมักกระทำด้วยวิธีการอันผิดกฎหมายและนอกรัฐธรรมนูญ และเป็นการกระทำของกลุ่มทางการเมือง ทหาร หรือผู้เผด็จการ มีเป้าหมายเพื่อเข้ามาควบคุม เปลี่ยนแปลงระบอบการปกครอง การเมือง เศรษฐกิจ และสังคม หรืออาจจะเปลี่ยนแปลงเฉพาะรัฐบาล หัวหน้ารัฐบาล หรือผู้ปกครองประเทศเท่านั้นก็ได้ แล้วมีการจัดตั้งบุคคล หรือกลุ่มบุคคลเข้ามาแทนที่เพื่อบริหารงานต่อไป แต่อำนาจการสั่งการและการบริหารนั้นจะอยู่ใต้คณะรัฐประหารนั้นๆ (สุจิต บุญบงการ, 2531 และ ชำนาญ จันทร์เรือง, 2551)

ประเภทของการปฏิวัติรัฐประหารจำแนกได้ 3 รูปแบบ (Huntington, 1999 อ้างถึงใน ยอดชาย ชูติกาโม, 2550) คือ

แบบที่ 1 Breakthrough Coups คือการใช้กำลังทหารเข้าปฏิวัติรัฐบาลและก่อตั้งระบบการปกครองใหม่ เช่น การปฏิวัติในจีนเมื่อ ค.ศ. 1911

แบบที่ 2 Veto Coups คือการปฏิวัติที่ต้องใช้กำลังและมีการนองเลือด

แบบที่ 3 Guardian Coups คือการเปลี่ยนผู้นำประเทศใหม่

การปฏิวัติ หรือรัฐประหาร ในโลกปัจจุบันท่ามกลางกระแสประชาธิปไตยที่แบ่งบานกระจายไปทั่วโลก มิใช่ปรากฏการณ์ความเปลี่ยนแปลงทางการเมืองนอกกติการัฐธรรมนูญที่มีอาจเกิดขึ้นได้ แต่สิ่งที่น่าสนใจก็คือ หลายครั้งที่มีการกระทำรัฐประหารโดยคณะทหารเกิดขึ้น

ในรัฐประชาธิปไตยในโลกที่สาม การกระทำดังกล่าวกลับได้รับการสนับสนุน และเห็นด้วยจากพลเมืองผู้เป็นเจ้าของอำนาจอธิปไตยภายในรัฐนั้น ๆ อีกด้วย

สาระสำคัญขององค์ความรู้เรื่องปฏิวัติรัฐประหารในสังคมโลกปัจจุบันเป็นที่ถกเถียงกันถึงความแตกต่างระหว่างการปฏิวัติและการรัฐประหาร เหตุการณ์ความเปลี่ยนแปลงทางการเมืองใดควรเรียกว่า “การปฏิวัติ” เหตุการณ์ใดควรเรียกว่า “รัฐประหาร” หากแต่ความสำคัญอยู่ที่ว่าเหตุการณ์ทั้งสองล้วนแต่เป็นการดำเนินกระบวนการเปลี่ยนแปลงในเชิงอำนาจทางการเมืองโดยการโค่นล้มระบอบอำนาจของผู้บริหารรวมทั้งความพยายามในการสถาปนาอำนาจการปกครองขึ้นมาใหม่ การอธิบายถึงปรากฏการณ์ดังกล่าวนี้อาจกล่าวได้ใน 2 มิติหลัก ๆ ดังนี้ (ยอดชาย ชูติกาโม, 2550)

มิติที่ 1 ความจำเป็นในการอ้างถึงเหตุผลในการเปลี่ยนแปลงการปกครอง กล่าวคือ คณะผู้ก่อการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองจะต้องชี้แจงถึงมูลเหตุของการกระทำต่อสาธารณะอย่างเปิดเผย และเป็นเหตุผลที่ประชาชนยอมรับ ทั้งนี้เพื่อสร้างความชอบธรรมในการก่อการให้เป็นที่ยอมรับว่าที่ลงมือกระทำการไปนั้นก็เพื่อผลประโยชน์สาธารณะ มิใช่เพื่อผลประโยชน์ของตนหรือพรรคพวก ทั้งนี้คณะผู้ก่อการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองจะต้องเข้าใจว่าในรัฐที่มีระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตยนั้น ประชาชนภายในรัฐเป็นผู้ถือครองอำนาจอธิปไตยสูงสุด ดังนั้นการแสวงหาการยอมรับจากประชาชนจึงมีความสำคัญมากกว่าชัยชนะที่มีต่อกลุ่มอำนาจเดิม เพราะนั่นหมายถึง การแสวงหาทางลงจากอำนาจที่ปลอดภัยและเหมาะสมให้กับกลุ่มของตนเองด้วย ซึ่งคณะผู้ก่อการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง จักต้องไม่ลืมว่าการเข้ามาสู่อำนาจโดยใช้กำลังนั้นมิได้มาจากกระบวนการที่ประชาชนมีส่วนร่วม ดังนั้นหากประชาชนให้การยอมรับทั้งในลักษณะของการวางเฉย หรือแสดงการเกือหนุนในทางบวกต่อการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นย่อมเป็นประโยชน์ต่อคณะผู้ก่อการรัฐประหาร และรัฐบาลใหม่ที่จะเกิดขึ้นต่อไป

มิติที่ 2 ความจำเป็นในการแสวงหาความชอบธรรมและการรับรองจากประชาคมโลก ซึ่งเป็นการแสวงหาการรับรองในระดับรัฐต่อรัฐ และระหว่างรัฐที่มีต่อองค์กรเหนือรัฐต่าง ๆ ในมิตินี้ ผู้เขียนเห็นว่ามีความสำคัญไม่ยิ่งหย่อนไปกว่ามิติแรก ทั้งนี้จากการศึกษาทฤษฎีความรู้ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศในโลกยุคปัจจุบัน มีการระบุไว้อย่างชัดเจนถึงเหตุผลที่การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองใด ๆ ภายในรัฐ ย่อมส่งผลกระทบต่ออันสืบเนื่องไปยังระบบความสัมพันธ์และข้อตกลงที่มีต่อรัฐต่าง ๆ ที่มีปฏิสัมพันธ์ต่อกันอย่างหลีกเลี่ยงมิได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในระบบความสัมพันธ์ที่มีต่อคู่สัมพันธ์ซึ่งมีฐานะเป็นอภีรัฐมหาอำนาจ (Super Power) ซึ่งใช้

แนวทางประชาธิปไตยเป็นกระแสหลักทางการเมืองของตน ย่อมจะต้องแสดงปฏิกิริยาในเชิงปฏิเสธ แนวทางการเปลี่ยนแปลงที่มีได้มาตามวิถีทางประชาธิปไตยไม่ทางใดก็ทางหนึ่ง จะเห็นได้ว่ารัฐในโลกที่กำลังพัฒนาส่วนใหญ่มักคำนึงถึงความจำเป็น ในมิติที่ 2 นี้มากกว่ามิติแรก เนื่องจากเกรงจะไม่สามารถได้รับความช่วยเหลือหรือถูกตัดสินสิทธิ์พิเศษในเรื่องต่าง ๆ ดังที่เมียนมาเคยถูกประเทศโลกตะวันตกคว่ำบาตรทางเศรษฐกิจมาแล้ว ในอดีตเนื่องจากมีการปกครองโดยระบอบเผด็จการทางทหารที่เกิดจากการยึดอำนาจด้วยการปฏิวัติรัฐประหาร

ในระยะเวลา 10 ปี (2553-2563) ภายใต้การปกครองในระบอบประชาธิปไตยของเมียนมานับได้ว่าเป็นจุดเริ่มต้นของ “นวัตกรรมการปกครองรูปแบบใหม่” ในชาติที่ไม่เคยมีเสรีภาพในสิทธิพลเมืองของประชาชนในชาติมาก่อน เพราะตลอดระยะเวลาของการปกครองในสหภาพเมียนมาล้วนอยู่ภายใต้การครอบงำของระบอบเผด็จการทั้งสิ้น นับตั้งแต่ยุคระบอบศักดินา (Feudalism) ยุคล่าอาณานิยมที่ต้องตกอยู่ภายใต้อำนาจการปกครองแบบเบ็ดเสร็จโดยอังกฤษ และยุคเผด็จการทางทหารที่เปลี่ยนผ่านกระบวรรัฐประหารในประเทศหลายครั้ง แต่ด้วยพลวัตทางการเมืองและการพัฒนาของโลกในปัจจุบันที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว ตลอดจนกระแสการเรียกร้องจากพลเมืองหลายฝ่ายในการเรียกร้องสิทธิเสรีภาพพื้นฐานในการแสดงออกทางการเมืองอย่างเสรี รวมถึงแรงกดดันจากนานาชาติจึงทำให้เมียนมาหลุดพ้นจากระบอบเผด็จการทางทหาร จนนำมาสู่การเลือกตั้งตามระบอบประชาธิปไตยครั้งแรก เมื่อปี พ.ศ. 2553 ถือเป็นมิติใหม่ของการปกครองที่มีประธานาธิบดีจากพลเรือนที่ขึ้นมานั่งตำแหน่งประมุขของรัฐเพื่อบริหารประเทศตามแนวทางของประชาธิปไตย นอกจากนั้นยังมีการเลือกตั้งต่อมาในปี พ.ศ. 2558 และ 2563 สิ่งที่น่าสนใจคือการเลือกตั้งทั้ง 3 ครั้ง ปรากฏว่าคะแนนเสียงของประชาชนยังคงหลังไหลและกระจุกตัวในฝั่งของพรรค NLD ของนางอองซาน ซูจี และการเลือกตั้งครั้งที่ 3 ยิ่งเห็นได้ชัดเจกว่าฐานคะแนนเสียงของพรรค NLD ยิ่งมีมากขึ้น ด้วยการสามารถครองตำแหน่งที่นั่งในรัฐสภาได้มากกว่าร้อยละ 80 และคะแนนเสียงของพรรค USDP ก็มีการลดลงอย่างเห็นได้ชัดเช่นเดียวกัน เนื่องจากพลเมืองส่วนใหญ่ไม่มีความปรารถนาที่จะเห็นภาพการบริหารประเทศด้วยระบอบเผด็จการทหารเหมือนในอดีตที่ผ่านมา จึงเกิดกระแสต่อต้านพรรคการเมืองที่มาจากกองทัพ

ก่อนจะมีการเลือกตั้งในปี พ.ศ. 2563 พรรค NLD และคณะรัฐบาลได้มีความพยายามในการแก้ไขรัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ. 2551 เพื่อปิดกั้นอำนาจของกองทัพมิให้มีบทบาทและมีให้สามารถก้าวไกลการบริหารงานของรัฐบาลมากเกินไป ซึ่งสาเหตุนี้อาจถือเป็นชนวนของความ

ขัดแย้งระหว่างรัฐบาลพลเรือนกับกองทัพและสมาชิกรัฐสภาที่มาจากกองทัพ เพราะเห็นว่าหากปล่อยให้เกิดการแก้ไขรัฐธรรมนูญสำเร็จ อำนาจของกองทัพในการร่วมบริหารประเทศจะลดลงหรือหายไป ความหวั่นเกรงต่อการสูญเสียอำนาจการปกครองหรืออำนาจการปกครองร่วมของกองทัพเมื่อนำมาตลอดจนปมความขัดแย้งกับรัฐบาลในอดีตอาจกลายเป็นที่มาของการทำรัฐประหารในเมื่อนำมา ในรุ่งเช้าของวันที่ 1 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2564 คือก่อนมีการประชุมรับรองผลการเลือกตั้งนั่นเอง ซึ่งเป็นการรัฐประหารเพื่อยึดอำนาจรัฐบาลพลเรือนครั้งแรกในรอบ 59 ปี ของเมื่อนำมาซึ่งนอกจากเหตุผลของการหวาดกลัวต่อการสูญเสียอำนาจอาจจะยังมีเหตุผลอื่นก็เป็นได้

พลเอกอาวุโส มิน อ่อง ล่าย ผู้นำในการปฏิวัติในครั้งนี้ได้ให้เหตุผลของการปฏิวัติว่า “มีการทุจริตการเลือกตั้ง” ของพรรคการเมืองของฝ่ายรัฐบาล และ “คณะกรรมการการเลือกตั้งทำหน้าที่ไม่โปร่งใส” ซึ่งเป็นเหตุผลในการสร้างความชอบธรรมให้แก่กองทัพเข้ายึดอำนาจการปกครอง โดยเหตุผลดังกล่าวก็เป็นไปตามแนวคิดรัฐประหารในมิติที่ 1 ว่าด้วยการอ้างถึงเหตุผลในการเปลี่ยนแปลงการปกครองอย่างชอบธรรม การยึดอำนาจในครั้งนี้มีการจับกุมและกักขังผู้นำฝ่ายรัฐบาลหลายคน เช่น นางอองซาน ซูจี หัวหน้าพรรค NLD และที่ปรึกษาแห่งรัฐ นายวิน มินต์ ประธานาธิบดี รวมถึง คณะกรรมการกลางพรรค NLD มุขมนตรีรัฐมนตรี และนายกรัฐมนตรีรัฐและเขตต่างๆ ด้วย แต่เป็นที่น่าสังเกตคือ การรัฐประหารในครั้งนี้ ไม่ได้มีการฉีกรัฐธรรมนูญแต่อย่างใด ซึ่งเป็นผลมาจากกองทัพยังคงคาดหวังในประโยชน์ตามกฎหมายเพื่อใช้อำนาจตามรัฐธรรมนูญที่ร่างไว้เมื่อ ปี พ.ศ. 2551 ในการเปิดโอกาสให้กองทัพมีอำนาจในรัฐสภาอย่างเต็มที่ เพื่อเอื้อประโยชน์แก่กองทัพในอนาคต

แม้คณะรัฐประหารได้มีการประกาศว่าเป็นการยึดอำนาจเพียงชั่วคราว เมื่อครบ 1 ปีจะมีการคืนอำนาจให้พลเมืองและจะจัดให้มีการเลือกตั้งใหม่ก็ตามแต่การยึดอำนาจในครั้งนี้เสมือนเป็นการทำลายความหวังและความปรารถนาของพลเมืองในชาติ ทำให้เกิดการออกมารวมตัวกันของพลเมืองในหลายพื้นที่หลายรัฐเพื่อแสดงออกถึงการไม่ยอมรับต่อรัฐประหารในครั้งนี้ จนนำมาสู่ความรุนแรงในการปราบปรามผู้ประท้วงในรูปแบบต่างๆ อย่างทารุณโหดร้ายของกองทัพเมื่อนำมา

การวิเคราะห์ปรากฏการณ์ความรุนแรงในการปราบปรามประชาชนนำไปสู่การเป็นรัฐล้มเหลว

หลังจากการประท้วงของพลเมืองในหลายพื้นที่ตามรัฐต่าง ๆ ของเมียนมา เพื่อแสดงออกถึงการไม่ยอมรับต่อการทำรัฐประหารของกองทัพในครั้งนี้ ซึ่งการประท้วงก็มีหลายรูปแบบและหลายระดับที่น่าสนใจ ได้แก่ ในช่วงแรกอาจเป็นการแสดงออกเชิงสัญลักษณ์แบบอารยะขัดขืน ด้วย “การตีหม้อเคาะกระทะ” หรือเคาะสิ่งของทำให้เกิดเสียงดังไปทั่วเมือง ซึ่งการประท้วงรูปแบบนี้มีหลักฐานทางประวัติศาสตร์ว่ามีที่มาตั้งแต่ฝรั่งเศส ช่วงทศวรรษที่ 1830 จากที่พลเมืองชาวปารีสบางส่วนไม่พอใจนโยบายการปกครองของ พระเจ้าหลุยส์-ฟิลิปที่ 1 (Louis Philippe I) โดย เอ็มมานูเอล ฟูเร็กซ์ นักประวัติศาสตร์ชาวฝรั่งเศสอธิบายว่า ชาวกรุงปารีสได้ใช้เสียงของการตีหม้อเคาะกระทะ เพื่อแสดงความไม่พอใจรัฐบาลหลุยส์-ฟิลิปที่ 1 เนื่องจากหวั่นเกรงการถูกจับจากการ จึงใช้การส่งเสียงเคาะกระทะเพื่อแสดงความไม่พอใจในยามคำคืนแทน และต่อมาก็มีการนำรูปแบบการประท้วงนี้มาใช้ในหลายประเทศ เช่น ไนจีเรีย ซิลี อาเจนตินา อเมริกาใต้ สเปน ฟิลิปปินส์ และบราซิล เป็นต้น ซึ่งวัฒนธรรมประท้วงแบบนี้ได้แพร่หลายในกลุ่มประเทศละตินอเมริกา (Voice Online, 2021) นอกจากนี้การตีหม้อเคาะกระทะ ไม่เพียงแต่เป็นสัญลักษณ์ของการประท้วง แต่ยังใช้เป็นสัญลักษณ์ของการขอบคุณอีกด้วย ดังเช่นที่ชาวอินเดียหลายเมืองทั่วประเทศ พร้อมใจเคาะกระทะเพื่อให้กำลังใจและขอบคุณเจ้าหน้าที่บุคลากรการแพทย์ในการรับมือต่อโควิด-19 ช่วงที่รัฐบาลประกาศใช้มาตรการล็อกดาวน์ครั้งใหญ่เมื่อเดือนมีนาคม พ.ศ. 2563 ที่ผ่านมา (ABC News, 2021 และ Apnews, 2021)

เมื่อการแสดงอารยะขัดขืนโดยสันติใช้ไม่ได้ผลเพราะเป็นเพียงการแสดงเชิงสัญลักษณ์เท่านั้น ในเวลาต่อมาพลเมืองชาวเมียนมาจึงได้รวมตัวกันประท้วงด้วยการออกไปชุมนุมในสถานที่ต่างในเขตเมืองสำคัญ เช่น รัฐย่างกุ้ง และรัฐมัณฑะเลย์ การประท้วงนี้เริ่มต้นด้วยการชุมนุมอย่างสันติ โดยใช้สื่อโซเชียลปลุกกระดมพลเมืองในรัฐต่าง ๆ มีการส่งสัญญาณถึงสื่อแขนงต่าง ๆ ทั่วโลก รวมถึงกองทัพเมียนมาให้ปล่อยตัวผู้นำรัฐบาลที่ถูกจับกุมไปและคืนอำนาจให้ประชาชน แต่ด้วยคำเรียกร้องไม่เป็นผลจึงมีการยกระดับการชุมนุมขึ้นซึ่งเริ่มมีการใช้อาวุธและความรุนแรงทั้งสองฝ่าย หากแต่ฝ่ายพลเมืองกลับเป็นฝ่ายเสียเปรียบที่ไร้อาวุธที่ทันสมัยในการต่อสู้ ซึ่งต่างจากฝ่ายกองทัพที่เพียบพร้อมด้วยอาวุธปืน กระสุน และอุปกรณ์ปราบจลาจลต่าง ๆ ด้วยสถานการณ์ที่ตึงเครียดยาวนานหลายวันจึงเกิดการเผชิญหน้าและปะทะอย่าง

รุนแรงของทั้งสองฝ่ายในหลายเมือง ฝ่ายกองทัพได้มีการใช้กระสุนจริงในปราบปรามพลเมืองด้วยการกราดยิงพลเมืองที่ประท้วงในสถานที่ต่างๆ (บางกรณีพลเมืองเพียงรวมตัวเพื่อกิจกรรมอื่นในสังคมก็ถูกกราดยิงเช่นเดียวกัน) โดยไม่สนใจว่ากระสุนที่ยิงไปนั้นจะทำร้ายใครก็ตาม ล่าสุดพบผู้เสียชีวิตคือ เด็กหญิงอายุเพียง 7 ขวบ เหตุการณ์นี้ทำให้เกิดปรากฏการประท้วงแบบสุญญากาศเพื่อไว้อาลัยต่อเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น คือ เจ้าหน้าที่ทางการแพทย์ได้นัดหยุดงานและประชาชนไม่ออกนอกเคหสถานทำให้เกิดสภาพสุญญากาศของสังคมและระบบเศรษฐกิจที่นิ่งสนิททั่วประเทศ (Myanmar now, 2022 และ Council on Foreign Relations, 2021)

ระดับการปราบปรามพลเมืองที่มีความคิดเห็นแตกต่างของกองทัพยังคงรุกรคืบอย่างต่อเนื่อง โดยเมื่อวันที่ 1 เมษายน พ.ศ. 2564 กองทัพได้มีการทิ้งระเบิดทางอากาศลงใส่บ้านเรือนประชาชนในจังหวัดผาปูนรัฐกะเหรี่ยง ส่งผลให้มีพลเมืองบาดเจ็บและเสียชีวิต บ้านเรือนที่พักอาศัยถูกทำลายย่อยยับ เนื่องจากการประกาศตัวของกองกำลังรัฐกะเหรี่ยงที่ประกาศตัวเป็นเคียงข้างประชาชนและพร้อมที่จะต่อต้านรัฐบาลทหาร โดยภาพรวมแล้ว ผลของการปราบปรามพลเมืองที่ประท้วงต่อต้านรัฐประหารของกองทัพเมียนมาได้สร้างความเสียหายแก่ทรัพย์สินและคร่าชีวิตพลเมืองไปเป็นจำนวนมาก มีการรายงานว่าจำนวนผู้เสียชีวิตที่ถูกสังหารโดยกองกำลังความมั่นคงนับตั้งแต่การรัฐประหารเมื่อวันที่ 1 กุมภาพันธ์ จนถึงวันที่ 30 มีนาคม 2564 มีมากกว่า 500 คน (ผู้จัดการออนไลน์, 2564) และหากกองทัพเมียนมายังไม่ยกเลิกการปราบปรามพลเมืองความบ้าคลั่งและรุนแรง ผลที่ตามมาคือระบบเศรษฐกิจของชาติที่ต้องพังทลายลง เนื่องมาจากการคว่ำบาตรทางเศรษฐกิจของต่างชาติ (การนำเข้า ส่งออก และระงับสิทธิประโยชน์ทางการค้า) นักลงทุนต่างชาติไม่สนใจเข้ามาดำเนินธุรกิจ พลเมืองในชาติมิให้ความร่วมมือต่อการดำเนินงานของรัฐในทุกมิติ (อารยะชัดขึ้น) รัฐก็ไม่สามารถควบคุมพฤติกรรมพลเมืองให้อยู่ตามกรอบกฎหมายตามที่ต้องการได้ และไม่สามารถเข้าถึงทรัพยากรในรัฐต่างๆ ได้ ส่งผลให้รัฐบาลทหารไม่มีเสถียรภาพในการปกครองและบริหารราชการ และนำไปสู่การเป็น “รัฐล้มเหลว” (Failed State) ในที่สุด

การที่ประเทศเมียนมาจะกลายเป็น “รัฐล้มเหลว” นั้นหากพิจารณาจากคำนิยามความหมายก็มีความเป็นไปได้สูง เพราะรัฐล้มเหลว คือ รัฐที่ไม่สามารถบริหารการปกครองได้อย่างมีประสิทธิภาพ หรือไม่สามารถดำรงรักษาไว้ซึ่งความสงบเรียบร้อยภายในมีความขัดแย้งทางการเมืองและสังคมอย่างรุนแรงมีการเปลี่ยนรัฐบาลบ่อย รัฐบาลและกลไกรัฐขาดความมั่นคงและประสิทธิภาพ จนไม่สามารถบริหารประเทศและแก้ปัญหาต่าง ๆ ให้ประสบ

ผลสำเร็จได้ ศูนย์วิจัยรัฐวิกฤต (Crisis States Research Centre) ได้นิยามความหมายของ “รัฐที่ล้มเหลว” ว่าเป็นสถานการณ์ของ “รัฐที่พังทลาย” โดยที่รัฐนั้นไม่สามารถปฏิบัติหน้าที่ในการดูแลความมั่นคงขั้นพื้นฐาน และพัฒนาหน่วยงานภายในรวมทั้งยังไม่มีอำนาจในการปกครองพื้นที่หรือเขตแดนในอีกด้วย

จากการจัดอันดับของ Fragile States Index ในปี พ.ศ. 2564 (2021) จาก 178 ประเทศที่เป็นสมาชิกองค์การสหประชาชาติ โดยการจัดอันดับจะอาศัยคะแนนรวมซึ่งมีพื้นฐานมาจาก 12 ตัวชี้วัด แต่ละตัวชี้วัดจะมีคะแนนตั้งแต่ 0 ถึง 10 คะแนนที่เป็น 0 หมายถึงมีระดับความรุนแรงต่ำสุด (มีเสถียรภาพที่สุด) และ 10 หมายถึง มีระดับความรุนแรงสูงสุด (ไร้เสถียรภาพที่สุด) มีคะแนนรวมเท่ากับ 120 คะแนน จาก 12 ตัวชี้วัด โดยมีช่วงคะแนนตั้งแต่ 0-120 พบว่าระดับคะแนนของการมีเสถียรภาพของประเทศเมียนมา อยู่ที่ 94.3 จัดอยู่ลำดับที่ 171 และอยู่ในกลุ่มประเทศล้มเหลว 10 ประเทศสุดท้ายตามระดับตัวชี้วัด (World Population Review, 2021) ได้แก่ 1) แรงกดดันทางประชากรศาสตร์ 2) การย้ายถิ่นฐานของประชาชน 3) กรณีความขัดแย้งของแต่ละกลุ่มชน ซึ่งเป็นผลจากความไม่พอใจในอดีต 4) ปัญหาการไหลออกของทุนมนุษย์ (สมองไหล) 5) ความไม่แน่นอนของการพัฒนาทางเศรษฐกิจ โดยพิจารณาถึงความไม่เสมอภาคของประชากร (ความเหลื่อมล้ำ) ซึ่งสามารถเห็นได้จากโอกาสทางการศึกษา การงาน และสถานะทางเศรษฐกิจ อีกทั้งยังสามารถวัดได้โดยตัวเลขกลุ่มคนยากจน อัตราการเกิดการตาย หรือระดับการศึกษา 6) ความชัดเจน และ/หรือ ความรุนแรงของการถดถอยของเศรษฐกิจ 7) การปกครองของรัฐที่ไร้ความเป็นธรรม 8) ความเสื่อมถอยของการให้บริการสาธารณะ 9) การละเมิดสิทธิมนุษยชนที่แพร่หลาย 10) การใช้เครื่องมือที่ใช้รักษาความมั่นคงที่เรียกว่า “State Within a State” : เป็นลักษณะการปรากฏตัวของกลุ่มอำนาจสูงสุดของรัฐโดยอาศัยการดำเนินกิจกรรมทางการเมืองที่คุกคามฝ่ายตรงข้าม หรือพลเรือนที่มีความเห็นไม่ตรงกับรัฐ หรือมีความเห็นที่สนับสนุนกลุ่มตรงข้ามรัฐ เปรียบกับการสร้าง “กลุ่มกองกำลังภายในกองกำลังเดียวกัน” เพื่อรับใช้แสวงหาผลประโยชน์ให้กับกองทัพหรือกลุ่มการเมือง ซึ่งในที่สุดจะก่อให้เกิดกลุ่มต่อต้านทั้งในรูปของทหารพลเรือน กองโจร กองกำลังเอกชนติดอาวุธ หรือการใช้ปฏิบัติการต่างๆ ที่ทำให้ความรุนแรงแผ่ขยายออกไป เพื่อต่อต้านกับกองกำลังของรัฐ 11) การก่อตัวของกลุ่มผู้มีอิทธิพลทางความคิด และ 12) การแทรกแซงกิจการภายในจากรัฐอื่นหรือปัจจัยภายนอก

เมื่อนำสถานการณ์ความรุนแรงในเมียนมา มาวิเคราะห์เปรียบเทียบกับดัชนีชี้วัดแต่ละตัว แน่นอนว่า สิ่งที่รัฐบาลทหารเมียนมากำลังดำเนินการอยู่ภายใต้อำนาจของกองทัพเพื่อการปราบปรามพลเมืองให้สยบและยินยอมนั้นจะทำให้คะแนนตัวชี้วัดแต่ละตัวมีระดับคะแนนที่สูงมากขึ้น โดยเฉพาะ ตัวชี้วัดด้านความขัดแย้งของประชาชนกับรัฐ ความถดถอยทางเศรษฐกิจ ความเหลื่อมล้ำของชนชั้นในสังคม ความไม่เป็นธรรมในการปกครอง ความเสื่อมถอยในภาคบริการสาธารณะ การละเมิดสิทธิมนุษยชน การคุกคามประชาชนที่เห็นต่าง และการก่อตัวของผู้มีอิทธิพล ซึ่งในเชิงประจักษ์ตัวชี้วัดเหล่านี้สามารถแสดงให้เห็นถึงภาพความล้มเหลวของการแก้ไขปัญหาของรัฐบาลทหารชุดนี้ และจะนำไปสู่ความล้มเหลวในการบริหารราชการในอนาคตอีกด้วย

บทส่งท้าย

การวิเคราะห์ครั้งนี้สามารถสรุปนิยามความหมายของการเคลื่อนไหวเข้าสู่การเป็น “รัฐล้มเหลว” ของสหภาพเมียนมา คือ การที่รัฐบาลไร้เสถียรภาพในการบริหารราชการแผ่นดิน อันเนื่องมาจากกลไกภายในของรัฐบาลถูกควบคุมโดยระบอบเผด็จการทหารและลัทธิอำนาจนิยมที่มีจำนวนมากในรัฐสภา อันเป็นมรดกสืบทอดมาจากประวัติศาสตร์การปกครองในอดีตที่มีการปกครองโดยระบอบอำนาจเผด็จการทหารยาวนานกว่า 48 ปี (2505-2553) อีกทั้งกลไกในระบอบประชาธิปไตยที่เกิดขึ้นช่วง 10 ปีที่ผ่านมา (2553-2563) ยังถือเป็นแนวคิดทางการปกครองที่ใหม่และยังไม่สามารถปรับใช้ได้เต็มรูปแบบ เพราะยังมีอิทธิพลจากกองทัพทหารที่ยังมีบทบาทครอบงำและคอยควบคุมการบริหารของรัฐบาลในหลายมิติ นอกจากจะทำให้รัฐบาลไม่มีเสถียรภาพทางการปกครองแล้ว ยังส่งผลให้พลเมืองในรัฐไร้เสรีภาพและสิทธิพื้นฐานของการเป็นพลเมืองอย่างสมบูรณ์แบบตามระบอบประชาธิปไตยอีกด้วย การครอบงำจากลัทธิอำนาจนิยมของกองทัพทำให้ประชาธิปไตยไม่สามารถเป็นเครื่องมือในการพัฒนาสังคมได้และสังคมไม่สามารถสร้างสรรค์นวัตกรรมการปกครองใหม่ให้สมบูรณ์แบบได้เช่นกัน มีหน้าซ้ำยังส่งผลให้เกิดความเหลื่อมล้ำในสังคมมากยิ่งขึ้นมีการละเมิดสิทธิเสรีภาพประชาชนอย่างรุนแรง ก่อให้เกิดความขัดแย้งระหว่างรัฐบาลกับพลเมือง จนนำไปสู่การคุกคามพลเมืองในรัฐอย่างทารุณโหดร้ายดังที่ปรากฏในปัจจุบัน

แม้ปัจจุบันเมียนมาจะถูกจัดอันดับคะแนนอยู่ในกลุ่มรัฐล้มเหลวแล้วก็ตาม แต่สถานการณ์ความรุนแรงที่ปรากฏอย่างชัดเจนในการปราบปรามและเข่นฆ่าพลเมืองในรัฐอย่าง

โศคร้ายของรัฐบาลทหารและกองทัพเมียนมา ภายใต้การนำของ พลเอกอาวุโสหมิน อ่อง หล่าย ผู้บัญชาการทหารสูงสุดของกองทัพเมียนมาครั้งนี้จะนำไปสู่การเป็นรัฐบาลที่ไร้เสถียรภาพมากกว่าอดีต เนื่องจากระบบเศรษฐกิจจะถูกทำลายลงจากการคว่ำบาตรทางเศรษฐกิจของต่างชาติ การถูกลดระดับการนำเข้า-ส่งออกสินค้า การระงับสิทธิประโยชน์ทางการค้านักลงทุนต่างชาติไม่กล้าเสี่ยงที่จะดำเนินกิจกรรมในประเทศ ประชาชนในชาติไม่ให้ความร่วมมือในการดำเนินงานของรัฐ และรัฐก็ไม่สามารถควบคุมประชาชนให้อยู่ตามกรอบกฎหมายตามที่ต้องการได้ รัฐไม่สามารถเข้าถึงทรัพยากรในรัฐขนาดเล็กได้ และยังคงถูกประชาคมโลกประณามว่าเป็นรัฐบาลที่โหดร้ายเช่นฆ่าพลเมืองตนเองเพราะเพียงมีความเห็นต่างทางอุดมการณ์ทางการเมือง ท้ายที่สุดคือรัฐบาลไม่สามารถสร้างความชอบธรรมในการบริหารประเทศได้และไร้การยอมรับจากประชาชนในชาติอย่างสิ้นเชิง

แนวทางการแก้ไขปัญหาที่สำคัญในเรื่องนี้ ได้ปรากฏอยู่ในข้อเรียกร้องของพลเมืองชาวมียนมา นั่นคือ การคืนอำนาจให้ประชาชน จัดการเลือกตั้งอย่างสุจริตยุติธรรมตามครรลองของระบอบประชาธิปไตยที่สากลยอมรับ การแก้ไขรัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ. 2551 เพื่อปิดกั้นมิให้กองทัพสามารถเข้ามามีบทบาทครอบงำและควบคุมการบริหารงานของรัฐบาลพลเรือนได้ และปล่อยให้กลไกตามระบอบประชาธิปไตยทำงานเพื่อแก้ไขปัญหาทางสังคมอย่างเป็นอิสระ ด้วยการให้สิทธิเสรีภาพและสิทธิขั้นพื้นฐานของการเป็นพลเมืองอย่างสมบูรณ์แบบแก่ประชาชน ส่งเสริมให้พลเมืองมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชน สังคม รัฐ และประเทศชาติโดยปราศจากการครอบงำของลัทธิอำนาจนิยมเหมือนเช่นในอดีตที่ผ่านมา

เอกสารอ้างอิง

- จุฬารัตน์ ขอบใจกลาง และคณะ. (2562). *บทบาทองค์กรพัฒนาเอกชนกับผลกระทบที่มีต่อประเทศไทยในการขยายการลงทุนด้านโครงสร้างพื้นฐาน จีน-เมียนมา ตามนโยบายจีนลงใต้*. กรุงเทพฯ: เท็กซ์ แอนด์ เจอนัล พับลิเคชั่น.
- ฉัตรชัย จันทร์พรายศรี. (2560). *ประชาชาติ*. [เอกสารวิชาการส่วนบุคคล]. วิทยาลัยรัฐธรรมนุญ สำนักงานศาลรัฐธรรมนูญ.
- ชาญชัย แสวงศักดิ์. (2553). *กฎหมายมหาชน*. กรุงเทพฯ : วิญญูชน.
- ชำนาญ จันทรเรือง. (2551). *สิทธิมนุษยชน*. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

- เชาวนะ ไตรมาส. 2548. กำเนิดรัฐธรรมนูญไทยภายใต้การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองการปกครอง. *วารสารศาลรัฐธรรมนูญ*. 7(20), 40–64.
- ธีรศักดิ์ กฤษณะเศรณี. (2551). *ทัศนคติทางการเมืองของนายทหารนักเรียน โรงเรียนเสนาธิการทหารบกหลักสูตรหลักประจำชุดที่ 86 ต่อรัฐประหาร 19 กันยายน 2549* [สารนิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต]. มหาวิทยาลัยบูรพา.
- ประชา เทพเกษตรกุล. (2535). *การแทรกแซงทางการเมืองของทหารไทย: ศึกษาเฉพาะกรณีการรัฐประหาร เมื่อวันที่ 23 กุมภาพันธ์ 2534*. [วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต]. มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ผู้จัดการออนไลน์. (2564). *ชาวพม่าทิ้งขยะกลางถนนประท้วงรัฐบาลทหาร หลังยอดผู้เสียชีวิตจากการปราบปรามทะลุ 500 ราย*. สืบค้นจาก <https://mgronline.com/Indochina/detail/9640000030417>
- พรพิมล ตรีโชติ. (2542). *ชนกลุ่มน้อยกับรัฐพม่า*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- มหาวิทยาลัยรามคำแหง. (2563). *กฎหมายของประเทศพม่าและข้อกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับสังคม วัฒนธรรม การเมืองและความมั่นคงของประเทศพม่า*. [รายงานการวิจัยโครงการข้อมูลกฎหมาย]. มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- ยอดชาย ชูติกาโม. (2560). *ความรู้เบื้องต้นทางปรัชญาการเมือง*. กรุงเทพฯ: ศูนย์บริการสื่อและสิ่งพิมพ์กราฟฟิคไซท์ มหาวิทยาลัยสวนดุสิต.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2546). *พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542*. กรุงเทพฯ : นานมีบุ๊คส์พับลิเคชันส์.
- ละมัย พรมประทุม. (2555). เหตุใดระบอบเผด็จการทหารจึงเปลี่ยนผ่าน: กรณีสหภาพเมียนมา. *วารสารสังคมศาสตร์*. 8(2), 71–106.
- วิศิษฐ์ ทวีเศรษฐ และสุขุม นวลสกุล. (2539). *การเมืองและการปกครองไทย*. พิมพ์ครั้งที่ 11. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- สำนักข่าวกรองแห่งชาติ. (2564). *ข้อมูลต่างประเทศ : สาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมา*. สืบค้นจาก <https://www.nia.go.th/media/almanac/2022/01/%E0%B9%80%E0%B8%A1%E0%B8%A2%E0%B8%99%E0%B8%A1%E0%B8%B2.pdf>

- สุจิต บุญบงการ. (2531). *การพัฒนาการเมืองไทย: ปฏิสัมพันธ์ระหว่างทหาร สถาบันการเมือง และการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน*. [วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิตสาขากการเมือง การปกครอง]. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ABC News. (2021). *Myanmar blocks Facebook as resistance grows to military coup*. Retrieved from <https://www.abc.net.au/news/2021-02-05/myanmar-blocks-facebook-as-resistance-grows-to-military-coup/13124148>
- Alamgir, J. (1997). Against the Current: The Survival of Authoritarianism in Burma. *Pacific Affairs*. 70(3), 333–350.
- Alexander, G. (1991). *Forceful Persuasion: Coercive Diplomacy as an Alternative to War*. Washington, D.C.: United States Institute of Peace Press.
- Apnews. (2021). *Myanmar restaurant in Bangkok promotes anti-coup activity*. Retrieved from <https://apnews.com/article/aung-san-suu-kyi-myanmar-coronavirus-pandemic-bangkok-thailand-a3759daec75ab8d6104c7e86becc07c2>
- Badie, B., Dirk, B., & Leonardo, M. (2011). *International encyclopedia of political science*. Thousand Oaks, Calif.: SAGE Publications.
- Beech, H. (2021). *Myanmar's Leader, Daw Aung San Suu Kyi, Is Detained Amid Coup*. สืบค้นจาก <https://www.nytimes.com/2021/01/31/world/asia/myanmar-coup-aung-san-suu-kyi.html>
- Cheibub, J.A. (2010). Democracy and dictatorship revisited. *Public Choice*. 143(1), 67–101.
- Council on Foreign Relations. (2021). *Resistance Amid Digital Totalitarianism: The Case of Myanmar*. Retrieved from <https://www.cfr.org/blog/resistance-amid-digital-totalitarianism-case-myanmar>
- Kurian, G.T. (2011). *The encyclopedia of political science*. Washington: CQ Press.
- Linz, J. (2000). *Totalitarian and authoritarian*. Boulder: Lynne Rianne.
- Myanmar now. (2022). *Judge shot dead in Yangon for role in imprisoning protesters*. Retrieved from <https://myanmar-now.org/en/news/judge-shot-dead-in-yangon-for-role-in-imprisoning-protesters/>

Voice Online. (2021). *Cacerolazo หรือที่แปลว่า 'หม้อสตูว์' รูปแบบการประท้วงที่แพร่จาก
ลาตินอเมริกาสู่ทั่วโลก ไม่เว้นแม้กระทั่งเมียนมาและไทย. สืบค้นจาก*

https://voicetv.co.th/read/jdZqzF7NK#google_vignette

World Population Review. (2021). *Fragile States Index 2021.*

<https://worldpopulationreview.com/country-rankings/fragile-states-index>

Xinhua. (2023). *Myanmar gov't declares 1-year state of emergency: President's Office.*

Retrieved from [https://translate.google.co.th/?hl=th&sl=en&tl=th&text=Myanmar%
20gov%27t%20declares%201-year%20state%20of%20emergency%3A%
20President% 27s%20Office&op=translate](https://translate.google.co.th/?hl=th&sl=en&tl=th&text=Myanmar%20gov%27t%20declares%201-year%20state%20of%20emergency%3A%20President%27s%20Office&op=translate)

เส้นทางการค้าขาย “ตลาด 5 นาที” สู่เศรษฐกิจชุมชนจังหวัดบุรีรัมย์

The Five-minute Market Trade Route Towards the Community Economy in Buriram Province

ธงชัย สีโสภณ¹

ชนมวัฒน์ ก้อนทอง, ธนาวุฒิ พันนอก,
ปวรปรัชญ์ คุ่มสุวรรณ, จิรประภา ปราณีโก และ บุญลิตา ยืนยง²

บทคัดย่อ

บทความวิจัยเส้นทางทางการค้าขายตลาด 5 นาทีที่สู่เศรษฐกิจชุมชนจังหวัดบุรีรัมย์นี้ เป็นผลจากการสร้างทางรถไฟของกรมรถไฟหลวงสู่จังหวัดบุรีรัมย์และเปิดใช้ปี พ.ศ.2468 ทำให้เกิดพัฒนาการสู่เศรษฐกิจชุมชนจังหวัดบุรีรัมย์ในช่วงเวลาที่ขบวนรถไฟเที่ยววิ่ง ในช่วงเวลายุคใหม่กลุ่มผู้ค้าหาบเร่สถานีรถไฟบ้านแสลงพันรวมตัวกันนำสินค้าท้องถิ่นมาขายตั้งแต่วันที่ 06.00-07.00 น. แล้วนำสินค้าที่เตรียมไว้มาขึ้นรถไฟไปขายยังหลังสถานีรถไฟบุรีรัมย์ รวมกลุ่มกับผู้ค้าหาบเร่มาจากสถานีรถไฟกระสัง โดยการจัดพื้นที่ขายสินค้าของสถานีรถไฟบุรีรัมย์ให้เวลาวางขายไม่เกิน 08.30 น. เจ้าหน้าที่สถานีจะเป่านกหวีดแล้วพากันหาบเร่ไปขายตามเส้นทางตนเองเคยเดินขายตามถนนในแต่ละวัน ซึ่งความสัมพันธ์เส้นทางทางการค้าตลาด 5 นาทีกับชุมชน บ้างผลิตสินค้าท้องถิ่นมาขายเอง บ้างรับสินค้าจากท้องถิ่นเข้ามาขาย ทำให้เกษตรกรเพาะปลูกขายสินค้าการเกษตรราคาดี เป็นขบวนการพึ่งพาระบบเศรษฐกิจชุมชนจังหวัดบุรีรัมย์เองโดยขบวนรถไฟ

คำสำคัญ : เส้นทางทางการค้าขาย, ตลาด 5 นาที, เศรษฐกิจชุมชน, จังหวัดบุรีรัมย์

Abstract

This 5-minute market trade route study piece is the outcome of the Royal Railway Department's building of a railway to Buriram Province, which opened in 1925 and led to

¹ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. สาขาสังคมศึกษา คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์

² นักศึกษาระดับปริญญาตรี สาขาสังคมศึกษา คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์

the growth of the province's local economy while the train was still in operation. In the present day, hawkers congregated at Ban Salaeng Phan Railway Station to offer regional goods between the hours of 6:00 and 7:00 in the morning. After that, they carried the prepared items onto the train to sell them behind Buriram Railway Station. Accompany the hawkers departing from Krasang Railway Station. The fact that there are more hawkers than there are at Ban Salaeng Phan Railway Station is easily seen. By setting up the sales area for items at join the group of hawkers coming from Krasang Railway Station. By arranging the merchandise sales area at Buriram Railway Station, the sales time is no later than 8:30 a.m. The station staff will blow whistles and then gather to hawk and sell according to their own routes used to sell on the streets each day. which has a relationship with the 5-minute market trade route with the community Some produce local products and sell them themselves. Some receive products from local areas to sell. This allows farmers to grow and sell agricultural products at good prices. It is a movement to support the community economic system of Buriram Province itself by train. Accompany the hawkers departing from Krasang Railway Station. The fact that there are more hawkers than there are at Ban Salaeng Phan Railway Station is easily seen. As a result of setting up the item sales area at the Buriram Railway Station, sales begin at 8:30 a.m. After blowing whistles, the station employees will assemble to hawk and sell in accordance with their daily itineraries that they follow to sell on the streets. This is connected to the community's 5-minute market commerce route. Some create goods locally and market them on their own. Some people get goods to sell from nearby locations. This makes it possible for farmers to produce food and sell it for a profit. It is an initiative to boost local economies.

Keywords : Trade route, This 5-minute, Community-Economy, Buriram Province

บทนำ

วิวัฒนาการเส้นทางการค้าขายโลก คือการเดินทางติดต่อสื่อสารสัมพันธ์เพื่อการแลกเปลี่ยนสินค้าประกอบด้วยจุดพักแรม การเดินทางขนส่งสินค้าไปยังผู้บริโภคที่อยู่ในพื้นที่

ทางไกล ซึ่งลักษณะเส้นทางการค้าขายในแต่ละเส้นทางนั้นประกอบด้วย เส้นทางหลัก (Arterial Road) และเส้นทางรอง (Secondary Road) และเส้นทางการค้าขายโลกเชื่อกันว่าเริ่มในสมัยพระเจ้าอเล็กซานเดอร์ มหาราช ทรงประสูติเมื่อปี พ.ศ.187 ทรงเรียนศิลปะวิทยาการจากสำนักอริสโตเติล (Aristotle) ทางยุทธวิธี อักษรศาสตร์ ปรัชญาการเมืองการปกครอง เมื่อพระราชบิดาสวรรคตแล้ว พระองค์ทรงครองราชย์ต่อจากพระราชบิดาด้วยวัยเพียง 19 พรรษา ทรงมีความรักในวัฒนธรรมกรีกปรารถนาพิชิตโลกภายนอกและต้องการเผยแพร่อุดมการณ์ปรัชญากรีก (Greek Ideas) ภายในระยะเวลา 10 ปี พระองค์สามารถยึดครองเมืองเอเชียไมเนอร์ ซีเรีย อียิปต์ และเมโสโปเตเมีย ต่อมาปี พ.ศ.216 พระองค์ทรงยกทัพข้ามภูเขาคอเคซัสผ่านช่องเขาไคเบอร์เข้าสู่แม่น้ำสินธุเพื่อยึดเมืองต่างๆ มาอยู่ภายใต้พระราชอำนาจ แต่ในเวลายกทัพกลับคืนกรีกพระองค์ทรงให้ทหารเดินทางกลับทั้งทางบกและทางทะเล เป็นการเกิดเส้นทางการค้าขายโลกตะวันออกกับโลกตะวันตกเข้ากัน ทำให้เกิด “เส้นทางการค้าขาย : Trade Route” (दन्य षायिथा, 2560 : 104-105; ธงชัย สีสอน, 2564 : 1-2) ดังนั้นเส้นทางการค้าขายโลกจากอดีตถึงปัจจุบันสามารถแบ่งเป็น 3 เส้นทางใหญ่ คือ

1. เส้นทางการค้าขายทางบก (Overland Route) ตามหลักฐานทางประวัติศาสตร์เส้นทางการค้าขายทางบกมี 3 เส้นทาง ได้แก่ 1) เส้นทางถนนโบราณ เป็นลักษณะร่องลึกหรือช่องทางเกวียนไปตามป่าลำเนา ใช้สัตว์เป็นพาหนะการเดินทางเพื่อติดต่อสัมพันธ์กันระหว่างชุมชนใกล้เคียงไปสู่ชุมชนที่อยู่ห่างไกล ยกตัวอย่างเส้นทางการค้าทางบกในภาคตะวันออกเฉียงเหนือก่อนมาเป็นประเทศไทยมี 9 เส้นทาง ได้แก่ ช่องดงพญาไฟ และช่องเขาตาบัว (ตำบลจันทิ) ช่องดงพญากลาง (อำเภอด่านขุนทด) ช่องเขากระบอก และช่องเขาพันลาน (อำเภอจตุรัส) ช่องตะโก (อำเภอโนนดินแดง) ช่องกุ่ม-สะแกราช-บุขุ่น (อำเภอปักธงชัย) ช่องเสม็ด-บาระนะ (อำเภอบ้านกรวด) ช่องจอม (อำเภอกาบเชิง) และช่องน้ำหนาวน้ำตก (อำเภอชุมแพ) 2) เส้นทางรถไฟ พัฒนาการเส้นทางรถไฟไทยด้วยการว่าจ้างพลโทเซอร์แอนดรู คลาก พร้อมคณะชาวอังกฤษสำรวจสร้างทางรถไฟสายกรุงเทพฯ-เชียงใหม่ และสายกรุงเทพฯ-นครราชสีมา เมื่อวันที่ 16 มีนาคม 2430 และในหลวงรัชกาลที่ 5 ทรงเสด็จพระราชดำเนินประกอบพระราชพิธีวางศิลาฤกษ์เมื่อวันที่ 9 มีนาคม 2434 การสร้างทางรถไฟสถานีหัวลำโพงข้างคลองผดุงกรุงเกษมมาสู่สถานีรถไฟอยุธยา และ 3) เส้นทางถนนรถยนต์ พัฒนาการสร้างถนนในประเทศไทยเริ่มปี พ.ศ.2404 ด้วยการสร้างถนนสายแรก “เจริญกรุง” ต่อมาถนนบำรุงเมือง ถนนเฟื่องนคร ถนนพระราม 4 และถนนสีลม แล้วการขยายเส้นทางคมนาคมของประเทศ (สุ

วิทย์ ชีรสาควัต, 2557 : 91-92) ด้วยการสร้างถนนไปยังภูมิภาคต่างๆ เพื่อการขนส่งสินค้าติดต่อสื่อสารระหว่างเมืองต่าง ๆ ด้วยการสร้างถนนทางหลวงแผ่นดิน และทางหลวงชนบทเชื่อมต่อกัน

2. เส้นทางการค้าขายทางทะเล (Maritime Silk Road) ตามหลักฐานทางประวัติศาสตร์เส้นทางการค้าขายทางทะเลเริ่มต้นในสมัยอาณาจักรโรมันคริสต์ศตวรรษที่ 1-6 เชื่อมระหว่างทะเลเมดิเตอร์เรเนียนกับมหาสมุทรอินเดีย ผ่านเส้นทางบกเมืองเบเรนิเกสทะเลแดง แล้วใช้เรือขนส่งสินค้าไปยังที่แม่น้ำไนล์ (ทวีปแอฟริกา) เพื่อขนถ่ายสินค้าไปยังเมืองอเล็กซานเดรีย ต่อมาอีก 300 ปี (คริสต์ศตวรรษที่ 9) พ่อค้าชาวอาหรับเป็นผู้ควบคุมสินค้าทางทะเล หมายถึงเส้นทางการค้าขายทางทะเลที่เมืองกวางตุ้ง (ทวีปเอเชียตะวันออก) หมู่เกาะอินโดนีเซีย (ทวีปเอเชียตะวันออกเฉียงใต้) มหาสมุทรอินเดีย และทะเลแดง (ทวีปเอเชียตะวันตกกับทวีปแอฟริกาเหนือ/ตะวันออก) ทำให้เกิดเส้นทางการค้าขายทางทะเลขึ้นมา (บุญเติม พันรอบ, 2566 : 9-10) ซึ่งเส้นทางการค้าขายทางทะเลจากหมู่เกาะในอุษาคเนย์ปรากฏอยู่ในแผนที่โลกมาก่อนปี ค.ศ.1375 ได้แก่ พะโค ตะนาวศรี ทวาย เมะตะมะ มะละกา กุย เพชรบุรี สุโขทัย ขวา และสุมาตรา ส่วนกรุงศรีอยุธยาปรากฏชื่อเมืองว่า “เซอเรนอร์ หรือ แชรโน” และเมืองนครศรีธรรมราชชื่อว่า “นครลิกอร์” ต่อมาในปี ค.ศ.1502 อัลแบร์โต คันดินิ ได้ว่าจ้างบุรุษ นีรนามชาวโปรตุเกสทำการสำรวจเส้นทางการค้าขายทางน้ำตามเกาะแก่งต่างๆ นำมาสู่การเขียนแผนที่โลกแบ่งออกเป็น 3 ส่วน เรียกว่า “แผนที่โลกคันดินิ” (ชาญวิทย์ เกษตรศิริ, 2555 : 6-7) เป็นปริณทลแห่งอำนาจการเมืองและเส้นทางการค้าขายโลกระหว่างสเปนกับโปรตุเกส

3. เส้นทางการค้าขายทางอากาศ (Air Trade Routes) ตามหลักฐานทางประวัติศาสตร์กล่าวถึงพัฒนาการสร้างเส้นทางการค้าขายทางอากาศแบ่งออกเป็น 2 ทางใหญ่ ได้แก่

3.1 เส้นทางการค้าขายทางเครื่องบิน สองพี่น้องตระกูลไรท์ชาวอเมริกันประดิษฐ์เครื่องบินขึ้นในปี ค.ศ.1903 อีก 5 ปีต่อมา (ค.ศ.1907) กาเบรียล และชาร์ลส พัวซิน ชาวฝรั่งเศสประดิษฐ์เครื่องบินสำเร็จ ในปี ค.ศ.1909 หลุยส์ เบลเลียด ประดิษฐ์เครื่องบินพร้อมทดลองบินจากประเทศฝรั่งเศสผ่านช่องแคบอังกฤษไปยังเมืองโดเวอร์ได้อย่างปลอดภัย (Categories. 2020 : 2-3) เป็นที่มาของการพัฒนาเส้นทางสายการบินไปยังประเทศต่าง ๆ ทั่วโลก ในปี พ.ศ.2453 ชาวต่างประเทศนำเครื่องบินมาแสดงที่ประเทศไทยที่สนามม้าสระปทุม

(สนามม้าราชกรีฑาสโมสร) ทั้งจัดสร้างสนามบิน ในปี พ.ศ.2456 กระทรวงกลาโหมจัดตั้งสนามบินทหารและพาณิชย์ชื่อว่า “สนามบินสระปทุม” เป็นสนามบินแรกของประเทศ เมื่อพิจารณาถึงความจำเป็นต้องสร้างสนามบินพาณิชย์ของประเทศ จึงเลือกพื้นที่ดอนเมืองที่น้ำท่วมไม่ถึงสร้างเป็นสนามบินพาณิชย์แห่งใหม่ และสร้างแล้วเสร็จปี พ.ศ.2457 ตั้งชื่อว่า “สนามบินดอนเมือง” ในปี พ.ศ.2503-2504 รัฐบาลได้ว่าจ้างบริษัทลิซฟิลด์มาทำการศึกษาพื้นที่การสร้างสนามบินพาณิชย์ แยกออกจากสนามบินทหารเป็นพื้นที่เหมาะสมสุด “หนองงูเห่า” อำเภอบางพลี จังหวัดสมุทรปราการ โดยอยู่ห่างจากกรุงเทพมหานคร 25 กิโลเมตร เมื่อวันที่ 1 กุมภาพันธ์ 2516 ทางรัฐบาลลงนามทำสัญญาสร้างสนามบินหนองงูเห่า พร้อมทั้งยกเลิกและปรับปรุงสัญญาการสร้างสนามบินเรื่อยมา แต่เร่งลงทุนทำการก่อสร้างสนามบินหนองงูเห่าในสมัยรัฐบาลนายทักซิณ ชินวัตร แล้วเสร็จเปิดให้บริการเมื่อเดือนกันยายน 2548 (ยุทธศักดิ์ टनाสวัสดิ์, 2566 : 1-2) ซึ่งใช้ระยะเวลาการสร้าง 32 ปี แต่ในปัจจุบันยังมีการสร้างสนามบินพาณิชย์ไปยังจังหวัดต่างๆ ทั่วประเทศไทยเพื่ออำนวยความสะดวกในเรื่องการคมนาคมขนส่ง และรองรับการท่องเที่ยวของประเทศ

3.2 เส้นทางการค้าขายทางอินเทอร์เน็ต ประเทศสหรัฐอเมริกาประดิษฐ์คอมพิวเตอร์ใช้ทางการทหารและธุรกิจการค้าขายในเวลาต่อมา โดยกระทรวงกลาโหมสหรัฐอเมริกาส่งระบบสัญญาณคอมพิวเตอร์ส่งแลกเปลี่ยนฐานข้อมูลระหว่างสัญญาณเครื่องคอมพิวเตอร์เป็นภารกิจหลักการวิจัยทางการทหาร ในเวลาต่อมาเชื่อมสัญญาณอินเทอร์เน็ตเข้ากับโทรศัพท์เมื่อวันที่ 2 กันยายน พ.ศ.2512 (1969) คือการส่งสัญญาณอินเทอร์เน็ตด้วยระบบ IMP ระหว่างมหาวิทยาลัย 4 แห่ง ได้แก่ มหาวิทยาลัยแคลิฟอร์เนียใช้เครื่อง SDS Sigma 7 ในระบบปฏิบัติการ SEX (Sigma EXecutive) สถาบันวิจัยสแตนฟอร์ดใช้เครื่อง SDS 940 ในระบบปฏิบัติการ Genie มหาวิทยาลัยแคลิฟอร์เนียใช้เครื่อง IBM 360/75 ในระบบปฏิบัติการ OS/MVT และมหาวิทยาลัยยูทาห์ใช้เครื่อง DEC PDP-10 ในระบบปฏิบัติการ Tenex ส่วนในประเทศไทยเริ่มทำการส่งสัญญาณอินเทอร์เน็ตเมื่อ พ.ศ.2530 โดยมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ และสถาบันเทคโนโลยีแห่งเอเชีย (AIT) ไปยังมหาวิทยาลัยเมลเบิร์น ประเทศออสเตรเลีย ต่อมาวันที่ 27 กรกฎาคม พ.ศ.2535 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยได้เข้าสายวงจรสัญญาณอินเทอร์เน็ตของกระทรวงวิทยาศาสตร์ฯ โดยศูนย์เทคโนโลยีอิเล็กทรอนิกส์และคอมพิวเตอร์แห่งชาติ เชื่อมต่อระบบคอมพิวเตอร์ของมหาวิทยาลัย 6 แห่ง ได้แก่ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย สถาบันเทคโนโลยีแห่งเอเชีย (AIT) มหาวิทยาลัยสงขลา

นครินทร์ สถาบันเทคโนโลยีและคอมพิวเตอร์แห่งชาติ (NECTEC) มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ (สารานุกรมไทยสำหรับเยาวชน เล่มที่ 25 : 1-3) ในปัจจุบัน การส่งสัญญาณระบบอินเทอร์เน็ตมีความสำคัญต่อการประกอบธุรกิจการค้าขายและกิจกรรมทางสังคมต่างๆ มากสุด

การเขียนบทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์การศึกษาแสดงให้เห็นถึงพัฒนาการเส้นทางการค้าขายตลาด 5 นาที หรือตลาดสินค้าบริการสถานีรถไฟ หรือเส้นทางรถไฟสู่จังหวัดบุรีรัมย์ แสดงถึงความสัมพันธ์ระหว่างวัฒนธรรมอาชีพกับวิถีชีวิตบุรีรัมย์และประวัติศาสตร์ความเป็นมาของกลุ่มบุคคลและครอบครัวชาวบุรีรัมย์ที่อาศัยอยู่ใกล้เส้นทางรถไฟบุรีรัมย์ ยังสามารถดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างมีความสุข บางครอบครัวยึดประกอบอาชีพการค้าขายเส้นทางรถไฟเป็นอาชีพหลักของครอบครัวได้อย่างไร เป็นสิ่งที่คณะผู้วิจัยนำมาย่อยข้อมูลและการเก็บรวบรวมการสัมภาษณ์เพิ่มเติมจากกลุ่มบุคคลที่เกี่ยวข้องใน 3 ประเด็นของคำว่า เส้นทางการค้าขายตลาด 5 นาทีสู่เศรษฐกิจชุมชนจังหวัดบุรีรัมย์นี้

วัตถุประสงค์การศึกษา

1. เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาการสร้างทางรถไฟสู่จังหวัดบุรีรัมย์
2. เพื่อศึกษากลุ่มการค้าขายตลาด 5 นาที ในพื้นที่สถานีรถไฟจังหวัดบุรีรัมย์
3. เพื่อศึกษาความสัมพันธ์เส้นทางการค้าขายตลาด 5 นาที สู่เศรษฐกิจชุมชนจังหวัดบุรีรัมย์

แนวคิดทฤษฎีที่ใช้ศึกษา

แนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้องนำมาใช้ศึกษา “เส้นทางการค้าขายตลาด 5 นาทีสู่เศรษฐกิจชุมชนจังหวัดบุรีรัมย์” ประกอบด้วย

1. **แนวคิดประวัติศาสตร์ท้องถิ่น** พัฒนาการทางสังคมชุมชนท้องถิ่นของผู้คนในอาณาบริเวณ (Land space) จังหวัดบุรีรัมย์ แสดงถึงเหตุการณ์ในมิติช่วงเวลา (time travel) ส่งผลกระทบต่อพฤติกรรมผู้คนจำนวนมากทั้งจารีตขนบธรรมเนียมท้องถิ่น การศึกษา การค้าขายบนถนน ทางรถไฟ เป็นต้น เพราะประวัติศาสตร์ท้องถิ่นนำเสนอในมิติช่วงเวลาที่มีความหมายว่าอะไร ใครทำอะไร อธิบายถึงบริบททางสังคมเชิงมานุษยวิทยาวัฒนธรรมทางเศรษฐกิจ ผลจากการนำเสนอเส้นทางการค้าขายสมัยใหม่กับคำว่า “ตลาด 5 นาที” นี้เป็นพฤติกรรม

ชีวิตประจำวันทางสังคมบนขบวนรถไฟและบริเวณสถานีรถไฟบุรีรัมย์ นำมาใช้เป็นโมเดลเชิงประวัติศาสตร์ทางเศรษฐกิจชุมชนจังหวัดบุรีรัมย์ในแง่ที่ว่า การพัฒนาของมนุษย์ควรเป็นผลมาจากแนวคิดจิตนิยม (Idealism) กับความต้องการปัจจัยสี่ทางด้านอาหาร หรือแนวคิดวัตถุนิยม (Materialism) กับการผลิตนำสินค้าบริโภคคืออาหารมาค้าขายให้กับผู้คนอยู่ในขบวนรถไฟและผู้ใช้ประโยชน์บริเวณสถานีรถไฟบุรีรัมย์ แต่ในความเป็นจริงแล้วเราไม่สามารถจัดลำดับว่า อะไรสำคัญไปกว่ากัน ซึ่งการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นกับเส้นทางรถไฟตลาด 5 นาฬิกา ในปัจจุบันนี้ภายใต้แนวคิดเสรีนิยมมนุษย์ทุกคนล้วนมีอิสระโดยสมบูรณ์ แนวความคิดทางจิตนิยมกับความต้องการทางสังคม จึงเป็นสิ่งที่กำหนดการรับรู้ การกระทำ และวัตถุนิยมในทางเดียวกันนี้การกำเนิดขึ้นของทุนนิยม (Capitalism) ขนาดเล็กทำให้เกิดขบวนการตลาด 5 นาฬิกา นำไปสู่การสร้างระบบค่านิยมการให้คุณค่ากับการทำงานและการพัฒนาความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจบุรีรัมย์ เพราะประวัติศาสตร์ท้องถิ่นแสดงถึงความเป็นมาของผู้คนในท้องถิ่นเมืองบุรีรัมย์ที่อาจมีความแตกต่างทางชาติพันธุ์ก็ได้ แต่เมื่อเข้ามาตั้งถิ่นฐานอยู่รวมในพื้นที่เดียวกันผ่านมา 2-3 ชั่วคนก็จะเกิดสำนึกร่วมกันขึ้นมาเป็นคนในท้องถิ่นมีจารีตประเพณี พิธีกรรม ความเชื่อ และกติกาในทางเศรษฐกิจและสังคมอยู่ร่วมกัน (ศรีศักร ลักลิโกดม, 2559 :

2) ซึ่ง เฮย์เดน ไวต์ อธิบายทฤษฎีประวัติศาสตร์ในทศวรรษ 1960 ถึงทศวรรษ 2010 มีความสัมพันธ์ในเชิงประวัติศาสตร์ท้องถิ่นอยู่ 3 ประการ ได้แก่ 1) การเขียนทางประวัติศาสตร์เป็นงานประพันธ์รูปแบบหนึ่งที่นักเขียน นักทฤษฎีนำมาเสนอสร้างเรื่องราวจากคำบอกเล่า ร่องรอยแกะสลัก หรือการจดบันทึกไว้ 2) วิธีวิทยาการศึกษาประวัติศาสตร์ไม่ใช้การวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อสร้างสมมติฐานแบบวิทยาศาสตร์ทางกายภาพ แต่ต้องใช้แนวคิดการเชื่อมโยงแบบโวหาร (Figurative Thinking) ให้นักประวัติศาสตร์นำมามีความจากอดีตให้กลายเป็นเรื่องเล่าที่มีความหมายเฉพาะเรื่อง เช่น ประวัติศาสตร์เส้นทางการค้าขายทางบก เส้นทางการค้าขายทางทะเล หรือประวัติศาสตร์เส้นทางกองทัพสมัยโบราณ เป็นต้น และ 3) กลวิธีการประพันธ์เป็นเครื่องมือสำคัญทางการเขียนประวัติศาสตร์ที่นักประวัติศาสตร์ไม่ควรพยายามลดทอนองค์ประกอบงานประพันธ์ในงานเขียนของตนเอง แต่ควรเรียนรู้เครื่องมือในการประพันธ์จากนักเขียน เพื่อนำไปใช้เป็นองค์ประกอบการตีความข้อเท็จจริงและนำเสนอภาพแทนเหตุการณ์ในอดีต

2. แนวคิดการค้าปลีก พัฒนาการตลาดกับสังคมไทยเน้นไปที่การค้าขายปลีกที่คนท้องถิ่นเป็นผู้แสดงหาวัตถุดิบเป็นสินค้ามาจำหน่าย ซึ่ง พรพนพิมล ก้านนก (2546 : 329) ให้

นิยามว่า การค้าปลีก หมายถึงกระบวนการปฏิบัติกิจกรรมผลิตสินค้าทางการตลาดเพื่อการค้าขายสินค้าและบริการที่เชื่อมโยงจากผู้ผลิต หรือตัวแทนจำหน่าย หรือพ่อค้าส่งไปยังผู้บริโภค สินค้าเป็นคนสุดท้ายเพื่อนำไปอุปโภคไม่ให้นำไปใช้ในการผลิต ซึ่ง อธิวัฒน์ ทรัพย์ไพฑูรย์ (2545 : 103-104) กล่าวถึงหลักการค้าปลีกไทยตามประวัติศาสตร์สมัยสุโขทัยว่า เริ่มจากรูปแบบร้านค้าปลีกแบบตะวันตกต่อเนื่องมาถึงสมัยรัชกาลที่ 3 และสมัยรัชกาลที่ 4 เริ่มมีชาวต่างประเทศเข้ามาทำการค้าขายปลีกและขยายตัวขึ้นมาเรื่อย ๆ อย่างไรก็ตามการดำเนินกิจการค้าขายส่วนใหญ่เป็นชาวจีนที่เข้ามาเปิดร้านค้าขายแบบห้องแถว ส่วนการค้าปลีกสมัยใหม่เริ่มพัฒนาการมาตั้งแต่ปี พ.ศ.2499 เป็นต้นมา

วิธีดำเนินการศึกษา

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ด้วยการสำรวจพื้นที่สถานีรถไฟในจังหวัดบุรีรัมย์ ได้แก่ สถานีหนองกระเทียม ลำปลายมาศ ทะเมนชัย แสงพยับบุรีรัมย์ ห้วยราช กระสัง และหนองเต็ง ซึ่งบางสถานีรถไฟที่รถไฟแล่นผ่านตัวจังหวัดบุรีรัมย์ ปัจจุบันไม่มีการประกอบอาชีพค้าขายยังบริเวณสถานีรถไฟแล้ว ประกอบด้วย หนองกระเทียม ทะเมนชัย ห้วยราช และหนองเต็ง แต่กลุ่มสถานีรถไฟที่ยังประกอบอาชีพค้าขายอยู่ทั้งประเภทตั้งร้านค้าบนพื้นที่สถานีรถไฟ และประกอบอาหารและเตรียมอาหารมารอค้าขายยังสถานีรถไฟอยู่ ประกอบด้วย ลำปลายมาศ แสงพยับบุรีรัมย์ และกระสัง จึงทำให้เกิดเส้นทางการค้าขาย “ตลาด 5 นาที” ในพื้นที่จังหวัดบุรีรัมย์ เพราะคนยังนิยมสัญจร หรือใช้เส้นทางรถไฟ หรือคมนาคมด้วยรถไฟอยู่จึงทำให้เกิดการค้าขายบริเวณที่รถไฟจอดรับส่งผู้โดยสารและสินค้า

วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล ประกอบด้วย 1) การสัมภาษณ์ โดยสมมติชื่อบุคคลผู้ให้ข้อมูล (นางเอ หรือ นางบี) ด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึกของประชากรกลุ่มตัวอย่างจากผู้ประกอบอาชีพค้าขายอาหาร ค้าขายเครื่องดื่ม แม่ค้าหาบเร่ ผู้ขับรถรับส่งผู้โดยสารในสถานีรถไฟ และผู้ที่มีความรู้ข้อมูลการค้าขายที่อาศัยอยู่บริเวณสถานีรถไฟ จำนวน 15 คน เป็นการเลือกสัมภาษณ์จากประชากรกลุ่มตัวอย่างแบบบังเอิญ หมายถึง บุคคลที่เห็นว่ามีความรู้เรื่องการค้าขายในบริเวณสถานีรถไฟที่สามารถให้ข้อมูลเชิงลึกเกี่ยวกับ “เส้นทางการค้าขายตลาด 5 นาที” ในพื้นที่ 4 สถานีรถไฟ ประกอบด้วย ลำปลายมาศ แสงพยับบุรีรัมย์ และกระสัง และ 2) การเก็บข้อมูลจากเอกสาร บทความ สื่อหนังสือพิมพ์ ทีวี ยูทูบ และรายงานวิจัยวิธีชีวิตของผู้ค้าหาบเร่

ตลาดรถไฟ 5 นาที จังหวัดบุรีรัมย์ (2566) ที่เป็นข้อมูลเกี่ยวกับการเกิดเส้นทางการค้าขาย “ตลาด 5 นาที” สู่เศรษฐกิจชุมชนจังหวัดบุรีรัมย์

ผลการวิจัย

1. ประวัติความเป็นมาการสร้างทางรถไฟสู่จังหวัดบุรีรัมย์ ประวัติศาสตร์ชาติการสร้างทางรถไฟไทย โดยรัชกาลที่ 5 ทรงเสด็จเยือนประเทศสิงคโปร์ ชวา และอินเดีย เห็นประเทศเหล่านี้กำลังก่อสร้างทางรถไฟ และพระองค์ประทับนั่งรถไฟเป็นครั้งแรกที่อินเดีย ระหว่างเมืองเดลฮีกับบอมเบย์ ส่งผลให้พระองค์ทรงเห็นว่าการรถไฟเป็นยานพาหนะสำคัญในการคมนาคมและขนส่ง ต่อมาพระองค์ทรงมีพระราชดำริสร้างรถไฟในประเทศไทยว่า

“... การสร้างทางรถไฟในระหว่างหัวเมืองไกล เป็นเหตุให้เกิดความเจริญแก่บ้านเมืองได้ เพราะทางรถไฟอาจจะชักย่นหนทางหัวเมืองที่ตั้งอยู่ไกลออกไปมาถึงกันยากให้กลับเป็นหัวเมืองไกลไปมาถึงกันได้โดยสะดวกเร็วพลัน การย้ายขนสินค้าไปมาซึ่งเป็นการลำบากก็สามารถจะย้ายขนไปมาถึงกันโดยง่าย เมื่อเป็นดังนี้ หัวเมืองใดซึ่งที่ดินอุดมดี แต่สินค้ายังไม่บริบูรณ์ เพราะขาดหนทางไปมา ยากไม่สามารถที่จะย้ายขนสินค้าที่จะบังเกิดขึ้นไปมาค้าขายแลกเปลี่ยนกันกับหัวเมืองอื่นได้ ก็คงมีผู้อุตสาหกิจคิดสร้างท่าเลเพาะปลูกส่งสินค้าให้มากยิ่งขึ้นเป็นการเปิดโอกาสให้อาณาประชาราษฎร์มีทางตั้งการทำการมาหาสินค้ากว้างขวางออกไป แลทำให้ทรัพย์สมบัติกรุงสยามให้มากยิ่งขึ้น ทั้งเป็นคุณประโยชน์ในการบังคับบัญชาตรวจตราราชการ บำรุงรักษาพระราชอาณาเขตให้ราษฎรอยู่เย็นเป็นสุขได้โดยสะดวก อาศัยเหตุทั้งปวงนี้ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจึงทรงพระราชดำริพร้อมด้วยความคิดท่านเสนาบดีเห็นสมควรจะสร้างทางรถไฟตั้งแต่กรุงเทพฯ ถึงเมืองนครราชสีมาเป็นสายแรก...” (สงวน อ้นคง, 2529 : 142)

พระองค์ทรงโปรดเกล้าฯ ให้เซอร์แอนดรู คลาก และ บริษัทบันชาร์ด แมกทักการ์ด โลเธอร์ การสำรวจพื้นที่การสร้างทางรถไฟเมื่อวันที่ 16 มีนาคม พ.ศ.2430 เมื่อทำการสำรวจพื้นที่แล้วเสร็จ รัฐบาลเห็นว่าควรเร่งสร้างทางรถไฟสายเมืองนครราชสีมาเชื่อมกับเมืองหลวงก่อน จึงเปิดการประมูลก่อสร้างทางรถไฟสายกรุงเทพฯ-นครราชสีมา โดยกระทรวงโยธาธิการ มีพระเจ้าน้องยาเธอเจ้าฟ้ากรมขุนนริศรานุวัดติวงศ์ ทรงเป็นเสนาบดีกระทรวง และนาย

เค. เบ็ทเก (K. Bethge) ชาวเยอรมันเป็นเจ้าของกรรมสิทธิ์ ซึ่งบริษัทผู้ประมูล 2 ราย คือ รายที่ 1 นายเลนซ์ (Lenz) ตัวแทนบริษัทเยอรมันใช้ธนาคารของเยอรมัน 3 ธนาคาร ค้ำประกันประมูล ในราคา 11,976,925.50 บาท รายที่ 2 นายอี. มูเร แกมป์เบลล์ (George Murray Campbell) ชาวอังกฤษจากสิงคโปร์ ใช้ห้างชาตินิเมเทอชันค้ำประกัน ประมูลในราคา 9,956,164 บาท เป็นผู้ชนะการประมูล การเสนอราคาต่ำกว่าจึงได้ทำสัญญาสร้างทางรถไฟในวันที่ 12 ธันวาคม พ.ศ.2434 ต่อมาในวันที่ 9 มีนาคม พ.ศ.2435 รัชกาลที่ 5 ทรงเสด็จพระราชดำเนินวางศิลาฤกษ์ก่อสร้างทางรถไฟ “หัวลำโพง” ฝั่งคลองผดุงกรุงเกษมอยู่ตรงท้ายวัดเทพศิรินทราวาส ทรงขุดดินเป็นพระฤกษ์และตักดินเทลงในเกวียน โปรดให้สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิรุณหิศ ทรงใส่เกวียนเดินไปตามทางถึงก่อสร้างทางรถไฟ แล้วทรงเทดินลงถมที่ คนงานได้ลงมือขุดดินตามแนวทางที่กระทรวงโยธาธิการได้ปักกรุยไว้ (นามแฝงเสมียนารี, 2565 : 2)

ในช่วงเวลาที่ผ่านมา การสร้างสถานีรถไฟหัวลำโพงสู่จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เรียกว่า สถานีรถไฟกรุงเทพ เป็นระยะทาง 71 กิโลเมตร ซึ่งต้องใช้เวลาก่อสร้าง 4 ปี เมื่อสร้างทางรถไฟเสร็จแล้วพระองค์ทรงเสด็จพระราชดำเนินประกอบพิธีเปิดเมื่อวันที่ 26 มีนาคม พ.ศ.2439 ในช่วงเวลานั้นมีขบวนรถไฟแล่นขึ้นลงวันละ 4 ขบวน รวม 9 สถานี ประกอบด้วย สถานีหัวลำโพง บางซื่อ หลักสี่ หลักหก คลองรังสิต เชียงราก เชียงรากน้อย บางปะอิน และกรุงเทพ ถือเป็นเส้นทางรถไฟสายแรกของประเทศไทยให้เกิดความสะดวกรวดเร็วในการเดินทางประชาชน และการขนส่งสินค้าบริการต่างๆ ต่อมาทางการรถไฟแห่งประเทศไทยจึงได้ถือเอาวันที่ 26 มีนาคมของทุกปีเป็น “วันสถาปนากิจกรรมการรถไฟไทย” (Thaipbs. 2023 : 1) เนื่องจากการสร้างทางรถไฟกรุงเทพ-นครราชสีมา พระองค์ทรงเล็งเห็นจะเกิดประโยชน์จากการสร้างเส้นทางรถไฟกับความมั่นคงของชาติในการรักษาดินแดนภาคอีสานไว้ได้ เนื่องจากช่วงเวลานั้นจักรวรรดินิยมฝรั่งเศสเข้ายึดครองเวียดนามและดินแดนบางส่วนที่เป็นเมืองประเทศราชของไทย (สิบสองจุไทย หรือเมืองไล หัวพันห้าทั้งหก เขมร ลาว) ถ้าหากเกิดเหตุการณ์คับขัน ฝรั่งเศสสุกรรณหัวเมืองภาคอีสานเราก็สามารถยกกำลังทหารด้วยขบวนรถไฟมาปกป้องประเทศไว้ได้ ในขณะนั้นภัยการคุกคามของจักรวรรดินิยมรุนแรงมาก เพราะฝรั่งเศสมีความต้องการที่จะครอบครองดินแดนบางส่วนของประเทศไทย หรือต้องการแบ่งประเทศไทยคนละครึ่งกับจักรวรรดินิยมอังกฤษโดยใช้แม่น้ำเจ้าพระยา หรือเทือกเขาแดนลาว (เพชรบูรณ์ 1) กับเทือกเขาตองพญาเย็นเพื่อการแบ่งเขตแดน แต่ทางรัฐบาลไทยรู้เท่าทันความลับนั้น จึงมีความจำเป็นจะต้องเร่งสร้างทางรถไฟและประกาศพระราชกฤษฎีกาก่อการสร้างเส้นทางรถไฟ

กลายมาเป็นเส้นทางเศรษฐกิจของภาคอีสาน ตามที่ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตราขึ้น
รายละเอียดในมาตรา 1 ว่า

“...ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้เจ้าพนักงานกระทรวงโยธาธิการ
สร้างรถไฟขนาดใหญ่ตามอัตรา ตั้งแต่กรุงเทพฯ ไปทางบางปะอิน กรุงเก่า แล
เมืองสระบุรี ถึงเมืองนครราชสีมาสายหนึ่ง...” (thaipbs. 2023 : 2)

หลักฐานทางประวัติศาสตร์กล่าวว่า รัฐบาลประกาศระดมทุนก่อสร้างทางรถไฟด้วยการ
ขายหุ้น เป็นเงินลงทุนสร้างทางรถไฟ 16,000 หุ้นๆ ละ 100 บาท คิดเป็นเงิน 2 แสนชั่ง (16 ล้าน
บาท) และการใช้เงินทุนอีกส่วนหนึ่งมาจากการสมทบเงินทุนของกระทรวงพระคลังมหาสมบัติ
เมื่อวันที่ 15 มีนาคม พ.ศ.2434 ซึ่งการสร้างรถไฟสายกรุงเทพฯ-นครราชสีมา นี้ ทางบริษัท
อังกฤษผู้รับสัมปทานไม่สามารถดำเนินการสร้างทางรถไฟได้เสร็จตามสัญญา ทำให้กรมรถไฟ
หลวงเลิกจ้างแล้วดำเนินการก่อสร้างเอง โดยใช้วิศวกรชาวต่างชาติควบคุมการก่อสร้าง และ
การสร้างทางรถไฟมายังชุมทางรถไฟบ้านภาชี สระบุรีเข้าสู่ “ดงพญาไฟ” หมายถึงบริเวณพื้นที่
ตั้งแต่สถานีรถไฟแก่งคอยถึงสถานีรถไฟปากช่อง ปรากฏว่าคนงานดำเนินการก่อสร้างทางรถไฟ
เกิดการเจ็บป่วยล้มตายด้วยไข้ป่า หรือไข้มาลาเรียเป็นจำนวนมากทั้งวิศวกรฝรั่ง 36 คน และ
กรรมกรชาวจีน 414 คน เป็นมูลเหตุให้คนงานเสียขวัญกำลังใจ ตามหลักฐานดังกล่าว การ
สร้างทางรถไฟสายนี้ถูกกำหนดระยะเวลาก่อสร้างไว้ 5 ปี แต่กว่าจะสร้างทางรถไฟแล้วเสร็จ
ต้องใช้เวลากว่า 9 ปีเต็ม รวมระยะทาง 265 กิโลเมตร ด้วยการใช้เงินก่อสร้าง 17,585,000 บาท
(เฉลี่ยกิโลเมตรละ 66,360 บาท) สูงกว่าที่บริษัทอังกฤษประเมินไว้ 7.62 ล้านบาท หรือร้อยละ
76.5 ของเงินดำเนินการใช้ก่อสร้างทางรถไฟ เพราะงบประมาณรายรับของรัฐบาลในช่วงเวลา
ปี พ.ศ.2435 มีอยู่เพียง 15,378,114 บาท และในช่วงปีที่สร้างทางรถไฟถึงเมืองนครราชสีมา
พ.ศ.2443 รัฐบาลไทยมีเงินรายได้ทุกประเภทรวมกัน 35,611,306 บาท (นามแฝงเสมียนนารี,
2565 : 3-4) เมื่อการก่อสร้างทางรถไฟแล้วเสร็จรัชกาลที่ 5 ทรงเสร็จพระราชดำเนินมาพร้อม
กับพระบรมวงศานุวงศ์เพื่อเปิดเดินรถสถานีรถไฟนครราชสีมาวันที่ 21 ธันวาคม พ.ศ.2443 และ
ผลที่ตามของการเปิดใช้สถานีรถไฟจากกรุงเทพฯ-นครราชสีมา ส่งผลให้เมืองนครราชสีมา
กลายมาเป็นศูนย์กลางทางเศรษฐกิจภาคอีสาน จึงเกิดการผลิตสินค้าท้องถิ่นมาขายประเภท
ข้าวเปลือก หมู หนั้วว หนั้วควาย และของป่า เช่น หวาย ฝรั่ง ชัน หนั้วสัตว์ป่า น้ำมันยาง

การสร้างทางรถไฟในภาคอีสานหยุดพักมาเกือบ 20 ปี เริ่มดำเนินการก่อสร้างอีกครั้งหนึ่งในช่วงเวลาปลายสมัยของรัชกาลที่ 6 (พ.ศ.2460) พระองค์ทรงโปรดเกล้าฯ ให้รวมกิจการรถไฟทั้ง 2 กรมเข้าเป็นกรมเดียวกัน เรียกว่า “กรมรถไฟหลวง” ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พระเจ้าน้องยาเธอกรมพระกำแพงเพชรอัครโยธิน ดำรงตำแหน่งผู้บัญชาการกรมรถไฟหลวงพระองค์แรก หากกล่าวถึงในมิติช่วงเวลากับการสร้างทางรถไฟต่อจากเมืองนครราชสีมาไปยังเมืองอุบลราชธานี เป็น “การสร้างทางรถไฟสู่ตลาดอินโดจีน” โดยจักรวรรดินิยมฝรั่งเศสกล่าวว่า ถ้าหากรัฐบาลไทยไม่ลงทุนสร้างทางรถไฟมาเมืองอุบลราชธานี ฝรั่งเศสก็จำเป็นต้องสร้างทางรถไฟมายังเมืองสวายจิก (เมืองพระตะบอง) ทางกรมรถไฟไทยแต่งตั้งพระยารำไพพิ้งษ์บริพัตร (จิตร บุนนาค) เป็นนายช่างควบคุมการสร้างทางรถไฟจากสถานีนครราชสีมาสู่สถานีชุมทางรถไฟจระ และสถานีรถไฟท่าช้าง รวมระยะทาง 21 กิโลเมตร เปิดการเดินทางเมื่อวันที่ 1 พฤศจิกายน พ.ศ.2465 ซึ่งการแต่งตั้งพระยารำไพพิ้งษ์บริพัตรเป็นนายช่าง เกิดผลดีต่อรัฐบาลไทย การเดินทางไปพบปะกับเจ้าหน้าที่ทางอินโดจีนของฝรั่งเศสเพื่อการประสานงานในเรื่องเขตแดนได้สะดวก และการทางรถไฟยังได้รับความร่วมมือจากหน่วยงานกองทหารช่างเข้ามาช่วยบุกเบิกถางป่าและขุดดินเส้นทางเพื่อการวางรางรถไฟ และรัชกาลที่ 6 ทรงเสด็จพระราชดำเนินมาตรวจการสร้างทางรถไฟในช่วงข้ามลำน้ำมูลด้วยพระองค์เอง (พบเห็นการบันทึกหมุดหมายทางรถไฟริมน้ำมูลในตำบลท่าช้างวันที่ 4 ธันวาคม พ.ศ.2464) แสดงถึงการสร้างทางรถไฟสายอีสานใต้และการสร้างทางรถไฟถึงเมืองบุรีรัมย์ ในช่วงเวลาต่อมาเปิดการเดินทางสถานีรถไฟบุรีรัมย์เมื่อวันที่ 1 เมษายน พ.ศ.2468 ทำให้เมืองบุรีรัมย์ก้าวเข้าสู่ยุค “การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและเศรษฐกิจ” โดยผู้คนเริ่มเข้ามาตั้งบ้านเรือนใกล้ริมทางรถไฟ ตลอดทั้งชาวจีนเข้ามาสร้างโกดังรับซื้อสินค้ากัน เมื่อรัฐบาลเปิดสัมปทานป่าไม้ มีการสร้างโรงเลื่อยใกล้กับสถานีรถไฟ ทำให้เกิดตลาดย่านการค้าขายทุกสถานีรถไฟพื้นที่บริเวณเมืองบุรีรัมย์ ตั้งแต่สถานีหนองกระเทียม โดยเฉพาะสถานีรถไฟลำปลายมาศมีการสร้างโกดังรับซื้อสินค้าทางการเกษตรถึง 6-7 โกดัง และมีตลาดสด 2 แห่ง คือ ตลาดสวนแตงกับตลาดหน้าสถานีรถไฟ ยังปรากฏเรือนไม้ร้านค้าสูงไว้สำหรับขนสินค้าขึ้นหลังช้างกลับบ้านตามท้องถื่นอยู่ไกลออกไป ก่อนเข้ามาสู่ยุคสมัยการใช้รถมอเตอร์ไซด์ สามล้อเครื่องรับจ้างส่งผู้คนไปยังชุมชนห่างไกล เมื่อขบวนรถไฟที่ล่องขึ้นมาในรอบหลัง 4 โมงเย็น ประชาชนจะเลือกวิธีว่าจ้างเหมารถมอเตอร์ไซด์สามล้อเครื่องไปส่งในราคาที่เป็นธรรม ดีกว่าเช่าโรงแรมค้างคืนเพื่อนอนรอรถยนต์ประจำทางของหมู่บ้าน (นายเอและนายบี ผู้ขับรับจ้าง, สัมภาษณ์ : 2567) ผลการสร้างทาง

รถไฟกับการเกิดชุมชนริมทางรถไฟแสดงการพัฒนาเศรษฐกิจเมืองบุรีรัมย์ก้าวเข้าสู่สังคมยุคใหม่ ส่งผลทำให้ผู้คนอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานในบริเวณชุมชนริมทางรถไฟ บางกลุ่มอพยพเข้ามาอยู่เพื่อตัดไม้หอมไม้เหลา หรือเผาถ่านขาย บางกลุ่มอพยพมาอยู่เพื่อทำมาหากินด้วยการปลูกพืชเศรษฐกิจตามความต้องการของตลาดแล้วบรรทุกเกวียนมาขาย (นายซี ผู้เชี่ยวชาญ, สัมภาษณ์ : 2567) ต่อมามีการใช้รถยนต์ประจำทางถูงส่งสินค้าไปขายให้กับพ่อค้าคนกลางริมทางรถไฟ กลายมาเป็นพื้นที่พัฒนาการทางเศรษฐกิจแผนใหม่กับการผลิต

2. กลุ่มการค้าขายตลาด 5 นาฬิกาในพื้นที่สถานีรถไฟจังหวัดบุรีรัมย์ ความเป็นมาการค้าปลีกกับการค้าส่งสินค้าในภาคอีสาน เริ่มต้นมาในสมัยรัชกาลที่ 5 ทรงเสด็จพระราชดำเนินมาพร้อมด้วยพระบรมวงศานุวงศ์ประกอบพระราชพิธีเปิดการเดินทางรถไฟ พ.ศ.2443 หลังจากนั้นเมืองนครราชสีมากลายเป็น “เมืองศูนย์กลางการค้าของภาคอีสาน” เมื่อรัฐบาลเห็นความสำคัญการสร้างทางรถไฟกับการพัฒนาเศรษฐกิจภาคอีสาน ในระยะเวลาอีกเกือบ 20 ปีต่อมา รัฐบาลจึงต้องลงทุนการสร้างทางรถไฟอีกครั้งหนึ่งจากนครราชสีมา-อุบลราชธานี เป็นระยะทาง 309 กิโลเมตร โดยใช้เวลาสร้างจากสถานีรถไฟท่าช้างถึงเมืองบุรีรัมย์ 3 ปีเศษ อาศัยความร่วมมือการสร้างทางรถไฟในระหว่างกรมการรถไฟหลวงกับหน่วยงานทหารช่าง เมื่อสร้างทางรถไฟเสร็จแล้วผู้คนเริ่มนำสินค้าเล็กน้อยเข้ามาขายในบริเวณสถานีรถไฟบุรีรัมย์ แม้ค้ายังก้าวว่าสมัยก่อนนี้ในขบวนรถไฟที่จอดรอตามเวลาการเดินทางขบวนรถด่วนและดีเซลราง ทั้งขบวนรถไฟที่จอดรอหลักเลียงกันตามสถานีรถไฟในพื้นที่บุรีรัมย์ โดยเฉพาะขบวนรถไฟเที่ยวธรรมดา เป็นขบวนรถแม่ค้าตัวยาวมาก เมื่อรถไฟจอดนานทำให้แม่ค้าในสถานีรถไฟมีโอกาสนำอาหารขึ้นไปจำหน่ายได้นาน ทั้งอาหารประเภทไก่ย่าง ข้าวเหนียว ผัดหมี่ ข้าวหลาม ปลาบั้งตามฤดูกาล เป็นต้น (นางเอแม่ค้า, สัมภาษณ์ : 2567) เป็นขบวนการค้าปลีกในช่วงเวลานั้น เมื่อผู้คนเริ่มอพยพเข้ามาสร้างบ้านเรือนอยู่ใกล้กับสถานีรถไฟประกอบอาชีพค้าขายให้กับผู้คนสัญจรไปมา ทำให้มีรายได้เพียงพอต่อการเลี้ยงครอบครัว แต่ก็ยังมีกลุ่มคนประกอบอาชีพขับรถบริการรับจ้าง บางครั้งเป็นคนครอบครัวแม่ค้าริมทางรถไฟ บางคนอพยพมาจากจังหวัดอื่น ๆ มาเช่ารถสามล้อถีบก็มี เพื่อบริการรับส่งคนไปยังตลาด สถานที่ราชการ และโรงพยาบาล ถึงแม้จะเช่ารถเขาและเช่าห้องพักราคาถูกเพื่อพักอาศัยประกอบอาชีพก็มีรายได้เลี้ยงครอบครัวเหมือนกัน แต่กลุ่มชาวจีนที่อพยพเข้ามาอยู่ริมทางรถไฟจะเป็นผู้ลงทุนประกอบอาชีพสร้างโกดัง สร้างตลาด ตึกแถว และโรงแรมไว้บริการ บางคนก็มาประกอบอาชีพปล่อยเงินกู้และข้าวเปลือกเก็บเป็นรอบปี ทำให้เกิดความร่ำรวยกันทุกคน ดังนั้น การถือ

ครองที่ดินจำนวนมากมาจากคนไทยเชื้อสายจีนทั้งนั้น ด้วยการพัฒนาองค์ความรู้ในการประกอบธุรกิจสัมพันธ์กับผู้คนในท้องถิ่นห่างไกลออกไป เรียกว่า “เถ้าแก่” เป็นผู้มีบุญคุณปล่อยกู้เพื่อให้ความช่วยเหลือประชาชนในยามเจ็บป่วย หรือการปล่อยกู้เป็นทุนรอนในฤดูกาลผลิตสินค้าทางการเกษตรกรรมทุกประเภท หรือการลงทุนการค้าขายในชุมชน บางครั้งร้านชำประจำชุมชนต่างๆ ก็มาอยู่ไปลงทุนเหมือนกัน ทำให้เกิดความสัมพันธ์เคารพนับถือกันผู้คนในท้องถิ่น (นางดี นางอี และนางเอฟแม่ค้า, สัมภาษณ์ : 2567)

การค้าปลีกเมืองบุรีรัมย์กับพื้นที่สถานีรถไฟเกิดจากกลุ่มชาวจีนอพยพเข้ามาเป็นผู้ค้าปลีกและผู้ค้าส่งใกล้พื้นที่สถานีรถไฟ ด้วยการสร้างห้องแถวและโกดังเก็บสินค้า ทำให้เกิดระบบการค้าปลีกเปลี่ยนแปลงครั้งยิ่งใหญ่ (ศิริวรรณ เสรีรัตน์ และคณะ, 2550 : 374) ชุมชนริมทางรถไฟเมืองบุรีรัมย์เป็นร้านค้าปลีกและค้าส่งต่อเข้าไปยังชุมชนอำเภอ ตำบล หมู่บ้านอยู่ห่างไกล โดยกลุ่มพ่อค้านอกเขตพื้นที่ห่างไกลเข้ามารับสินค้าจากตลาดสถานีรถไฟที่มีเส้นทางเชื่อมโยงไปยังเส้นทางอำเภอในจังหวัดบุรีรัมย์และอำเภอในจังหวัดอื่นที่อยู่ใกล้เคียงที่ไม่มีสถานีรถไฟผ่านก็เข้ามาหาซื้อสินค้ายังสถานีรถไฟเมืองบุรีรัมย์ทั้งนั้น ซึ่งในยุคแรกแล้วสืบต่อกันมาว่า ผู้ที่มีม้า เกวียน และช้างก็จะเดินทางเข้ามาหาซื้อสินค้าที่ต้องการจากตลาดสถานีรถไฟใกล้เคียงกับชุมชนมากที่สุด หรือทำไม้หมอนไม้ทรางในพื้นที่ห่างไกลสถานีรถไฟประมาณ 30-50 กิโลเมตร เพื่อบรรทุกมาขายให้กับสถานีรถไฟแล้วก็จะหาซื้อสินค้าแห้งกลับบ้านไปไว้ทานกันในครอบครัว เมื่อมีการพัฒนาเส้นทางรถยนต์และสร้างถนนเข้าสู่ชุมชนรูปแบบวิถีชีวิตประชาชนก็เปลี่ยนแปลงไป และในช่วงระยะเวลา 30 กว่าปีที่ผ่านมา เริ่มมีการจัดตลาดนัดใกล้สถานีรถไฟและการสร้างถนนลาดยางเข้าสู่อำเภอรอบนอกห่างไกลออกไป ทำให้ตลาดอาณาบริเวณพื้นที่สถานีรถไฟเริ่มลดบทบาทลง และบางพื้นที่ตลาดสถานีรถไฟปิดตัวลง (นางจี และนางเอสสุ แม่ค้า, สัมภาษณ์ : 2567) ซึ่งการเกิดเส้นทางการค้าตลาด 5 นาที สถานีรถไฟบุรีรัมย์เกิดจากกลุ่มบุคคล 3 เชื้อสาย ได้แก่ 1) กลุ่มคนเชื้อสายลาวอีสาน เป็นการรวมกลุ่มนำสินค้าพื้นบ้านและรับซื้อสินค้ามาขายด้วยหาบกระจาด “หาบเร่” ข้างสถานีรถไฟบ้านแสลงพัน ในช่วงเวลา 06.00-08.00 น. เรียกว่า “ตลาดสายหยุด” (ราเมศร์ พรหมชาติ, 2564 : 175) ต่อจากนั้นนำสินค้าขึ้นขบวนรถไฟดีเซลรางท้องถิ่นที่ 421 หรือ 44 จากต้นทางนครราชสีมาถึงเมืองบุรีรัมย์เวลา 08.10 หรือ 08.30 น. เพื่อนำสินค้าไปขายยังตัวเมืองบุรีรัมย์ 2) กลุ่มคนเชื้อสายเขมร กลุ่มนี้เก็บรวบรวมหรือนำสินค้าพื้นถิ่นของครอบครัว หรือบุคคลเดียวขึ้นขบวนรถไฟธรรมดาที่ 234 จากต้นทางสุรินทร์มาถึงเมืองบุรีรัมย์เวลา 06.00 หรือ 06.20 น. หรือนำสินค้า

พื้นที่ขึ้นขบวนรถไฟดีเซลรางท้องถิ่นที่ 424 จากต้นทางสถานีรถไฟลำปางมาจนถึงสถานีบุรีรัมย์เวลา 7.50 หรือ 08.10 น. นำสินค้ามาขายเมืองบุรีรัมย์ หรือเปิดขายสินค้ารอเวลาตลาด 5 นาที่ และ 3) กลุ่มคนเชื้อสายไทยโคราชจากสถานีรถไฟห้วยแถลง และสถานีรถไฟลำปลายมาศ มาพร้อมขบวนรถไฟดีเซลรางท้องถิ่น จากการสำรวจผู้ขายสินค้าตลาด 5 นาที่ เมื่อวันที่ 18 มิถุนายน 2567 มีผู้ขายสินค้า จำนวน 65 คน และค่าวางหาบเร่งรถไฟหาบละ 10 บาท และค่ารถต่อคนละ 10 บาท โดยเจ้าหน้าที่รถไฟให้บริการดูแลดีมาก ช่วยหิ้วของมาส่งแม่ค้ายังที่ขายด้วย การมาขายสินค้ายังมีเจ้าหน้าที่ตำรวจให้บริการด้วยดี ซึ่งสินค้าส่วนใหญ่ที่นำมาวางขายเป็นสินค้าในท้องถิ่นประเภทไข่เป็ด ไข่ไก่ ไก่บ้าน หมู กุ้ง หอย ปู ปลา ผักบุ้ง มะเขือเปราะ มะเขือยาว น้ำเต้า ผักชี ลูกผัก บวบ ผักกระถินอ่อน แตงโม พริกขี้หนูสวน สายบัว แก้วมังกร มะนาว มะขามเปียก พริกแห้ง พริกป่น ข้าวคั่ว ขนมงาทอด กะหรี่ปั๊บ ขนมถั่วแปบ เป็นต้น นำมาขายให้กับกลุ่มผู้คนสัญจรไปมาและกลุ่มคนที่อาศัยอยู่ใกล้สถานีรถไฟบุรีรัมย์ซื้อไปประกอบอาหารทานภายในครัวเรือน โดยผู้ซื้อจะมายืนรอที่สถานีรถไฟ หรือแม่ค้าที่มาขบวนรถไฟก่อนก็จะนำสินค้ามาขายก่อนที่สถานีบุรีรัมย์ (นางไอ และนางยูแม่ค้า, สัมภาษณ์ : 2567)

ภาพที่ 1 เจ้าหน้าที่สถานีรถไฟ แม่ค้าที่มารอขายก่อน และผู้คนที่มารอซื้อสินค้าตลาด 5 นาที่

กระแสดความนิยม ความตื่นวิถีชีวิตการค้าขายของคนในท้องถิ่นกับความถวิลหาสินค้า และต้องการท่องเที่ยวของคนต่างถิ่นเข้ามาท่องเที่ยวชม “ตลาด 5 นาที่ สถานีรถไฟบุรีรัมย์” เกิดขึ้นมากในช่วง 1-2 ปีที่ผ่านมา โดยพบว่า มีสื่อสารมวลชน งานวิจัย เสนอบทความต่างๆ เช่น รัฐทีวีออนไลน์ (2566) “ตลาดหาบเร่ง 5 นาที่ เลื่องลือในโซเซียล เป็นจุดเช็คอินใหม่ของ สถานีรถไฟบุรีรัมย์” หนังสือพิมพ์ผู้จัดการออนไลน์ (2565) “ทิ้งมีมายาวนาน! ตลาดหาบเร่ง 5 นาที่ สถานีรถไฟบุรีรัมย์ เอกลักษณ์วิถีชีวิตพื้นบ้านแห่งเดียวในไทย” สถานีโทรทัศน์ช่อง 7 HD

(2566) “ตลาดหาบเร่ จุดเช็คอินแห่งใหม่ของ นทท.เยือนบุรีรัมย์” Thai PBS News (2566) “ตลาดนี้ขายแค่ 5 นาที! จุดเช็คอินเมืองบุรีรัมย์” หนังสือพิมพ์สยามรัฐ (2566) “ตลาดหาบเร่ 5 นาที” สถานีรถไฟบุรีรัมย์ หนึ่งในเดียวในไทย จุดเช็คอินแห่งใหม่ของ นทท.ชาวบ้าน ผู้สูงอายุ นำพืชผักอาหารพื้นบ้านปรุงสำเร็จแล้วขึ้นรถไฟมาขาย” สำนักข่าวไทย อสมท. (2566) “ตลาดหาบเร่ 5 นาที สถานีรถไฟบุรีรัมย์” You Tube (2566) “เช็คอิน บุรีรัมย์ ชมตลาด 5 นาที ตลาดที่เปิด-ปิดไวที่สุดในโลก พ่อจ๋าแม่จ๋าพาเที่ยว EP106” เป็นต้น การนำเสนอสื่อสารและบทความวิถีชีวิตเส้นทางการค้าขายตลาด 5 นาที สู่เศรษฐกิจชุมชนจังหวัดบุรีรัมย์นี้ ผลการสำรวจข้อมูลพื้นที่สถานีรถไฟในจังหวัดบุรีรัมย์ ทำให้พบเส้นทางการค้าขายอาศัยขบวนรถไฟทั้งเดินทางค้าขายขงสถานีรถไฟและการค้าขายในขบวนรถไฟ ซึ่งผู้ค้าขายขึ้นจากสถานีรถไฟลำปลายมาศ-สถานีรถไฟบุรีรัมย์ กลุ่มนี้จะนำขนมและอาหารขึ้นมาขาย, สถานีรถไฟบ้านแสลงพัน-สถานีรถไฟบุรีรัมย์ กลุ่มผู้ค้านี้จะนำขนมและอาหาร ผักพื้นบ้านขึ้นมาขาย, สถานีรถไฟห้วยราช-สถานีรถไฟสุรินทร์ กลุ่มผู้ค้านี้ยังมีอยู่ครอบครัวหนึ่งมีสมาชิก จำนวน 7 คน ทุกคนจะขายได้กำไรวันละ 400-500 บาท/วัน ข้อมูลนี้อาจจะต่ำกว่าความเป็นจริง โดยขึ้นรถไฟทุกขบวนเพื่อนำขนมไทยขึ้นมามีค้าขาย สถานีรถไฟกระสัง-สถานีรถไฟบุรีรัมย์ กลุ่มผู้ค้านี้จะนำขนมและอาหาร ทั้งผักพื้นบ้านขึ้นมามีค้าขายเช่นกัน (นางเจ แม่คำ, สัมภาษณ์ : 2567) ซึ่งการเกิดเส้นทางการค้าทางรถไฟ ตลาด 5 นาที เป็นวิถีชีวิตในท้องถิ่นเมืองบุรีรัมย์ยุคใหม่ที่ยังคงอยู่ สืบทอดเป็นมรดกทางวัฒนธรรมสังคม เป็นอาชีพของชาวบ้านผู้มีทุน หรือรายได้น้อย

3. ความสัมพันธ์เส้นทางการค้าขายตลาด 5 นาที สู่เศรษฐกิจชุมชนจังหวัดบุรีรัมย์ เส้นทางการค้าขายทางรถไฟเมืองบุรีรัมย์ ยังคงดำเนินอาชีพค้าขายสืบต่อเนื่องมาเกือบ 100 ปี (พ.ศ.2468) รถไฟเป็นยานพาหนะของผู้คนที่อาศัยอยู่ใกล้สถานีรถไฟใช้สัญจรไปมาในวิถีชีวิตประจำวัน แต่มีคนอีกกลุ่มหนึ่งใช้เส้นทางรถไฟสัญจรไป-มา ประกอบอาชีพค้าขาย ด้วยการอาศัยขบวนรถไฟแต่ละเที่ยวล่องค้าขายเลี้ยงครอบครัว ในช่วงระยะเวลาที่ผ่านมาเส้นทางรถไฟกับการขนส่งสินค้านั้นเกิดประโยชน์ต่อคนไทยเชื้อสายจีน ซึ่งในปัจจุบันนี้ขบวนรถไฟแต่ละเที่ยวล่องเกิดประโยชน์แก่คนในท้องถิ่นมาก โดยเฉพาะกลุ่มค้าขายหาบเร่ แผงลอยริมทางรถไฟ หรือผู้คนหัวตะกราไสไถ่ย่าง ขนมไทย ขนมท้องถิ่น ซึ่งความสัมพันธ์เส้นทางรถไฟกับตลาด 5 นาที เป็นความสัมพันธ์ระหว่างผู้ค้าขายกับผู้ผลิตสินค้าในท้องถิ่นเมืองบุรีรัมย์นั้น ในบางครั้งผู้ค้าเป็นผู้ผลิตสินค้าเองส่วนหนึ่ง บ้างก็ไปรับสินค้ามาจากชุมชนท้องถิ่นใกล้เคียงที่ทำการปลูกผักชี มันเทศ ข้าวโพด ถั่วลิสง ที่ทำให้เกิดผลกำไรเล็กน้อยมาเลี้ยงครอบครัว

บางครั้งออกไปเก็บผักและหาของป่าตามฤดูกาลมาค้าขายราคาถูก ๆ ทำให้ผู้ซื้อชื่นชมยินดีมาก (นางเค นางแอล แม่ค้า, สัมภาษณ์ : 2567) ซึ่งผลการเก็บรวบรวมข้อมูลพบลักษณะความสัมพันธ์เส้นทางการค้าขายตลาด 5 นาที ศูนย์เศรษฐกิจชุมชนจังหวัดบุรีรัมย์ ดังนี้

3.1 ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ค้าขายกับครอบครัว ทำให้ครอบครัวมีรายได้เพียงพอเลี้ยงครอบครัว มีเงินส่งลูกเรียนจบ มีงานทำที่มั่นคง มีเงินผ่อนรถยนต์ จักรยานยนต์ สร้างบ้าน และเงินสำรองประกอบอาชีพเกษตรกรรมประจำปี

3.2 ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ค้าขายกับเกษตรกรในชุมชน เกิดกลไกตลาดการค้าปลีกดำเนินการโดยกลุ่มผู้ค้าขายรายย่อยในท้องถิ่น เกิดระบบเศรษฐกิจหมุนเวียน การพึ่งพาระหว่างเกษตรกรผู้ปลูกข้าว พริก ผักต่างๆ กับผู้ค้าหาบเร่ ด้วยการค้าขายโดยตรงของกลุ่มผู้รายย่อย ทำให้ผู้ซื้อสินค้าไปรับประทานได้เลือกซื้อสินาราคาถูกลง

3.3 ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ค้าขายกับผู้ค้าในตลาดสด ซึ่งการผลิตอาหารบางชนิดพึ่งพาวัตถุดิบจากผู้ค้าหาบเร่ที่รับมาจากชุมชนมาส่งต่อให้แม่ค้าในตลาดสด บางครั้งซื้อวัตถุดิบประเภทเนื้อไก่ หมู ไปจากร้านค้าในตลาดสด ทั้งเงินสดและให้เครดิตก่อนก็มี กลายมาเป็นกลไกตลาดกับระบบการค้าชุมชนท้องถิ่นแบบวิถีชาวบ้านขึ้นมา

3.4. ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ค้าขายกับผู้ซื้อ หรือจับจ่ายตลาดประจำวัน มีสินค้าท้องถิ่นระบบหาบเร่ ตะกร้าหิ้วมาขายให้ถึงบ้านเรือนหรืออาคารพาณิชย์ ซึ่งเป็นสินค้าราคาถูก รวมทั้งสินค้าหายากมีโอกาซื้อรับประทานตามฤดูกาล เช่น ผักลิ้มผัว ผักหวานป่า ไข่มดแดง ผักหุบปลาช่อน กระบุง เป็นต้น

อภิปรายผล

แนวคิดทฤษฎีทางประวัติศาสตร์ท้องถิ่นของเฮย์เดน ไวต์ มีความสำคัญยิ่งทำให้ผู้เขียนบทความนี้สามารถนำเสนอแนวคิด “เส้นทางการค้า ตลาด 5 นาที ศูนย์เศรษฐกิจชุมชนจังหวัดบุรีรัมย์” ในมิติทางสังคมยุคใหม่ หมายถึงการสร้างเศรษฐกิจชุมชนจากคำบอกเล่าผู้อยู่ในเหตุการณ์จริงและหลักฐานการบันทึกพัฒนาการเส้นทางรถไฟจากสถานีรถไฟกรุงเทพฯ สุดเขตพื้นที่เมืองบุรีรัมย์นี้ ด้วยการใช้ขบวนการวิธีวิทยาการศึกษาทางประวัติศาสตร์ท้องถิ่นเมืองบุรีรัมย์ (ศรีศักร ลัทธิโกตม, 2559 : 2) แต่ในความเป็นจริงการเกิดเส้นทางการค้าทางรถไฟเมืองบุรีรัมย์กับกลุ่มผู้ค้าหาบเร่ น่าจะเกิดก่อน พ.ศ.2468 ที่ใช้ทางรถไฟถึงจังหวัดบุรีรัมย์ หลังเปิดใช้ทางรถไฟอย่างเป็นทางการแล้ว ทำให้เกิดการค้าปลีกและการค้าส่งในพื้นที่ริมทางรถไฟ

เริ่มจากชาวจีนอพยพเข้ามาสร้างตลาด โกดังสินค้าเพื่อเก็บค้าขาย สอดคล้องกับแนวคิดของ อธิวัฒน์ ทรัพย์โพธิ์ (2545) ซึ่งการค้าปลีกสมัยใหม่อย่างเป็นระบบเริ่มต้นประมาณปี พ.ศ. 2499 และการศึกษาขบวนการค้าหาบเร่ในจังหวัดบุรีรัมย์เริ่มต้นจากงานวิจัยของ ราเมศร์ พรหมชาติ (2564) “แนวทางการพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยวชุมชนบ้านแสงพัน ตำบลแสงพัน อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์” และอีก 1 ปีต่อมาคนเริ่มรู้จักคำว่า ตลาด 5 นาที เมืองบุรีรัมย์ เสนอผ่านสื่อต่างๆ ทั้งบทความ รายงานวิจัยขึ้นมามีเป็นระบบเพื่อสร้างพื้นที่รองรับการท่องเที่ยวเมืองบุรีรัมย์ ซึ่งวัตถุประสงค์การจัดตั้งตลาด 5 นาที ให้พื้นที่ทางเศรษฐกิจชุมชนรูปแบบใหม่ด้วยการหาบเร่มาค้าขายสินค้าท้องถิ่นเพื่อสร้างรายได้และเศรษฐกิจชุมชนท้องถิ่น และผู้ค้าหาบเร่ยังต้องการคงความเป็นเอกลักษณ์ของวิถีหาบเร่ต่อไป กลายมาเป็นจุดเด่น หรือจุดขายของสถานีรถไฟบุรีรัมย์ที่นักท่องเที่ยวอยากเข้ามาสัมผัสบรรยากาศในยามเช้าของตลาดอาหารพื้นถิ่น ร้านกาแฟ ข้าวต้มและลูกชิ้นบุรีรัมย์ เป็นพื้นที่ศูนย์กลางความเจริญของเมืองบุรีรัมย์ในยุครถไฟ คือยานพาหนะกับความเจริญท้องถิ่น เมื่อระยะเวลาเปลี่ยนแปลงไป ทั้งผู้คนอยู่ห่างไกลสถานีรถไฟอาจไม่ได้ให้ความสำคัญการสัญจรไปมาโดยเส้นทางรถไฟแล้ว จึงจำเป็นจะต้องพัฒนาพื้นที่สถานีรถไฟให้เป็นพื้นที่แหล่งท่องเที่ยวกับวิถีชีวิตประจำของคนท้องถิ่น

ข้อเสนอแนะ

ผลการเก็บรวบรวมข้อมูลวิจัยเส้นทางการค้าขายตลาด 5 นาทีครั้งนี้ มีเวลาจำกัดทำให้พบเห็นระบบการให้ช่วงเวลาค้าขายในพื้นที่สถานีรถไฟบุรีรัมย์น้อยเกินไป ควรจะเพิ่มเวลาสัก 20 นาที เพื่อให้โอกาสผู้สูงอายุที่เข้ามาเลือกซื้อสินค้านานกว่านี้ หากมีโอกาสทำวิจัยครั้งต่อไป ควรจะเก็บรายละเอียดประเภทสินค้าท้องถิ่น และควรติดตามขบวนการค้าขายตามเส้นทางการค้าแต่ละช่วงสถานีรถไฟจังหวัดบุรีรัมย์ให้ละเอียดกว่านี้

กิตติกรรมประกาศ

บทความวิจัยนี้ถือเป็นส่วนหนึ่งการฝึกปฏิบัติภาคสนามของนักศึกษาในรายวิชาสัมมนาทางสังคมศึกษา คณะครุศาสตร์ ประจำปีการศึกษา 2566 เรื่องวิถีชีวิตของผู้ค้าหาบเร่ตลาดรถไฟ 5 นาที จังหวัดบุรีรัมย์ แล้วนำมาเก็บรวบรวมข้อมูลใหม่ทั้งหมด ขอขอบพระคุณกลุ่ม

ตัวอย่างในพื้นที่ผู้ให้ข้อมูลระบบการค้าขาย และรองศาสตราจารย์ อุทิศ ทาหอม ที่แนะนำและให้โอกาสใช้พื้นที่นำเสนอบทความในวารสารฉบับนี้

เอกสารอ้างอิง

- ชาญวิทย์ เกษตรศิริ (บรรณาธิการ). (2555). *ประมวลแผนที่: ประวัติศาสตร์-ภูมิศาสตร์-การเมืองกับลัทธิอาณานิคมในอาเซียน-อุษาคเนย์*. กรุงเทพฯ : มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์.
- दनัย ไชยโยธา. (2560). *ประวัติศาสตร์เอเชียใต้*. กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์.
- ตามไท ดิลกวิทยรัตน์. (2562). ทฤษฎีการเขียนประวัติศาสตร์ของเฮย์เดน ไวต์. *วารสารประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์*. 6(1), 130-144.
- ธงชัย สีสอน. (2564). *เอกสารประกอบการสอนวิชาวิธีโลก*. มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์, อุดลำนเา.
- นามแฝงเสมียนนารี. (2565). กำเนิด “รถไฟสายอีสาน” เมื่อ “สนธิสัญญาเบาริ่ง” ทำให้เกิดทุนนิยมในพื้นที่. *ศิลปวัฒนธรรม*. สืบค้นเมื่อ 17 ธันวาคม 2566, จาก https://www.silpa-mag.com/history/article_29204
- บุญเต็ม พันรอบ. (2566). *เส้นทางสายไหม*. สืบค้นเมื่อ 6 ธันวาคม 2566, จาก <https://www.panrob.com/images/course/221355/>
- พรณพิมล ก้านกนก. (2546). *หลักการตลาด*. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- ยุทธศักดิ์ ฅณาสวัสดิ์. (2566). การพัฒนากิจการท่าอากาศยานไทย. สืบค้นเมื่อ 26 ธันวาคม 2566, จาก https://www.nesdc.go.th/suvarnabhumi/news_center/local_news/thai_airport_development.htm
- ราเมศร์ พรหมชาติ. (2564). แนวทางการพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยวชุมชนบ้านแสงพันตำบลแสงพัน อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์. *วารสารวิชาการ มจร บุรีรัมย์*. 6(2); 160-175.
- ศรีศักร ลักลิโกดม. (2559). *เปิดประเด็น : ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น: แนวคิดและวิธีการ*. มูลนิธิเล็ก-ประไพ วิริยะพันธุ์. สืบค้นเมื่อ 7 ธันวาคม 2566, จาก <https://lek-prapai.org/home/view.php?id=384>
- สงวน อ้นคง. (2529). *สิ่งแรกในเมืองไทย*. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ : แพร่วิทยา.

สารานุกรมไทยสำหรับเยาวชน เล่มที่ 25. เรื่องที่ 6 อินเทอร์เน็ต. 26 ธันวาคม 2566, สืบค้น
จาก https://saranukromthai.or.th/ebooks/?page_id=234

สุวิทย์ ชีรสาดิวัต. (2557). ประวัติศาสตร์อีสาน 2322-2488 เล่มที่ 2. คณะมนุษยศาสตร์และ
สังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ขอนแก่น : คลังนานาวิทยา.

อชิวัฒน์ ทรัพย์ไพฑูรย์. (2545). 6 อภิมหาอาณาจักรธุรกิจการค้าปลีกค้าส่ง. กรุงเทพฯ :
พืงตน.

Categories. (2020). ประวัติและวิวัฒนาการของเครื่องบิน. สืบค้นเมื่อ 26 ธันวาคม 2566,
<https://tuemaster.com/blog/>

Thaipbs. (2023). 123 ปี รัชกาลที่ 5 เสด็จฯ เปิดทางรถไฟสายแรกของสยาม 21 ธันวาคม
2443. สืบค้นเมื่อ 26 ธันวาคม 2566 <https://www.thaipbs.or.th/now/content/599>

การพึ่งพาตนเองตามหลักพุทธธรรมของผู้สูงอายุไทย Self-reliance According to Buddhist Principles of Thai Elderly

ธฤษณ เมธาวุธธิสกุล¹
Thidsanu Methawudthisakun

บทคัดย่อ

อนาคตประชากรไทยมีอัตราการเพิ่มขึ้นของประชากรสูงอายุอย่างรวดเร็วและต่อเนื่อง เมื่อบริบทของสังคมไทยเปลี่ยนไปประชากรวัยแรงงานลดลงและย้ายถิ่นเข้าสู่เมืองมากขึ้นเพื่อหารายได้เลี้ยงชีพ จึงส่งผลกระทบต่อรูปแบบลักษณะการพักอาศัยของผู้สูงอายุคือการพักอาศัยคนเดียวหรือพักอาศัยกับผู้สูงอายุที่เป็นคู่สมรสด้วยตนเอง ในช่วงวัยสูงอายุส่วนมากจะพบปัญหาทางด้านสุขภาพที่หลีกเลี่ยงไม่ได้จำเป็นต้องส่งเสริมให้ผู้สูงอายุมีสุขภาพร่างกายจิตใจและสังคมที่ดีเพื่อนำไปสู่การพึ่งพาตนเองได้ เช่น การเสริมสร้างพลังและความรอบรู้ทางสุขภาพ ซึ่งภาวะสุขภาพมีความสัมพันธ์กับความสุขในชีวิตของผู้สูงอายุ ภาครัฐและภาคส่วนต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องควรวางแผนรองรับสังคมผู้สูงอายุอย่างเป็นระบบเพื่อส่งเสริมและสนับสนุนสถานภาพ บทบาท และกิจกรรมของผู้สูงอายุทั้งในเรื่องสวัสดิการและสุขภาพอนามัยให้เหมาะสมและเพียงพอ

บทความวิชาการฉบับนี้ จึงนำเสนอแนวทางการพึ่งพาตนเองของผู้สูงอายุที่สอดคล้องกับบริบทสังคมไทยคือการนำวิถีชีวิตของคนไทยมาประยุกต์ใช้เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนให้มีการดำรงชีวิตอย่างมีความสุข ได้แก่ การพึ่งพาตนเองของผู้สูงอายุตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาท และการพึ่งพาตนเองของผู้สูงอายุตามหลักพุทธจิตวิทยา รวมทั้งนวัตกรรมสังคมของผู้สูงอายุเพื่อขับเคลื่อนการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุในการแก้ไขปัญหาการใช้ชีวิตการมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางสังคมและการดูแลสุขภาพตนเอง การมีอาชีพและรายได้ของ

¹ นักวิจัย ศูนย์ศึกษาการพัฒนาที่ยั่งยืนและเศรษฐกิจพอเพียง สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์

Researcher, Sustainable Development and Sufficiency Economy Studies Center, National Institute of Development

Administration E-mail : Thidsanu.sae@nida.ac.th

ตนเองและการใช้เทคโนโลยีต่าง ๆ เพื่อให้ผู้สูงอายุมีคุณภาพชีวิตที่ดี ทั้งนี้การพึ่งพาตนเองของผู้สูงอายุอาจจะช่วยลดปัญหาด้านภาระของครอบครัวและสังคมได้ระดับหนึ่ง หากเมื่อสูงวัยมากขึ้นจำเป็นจะต้องมีผู้เชี่ยวชาญทางการแพทย์ดูแลเท่านั้น

คำสำคัญ: ผู้สูงอายุ, การพึ่งพาตนเอง, โครงสร้างทางประชากร

Abstract

The future of the Thai population, there is a rapid and continuous increase in the rate of aging population. As the context of Thai society changes, the working age population decreases, and more people migrate to cities to earn a living. Therefore, it affects the style of living of the elderly, namely living alone or living with an elderly person who is a married couple. During the elderly, many will encounter health problems that are unavoidable. It is necessary to encourage the elderly to have good physical health. Good mind and society to lead to self-reliance, such as empowerment and health literacy. This health condition is related to the happiness in life of the elderly. The government and related sectors should systematically plan to support the aging society in order to promote and support the status, roles, and activities of the elderly in terms of welfare and health in an appropriate and adequate manner.

This academic article presents a guideline for the elderly to be self-reliant that is consistent with the context of Thai society, which is to apply the Thai way of life to develop the quality of life of the people to live happily, including the self-reliance of the elderly according to the principles of Theravada Buddhist philosophy and the self-reliance of the elderly according to the principles of Buddhist psychology, including social innovations for the elderly to drive the development of the quality of life of the elderly in solving problems in life, participating in social activities and taking care of their own health, having their own careers and incomes, and using various technologies to help the elderly have a good quality of life. In addition, the self-reliance of the elderly may help reduce

the problem of burdens on families and society to some extent. However, when they get older, they will need to have medical specialists to take care of them only.

Keywords: Elderly, Self-Reliance, Demographic structure

บทนำ

ประเทศต่าง ๆ ทั่วโลกกำลังเผชิญความท้าทายจากการเปลี่ยนแปลงที่กำลังเกิดขึ้นในบริบทโลกใหม่ ไม่ว่าจะเป็นการปรับเปลี่ยนและความขัดแย้งทางภูมิรัฐศาสตร์โลก การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ โดยเฉพาะการเปลี่ยนแปลงทางประชากร ได้แก่ ประชากรวัยแรงงานลดลงและสัดส่วนประชากรสูงอายุที่เพิ่มมากขึ้นอย่างรวดเร็ว ซึ่งนำไปสู่การก้าวเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ หมายความว่า การมีสัดส่วนทางประชากรหรืออัตราส่วนร้อยละของประชากรสูงอายุที่เพิ่มสูงขึ้นเรื่อย ๆ อย่างต่อเนื่อง จากวิวัฒนาการของเทคโนโลยีด้านการแพทย์และสาธารณสุข (สถาบันวิจัยเศรษฐกิจป๋วย อึ๊งภากรณ์, 2564) และจากความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีอย่างก้าวกระโดดจึงมีผลกระทบต่อรูปแบบพฤติกรรมและการดูแลตนเอง วิธีการป้องกันและการรักษาโรคต่าง ๆ ให้มีประสิทธิภาพที่ดีและมีคุณภาพช่วยให้ประชากรมีอายุที่ยืนยาว ทั้งนี้ การเข้าสู่สังคมสูงอายุเป็นความท้าทายทั้งการจัดสวัสดิการ การกำหนดยุทธศาสตร์และนโยบาย การพัฒนาทางการแพทย์ เศรษฐกิจ สังคมวัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมที่เหมาะสมสอดคล้องกับรูปแบบและวิถีชีวิตในการเป็นประชากรสูงอายุ

ผลกระทบทางด้านสุขภาพ มีนัยสำคัญต่อระบบการดูแลสุขภาพของประเทศ ซึ่งส่วนมากปัญหาสุขภาพของผู้สูงอายุมักเกี่ยวข้องกับภาวะที่เกิดจากโรคเรื้อรัง โรคเกี่ยวกับความผิดปกติของอวัยวะรับสัมผัส และโรคความผิดปกติทางระบบประสาท จึงเป็นเหตุผลสำคัญที่จะต้องพัฒนาระบบบริการด้านสาธารณสุขอย่างต่อเนื่อง แต่ด้วยค่าใช้จ่ายค่อนข้างสูงและต้องใช้เวลาปรับตัว ปรับโครงสร้างทางเศรษฐกิจและสังคมเพื่อรองรับสังคมผู้สูงอายุอย่างเพียงพอและครอบคลุมอย่างทั่วถึง ซึ่งเป็นเป้าหมายการลดปัญหาด้านสุขภาพกล่าวคือการมุ่งเน้นให้ประชากรสามารถช่วยเหลือดูแลตนเองในยามสูงวัยให้นานที่สุด การลดปัจจัยเสี่ยงทางสุขภาพก่อนเข้าสู่ภาวะสูงอายุ การที่จะทำให้ประชากรทุกวัยมีความสามารถในการดูแลพึ่งพาตนเองและได้รับการดูแลรักษาด้วยระบบบริการสุขภาพที่เชื่อมต่อกันอย่างมีประสิทธิภาพ ทั้งนี้ควรเตรียมความพร้อมผ่านการส่งเสริมสร้างแรงจูงใจด้วยนโยบายที่ส่งเสริม

สุขภาพ หรือการร่วมประยุกต์ใช้เทคโนโลยีเพื่อยกระดับการเข้าถึงบริการด้านสุขภาพอย่างมีประสิทธิภาพ (สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล, 2566) สิ่งสำคัญที่จะทำให้ผู้สูงอายุสามารถใช้ชีวิตในช่วงบั้นปลายชีวิตได้อย่างมีความสุข ไม่เป็นภาระของครอบครัวและสังคม รวมทั้งการพึ่งพาตนเองได้จึงเป็นเรื่องที่จำเป็นอย่างยิ่ง เพราะวัยสูงอายุมีสภาพร่างกายที่เสื่อมโทรม มีโรคภัย และที่สำคัญคือการขาดรายได้หลักเพื่อดำรงชีพ ดังนั้นการที่ผู้สูงอายุสามารถพึ่งพาตนเองได้ มีความแข็งแรงของร่างกายเพื่อรักษาความมั่นคงทางร่างกายจิตใจ และสังคม รวมถึงการมีปฏิสัมพันธ์ที่ดีระหว่างสมาชิกในครอบครัวทั้งการได้รับความรัก การดูแลเอาใจใส่ และการสนับสนุนในด้านต่าง ๆ อาจทำให้ผู้สูงอายุมีกำลังใจและใช้ชีวิตได้โดยไม่เป็นภาระของครอบครัวและสังคม (โกศล วงศ์สวรรค์ และ เลิศลักษณ์ วงศ์สวรรค์, 2551) จากข้อมูลข้างต้น ได้มีนักวิชาการหลายท่านที่เกี่ยวข้องประเด็นประชากรสูงอายุ คาดการณ์ว่าแนวโน้มผู้สูงอายุในประเทศไทยพักอาศัยตามลำพังหรืออาจอาศัยอยู่ด้วยกันเฉพาะผู้สูงอายุเท่านั้นเพิ่มมากขึ้น ซึ่งได้รับผลกระทบจากการปฏิรูปทางเศรษฐกิจและภาวะโลกาภิวัตน์มีส่วนทำให้ประชากรวัยแรงงานย้ายถิ่นเข้าเมืองเพื่อประกอบอาชีพ ไม่ว่าจะเป็นการย้ายเชิงพื้นที่ทั้งการย้ายระหว่างประเทศและการย้ายภายในประเทศจากชนบทสู่เมือง อย่างไรก็ตามวัยสูงอายวยังคงต้องการความช่วยเหลือบางอย่างในชีวิตประจำวัน

บทความวิชาการฉบับนี้ จึงนำเสนอประเด็นการพึ่งพาตนเองตามหลักพุทธธรรมของผู้สูงอายุไทย เพื่อเป็นแนวทางในการเตรียมพร้อมการดูแลผู้สูงอายุที่มีระดับการพึ่งพาที่แตกต่างกัน ทั้งยังนำไปเป็นข้อมูลพื้นฐานสำหรับวางแผนการดำเนินงาน การกำหนดกิจกรรมเกี่ยวกับการดูแลและส่งเสริมสุขภาพผู้สูงอายุในประเทศไทยให้มีคุณภาพชีวิตที่เหมาะสมกับบริบทโลก รวมทั้งขอเสนอแนะเพื่อการจัดทำนโยบายและยุทธศาสตร์ผู้สูงอายุ ไม่ว่าจะเป็นการพัฒนาศักยภาพผู้สูงอายุเพื่อมุ่งไปสู่การสูงวัยอย่างมีสุขภาวะและการสูงวัยอย่างมีพลัง รวมทั้งเตรียมความพร้อมที่จะก้าวเข้าสู่สังคมสูงวัยที่มีความมั่นคงในทุก ๆ ด้านในระยะยาวต่อไป

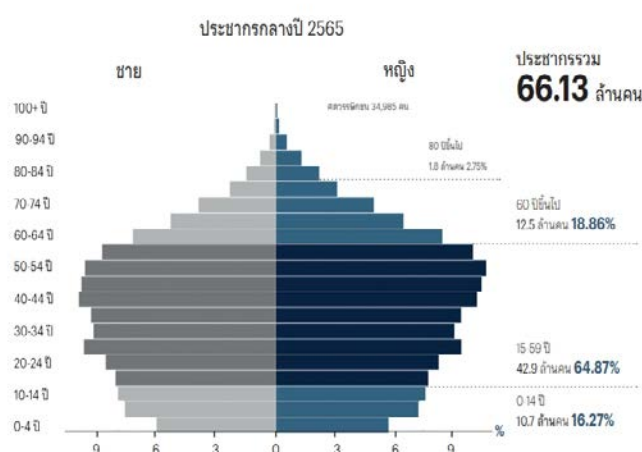
สถานการณ์ของผู้สูงอายุ

การเปลี่ยนแปลงประชากรทางโครงสร้างอายุของประเทศต่าง ๆ กำลังเปลี่ยนไปในทิศทางที่มีอายุเพิ่มสูงขึ้น โดยผลกระทบที่พบจากการเปลี่ยนแปลงประชากรทางโครงสร้างอายุได้แก่ แนวโน้มการเกิดลดลงอย่างต่อเนื่อง ประชากรวัยทำงานลดลง และประชากรสูงวัยมากขึ้น (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ และกองทุนประชากร

แห่งสหประชาชาติ, ม.ป.ป.) จากรายงานข้อมูลทางสถิติจำนวนประชากรทั่วโลกพบว่าจำนวนประชากรสูงอายุมีมากถึง 1,109 ล้านคน คิดเป็นร้อยละ 14 จากจำนวนประชากรทั่วโลก 8,000 ล้านคน โดยในทวีปอเมริกาเหนือและทวีปยุโรปเป็นสังคมสูงอายุอย่างสมบูรณ์ และเกือบทุกภูมิภาคทั่วโลกได้กลายเป็นสังคมสูงอายุแล้ว ยกเว้นทวีปแอฟริกาที่ยังไม่เป็นสังคมสูงอายุ สำหรับภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้หรืออาเซียน มีประเทศสมาชิกอาเซียน 7 ประเทศที่เข้าสู่สังคมสูงอายุแล้ว ได้แก่ ประเทศสิงคโปร์ ไทย เวียดนาม มาเลเซีย อินโดนีเซีย บรูไน และประเทศเมียนมา (ประเทศที่ยังไม่เป็นสังคมสูงอายุ ได้แก่ สปป.ลาว กัมพูชา และประเทศฟิลิปปินส์) (กรมกิจการผู้สูงอายุ, 2566) ผู้สูงอายุคือประชากรที่มีอายุมากกว่า 60 ปีขึ้นไป ซึ่งแบ่งสังคมผู้สูงอายุตามเกณฑ์ขององค์การสหประชาชาติ ออกเป็น 3 ระดับ ได้แก่ (1) สังคมผู้สูงอายุ (Ageing Society) คือสังคมที่มีประชากรอายุ 60 ปีขึ้นไป มากกว่าร้อยละ 10 ของประชากรทั้งหมด หรือประชากรอายุ 65 ปีขึ้นไปมากกว่าร้อยละ 7 (2) สังคมผู้สูงอายุโดยสมบูรณ์ (Aged Society) คือสังคมที่มีประชากรอายุ 60 ปีขึ้นไป มากกว่าร้อยละ 20 ของประชากรทั้งหมด หรือประชากรอายุ 65 ปีขึ้นไปมากกว่าร้อยละ 14 (3) สังคมผู้สูงอายุระดับสุดยอด (Super-aged Society) คือสังคมที่มีประชากรอายุ 60 ปีขึ้นไปมากกว่าร้อยละ 28 ของประชากรทั้งหมด หรือประชากรอายุ 65 ปีขึ้นไป มากกว่าร้อยละ 20 (สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล, 2566) นอกจากนี้บางประเทศได้ให้คำนิยามผู้สูงอายุที่แตกต่างกัน เช่น ในประเทศที่เจริญแล้วจำแนกผู้สูงอายุที่มีอายุตั้งแต่ 65 ปีขึ้นไป บางประเทศกำหนดตามอายุการเกษียณงาน เช่น อายุ 50 ปี หรืออายุ 60 ปี หรืออายุ 65 ปี หรือการนิยามตามสภาพของร่างกาย เช่น ผู้หญิงสูงอายุคือมีอายุระหว่าง 45-55 ปี ส่วนผู้ชายสูงอายุคือมีอายุระหว่าง 55-75 ปี เป็นต้น (ชมพูนุท พรหมภักดี, 2556) การสูงวัยของประชากรย่อมมีผลอย่างมากต่อการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมในแต่ละประเทศ ส่งผลโดยตรงต่อการเพิ่มขึ้นของขนาดสัดส่วนของผู้สูงอายุ และอัตราการพึ่งพิงของประชากรวัยสูงอายุอย่างชัดเจน ปัจจุบันประชากรที่อยู่ในวัยพึ่งพิงที่ไม่มีรายได้เพื่อดำรงชีพซึ่งไม่ใช่แค่ประชากรสูงอายุเท่านั้นแต่ยังรวมถึงประชากรวัยเด็กอีกด้วย โดยมีจำนวนมากกว่าประชากรวัยทำงานจึงถือเป็นความเปราะบางท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงในบริบทโลกปัจจุบัน

สถานการณ์ของผู้สูงอายุในประเทศไทย

ประเทศไทยมีขนาดของประชากรประมาณ 0.88% และอยู่ในอันดับที่ 20 ของโลก และอยู่ในอันดับที่ 4 ของภูมิภาคอาเซียน โดยมีจำนวนประชากรทั้งหมดประมาณ 70,080,000 คน มีการเพิ่มขึ้นของประชากร 0.18% เทียบกับปี พ.ศ. 2562 ที่ผ่านมา ทั้งยังคาดการณ์ว่าจะเป็นประเทศกำลังพัฒนาประเทศแรกของโลกที่ก้าวเข้าสู่สังคมสูงอายุแบบสมบูรณ์ (Aged Society) และจากรายงานของระบบสถิติทางการทะเบียนพบว่าประเทศไทยก้าวเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2548 พบว่ามีจำนวนประชากรที่มีอายุตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไปหรือคิดเป็นร้อยละ 10 ของจำนวนประชากรทั้งหมด โดยประเทศไทยจำแนกกลุ่มผู้สูงอายุ คือ (1) ผู้สูงอายุวัยต้นมีอายุระหว่าง 60-69 ปี (2) ผู้สูงอายุวัยกลางมีอายุระหว่าง 70-79 ปี (3) ผู้สูงอายุวัยปลายมีอายุตั้งแต่ 80 ปีขึ้นไป ซึ่งอิงเกณฑ์การกำหนดความเป็นผู้สูงอายุตามพระราชบัญญัติผู้สูงอายุ พ.ศ. 2546 มาตรา 3 (สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล และมูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย, 2565) จากรายงานข้อมูลจำนวนประชากรในปี พ.ศ. 2565 พบว่ามีจำนวนประชากรผู้สูงอายุมากกว่า 12.9 ล้านคน หรือคิดเป็นร้อยละ 20 ของประชากรทั้งหมด จึงกล่าวได้ว่าประเทศไทยได้เข้าสู่สังคมสูงอายุอย่างสมบูรณ์เรียบร้อยแล้ว ทั้งนี้ยังคาดการณ์อนาคตของประเทศไทยจะเป็นสังคมสูงอายุระดับสุดยอดเมื่อเทียบสัดส่วนของประชากรผู้สูงอายุมากกว่า 60 ปีขึ้นไปสูงถึงร้อยละ 28 ของประชากรทั้งหมด ซึ่งอาจจะใช้ระยะไม่เกิน 15 ปีนับจากนี้ (สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล, 2566)

ภาพที่ 1 โครงสร้างอายุและเพศของประชากรไทยในปี พ.ศ. 2565

ที่มา: กรมกิจการผู้สูงอายุ (2565)

การมีอัตราการเพิ่มขึ้นของประชากรสูงอายุอย่างรวดเร็วและต่อเนื่อง จึงเป็นความท้าทายในการจัดสวัสดิการสังคมเพื่อให้ผู้สูงอายุมีคุณภาพชีวิตที่ดี (มูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย, 2021) โดยเฉพาะปัญหาทางสุขภาพ ซึ่งจากสถิติการรายงานผลการคัดกรองสุขภาพผู้สูงอายุโดยกระทรวงสาธารณสุขผ่านระบบคลังข้อมูลด้านการแพทย์และสุขภาพ (Health Data Center: HDC) กล่าวว่าผู้สูงอายุมีความเจ็บป่วยด้วยโรคหรือปัญหาสุขภาพ ได้แก่ โรคความดันโลหิตสูง (ร้อยละ 19.30) โรคเบาหวาน (ร้อยละ 14.12) โรคหัวใจและหลอดเลือด (ร้อยละ 49.53) ปัญหาสุขภาพช่องปาก (ร้อยละ 4.95) ภาวะสมองเสื่อม (ร้อยละ 1.57) ข้อเข่าเสื่อม (ร้อยละ 7.11) ภาวะหกล้ม (ร้อยละ 4.92) รวมถึงโรคซึมเศร้า (กองกิจการทางกายเพื่อสุขภาพ, 2562) ในส่วนผลกระทบทางเศรษฐกิจ คือ (1) การลดลงของจำนวนประชากรโดยรวมจากข้อมูลของสหประชาชาติได้ประมาณการณ่ว่าจำนวนประชากรของไทยจะลดลงไปเรื่อย ๆ จาก 67.2 ล้านคนในปี พ.ศ. 2557 และจะลดลงถึง 61.7 ล้านคนในปี พ.ศ. 2593 และ (2) สัดส่วนของประชากรในวัยแรงงานที่จะเป็นกำลังสำคัญในการผลิต และผลักดันการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจจะเริ่มลดลง จึงมีปัญหามาว่าหากจะขับเคลื่อนเศรษฐกิจไทยให้ขยายตัวได้อย่างต่อเนื่องแล้ว ควรมีการเตรียมการรองรับต่อปัญหาแรงงานที่มีแนวโน้มลดลงนี้อย่างไร

ปัจจุบันประเทศไทยยังคงต้องพึ่งพาแรงงานต่างด้าวจากประเทศเพื่อนบ้านทั้งที่ถูกกฎหมาย และแรงงานลักลอบเข้ามาอย่างผิดกฎหมายเป็นจำนวนมาก ซึ่งการมีแรงงานต่างด้าวจำนวนมากยังส่งผลกระทบเชิงลบและอาจจะทำให้เกิดปัญหาทางสังคมอื่น ๆ ตามมา อาทิ ปัญหาการเพิ่มอัตราการเกิดของบุตรหลานแรงงานต่างด้าว ปัญหาโรคภัยหลายประเภทที่มาพร้อมกับแรงงานต่างด้าว และภาระการดูแลรักษาพยาบาลแรงงานต่างด้าวด้วย (ธนภรณ์ จิตตินันท์ และ ณิชนางค์ กุลนาถศิริ, 2560) และผลกระทบด้านสังคมที่จะเกิดปัญหาผู้สูงอายุถูกทอดทิ้ง การที่มีสัดส่วนผู้สูงอายุเพิ่มขึ้นทำให้ผู้ที่อยู่ในวัยทำงานจะต้องทำงานมากขึ้นและต้องรับภาระดูแลผู้สูงอายุในสัดส่วนที่เพิ่มขึ้น บางครั้งอาจทำให้ผู้สูงอายุขาดความอบอุ่นหรืออาจถูกทอดทิ้งได้ รวมทั้งปัญหาสุขภาพจิตใจ เมื่อถึงวัยเกษียณอายุไม่ได้ทำงานทำให้ผู้สูงอายุรู้สึกตนเองเป็นภาระ รู้สึกน้อยใจและอาจมีอาการซึมเศร้าได้ ปัญหาสุขภาพร่างกายที่เสื่อมโทรมและไม่แข็งแรงจึงต้องมีผู้ดูแลที่เชี่ยวชาญซึ่งต้องมีค่าใช้จ่ายในการรักษาพยาบาล ในขณะที่ไม่มีรายได้ทำให้ผู้สูงอายุมีความเป็นอยู่ที่ยากลำบาก (อาภรณ์ ชีวะเกรียงไกร, 2560) จึงควร

เตรียมพร้อมเพื่อรองรับการเป็นผู้สูงอายุ จะต้องมีการวางแผนการออม การลงทุนและการบริโภคเพื่อที่จะเตรียมพร้อมเมื่อเข้าสู่วัยผู้สูงอายุ

นโยบายที่เกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุ

ประเทศไทยมีแผนการดำเนินงานด้านผู้สูงอายุอย่างต่อเนื่อง โดยเริ่มจัดทำแผนผู้สูงอายุแห่งชาติขึ้นตั้งแต่ปี พ.ศ. 2525 มีแผนผู้สูงอายุแห่งชาติ ฉบับที่ 1 (พ.ศ. 2525-2544) ซึ่งเป็นการรองรับสังคมสูงวัย และมีการจัดทำแผนพัฒนาผู้สูงอายุแห่งชาติ ฉบับที่ 2 (พ.ศ. 2545-2564) ซึ่งเป็นแผนยุทธศาสตร์ระดับชาติที่กำหนดทิศทางการพัฒนาและดำเนินงานผู้สูงอายุในภาพรวม ต่อมาได้มีการเปลี่ยนชื่อแผนตามมติคณะกรรมการผู้สูงอายุแห่งชาติ ครั้งที่ 2/2562 เป็น “แผนปฏิบัติการด้านผู้สูงอายุ ระยะที่ 2 (พ.ศ. 2545 – 2565) ฉบับปรับปรุง ครั้งที่ 2 พ.ศ. 2561” ทั้งนี้แผนปฏิบัติการด้านผู้สูงอายุ ระยะที่ 2 (พ.ศ. 2545 – 2565) ฉบับปรับปรุง ครั้งที่ 2 พ.ศ. 2563 ได้มีการปรับดัชนีชี้วัดบางดัชนี ให้มีประสิทธิภาพที่สามารถสะท้อนผลการดำเนินงานตามแผนปฏิบัติการด้านผู้สูงอายุได้อย่างครอบคลุมผลผลิตและผลลัพธ์ (กรมกิจการผู้สูงอายุ, 2565) นอกจากนี้ยังมีนโยบายเกี่ยวกับผู้สูงอายุ ได้แก่ แผนยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี แผนปฏิรูปประเทศ และแผนพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 มีประเด็นการพัฒนาและส่งเสริมศักยภาพผู้สูงอายุ พัฒนาเทคโนโลยีและนวัตกรรมที่อำนวยความสะดวกแก่ผู้สูงอายุ และสนับสนุนให้ผู้สูงอายุเป็นกำลังในการพัฒนาประเทศ เป็นต้น และในปี พ.ศ. 2565 ได้จัดทำร่างพัฒนาประชากรเพื่อพัฒนาประเทศในระยะยาว ปี พ.ศ. 2565-2580 แนวทางโดยรวมวางโครงสร้างพัฒนาประชากรไทยในทุกช่วงวัยด้วยแนวคิด “เกิดดี อยู่ดี กินดี” ได้แก่ (1) การเกิดอย่างมีคุณภาพ (2) การอยู่อย่างมีคุณภาพและมีส่วนร่วมในการพัฒนาประเทศ (3) การแก่และการตายอย่างมีคุณภาพ ทั้งนี้ ยังให้ความสำคัญกับการสูงวัยของประชากรที่เชื่อมโยงไปสู่สังคมสูงวัยอย่างรอบด้าน ประกอบด้วย 6 ยุทธศาสตร์ ได้แก่ (สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล, 2566)

- (1) การสร้างครอบครัวที่มีคุณภาพ และพัฒนาระบบที่เอื้อต่อการมีและเลี้ยงดูบุตร
- (2) การพัฒนาระดับผลิตภาพประชากร
- (3) การยกระดับความมั่นคงทางการเงิน
- (4) การสร้างเสริมสุขภาพเพื่อลดการตายก่อนวัยอันควร มีระบบดูแลระยะยาวและช่วงท้ายของชีวิต

- (5) การสร้างสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการดำรงชีวิตอย่างมีคุณภาพกับทุกกลุ่มวัย
- (6) การบริหารจัดการด้านย้ายถิ่น

คุณภาพชีวิตเป็นเป้าหมายหลักของสังคม เพื่อให้ประชาชนมีสุขภาพที่ดีทั้งทางร่างกายและทางจิตใจ โดยเฉพาะประชากรสูงอายุที่มีแนวโน้มเพิ่มขึ้นทั้งด้านปริมาณและสัดส่วนต่อประชากร กระทรวงสาธารณสุขได้กำหนดนโยบายให้ผู้สูงอายุมีสุขภาพแข็งแรงตามวัย ขยายโอกาสการดำรงชีวิตอย่างมีคุณค่า ทั้งนี้ทุกฝ่ายจะต้องร่วมมือกันอย่างจริงจังและต่อเนื่องเพื่อเตรียมพร้อมให้กับผู้สูงอายุ ดูแลผู้สูงอายุให้มีคุณภาพชีวิตที่ดี ได้แก่ มีสุขภาพร่างกายดี สุขภาพจิตดี ครอบครัวมีความสุข มีความอบอุ่น มีสังคมที่เอื้ออาทรซึ่งกันและกัน มีความเป็นอยู่ในสภาพแวดล้อมที่ดี ปลอดภัย และมีความมั่นคงในชีวิต ได้รับสวัสดิการและการบริการทางสุขภาพอย่างเหมาะสม อยู่อย่างมีคุณค่ามีศักดิ์ศรี สามารถพึ่งพาตนเองได้ เป็นที่ยึดเหนี่ยวทางจิตใจและมีส่วนร่วมในครอบครัว ชุมชน และสังคม รวมถึงการเข้าถึงข้อมูลและข่าวสารต่าง ๆ อีกด้วย จากบริบทข้างต้น อนาคตประชากรสูงอายุไทยมีแนวโน้มสูงขึ้นอย่างต่อเนื่อง จึงเป็นเรื่องจำเป็นเร่งด่วนที่จะต้องเตรียมพร้อมหลายด้านและหลายมิติเพื่อรองรับปัญหาต่าง ๆ ที่จะตามมา อย่างไรก็ตามหากสังคมผู้สูงวัยขาดความรู้และการเอาใจใส่จากครอบครัวและภาครัฐ โดยที่ไม่มีศักยภาพหรือความสามารถพึ่งพาตนเองได้ อาจจะกลายเป็นภาระของครอบครัวและสังคมอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ เนื่องจากบริบทของสังคมไทยเปลี่ยนแปลงไปมาจากสังคมชนบทสู่สังคมเมืองจากครอบครัวขยายก็ลดขนาดลงเหลือเป็นครอบครัวเดี่ยว ทำให้รูปแบบความสัมพันธ์กับสมาชิกในครอบครัวเปลี่ยนไป จึงเป็นสาเหตุประการหนึ่งที่ทำให้ผู้สูงวัยจะต้องมีศักยภาพในการดูแลและพึ่งพาตนเองให้ได้ในระดับหนึ่งด้วย

สภาพปัญหาผู้สูงอายุของประเทศไทย

นักวิชาการประชากรศาสตร์ได้ฉายภาพมิติการเป็นสังคมผู้สูงอายุของประเทศไทยที่ผ่านมา โดยพบว่าผู้สูงอายุจำนวนไม่น้อยอ่านหนังสือไม่ออกหรือมีความสามารถในการอ่านจำกัด มีรายได้ไม่พอเลี้ยงชีพ อีกทั้งกระบวนการสูงอายุเป็นสิ่งที่ทุกคนไม่สามารถหลีกเลี่ยงได้ ซึ่งปัญหาทางสุขภาพที่พบได้เป็นประจำ เช่น อาการปวดหลัง ปวดเอว ไขข้ออักเสบ ความดันโลหิตสูง โรคหัวใจ เป็นต้น สภาพปัญหาที่ผู้สูงอายุไทยต้องเผชิญยังคงเป็นเรื่องเดิม ๆ มีรายละเอียดดังนี้ (วิพรรณ ประจวบเหมาะ, 2542)

1. ด้านสุขภาพร่างกาย ปัญหาด้านสุขภาพร่างกายที่พบส่วนมากคือการเสื่อมของอวัยวะต่าง ๆ ภายในร่างกาย โรคภัยไข้เจ็บ การเปลี่ยนแปลงของสภาพร่างกายที่เสื่อมโทรมลง ซึ่งปัญหาเหล่านี้เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นได้ในทุกคน เพราะการเสื่อมสภาพตามอายุที่เพิ่มมากขึ้น เช่น ผิวหนังเหี่ยวย่น ความไม่คล่องตัวในการใช้ชีวิต ปัญหาการได้ยิน การฟังที่ไม่ชัดเจนการเสื่อมของกระดูก ไม่สามารถช่วยเหลือตนเองได้ เป็นต้น หากผู้สูงอายุไม่ดูแลสุขภาพร่างกายตั้งแต่อายุยังน้อยเมื่ออายุมากขึ้นสุขภาพร่างกายย่อมไม่แข็งแรง เพราะความเจ็บไข้ได้ป่วยบางครั้งไม่ได้เกิดขึ้นทันทีทันใดแต่เกิดจากการสะสมมาเป็นระยะเวลานาน สิ่งที่สูงอายุสามารถทำได้เพื่อให้มีร่างกายแข็งแรงมากที่สุดคือการเตรียมพร้อมด้านอาหาร การออกกำลังกายสม่ำเสมอ ตรวจเช็คสุขภาพร่างกายทุกปี แม้ว่าจะไม่ช่วยให้ผู้สูงอายุหลีกเลี่ยงการเจ็บป่วยได้ทั้งหมดแต่สามารถช่วยป้องกันหรือบรรเทาได้

2. ด้านจิตใจ เมื่อเข้าสู่วัยผู้สูงอายุสิ่งที่มักตามมาคือความรู้สึกห่อเหี่ยว ท้อแท้ เหงาโดดเดี่ยว เนื่องจากสภาพร่างกายที่เสื่อมโทรมลง การถูกลดสถานภาพและบทบาทหน้าที่การทำงาน เมื่อถึงวัยเกษียณบางคนไม่ต้องออกไปทำงานทำให้เกิดความรู้สึกว่ามีเวลาว่างไม่รู้จะทำอะไร ทำให้รู้สึกว่าตนเองไม่มีคุณค่า ถูกทอดทิ้งจากบุตรหลานเนื่องจากต้องออกไปทำงานหรือการสูญเสียบุคคลแวดล้อมในชีวิต สิ่งที่จะช่วยให้ผู้สูงอายุมีสภาพจิตใจที่ดีขึ้นเกิดขึ้นได้ทั้งจากตัวผู้สูงอายุเอง โดยพยายามหากิจกรรมทำเพื่อไม่ให้ตนเองเกิดความรู้สึกเบื่อ เช่น การเข้าร่วมกิจกรรมที่ชุมชนจัดขึ้น การหากิจกรรมที่ตนเองสนใจทำ การเป็นจิตอาสาเพื่อช่วยเหลืองานต่าง ๆ หรือคนรอบข้าง อาจหาเวลาว่างอยู่กับผู้สูงอายุเพื่อให้ผู้สูงอายุไม่รู้สึกว่าตนเองถูกทอดทิ้งหรือละเลยจากบุตรหลาน การพลัดเปลี่ยนหมุนเวียนกันพาผู้สูงอายุออกไปทานอาหารนอกบ้าน หรือท่องเที่ยวตามสถานที่ต่าง ๆ เพื่อผ่อนคลายและเปลี่ยนบรรยากาศ เป็นต้น

3. ด้านสังคม การถูกลดบทบาทและความสำคัญลง อาจด้วยข้อจำกัดของอายุสุขภาพร่างกาย การไม่ได้รับการยกย่องจากสังคมเช่นเดิม เนื่องจากผู้สูงอายุบางท่านอาจมีตำแหน่งหน้าที่ที่ได้รับการยกย่องจากบุคคลอื่น เช่น ข้าราชการ นักธุรกิจ หัวหน้างาน เป็นต้น เมื่อต้องพ้นจากตำแหน่งหน้าที่อาจทำให้เกิดความรู้สึกเสียตายและยังยึดติดอยู่เหมือนเดิม ทำให้เกิดความรู้สึกโดดเดี่ยว เศร้าเศร้าได้ ดังนั้นสิ่งที่ผู้สูงอายุสามารถทำได้คือการยอมรับความจริงและปล่อยวาง โดยอาจมองหากิจกรรมหรืองานใหม่ ๆ ทำแทน เช่น การเข้าวัดทำบุญ ฟังเทศน์ หรือการใช้ความรู้ที่ตนมีเป็นจิตอาสาให้ความรู้แก่หน่วยงานต่าง ๆ เป็นต้น

4. ด้านเศรษฐกิจ เมื่อถึงวัยที่ต้องเกษียณหากไม่มีการวางแผนการเงินอาจทำให้ผู้สูงอายุประสบปัญหาทางด้านเศรษฐกิจ เนื่องจากการไม่มีรายได้จากการทำงานหรือมีรายได้ลดลงทำให้ไม่เพียงพอกับค่าใช้จ่ายในการดำรงชีวิต ทั้งนี้รายได้ส่วนใหญ่หลังเกษียณของผู้สูงอายุมาจากเงินบำนาญ บำนาญ เงินออมส่วนตัว หรือมาจากบุตรหลานและญาติพี่น้อง เป็นต้น ซึ่งอาจไม่มากเท่าเงินที่ได้จากการทำงาน ผู้สูงอายุบางคนมีหนี้สินติดตัวมาก่อนการเกษียณ เมื่อไม่มีรายได้ย่อมส่งผลกระทบต่อการดำเนินชีวิต บางครั้งอาจต้องไปกู้หนี้ยืมสิน หรือต้องพึ่งพิงลูกหลาน ญาติพี่น้องเพื่อมาใช้จ่ายในการดำรงชีวิต บางคนจำเป็นต้องไปหางานทำซึ่งยากในการที่จะได้งานเนื่องมาจากวัยที่สูงขึ้น สุขภาพร่างกายที่ไม่แข็งแรงดังเดิม ส่วนผู้สูงอายุที่มีการวางแผนชีวิตเกษียณจากการทำงานมักไม่ค่อยพบปัญหาดังกล่าว เงินเป็นปัจจัยสำคัญในการดำรงชีวิตอยู่ในสังคมยุคปัจจุบัน ทั้งในเรื่องค่าใช้จ่ายในชีวิตประจำวัน ค่ารักษาพยาบาล ยามเจ็บไข้ได้ป่วย ค่าเดินทาง ค่าใช้จ่าย เป็นต้น ยิ่งผู้สูงอายุที่ไม่มีบุตรหลานดูแลหรือใช้ชีวิตตัวคนเดียว หากไม่มีการวางแผนทางการเงินอย่างรอบคอบย่อมประสบปัญหาการใช้ชีวิตอย่างลำบากในบั้นปลายชีวิต

5. ด้านการดูแล ปัญหาผู้สูงอายุถูกทอดทิ้งและไม่มีผู้ดูแลมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นทุกวัน มาจากหลายสาเหตุทั้งจากสภาพเศรษฐกิจสังคมที่เปลี่ยนไป คนมั่งคั่งจะทำงานหาเงินมากกว่าการให้ความสำคัญกับคนในครอบครัว คนวัยหนุ่มสาวนิยมไปทำงานในเมืองเพื่อหารายได้มาเลี้ยงดูครอบครัว ทำให้ผู้สูงอายุถูกทิ้งอยู่เพียงลำพังในชนบท ความกดดันต่อบิดามารดาต่น้อยลง และปัจจุบันคนรุ่นใหม่นิยมอยู่เป็นครอบครัวเดี่ยว ทำให้ความผูกพันกับผู้สูงอายุมีน้อย ซึ่งต่างจากในอดีตที่อยู่กันแบบครอบครัวขยาย ประกอบด้วย พ่อ แม่ ปู่ ย่า ตา ยาย ผู้สูงอายุจึงต้องอาศัยอยู่เพียงลำพัง ต้องดูแลและพึ่งพาตนเองหากชีวิตตายจาก นอกจากนี้คนรุ่นใหม่บางกลุ่มนิยมอยู่เป็นโสดทำให้เมื่อมีอายุมากขึ้นจึงไม่มีลูกหลานที่จะดูแลด้วยตนเอง

6. ด้านการใช้เทคโนโลยี ปัจจุบันเทคโนโลยีเข้ามาเกี่ยวข้องกับชีวิตประจำวันในทุกเรื่อง ปัญหาสำหรับผู้สูงอายุคือที่ผ่านมามาก่อนเทคโนโลยียังมีไม่มากและไม่เป็นที่นิยมนั้นผู้สูงอายุจึงไม่คุ้นเคยและเปิดใจยอมที่จะให้เทคโนโลยีเข้ามาเกี่ยวข้องกับชีวิต แต่เมื่อยุคสมัยเปลี่ยนไปทุกสิ่งทุกอย่างขับเคลื่อนด้วยเทคโนโลยี หากผู้สูงอายุไม่ปรับตัวและเรียนรู้ปัญหามักเกิดกับผู้สูงอายุอาจทำให้เกิดความเหงา ความว้าเหว่ รู้สึกท้อแท้และไม่สามารถพูดคุยกับคนรุ่นหลังได้รู้เรื่อง แต่หากผู้สูงอายุยอมเปิดใจที่จะเรียนรู้ในเรื่องเทคโนโลยีแล้วจะส่งผลให้ผู้สูงอายุคลายความเหงาและใกล้ชิดกับบุตรหลานมากขึ้น เช่น การติดต่อผ่าน

โปรแกรมออนไลน์เพื่อพูดคุยกับบุตรหลานแม้ว่าจะอยู่ไกลหรือไม่มีเวลาเจอกัน แต่สามารถมองเห็นและพูดคุยกันได้ตลอดเวลาที่ต้องการ ซึ่งเป็นการย่นระยะทางให้คนทั้งสองวัยใกล้ชิดกันมากขึ้นหรือการใช้อินเทอร์เน็ตในการค้นหาข้อมูลที่ตนเองสนใจหรือเล่นเกมสื่เพื่อผ่อนคลาย และเป็นการฝึกทักษะให้กับผู้สูงอายุไปในตัว ทั้งนี้ต้องอาศัยความร่วมมือจากบุตรหลานหรือคนรุ่นใหม่ด้วยที่ต้องเสียสละเวลาในการสอนและการใช้เทคโนโลยีอาจเริ่มจากโปรแกรมง่าย ๆ ที่ผู้สูงอายุสนใจก่อนและค่อยพัฒนาไปเรื่อย ๆ จนผู้สูงอายุสามารถใช้โปรแกรมพื้นฐานที่จำเป็นและมีประโยชน์กับผู้สูงอายุได้ ซึ่งอาจช่วยให้ผู้สูงอายุรู้สึกว่าคุณเองสามารถใช้ชีวิตร่วมกับคนรุ่นใหม่ได้และไม่แตกต่างกันมากจนเกินไปที่จะสามารถพูดคุยกันได้

นอกจากนี้ยังมีนักวิชาการท่านอื่น ๆ กล่าวว่าความเป็นสังคมสูงวัยแบบสมบูรณ์มีผลกระทบกับจำนวนแรงงานในตลาดอย่างมีนัยสำคัญ เนื่องจากประชากรวัยแรงงานลดลง ประกอบกับเศรษฐกิจของประเทศไทยจำเป็นต้องพึ่งพาการใช้แรงงานสูง ทำให้ต้องมีการพึ่งแรงงานข้ามชาติเพื่อให้เศรษฐกิจมีการเติบโตอย่างต่อเนื่อง จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่ภาครัฐจะต้องเพิ่มผลิตภาพให้ทันกับการเปลี่ยนแปลงสู่สังคมสูงวัย โดยปรับโครงสร้างแรงงาน การศึกษา การพัฒนาสมรรถนะของผู้สูงวัย และการลงทุนด้านเทคโนโลยีเพื่อเอื้อให้ผู้สูงอายุยังคงทำงานได้อย่างสะดวก การเตรียมพร้อมทางสาธารณสุข และมิติทางสังคมที่ต้องให้การดูแลผู้สูงวัยที่มีสุขภาพร่างกายไม่แข็งแรงจนติดบ้าน ติดเตียง (วิรัช เกษมทรัพย์, 2564) เมื่อพิจารณาในมิติทางด้านเศรษฐกิจและสังคมที่ได้ส่งผลกระทบกับผู้สูงอายุ มีรายละเอียด ดังนี้ (กรมกิจการผู้สูงอายุ, ม.ป.ป.)

ผลกระทบด้านการผลิต ได้แก่ (1) เมื่อโครงสร้างของประชากรเปลี่ยนไปมีสัดส่วนผู้สูงอายุมากขึ้นประชากรวัยทำงานเท่าเดิมหรือลดลง อาจส่งผลทำให้ค่าแรงสูงขึ้นได้หรือเกิดการขาดแคลนแรงงาน จึงเริ่มมีการแก้ไขปัญหาขาดแคลนแรงงานโดยการใช้เครื่องจักรหรือการนำเทคโนโลยีเข้ามาทดแทนแรงงานคน หรือการนำเข้าแรงงานต่างด้าวมากขึ้น (2) การลงทุนและการออม เมื่อวัยสูงอายุหรือวัยเกษียณขาดรายได้หรือมีรายได้น้อยลงทำให้มีการออมลดลงไปด้วย แต่ประชากรวัยทำงานต้องรับภาระมากขึ้นทำให้มีการใช้จ่ายเพิ่มขึ้นจึงส่งผลให้มีเงินออมน้อยลงและเงินลงทุนลดลง นอกจากนี้ภาครัฐบาลจำเป็นต้องเพิ่มค่าใช้จ่ายทางด้านสวัสดิการมากขึ้นเพื่อบริการสังคมทางด้านสุขภาพแก่ผู้สูงอายุ ทำให้การลงทุนและการออมของประเทศลดลงด้วย (3) ผลผลิตหรือรายได้ประชาชาติ ผลิตภัณฑ์มวลรวมประชาชาติ (GNP) รายได้ประชาชาติติน้อยลง และรายได้เฉลี่ยต่อบุคคลลดลง รวมถึงคุณภาพ

การผลิตลดลง (4) ด้านการคลัง เมืองบประมาณรายจ่ายเพิ่มขึ้น ภาครัฐจำเป็นต้องเพิ่มค่าใช้จ่ายทางด้านสาธารณสุข การแพทย์และบริการสังคมแก่ผู้สูงอายุมากขึ้นและต้องเพิ่มงบประมาณรายจ่ายเพื่อสงเคราะห์ช่วยเหลือผู้สูงอายุที่ยากไร้และการเก็บภาษีรายได้ที่น้อยลงเนื่องจากจำนวนผู้สูงอายุซึ่งไม่มีรายได้มีสัดส่วนที่มากขึ้น

ผลกระทบทางด้านสังคม ได้แก่ (1) การที่มีสัดส่วนผู้สูงอายุเพิ่มขึ้นทำให้ประชากรวัยทำงานจะต้องทำงานมากขึ้นและต้องรับภาระดูแลผู้สูงอายุในสัดส่วนที่เพิ่มขึ้น บางครั้งอาจทำให้ผู้สูงอายุขาดความอบอุ่นหรืออาจถูกทอดทิ้งได้ (2) ปัญหาทางด้านสภาพจิตใจ เมื่อไม่ได้ทำงานทำให้ผู้สูงอายุรู้สึกเหงา ไม่ภาคภูมิใจเหมือนเป็นภาระให้กับคนในครอบครัวและสังคม อาจรู้สึกน้อยใจและมีภาวะซึมเศร้าได้ จึงจำเป็นต้องมีผู้ดูแลเอาใจใส่้วยเกี่ยยณเพิ่มขึ้น (3) ปัญหาสุขภาพร่างกายส่งผลต่อการใช้ชีวิตประจำวันของผู้สูงอายุ โดยเฉพาะสภาพความเป็นอยู่ที่ลำบาก ถ้าหากไม่มีการวางแผนสะสมเงินออมเพื่อเก็บไว้ใช้จ่ายในวัยชราจึงจำเป็นต้องเตรียมสะสมเงินออมหรือวางแผนการลงทุนเพื่อจะได้มีรายได้หรือเงินสะสมไว้ใช้ในวัยสูงอายุหรือสามารถนำเงินออมที่สะสมไว้มาใช้ในช่วงบั้นปลายชีวิตได้

จากสภาพปัญหาผู้สูงอายุของประเทศไทยข้างต้น แสดงให้เห็นว่าบางปัญหาสามารถป้องกันหรือแก้ไขได้ด้วยตัวผู้สูงอายุเอง แต่บางปัญหาควรได้รับความร่วมมือและการสนับสนุนจากครอบครัวหรือสังคมร่วมด้วย เพราะวัยสูงอายุเป็นสิ่งที่ทุกคนไม่สามารถหลีกเลี่ยงได้เป็นลำดับชีวิตที่ทุกคนต้องเผชิญ ดังนั้นการเตรียมพร้อมเพื่อรองรับสังคมสูงวัยทั้งด้านสุขภาพ จิตใจ เศรษฐกิจ สังคม เทคโนโลยีสารสนเทศ และด้านอื่น ๆ เพราะทุกด้านย่อมมีความสัมพันธ์และเกี่ยวข้อง

แนวคิดการพึ่งพาตนเองของผู้สูงอายุ

จากการศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องปรากฏว่า มีนักวิชาการได้กล่าวถึงแนวคิดการพึ่งพาตนเองของผู้สูงอายุไว้ว่า “กระบวนการชราภาพ” เป็นการเปลี่ยนแปลงของผู้สูงอายุที่เข้าสู่ภาวะความเสื่อมถอย ซึ่งอาจมองว่าเป็นทั้งโอกาสในการมีชีวิตที่ยืนยาวขึ้นหรือเผชิญการเปลี่ยนแปลงด้านร่างกายและจิตใจทุกระบบ รวมทั้งการเปลี่ยนแปลงสภาพทางเศรษฐกิจและสังคมของแต่ละบุคคล ซึ่งนำไปสู่ภาวะทุพพลภาพหรือการเจ็บป่วยและภาวะการถดถอยช่วยเหลือตนเองได้น้อย ผู้สูงอายุจึงควรรู้จักดูแลตนเองด้วยเพื่อแบ่งเบาภาระของครอบครัวและสังคม อย่างไรก็ตาม ผู้สูงอายุควรต้องเข้าใจยอมรับในการเปลี่ยนแปลงตามธรรมชาติของ

สิ่งมีชีวิตของการดำเนินชีวิตและตามการเปลี่ยนแปลงของสังคม ผู้สูงอายุควรรับฟังข่าวสาร และเรียนรู้วิทยาการใหม่ ๆ ที่เหมาะสมกับวัย และพยายามปรับตัวเพื่อให้สามารถดำรงชีวิตที่ เหลืออยู่ได้อย่างมีคุณภาพ การเข้าใจและการยอมรับและการเรียนรู้จะนำไปสู่การเป็นบุคคลที่ น่าเคารพนับถือ ถึงแม้จะเป็นผู้สูงอายุก็ยังเป็นส่วนหนึ่งของครอบครัวและของสังคม ผู้สูงอายุ ควรมีส่วนร่วมและให้ความร่วมมือในการดูแลตนเองในด้านต่าง ๆ ได้แก่ ด้านอาหาร การ เคลื่อนไหวร่างกาย การออกกำลังกาย การรักษาสุขภาพพื้นฐาน การควบคุมโรคเรื้อรังต่าง ๆ ของตนเอง การลดอุบัติเหตุของตนเองทั้งในบ้านและนอกบ้าน การช่วยเสริมสร้างความน่า อยู่หรือสิ่งแวดล้อมในบ้านและรอบบ้านรวมทั้งของชุมชนสังคม และพยายามดูแลสุขภาพจิต ของตนเอง ซึ่งทั้งหมดเกิดได้จากความเข้าใจ การยอมรับ การเรียนรู้ การรู้วาตนเองยังสามารถ ทำอะไรได้บ้าง การปฏิบัติตามผู้เชี่ยวชาญทางการแพทย์และตามคำแนะนำที่เป็นประโยชน์จาก ครอบครัว พยายามปฏิบัติตนเพื่อสามารถดูแลตนเองได้อย่างเหมาะสมตามวัยและเพื่อไม่เป็น ภาระต่อครอบครัว (ประยูร เจนตระกูลโรจน์, 2562) ทั้งนี้ จากการศึกษางานวิจัย บทความ และเอกสารวิชาการต่าง ๆ เพื่อศึกษาแนวทางการพึ่งพาตนเองของผู้สูงอายุในการมีคุณภาพ ชีวิตที่ดีอย่างเหมาะสม ทั้งนี้ผู้เขียนได้นำเสนอแนวทางการพึ่งพาตนเองตามหลักพุทธธรรมของ ผู้สูงอายุไทย มีรายละเอียดดังนี้

1. การพึ่งพาตนเองของผู้สูงอายุตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาท

สังคมไทยมีความเชื่อมโยงกับพระพุทธศาสนาอย่างยาวนาน และ พระพุทธศาสนามีหลักพุทธธรรมที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของ ประชาชนให้มีการดำรงชีวิตอย่างมีความสุขในปัจจุบันได้ เนื่องจากเป็นหลักธรรมที่สอนให้รู้จัก พึ่งพาตนเอง สร้างตนเองให้มีความมั่นคง มั่งคั่ง และเป็นคนดี (พระมหาอุทัย กตคุโณ, 2564) การนำหลักวิถีพุทธมาใช้ในการส่งเสริมสุขภาพของผู้สูงอายุจะช่วยให้ผู้สูงอายุมีสุขภาพดี (ฐิติ ยา เนตรวงษ์ และรัชฎาพร ธีรารวรรณ, 2019) ซึ่งการนำหลักวิถีพุทธมาปฏิบัติให้ได้รับความสุข เป็นการช่วยให้ผู้สูงอายุมีที่พึ่งทางใจ มองชีวิตอย่างถูกต้องตามสภาวะที่เป็นจริงด้วยหลักพุทธ ปรัชญา ตามหลักอายุสสธรรม หลักไตรลักษณ์ และหลักสังคหวัตถุ มาเป็นแนวทางในการ พึ่งตนเองของผู้สูงอายุเพื่อการมีคุณภาพชีวิตที่ดี (พระสุทธิสารเมธี และคณะ, 2020)

1.1 การพึ่งตนเองของผู้สูงอายุ ด้านร่างกายตามหลักอายุสสธรรม

1.1.1 การทำความสบายเกื้อกูลแก่สุขภาพ (ลัปปายการี) การดูแลตนเองเป็น ด้วยการสร้างสุขนิสัยที่ดีเช่น การเลือกรับประทานปลาและผักผลไม้สดตามฤดูกาลและพืช

สมุนไพรที่มีในท้องถิ่นเพื่อการสร้างเสริมสุขภาพของตนเองให้มีภูมิต้านทานต่อโรคภัยไข้เจ็บ และดูแลสุขภาพให้แข็งแรงอยู่เสมอด้วยการออกกำลังกายเบา ๆ เช่น การเดินหรือการทำงานบ้านด้วยการจัดสิ่งแฉะล้อมในบ้านให้สะดวกในการทำกิจวัตรประจำวัน และที่สำคัญการมีเพื่อนบ้านปรึกษาปัญหาด้านสุขภาพก็จะทำให้มีสุขภาพแข็งแรงไม่เป็นภาระของลูกหลานและทำให้ใช้ชีวิตได้อย่างมีความสุข

1.1.2 รู้จักประมาณในสิ่งที่ทำให้พอดีแก่ร่างกายที่เป็นอยู่ (สัปปายะ มัตตัญญู) การดูแลตนเองเป็นอย่างดีในการประมาณในสิ่งที่ทำให้พอดีแก่ร่างกาย เช่น มีการวางตนอย่างพอดี รู้จักประมาณตนเองในการดำเนินชีวิตให้มีความเหมาะสมต่อร่างกาย ด้วยการมีสติ มีความรอบคอบในการใช้ชีวิต งดเว้นสุรา ยาเสพติดและรู้จักฟังตนเองก่อนฟังผู้อื่นเสมอ รู้จักประมาณในการรับประทานอาหารอย่างพอเพียงไม่ฟุ้งเฟ้อ และการรู้จักพอประมาณการใช้ชีวิตในวัยสูงอายุ รู้จักเก็บออมทรัพย์สิน และยินดีพอใจตามสมควรแก่สภาพของตนเองคือการเดินตามทางสายกลาง

1.1.3 การบริโภคสิ่งที่ย่อยง่าย (ปริณตโภช) การบริโภคอาหารให้ครบ 5 หมู่ตามหลักโภชนาการ เน้นคุณค่าทางสารอาหารเพื่อสุขภาพที่ดีและปริมาณพลังงานที่เหมาะสมโดยเลือกอาหารอ่อนย่อยง่าย เน้นการรับประทานอาหารที่ปรุงสุกใหม่ด้วยการทำอาหารด้วยตนเอง งดเว้นอาหารที่เป็นโทษต่อสุขภาพเพื่อช่วยป้องกันการเกิดโรคต่าง ๆ

1.1.4 ประพฤติตนให้เหมาะสมในเรื่องเวลา (กาลจारी) การแบ่งเวลาในการปฏิบัติภารกิจในแต่ละวันให้เหมาะสม ด้วยการสร้างวินัยในการใช้ชีวิตอย่างมีระบบสอดคล้องกับวิถีชีวิตในชุมชนของตนเอง ต้องรู้จักการวางแผนล่วงหน้าในการใช้ชีวิตในการทำภารกิจทุกอย่าง เป็นการสร้างเสริมสุขภาพให้มีอายุยืนยาวและอยู่อย่างมีคุณภาพชีวิตที่ดีในวัยสูงอายุโดยไม่ต้องเป็นภาระของลูกหลานในการดูแลทำให้ชีวิตมีคุณค่ามากขึ้น

1.1.5 การควบคุมความต้องการหรือควบคุมกามารมณ์ (พรหมจारी) โดยไม่กระทำสิ่งที่เป็นการเบียดเบียนตนเองและผู้อื่นด้วยการรักษาศีล ไม่ให้ตนเองตกอยู่ภายใต้อำนาจของกิเลสคือความโลภ ความโกรธและความหลง รวมทั้งการระมัดระวังอารมณ์ความรู้สึกในวัยสูงอายุที่มักจะมีอารมณ์หงุดหงิดได้จากการเปลี่ยนแปลงของฮอร์โมนในร่างกายที่ลดลง

1.2 การพึ่งตนเองของผู้สูงอายุด้านจิตใจตามหลักไตรลักษณ์

1.2.1 การทำจิตใจเมื่อเผชิญความเปลี่ยนแปลงหรือภาวะที่เกิดขึ้นแล้วเสื่อมและสลายไป (อนิจจัง) การนำหลักของความเป็นอนิจจังหรือความเป็นของไม่เที่ยงมาใช้ในการพิจารณาถึงการเปลี่ยนแปลงของร่างกาย ทำให้เข้าใจชีวิตตามความเป็นจริงที่เป็นไปตามธรรมชาติ ทำให้ไม่รู้สึกเครียดหรือวิตกกังวลกับการเปลี่ยนแปลงทั้งทางด้านร่างกายและหน้าที่การงานในสังคม เมื่อมีปัญหาพยายามแก้ไขด้วยการใช้สติพิจารณาไตร่ตรองไปในทางที่ดี และใช้เป็นหลักในฝึกอบรมและขัดเกลาจิตใจของตนเอง

1.2.2 การทำจิตใจเมื่อเกิดความเดือดร้อนใจ ความกดดันหรือถูกบีบคั้นทางความรู้สึก (ทุกขัง) การพึ่งตนเองเพื่อรักษาจิตใจไม่ให้มีความทุกข์ เมื่อมีสิ่งต่าง ๆ มากระทบทั้งทางกายและทางใจจนก่อให้เกิดความทุกข์ได้ เข้าใจความทุกข์เพราะชีวิตผ่านอะไรมามากมายมีทั้งผิดหวัง สมหวัง มีทั้งใกล้ตายแต่รอดตายมาได้ เพราะคงยังไม่ถึงที่ตาย ดังนั้นจะต้องทำให้ใจให้ยอมรับหากปฏิเสธความทุกข์และดิ้นรนก็จะเพิ่มความทุกข์ จึงควรใช้สติพิจารณาแก้ไขปัญหาแล้วจะพบความสุข

1.2.3 การทำจิตใจเมื่อไม่สามารถบังคับร่างกาย/ความคิดของตนเองและคนรอบข้าง (อนัตตา) การพึ่งตนเองไม่ให้หวั่นไหวในชีวิตเพื่อป้องกันมิให้เกิดความทุกข์จากการยึดมั่นถือมั่นด้วยกิเลสตัณหา ด้วยพิจารณาให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงร่างกายสังขาร ที่ไม่สามารถทนต่อการบีบคั้นทางร่างกายและจิตใจ เพราะเป็นการเปลี่ยนแปลงตามธรรมชาติไม่ใช่ตัวตน ความไม่มีตัวตนที่แท้จริงของทุกคน ซึ่งเป็นการนำหลักไตรลักษณ์มาพิจารณาทำให้จิตใจปล่อยวาง และทำให้มีความสุขที่แท้จริงจากการไม่ยึดมั่นถือมั่นในตัวตน

1.3 การพึ่งตนเองของผู้สูงอายุด้านสังคมตามหลักสังคหัตถุ

1.3.1 การเสียสละเอื้อเฟื้อแบ่งปัน (ทาน) ผู้สูงอายุมีวิธีการในการให้ทาน ได้แก่ (1) กลุ่มผู้สูงอายุจะมีการรวมกลุ่มกันก่อตั้งชมรม เช่น ชมรมกลุ่มแม่บ้าน หรือ ชมรมผู้สูงอายุ เพื่อช่วยกันระดมเงินทุนจากการบริจาค เงินส่วนตัวร่วมกันเพื่อช่วยเหลือคนที่ตกทุกข์ได้ยากที่เป็นวัตถุธาณ ด้วยการให้ปัจจัย 4 คืออาหาร เสื้อผ้า ยารักษาโรค เป็นต้น ส่วนการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์เป็นการให้ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นผ่านการท่องเที่ยวของประชาชนที่มาเยี่ยม (2) การให้ที่เป็นการให้ธรรมเป็นทานหรือธรรมทาน มีแกนนำของผู้สูงอายุที่มีความเชี่ยวชาญในพิธีการทางศาสนา จะช่วยกันจัดกิจกรรมวันสำคัญทางศาสนาและสั่งสอนให้ผู้อื่นตั้งอยู่ในธรรม ให้ความรู้ความถูกต้องตั้งมั่นมุ่งเน้นนำไปปฏิบัติ (3) การให้อภัยเป็นทานหรืออภัยทาน มี

ความคิดและการกระทำที่แสดงถึงการให้อภัยต่อผู้อื่น เพื่อการยกระดับจิตใจของตนเองให้โปร่งใสและมีความสุข

1.3.2 การสนทนากับคนรอบข้างที่จะให้เกิดความรักความสามัคคี (ปิยวาจา) การติดต่อสื่อสารกันภายในชุมชน มีกิจกรรมทางสังคมที่ต้องทำร่วมกันอย่างสม่ำเสมอ เช่น งานวัด งานบ้าน งานของส่วนราชการที่จัดให้กับผู้สูงอายุมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมเพื่อส่งเสริมให้มีสุขภาพอนามัยที่ดี และยังมีกลุ่มนักวิชาการเข้ามาศึกษาหาข้อมูลของภูมิปัญญาของกลุ่มผู้สูงอายุในชุมชน จึงทำให้ผู้สูงอายุยังมีการสร้างสัมพันธภาพกับผู้อื่นที่เข้ามาในชุมชนตามโอกาสต่าง ๆ ดังนั้น การมีกิจกรรมร่วมกันจึงต้องมีมิตรไมตรีต่อกัน การใช้คำพูดจึงต้องเป็นคำพูดที่เหมาะสมเพื่อโน้มน้าวจิตใจผู้สูงอายุให้เห็นคุณค่าของตนเองในการกระทำต่าง ๆ ให้ประสบความสำเร็จ

1.3.3 วิธีการประพฤติในสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่ผู้อื่น (อัตถจริยา) การทำงานเพื่อช่วยเหลือสังคมและชุมชนอย่างสม่ำเสมอโดยไม่หวังผลตอบแทน ด้วยมีความคิดว่ายังมีสุขภาพร่างกายที่แข็งแรง มีความรู้ความสามารถในทางวิชาการหรือความสามารถทางศิลปวัฒนธรรม และต้องการใช้เวลาว่างจากการเกษียณอายุงานมาสร้างคุณค่าให้เกิดขึ้นกับชุมชนที่ตนเองอยู่ เพื่อตอบแทนชุมชนที่เกิด ที่อยู่ที่กิน อยากช่วยพัฒนาให้ชุมชนมีความเข้มแข็งเพื่อให้ลูกหลานได้อาศัยอยู่ต่อไปได้อย่างมั่นคง สร้างชุมชนให้มีเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อให้คนในชุมชนมีรายได้ที่ดี มีความอบอุ่น และมีความปลอดภัยในชีวิต

1.3.4 การวางตัวให้เป็นผู้ที่น่าเคารพนับถืออย่างสม่ำเสมอ (สมานัตตตา) การปฏิบัติสม่ำเสมอในการกระทำกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ต่อชุมชน และพยายามแสดงให้เห็นถึงการมีความยุติธรรมในการให้ความช่วยเหลือคนในชุมชนที่ประสบปัญหาต่าง ๆ ทั้งด้านสุขภาพ ครอบครัวและเศรษฐกิจอย่างเท่าเทียมกัน มีการร่วมทุกข์ร่วมสุขในทุกคราว รวมทั้งการมีความสม่ำเสมอในการบำบัดทุกข์บำรุงสุขของกันและกัน โดยร่วมกันรับรู้และแก้ไขปัญหาของชุมชน

2. การพึ่งพาตนเองของผู้สูงอายุตามหลักพุทธจิตวิทยา

หลักพุทธจิตวิทยา ประกอบด้วย อธิติบาท 4 เป็นหลักธรรมในการเสริมสร้างให้คนไทยสามารถพึ่งพาตนเองในด้านต่าง ๆ ได้ โดยเฉพาะการพึ่งพาตนเองของผู้สูงอายุ ซึ่งหลักพุทธจิตวิทยาเป็นแนวทางความพยายามที่จะใช้ความรู้ความสามารถที่ตนมีอยู่กระทำสิ่งใด ๆ

ให้สำเร็จด้วยตนเองและแก้ไขปัญหาลดอุปสรรคอย่างถูกต้องเหมาะสม (อัญชิษฐา หาญกิจรุ่ง และพระมหาเพื่อน กิตติโสภโณ, 2561) มีรายละเอียด ดังนี้

1. ฉันทะ วิธีปฏิบัติเกี่ยวกับฉันทะ (1) ความพอใจในสิ่งที่ทำ (2) ความมีใจรักในสิ่งที่ทำ (3) ความยินดีในสิ่งที่ทำ เมื่อผู้สูงอายุคิดจะทำสิ่งหนึ่งสิ่งใด ต้องสร้างฉันทะขึ้น คือความพอใจรักใคร่ในสิ่งนั้นก่อน โดย การที่จะกระทำสิ่งนั้นได้ต้องพิจารณาให้เห็นผลดีผลเสีย กล่าวคือถ้าทำสิ่งนั้นแล้วจะเกิดผลอย่างไรและถ้าไม่ทำจะเกิดผลเสียอย่างไร ต้องมีสิ่งหนึ่งที่ต้องการจะทำ สำหรับบางท่านอาจจะทำเป็นงานอดิเรก ทำงานให้ตัวเอง เชื่อมั่นในสิ่งที่ทำว่าเป็นของดีมีประโยชน์ ความมุ่งมั่นที่จะปฏิบัติกิจการงานเหล่านั้นให้สำเร็จลุล่วงด้วยปัญญา เมื่อฉันทะเกิดขึ้นแล้วย่อมส่งผลให้วิริยะ จิตตะ และวิมังสาเกิดขึ้นตามจนครบองค์ประกอบเพื่อบรรลุผลสำเร็จตามที่คาดหวัง

2. วิริยะ วิธีปฏิบัติให้เกิดวิริยะ 1) เพียรลงมือทำในทางที่ถูกที่ชอบ ด้วยความไม่ประมาท เพื่อเป้าหมายอันใดอันหนึ่งให้สำเร็จ 2) มีความกล้าที่จะทำโดยไม่กลัวต่ออุปสรรค 3) บากบั่น อุตสาหะและความอดทน เพื่อให้มีความก้าวหน้าอย่างสม่ำเสมอการปลูกฝังความเพียรควรพิจารณาถึงเหตุผล2เรื่องคือ 1) นึกถึงความจำเป็นที่ต้องการความสำเร็จ หากไม่สร้างความเพียรกลับไปเกียจคร้านเป็นการขัดตัวเอง และ 2) นึกถึงคุณค่าของชีวิต คุณค่าของชีวิตอยู่ที่กิจการงานที่ทำ อย่างไรก็ตามความเพียรที่มีมากเกินไป ย่อมเป็นไปเพื่อความฟุ้งซ่านและตรงกันข้ามหากความเพียรน้อย ย่อมเป็นไปด้วยความเกียจคร้าน ด้วยเหตุนี้จึงต้องใช้ปัญญาในการดำเนินความเพียรที่พอเหมาะ พอดี ไม่ตั้งหรือหย่อนเกินไป

3. จิตตะ วิธีปฏิบัติของจิตตะ (1) การมีจิตใจจดจ่อแน่วแน่กับสิ่งที่ทำ (2) มุ่งมั่นไม่หวั่นไหวในสิ่งที่กำลังกระทำอยู่ (3) สนใจและเอาใจใส่ในกิจกรรมนั้นๆอย่างจริงจัง พยายามศึกษารายละเอียดของสิ่งที่ต้องการจะทำให้เข้าใจ เช่น ความต้องการปลูกต้นไม้ ต้องรู้ว่ารดน้ำเวลาไหน ให้ปุ๋ยกี่วันต่อครั้ง เป็นต้น

4. วิมังสา วิธีปฏิบัติของวิมังสา (1) การทำงานโดยพิจารณาไตร่ตรองก่อนที่จะทำสิ่งใด ๆ (2) การปรับปรุง วิเคราะห์ ทดลอง และแก้ไขข้อบกพร่องด้วยปัญญา (3) การใช้ปัญญาในทางที่ถูกต้องเมื่อจะทำการใดต้องพิจารณาไตร่ตรองและศึกษาวิธีการให้ถูกต้อง ปรึกษาผู้รอบรู้ รวมทั้งปรับปรุงแก้ไขหรือหาวิธีทำที่ดีที่เหมาะสมกว่าการสร้างทัศนคติเชิงบวกการมองโลกในแง่ดีเพื่อการพึ่งพาตนเองในการดำเนินชีวิตผู้สูงอายุที่มองโลกในแง่ดีจะคาดหวังในสิ่งที่ดี และมีความมั่นใจว่าตนสามารถบรรลุเป้าหมายที่ตนคาดหวัง ซึ่งต่างจากผู้สูงอายุที่มองโลกในแง่

ร้ายจะคาดหวังในสิ่งร้ายและจะขาดความเชื่อมั่นว่าตนสามารถบรรลุเป้าหมายที่ตนคาดหวังได้ ดังนั้น เมื่อเผชิญกับอุปสรรคหรือความท้าทาย ผู้สูงอายุที่มองโลกในแง่ดีจะมีความอดทน สามารถจัดการกับปัญหาและนำไปสู่ความสำเร็จได้ บุคคลสามารถเรียนรู้และพัฒนาลักษณะการมองโลกในแง่ดีในตนเอง

กล่าวโดยสรุป การพึ่งพาตนเองของผู้สูงอายุตามหลักพุทธจิตวิทยา เป็นการสร้างทัศนคติเชิงบวกด้วยการมองโลกในแง่ดี โดยมีหลักธรรมและทฤษฎีจิตวิทยาสำหรับการพึ่งพาตนเองของผู้สูงอายุในการเสริมสร้างคุณลักษณะของอิทธิบาท 4 ซึ่งผู้สูงอายุที่มีการเรียนรู้ด้วยตนเองให้เกิดสติและปัญญาจะทำให้เข้าใจปัญหา มีการแสวงหาหนทางแก้ไขเพื่อค้นคำตอบ และมีการปรับตัวเพื่อสามารถดำเนินชีวิตด้วยการพึ่งพาตนเองได้

นวัตกรรมสังคมเพื่อผู้สูงอายุ

นวัตกรรมสังคมของผู้สูงอายุเป็นรูปแบบการดำรงชีวิตของผู้สูงอายุแบบใหม่ ประกอบด้วย มิติด้านสุขภาพร่างกาย สุขภาพจิต การมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางสังคม การสร้างสิ่งแวดล้อม สาธารณูปโภค สิ่งอำนวยความสะดวกของที่พักรักษาและชุมชนให้การสนับสนุน การมีอาชีพและรายได้ของตนเอง และการใช้เทคโนโลยีต่าง ๆ เพื่อให้ผู้สูงอายุมีคุณภาพชีวิตที่ดี โดยนวัตกรรมสังคมทางด้านพฤติกรรม มีรูปแบบและลักษณะต่าง ๆ ดังต่อไปนี้ (คัมภีร์รัตน์ แก้วสุวรรณ, 2017)

1. มีการเตรียมตัวเพื่อเป็นผู้สูงอายุ ได้แก่ การออมเงินหรือการลงทุนเมื่ออยู่ในวัยทำงาน เพื่อให้สามารถพึ่งตนเองได้เมื่อเข้าสู่ภาวะผู้สูงอายุ เพราะมีการเตรียมตัวเพื่อเป็นผู้สูงอายุอยู่ในระดับน้อยทั้งในส่วนองภาครัฐ ภาคประชาชน โดยภาครัฐควรมีสนับสนุนการบูรณาการทุกองค์ประกอบที่เกี่ยวข้องให้เข้ามามีส่วนร่วมในการแก้ปัญหา จึงจะทำให้เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผลมากที่สุด ที่สำคัญคือสถาบันการศึกษาทุกระดับทุกระดับตั้งแต่ปฐมวัยจนถึงอุดมศึกษา ควรมีหลักสูตรที่เน้นการสร้างความรู้ความตระหนักในเรื่องนี้ ทุกฝ่ายควรเริ่มดำเนินการเชื่อมโยงโดยงบประมาณ โครงการ ภารกิจที่จะเป็นการสนับสนุนซึ่งกันและกัน เพียงแต่ต้องทำด้วยความจริงใจ และให้ความสำคัญอย่างแท้จริง จึงจะเกิดประโยชน์สูงสุดกับผู้สูงอายุ และจะส่งผลให้ทุกครอบครัวอยู่อย่างมีความสุข ชุมชน สังคมและประเทศชาติมีความเข้มแข็งที่จะอยู่ได้อย่างยั่งยืน

2. การสร้างจิตสำนึกในการดูแลผู้สูงอายุให้แก่ครอบครัวและชุมชน เพื่อเป็นการกระตุ้นให้ทุกฝ่ายมีจิตสำนึกที่ดีในการดูแลผู้สูงอายุมากขึ้น ปัจจุบันมีการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับผู้สูงอายุและพัฒนาความรู้เพื่อแก้ปัญหาและปรับปรุงนโยบายในการดูแลประชากรผู้สูงอายุเพิ่มมากขึ้นควบคู่กับการพัฒนาที่เน้นคุณภาพที่จะทำให้สังคมไทยในอนาคตเป็นสังคมผู้สูงอายุที่มีคุณภาพ เมื่อพิจารณาถึงนโยบายต่าง ๆ และบทบาทที่ภาครัฐเข้าไปมีส่วนร่วมเกี่ยวกับสวัสดิการดูแลผู้สูงอายุ คือ สุขภาพอนามัย สวัสดิการสังคม เศรษฐกิจและสังคม นอกจากนี้เปิดโอกาสและให้มีการสนับสนุนองค์กรต่าง ๆ เข้ามามีส่วนร่วมในการให้บริการสุขภาพอนามัย และให้สวัสดิการสงเคราะห์แก่ผู้สูงอายุมากขึ้น และมีการพัฒนาสื่อที่ทำให้เกิดจิตสำนึกที่ดีต่อผู้สูงอายุมากขึ้น

3. การเข้าร่วมกิจกรรมทางสังคมแบบใหม่ ๆ เช่น การตั้งชมรม การรวมกิจกรรมนันทนาการต่าง ๆ ที่มีเทคโนโลยีสมัยใหม่ ปัจจุบันมีการจัดกลุ่มพูดคุยเล่าเรื่องราวในอดีตของตนเพื่อให้เกิดความคุ้นเคยกันในกลุ่มผู้สูงอายุวัยเดียวกัน การทำกิจกรรมทางสังคมอาจมีหลายรูปแบบ เช่น การฝึกอบรมผู้สูงอายุที่สามารถช่วยเหลือตนเองได้ ให้มีความรู้ออกไปช่วยเหลือผู้สูงอายุภายนอกในการแนะนำสุขภาพ การดูแลตนเอง การปรับตัวให้เข้ากับสังคม เปรียบเสมือนกับการออกช่วยเหลือสังคม ทำให้รู้สึกภาคภูมิใจที่เป็นประโยชน์ต่อสังคม ทำให้ผู้สูงอายุไม่รู้สึกว่าถูกทอดทิ้ง การที่ผู้สูงอายุได้อยู่กับคนใกล้ชิดหรืออยู่กับเพื่อนวัยเดียวกันทำให้ผู้สูงอายุไม่ต้องรู้สึกปรับตัวมากนักและเข้าใจสภาพของร่างกาย ซึ่งเป็นรูปแบบบริการทางจิตใจที่สำคัญในอนาคต

4. มีความรู้ในการดูแลสุขภาพร่างกายและจิตใจของตนเอง ควรตระหนักถึงความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับผู้สูงอายุ เพราะปัจจุบันและอนาคตครอบครัวจะมีบุตรลดน้อยลง ทำให้สัดส่วนของการพึ่งพิงสูงขึ้น กล่าวคือคนที่อยู่ในวัยทำงานที่ต้องมาเลี้ยงดูคนในครอบครัวจะมีสัดส่วนที่น้อยลง ทำให้เกิดความเล็งทางด้านเศรษฐกิจอีกทั้งมีครอบครัวเดี่ยวมากขึ้น การเป็นสังคมเมืองหรือสังคมอุตสาหกรรม ทำให้พ่อแม่หรือผู้สูงอายุต้องอยู่เพียงลำพัง และอยู่ห่างไกลจากบุตรหลาน ทำให้ผู้สูงอายุต้องมีความรู้ในการดูแลตนเอง โดยอาศัยมาตรการของสังคมในการวางปัจจัยเอื้อและปัจจัยสนับสนุนอย่างเหมาะสม ได้แก่ การจัดให้มีเบี้ยยังชีพสำหรับผู้สูงอายุ สวัสดิการการรักษาพยาบาลผู้สูงอายุตามโครงการประกันสุขภาพแห่งชาติ (บัตรทอง) เป็นต้น

ดังนั้น เพื่อให้เป็นผู้สูงอายุที่มีคุณภาพ จึงควรเตรียมพร้อมการเข้าสู่ภาวะสูงวัย โดยศึกษาความรู้ในการดูแลผู้สูงอายุ เพื่อให้ผู้สูงอายุได้มีกิจกรรมทางสังคมกับชุมชนและสามารถดูแลตนเองในด้านสุขภาพร่างกายและสุขภาพจิตได้ แนวโน้มของการพึ่งตนเองของผู้สูงอายุในปัจจุบันมีแนวทางเปลี่ยนไปโดยใช้ชุมชน ภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาสังคมมีส่วนร่วมในการจัดการด้านผู้สูงอายุมากขึ้นโดยจัดให้เป็นเมืองแห่งมิตรภาพสำหรับคนทุกวัย ซึ่งเป็นการบูรณาการความต้องการของผู้สูงอายุบนฐานของความเหมาะสมทางด้านกาย จิตใจ สิ่งแวดล้อม และเศรษฐกิจเข้ากับสิ่งอำนวยความสะดวกทั้งทางด้านปัจเจกและด้านชุมชนส่วนรวมเข้าด้วยกัน

บทสรุป

โครงสร้างอายุของประชากรไทยเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว โดยมีความท้าทายสำคัญที่ต้องเผชิญ คือ อัตราการเกิดน้อยลง สัดส่วนวัยแรงงานลดลง และแนวโน้มผู้สูงอายุเพิ่มขึ้นต่อเนื่อง ความท้าทายเหล่านี้มีผลกระทบต่อความสมดุลโครงสร้างทางประชากรของประเทศไทยเป็นอย่างยิ่ง มีผลต่อสภาพทางสังคม สภาวะเศรษฐกิจและการจ้างงาน ตลอดจนการจัดสรรทรัพยากรทางสุขภาพและสังคมของประเทศอย่างต่อเนื่องในระยะยาว จากการปฏิรูปทางเศรษฐกิจและภาวะโลกาภิวัตน์นำไปสู่การพัฒนาหลาย ๆ ด้าน โดยเฉพาะการพัฒนาทางการแพทย์และสาธารณสุข ทำให้อัตราการตายลดลงผู้สูงอายุจึงมีชีวิตที่ยืนยาวขึ้น อย่างไรก็ตามผู้สูงอายุยังคงประสบปัญหาการเปลี่ยนแปลงทางร่างกาย จิตใจและสังคม และเมื่อพิจารณาจากจำนวนผู้สูงอายุที่เพิ่มมากขึ้นอย่างต่อเนื่องจึงส่งผลกระทบระยะยาวทำให้ปัจจัยการผลิตทางด้านแรงงานลดลง อีกทั้งภาครัฐต้องเพิ่มงบประมาณด้านสวัสดิการและการรักษาพยาบาลเพิ่มขึ้นเพื่อดูแลผู้สูงอายุ หากไม่มีการเตรียมความพร้อมการจัดสรรทรัพยากรแรงงานที่จะลดลงจะมีผลกระทบต่อความมั่นคงทางด้านเศรษฐกิจและสังคมทำให้รายได้ประชาชาติลดลงได้ ดังนั้น การเตรียมความพร้อมเป็นเรื่องสำคัญสำหรับการเข้าสู่สังคมสูงอายุ

ประเด็นปัญหาทางสุขภาพของผู้สูงอายุเป็นปัจจัยสำคัญต่อการดำรงชีวิต ด้วยได้รับผลกระทบจากการเสื่อมถอยของร่างกายตามวัย การเจ็บป่วยจากอุบัติเหตุและผลของโรคเรื้อรังที่ทำให้ร่างกายถดถอยลงไป และอาจทำให้อยู่ในสภาวะต้องพึ่งพาผู้อื่น ไม่สามารถช่วยเหลือตัวเองได้อย่างปกติหรืออาจจะช่วยเหลือตนเองได้เล็กน้อย เป็นต้น ดังนั้นการป้องกันการเกิดภาวะเสื่อมของร่างกายในผู้สูงอายุจึงมีความสำคัญเพื่อช่วยให้ผู้สูงอายุมีสุขภาพที่ดี

และสามารถช่วยเหลือตนเองและพึ่งพาตนเองให้ได้มากที่สุด ซึ่งเป้าหมายหลักที่สำคัญของสังคมคือการที่ประชาชนมีคุณภาพชีวิตที่ดี เช่นเดียวกับการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุจำเป็นต้องบูรณาการความร่วมมือจากหน่วยงานต่าง ๆ ทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน และหน่วยงานอิสระต่าง ๆ ในการเตรียมพร้อมให้กับผู้สูงอายุรวมทั้งสมาชิกในครอบครัวและสังคมโดยรอบ ควรส่งเสริมการดูแลสุขภาพ การป้องกันการเกิดโรคต่าง ๆ เพื่อผู้สูงอายุจะมีสุขภาพที่ดีและพึ่งพาตนเองให้ได้มากที่สุด ซึ่งทำให้มีความสุขในช่วงบั้นปลายชีวิต

การพึ่งพาตนเองของผู้สูงอายุ เป็นการส่งเสริมดูแลสุขภาพผู้สูงอายุอย่างเหมาะสมตามบริบท โดยควรให้ความสำคัญกับการเสริมสร้างพลังทางสุขภาพและอื่น ๆ เช่น การที่ผู้สูงอายุทำกิจกรรมประจำวันด้วยตนเองที่ใช้ทักษะการพึ่งพาตนเองทางด้านต่าง ๆ มีขีดความสามารถในการใช้ความคิดความเข้าใจเพื่อแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ได้ด้วยตนเอง โดยไม่ให้เป็นปัญหาหรือภาระแก่ผู้อื่น มีการใส่ใจดูแลตนเองป้องกันการเจ็บป่วยและโรคภัยต่าง ๆ เพื่อให้มีสุขภาพที่ดี รวมทั้งสามารถสร้างสังคมในการพึ่งพาช่วยเหลือดูแลครอบครัวและชุมชนร่วมด้วย สำหรับแนวทางการพึ่งพาตนเองของผู้สูงอายุตามหลักพุทธปรัชญาตามหลักอายุสสธรรม หลักไตรลักษณ์ และหลักสังคหวัตถุ การพึ่งพาตนเองของผู้สูงอายุตามหลักพุทธจิตวิทยา เป็นการนำหลักพุทธธรรมมาประยุกต์ใช้ในการดูแลตนเองของผู้สูงอายุ ด้วยประเทศไทยมีขนบธรรมเนียมและประเพณีที่เกี่ยวข้องกับพุทธศาสนา และดำเนินชีวิตตามหลักคำสอนจึงทำให้เอื้อประโยชน์ต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุได้อย่างเหมาะสมตามสังคมไทย นอกจากนี้ปัจจุบันสังคมโลกและสังคมไทยมีการขับเคลื่อนด้วยเทคโนโลยีค่อนข้างมากจึงต้องมีนวัตกรรมสังคมเพื่อรองรับผู้สูงอายุ ซึ่งจะช่วยเสริมสร้างความเชื่อมั่นต่อความสามารถตนเองในการดูแลสุขภาพตนเองของผู้สูงอายุ และเกิดความพร้อมในการเปลี่ยนแปลงดูแลสุขภาพให้ดีขึ้น รวมทั้งมีแรงจูงใจในการกำหนดเป้าหมายและความสำเร็จทางสุขภาพแบบองค์รวมได้อย่างเป็นระบบ

เอกสารอ้างอิง

กรมกิจการผู้สูงอายุ. (2565). *สถานการณ์ผู้สูงอายุไทย พ.ศ. 2565*. กรุงเทพฯ: อมรินทร์คอร์ปอเรชันส์ จำกัด (มหาชน).

กรมกิจการผู้สูงอายุ. (2565). *แผนปฏิบัติการราชการกรมกิจการผู้สูงอายุ ระยะ 5 ปี (พ.ศ. 2566 – 2570)*. สืบค้น มิถุนายน 26, 2567,

https://www.dop.go.th/download/laws/th1714457495-845_0.pdf

- กรมกิจการผู้สูงอายุ. (ม.ป.ป.). *สังคมผู้สูงอายุในปัจจุบันและเศรษฐกิจในประเทศไทย*. สืบค้น
พฤศจิกายน 28, 2566, จาก www.dop.go.th/th/knownow/15/926
- กองกิจกรรมทางกายเพื่อสุขภาพ. (2562). *รายการข้อมูลสถานการณ์สุขภาพของผู้สูงอายุ
ประชากรในประเทศไทย-สถานการณ์และข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย*. สืบค้น ธันวาคม
20, 2566, จาก [https://dopah.anamai.moph.go.th/web-
upload/8x6b2a6a0c1fbe85a9c274e6419fdd6071/tinymce/KPI2564/KPI121/25640
112111.pdf](https://dopah.anamai.moph.go.th/web-upload/8x6b2a6a0c1fbe85a9c274e6419fdd6071/tinymce/KPI2564/KPI121/25640112111.pdf)
- โกศล วงศ์สวรรค์ และ เลิศลักษณ์ วงศ์สวรรค์. (2551). *สุขภาพจิต*. กรุงเทพฯ: ธเนศวร
พรินติ้ง จำกัด.
- คัมภีรัตน์ แก้วสุวรรณะ. (2017). นวัตกรรมสังคมด้านพฤติกรรมในการพึ่งตนเองของผู้สูงอายุ
ในจังหวัดนครราชสีมา: Active Ageing Innovation for Self-Independence of Ageing
People in Nakhon Ratchasima Province. *วารสารวิจัยบัณฑิตศึกษาในกลุ่มธุรกิจ
และสังคมศาสตร์*. 2(2), 28-42
- ชมพูนุท พรหมภักดี. (2556). *การเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุของประเทศไทย = Aging society in
Thailand*. (พิมพ์ครั้งที่ 1). กรุงเทพฯ: สำนักงานเลขาธิการวุฒิสภา.
- ฐิตียา เนตรวงษ์ และรัชฎาพร อธิววรรณ. (2019). การใช้โปรแกรมส่งเสริมสุขภาพผู้สูงอายุ
ตามหลักวิถีพุทธที่ส่งผลต่อสุขภาพจิตที่ดีของผู้สูงอายุ. *วารสารวิทยาลัยราชสุดา*.
15(1), 50-62.
- ธนภรณ์ จิตตินันทน์ และณัฏชนางค์ กุลนาถศิริ. (2560). *ถอดบทเรียนนโยบายรับมือสังคมสูงวัย
จากต่างประเทศ. สายนโยบายการเงิน ธนาคารแห่งประเทศไทย*. สืบค้น กันยายน
15, 2566, จาก <http://themoment.om.co/happy.lifeaging.society>.
- เบญจรัตน์ แพร่หลาย. (2550). *ปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จของเกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการ
พักชำระหนี้เกษตรกรรายย่อย: ศึกษาเฉพาะกรณีอำเภอบางปลาม้า จังหวัด
สุพรรณบุรี*. มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- พระมหาพิรพัฒน์ พันศิริ. (2553). *การวัดภาวะการพึ่งพาตนเอง (self-reliance) ของผู้สูงอายุ:
กรณีศึกษาผู้สูงอายุที่เป็นสมาชิกสหพันธ์ชมรมผู้สูงอายุกรุงเทพ*.
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

- พระมหาอุทัย กตฺตฺโณ. (2564). *การพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุโดยใช้หลักวิถีพุทธ ในเขตเทศบาลเมืองสุพรรณบุรี จังหวัดสุพรรณบุรี*. สารนิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระสุทธิสารเมธี, สุณี เวชประสิทธิ์ และกฤตสุขชิน พลเสน. (2020). การพึ่งตนเองของผู้สูงอายุตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาทในชุมชนอำเภอพุทธมณฑล จังหวัดนครปฐม. *Journal of Yanasangvorn Research Institute*. 11(2), 1–11.
- มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช. (2557). *สังคมผู้สูงอายุ: นัยต่อการพัฒนาเศรษฐกิจ*. สืบค้น กันยายน 14, 2566, จาก www.stou.ac.th/stouonline/lom/data/
- มูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย. (2021). *สถานการณ์ผู้สูงอายุไทย 2562 ประวัติศาสตร์ใหม่ จำนวนผู้สูงอายุมากกว่าเด็กเป็นปีแรก*. สืบค้น กันยายน 28, 2566, จาก <https://thaitgri.org/?p=39457>
- วิรัช เกษมทรัพย์. (2564). *ไทยพร้อมหรือไม่กับการก้าวสู่สังคมผู้สูงอายุอย่างสมบูรณ์*. สืบค้น พฤศจิกายน 28, 2566, จาก <https://op.mahidol.ac.th/ga/posttoday-22-2/>
- วิพรรณ ประจวบเหมาะ. (2542). *เอกสารประกอบการอภิปราย เรื่อง 'การส่งเสริมสุขภาพกับปีศาจว่าด้วยผู้สูงอายุ ปี 2542*. กรุงเทพฯ: วิทยาลัยประชากรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล และ มูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย. (2565). *สถานการณ์ผู้สูงอายุไทย พ.ศ. 2564*. (พิมพ์ครั้งที่ 1) กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้ง แอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน).
- สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล. (2566). *รายงานสุขภาพคนไทย: "มิติด้านสุขภาพ" ของสังคมสูงวัยในประเทศไทย*. สืบค้น พฤศจิกายน 28, 2566, จาก www.thaihealthreport.com/th/articles_detail.php?id=222
- สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล. (2566). *อนาคตของผู้สูงอายุไทย*. สืบค้น กันยายน 11, 2566, จาก www.thaihealthreport.com/th/articles_detail.php?id=155
- สถาบันวิจัยเศรษฐกิจป๋วย อึ๊งภากรณ์. (2564). *โครงสร้างเศรษฐกิจสังคมไทย: ความเปราะบางท่ามกลางความเปลี่ยนแปลง*. สืบค้น พฤศจิกายน 18, 2566, จาก www.pier.or.th/abridged/2021/16/#การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ และกองทุนประชากรแห่งสหประชาชาติ.(ม.ป.ป.). *ผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงทางประชากรในประเทศไทย-สถานการณ์และข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย*. สืบค้น ธันวาคม 14, 2566, จาก https://social.nesdc.go.th/social/Portals/0/Documents/1000_UNFPA_rev_Policy%20Brief%20Thai_200411_69.pdf.

อัญชิษฐา หาญกิจรุ่ง และพระมหาเผื่อน กิตติโสภโณ. (2561). กระบวนการพึ่งพาตนเองในการดำเนินชีวิตของผู้สูงอายุตามหลักพุทธจิตวิทยา. *รวมสาร. 16(ฉบับพิเศษ)*, 483-496.

อาภรณ์ ชีวะเกรียงไกร. (2560). *ผลกระทบของสังคมผู้สูงอายุของประเทศไทย*. สืบค้น พฤศจิกายน 28, 2566, จาก www.bangkokbiznews.com/blog/detail/

แนวทางการพัฒนาเมืองที่เป็นมิตรต่อผู้สูงอายุของเทศบาลตำบล
บ้านเชียง อำเภอหนองหาน จังหวัดอุดรธานี

Development Guidelines for Age-friendly Cities of Ban Chiang
Municipality Nong Han District Udonthani Province

อัญชนา แกะทาคำ¹

Anchana Kaetakham¹

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาบริบทเทศบาลตำบลบ้านเชียงและบริบทผู้สูงอายุ และ 2) เพื่อศึกษาแนวทางการพัฒนาเมืองที่เป็นมิตรต่อผู้สูงอายุของเทศบาลตำบลบ้านเชียง การศึกษานี้ใช้วิธีวิทยาเชิงคุณภาพ เก็บรวบรวมข้อมูลด้วยการศึกษาเอกสารและศึกษาภาคสนามกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เครื่องมือที่ใช้ได้แก่แนวทางการสัมภาษณ์ แนวทางการสังเกตการณ์ ระหว่างเดือนกันยายน – เดือนพฤศจิกายน 2566 ผลการศึกษาพบว่า เทศบาลตำบลบ้านเชียง ตั้งอยู่ในเขตพื้นที่อำเภอหนองหานได้ปรับเปลี่ยนฐานะจากสุขาภิบาลเป็นเทศบาลเมื่อปี พ.ศ. 2542 และเปลี่ยนขนาดจากเทศบาลขนาดเล็กเป็นขนาดกลางในปี พ.ศ. 2555 จำนวนประชากรทั้งหมด 5,748 คน ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม ทำนาและทำปศุสัตว์

ผู้สูงอายุในเทศบาลตำบลบ้านเชียงมีสัดส่วนของผู้สูงอายุเพศชายและเพศหญิงในสัดส่วนที่ใกล้เคียงกัน ส่วนใหญ่มีอายุ 60 – 69 ปี ประกอบอาชีพเกษตรกรรม ประเภทของผู้สูงอายุแบ่งออกเป็น 3 กลุ่ม ได้แก่ ผู้สูงอายุติดสังคม ผู้สูงอายุติดบ้าน และผู้สูงอายุติดเตียง โดยกลุ่มติดสังคมมีจำนวนมากที่สุด กลุ่มติดบ้านมีจำนวนที่น้อยลงมา และกลุ่มติดเตียงมีจำนวนน้อยที่สุด แนวทางการพัฒนาเมืองที่เป็นมิตรต่อผู้สูงอายุ คือการร่วมมือกันระหว่างหน่วยงานเพื่อเพิ่มศักยภาพในการบริการ กำหนดแผนพัฒนาเมืองที่เป็นมิตรต่อผู้สูงอายุใน

¹นักศึกษาระดับปริญญาตรี สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี

Email: 65611152101@udru.ac.th

พื้นที่เทศบาลตำบลบ้านเชียงให้ทุกหน่วยงานมีส่วนร่วม เนื่องจากการพัฒนาเมืองที่เป็นมิตรกับผู้สูงอายุเกี่ยวข้องกับหน้าที่ของหลายหน่วยงาน แต่เทศบาลตำบลบ้านเชียงซึ่งเป็นองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในพื้นที่ควรจะมีบทบาทมากที่สุดเพราะอยู่ใกล้ชิดประชาชนและมีอำนาจตามพระราชบัญญัติที่ครอบคลุมทั้ง 8 ด้านขององค์การอนามัยโลก

คำสำคัญ: ผู้สูงอายุ, เทศบาลตำบลบ้านเชียง, เมืองที่เป็นมิตรต่อผู้สูงอายุ

Abstract

The purposes of this study were to: 1) analyze the historical context of Ban Chiang Subdistrict Municipality and the context of the elderly population and 2) examine the guidelines and plans for creating elderly-friendly city in Ban Chiang Subdistrict Municipality. This research employed a qualitative method. Field research with key informants and document analysis were used to gather data. The research instruments were interview and observation; gathering data during September to November of 2023

The results showed that: Context of Ban Chiang Subdistrict located in the Nong Han District, the municipality's status changed from district to municipality in 1999, in the year 2012, the municipality's size changed from small to medium. There were 5,748 people living there. The majority of people were employed in agriculture, raising cattle and growing rice In Ban Chiang Subdistrict Municipality, the ratio of elderly men and women are similar. The majority are in agriculture and ranged in age from 60 to 69. Older adults can be categorized into three groups: social dependent, reside at home and bed-ridden. The greatest number of those is social dependent. There were fewer people residing at home. and the group of people who were bedridden were the fewest. For the guidelines of how to generate senior-friendly cities, organizations have to work together to improve service potential, including establishing strategies for all agencies to contribute in developing an elderly-friendly city in the Ban Chiang Subdistrict Municipality. Ban Chiang Subdistrict Municipality should take major roles in developing this project according to serve 8 aspects of WHO. Keywords: Elderly, Ban Chiang Subdistrict Municipality, age friendly cities. This research has two objectives: 1) to study the context of Ban Chiang

Subdistrict Municipality and its elderly population, and 2) to develop guidelines for creating an elderly-friendly city within the municipality. The study employs qualitative methods, including document analysis and field studies with key informants. Data collection tools include interview and observation guidelines. The study was conducted between September and November 2023. The study found that Ban Chiang Subdistrict Municipality, located in Nong Han District, transitioned from a sanitation district to a municipality in 1999. It further expanded its governance authority from a small municipality to a medium-sized one in 2012. The total population is 5,748, with most residents engaged in agriculture, primarily rice farming and animal husbandry. The elderly population in Ban Chiang Subdistrict Municipality has a nearly equal proportion of males and females. Most individuals are aged between 60 and 69 years old and continue to work in agriculture. The elderly can be categorized into three groups: socially active, homebound, and bedridden. The socially active group is the largest, followed by the homebound group, with the bedridden group being the smallest. Guidelines for developing an elderly-friendly city require collaboration among agencies to enhance service capabilities and develop city plans that prioritize the needs of the elderly in the municipality. Participation from all relevant agencies is crucial, as developing an elderly-friendly city involves the responsibilities of multiple organizations. The Subdistrict Municipality of Ban Chiang, as a local government organization in the area, should play the most significant role due to its proximity to the population and its authority as stipulated by the World Health Organization's comprehensive mandate in all eight dimensions of local governance.

Keywords: Elderly, Ban Chiang Subdistrict Municipality, age friendly cities

บทนำ

ในช่วงศตวรรษที่ผ่านมาโครงสร้างประชากรโลกมีแนวโน้มการเพิ่มขึ้นของผู้สูงอายุอย่างต่อเนื่อง แทบทุกประเทศในโลกกำลังประสบกับการเติบโตของจำนวนและสัดส่วนของผู้สูงอายุที่เพิ่มมากขึ้น การสูงอายุของประชากรมีแนวโน้มที่จะกลายเป็นหนึ่งในการเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่สำคัญที่สุดของศตวรรษที่ 21 โดยมีผลกระทบต่อเกือบทุกภาคส่วน

ของสังคม ในปัจจุบันพบว่า มีจำนวนและสัดส่วนของผู้สูงอายุเมื่อเทียบกับประชากรเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วและต่อเนื่อง ในปี 2565 ประเทศไทยเข้าสู่ “สังคมสูงอายุอย่างสมบูรณ์” (Complete Aged Society) แล้ว คือมีผู้ที่มีอายุมากกว่า 60 ปี จำนวน 12.9 ล้านคน หรือคิดเป็นร้อยละ 20 เมื่อคิดจากจำนวนประชากรในประเทศ และในอนาคตอีกประมาณ 15 ปีข้างหน้า จะกลายเป็น “สังคมสูงอายุระดับสุดยอด” (Super Aged Society)

เมื่อจำนวนประชากรผู้สูงอายุที่มีอายุมากกว่า 60 ปี สูงถึงร้อยละ 28 (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2562) การเปลี่ยนแปลงเพื่อเข้าสู่สังคมสูงอายุอย่างสมบูรณ์ของประเทศไทยจะเป็นไปอย่างรวดเร็วและสร้างผลกระทบอย่างมาก คนไทยส่วนใหญ่มีอายุเฉลี่ยยืนยาวมากขึ้น กลุ่มคนที่เกิดในช่วง 2506 – 2526 มีอัตราการเกิดสูงมากโดยเฉลี่ยต่อปีมีมากกว่า 1 ล้านคน ทำให้เกิดคลื่นประชากรที่จะส่งผลให้มีผู้สูงอายุเพิ่มขึ้นราว 21 ล้านคนใน 20 ปี ข้างหน้า ทำให้สังคมรอบข้าง ครอบครัว และรัฐต้องเข้ามาประคับประคองผู้สูงวัยจำเป็นต้องใช้ทรัพยากรในหลายด้าน ทั้งเวลา เงินทอง และการจัดสวัสดิการต่างๆ เพื่อรองรับผู้สูงอายุมากตามไปด้วย และอาจส่งผลกระทบต่อทั้งด้านส่วนตัวและทางด้านทางเศรษฐกิจ สังคม และระบบโครงสร้างโดยรวมของประเทศ ส่งผลให้ต้องมีการออกแบบเพื่อรองรับกับสังคมที่จะเปลี่ยนแปลงในอนาคตอันใกล้ การเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุยังส่งผลให้ในกลุ่มวัยแรงงานต้องมีการดูแลผู้สูงอายุเพิ่มมากขึ้น

ประเทศไทยได้ให้ความสำคัญในด้านผู้สูงอายุมีการดำเนินนโยบายมาตั้งแต่ปี 2525 มีการจัดทำแผนผู้สูงอายุแห่งชาติ ฉบับที่ 1 (พ.ศ. 2525-2544) และต่อมาได้ดำเนินการแผนผู้สูงอายุแห่งชาติ ฉบับที่ 2 (พ.ศ. 2545-2564) โดยแผนการดำเนินงานดังกล่าวเป็นสิ่งที่กำหนดทิศทางการพัฒนาด้านผู้สูงอายุในภาพรวม (มูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย, 2560) ในปัจจุบันประเทศไทยใช้แผนปฏิบัติการด้านผู้สูงอายุ ระยะที่ 3 (พ.ศ. 2566-2580) โดยมีวิสัยทัศน์คือ ผู้สูงอายุเป็นหลักชัยของสังคม แผนพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 โดยเน้นการพัฒนาการส่งเสริมให้ผู้สูงอายุได้พัฒนาศักยภาพ มีการพัฒนาเทคโนโลยีและนวัตกรรมที่อำนวยความสะดวกแก่ผู้สูงอายุ และสนับสนุนให้ผู้สูงอายุเป็นกำลังในการพัฒนาประเทศ เป็นต้น ล่าสุด ในเดือนพฤษภาคม 2565 คณะรัฐมนตรีมีมติเห็นชอบ “ร่างพัฒนาประชากรเพื่อพัฒนาประเทศในระยะยาว ปี 2565-2580” มีการวางแผนพัฒนาประชากรไทยในทุกช่วงวัยด้วยแนวคิด “เกิดดี อยู่ดี กินดี” ให้ความสำคัญ 3 ด้าน ได้แก่ การเกิด การอยู่ การมีส่วนร่วมในการพัฒนาประเทศ การแก่และการตายอย่างมีคุณภาพ

จากที่กล่าวมา ทำให้เห็นถึงจำนวนประชากรในประเทศไทยที่เพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องทุกปี ทั้งในส่วนของการจำนวนประชากรและสัดส่วนของประชากร ทำให้ทุกหน่วยงานที่มีส่วนเกี่ยวข้องต้องหันมาให้ความสำคัญกับประเด็นของผู้สูงอายุ โดยในระดับสากลมีความให้ความสำคัญเกี่ยวกับสถานการณ์ดังกล่าว องค์การอนามัยโลก (World Health Organization) ได้มีแนวคิดการพัฒนาเมืองที่เป็นมิตรกับผู้สูงอายุ (Age Friendly City) โดยคำนึงถึงการดำเนินชีวิตของผู้สูงอายุภายใต้ข้อกำหนดของร่างกายและจิตใจที่เพิ่มมากขึ้น โดยมีองค์ประกอบในการเป็นเมืองที่เป็นมิตรต่อผู้สูงอายุทั้งหมด 8 ด้าน สภาพพื้นที่ภายนอกและอาคาร ระบบขนส่งมวลชน ที่อยู่อาศัย การเข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมในสังคม การให้ความเคารพและยอมรับจากคนในสังคม การมีโอกาสเข้าไปมีส่วนร่วมในฐานะพลเมืองและโอกาสได้รับจ้างงาน การเข้าถึงข้อมูลข่าวสารและการสื่อสาร และการสนับสนุนของชุมชนและบริการด้านสุขภาพ ซึ่งครอบคลุมทั้งในด้านกายภาพ สภาพแวดล้อม สังคม และการบริการ

สำหรับสถานการณ์ผู้สูงอายุในเทศบาลตำบลบ้านเชียงพบว่าสัดส่วนของประชากรในตำบลมีผู้สูงอายุเพิ่มจำนวนขึ้นอย่างต่อเนื่อง ซึ่งเกิดจากการพัฒนาทางด้านสาธารณสุขที่ดีขึ้นทำให้เกิดการเพิ่มจำนวนของประชากรผู้สูงอายุในเทศบาลส่งผลให้มีสัดส่วนของผู้สูงอายุเพิ่มมากขึ้นเมื่อเทียบกับประชากรวัยอื่น จากข้อมูลสถิติประชากรระดับสำนักทะเบียน เขตพื้นที่ท้องถิ่นเทศบาลตำบลบ้านเชียง อำเภอหนองหาน จังหวัดอุดรธานี ได้รายงานจำนวนประชากรในปี 2562 มีจำนวนประชากรทั้งหมด 6,068 คน มีจำนวนผู้สูงอายุ 1,193 คน คิดเป็นร้อยละ 19.6 ในปี 2563 มีจำนวนประชากรทั้งหมด 6,022 คน มีจำนวนผู้สูงอายุ 1,230 คน คิดเป็นร้อยละ 20.4 ในปี 2564 มีจำนวนประชากรทั้งหมด 5,945 คน มีจำนวนผู้สูงอายุ 1,272 คน คิดเป็นร้อยละ 21.4 ในปี 2565 มีจำนวนประชากรทั้งหมด 5,850 คน มีจำนวนผู้สูงอายุ 1,329 คน คิดเป็นร้อยละ 22.7 และในปี 2566 มีจำนวนประชากรทั้งหมด 5,748 คน มีจำนวนผู้สูงอายุ 1,388 คน คิดเป็นร้อยละ 24.1

จะเห็นได้ว่าจำนวนประชากรผู้สูงอายุมีการเพิ่มขึ้นทุกปี และมีแนวโน้มจะเพิ่มขึ้นอีกในอนาคต โดยปัญหาที่เกิดขึ้นกับผู้สูงอายุในเทศบาล พบว่าการเพิ่มขึ้นของจำนวนประชากรผู้สูงอายุในเทศบาลทำให้ต้องมีการวางแผนเพื่อรองรับกับผู้ที่มีภาวะสูงวัย ทั้งในเรื่องการดูแลด้านสาธารณสุขที่ต้องมีความครอบคลุมในพื้นที่ เนื่องจากผู้สูงอายุส่วนมากจะมีภาวะเจ็บป่วยทางร่างกายจากโรคเรื้อรัง และยังส่งผลไปถึงเรื่องเศรษฐกิจเนื่องจากผู้สูงอายุไม่ได้ประกอบอาชีพ จึงต้องมีการเตรียมความพร้อมและบริหารจัดการเพื่อให้ผู้สูงอายุมีคุณภาพชีวิตที่ดีใน

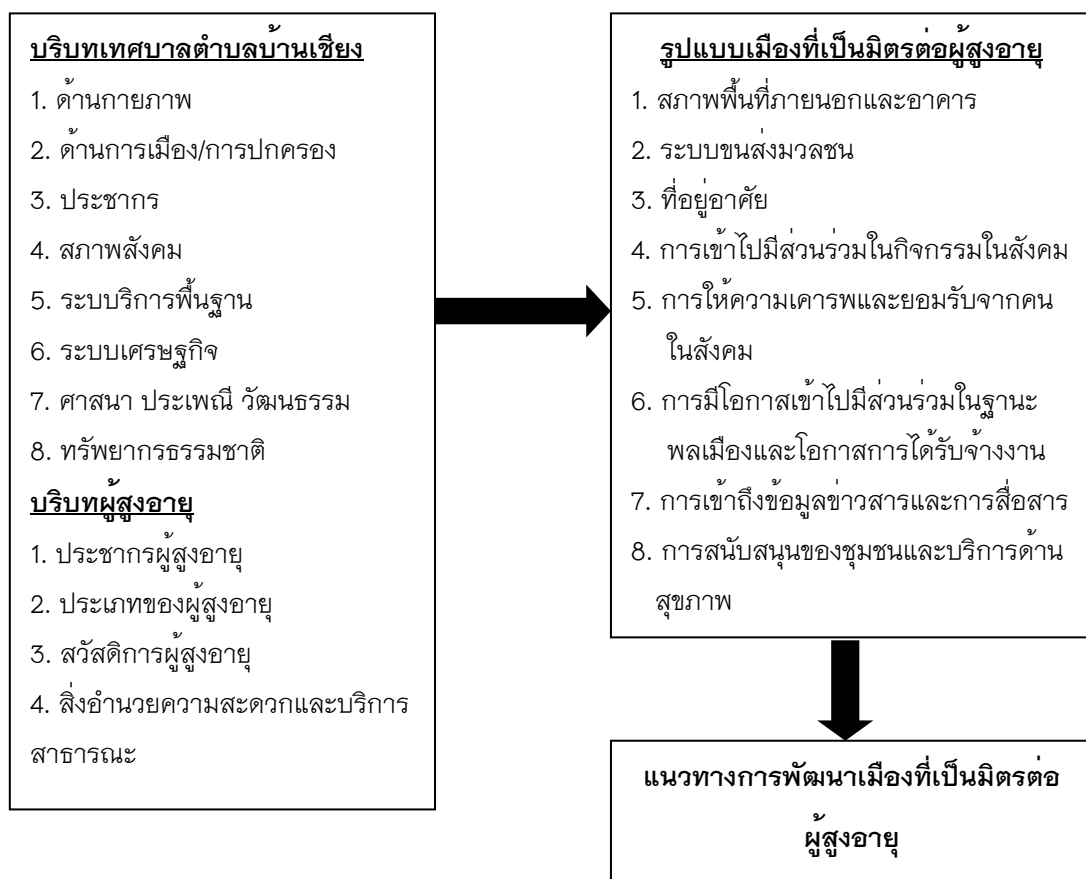
ทุกด้าน ดังนั้นผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาการพัฒนาเมืองเป็นมิตรต่อผู้สูงอายุของเทศบาลตำบลบ้านเชียง เพื่อตอบคำถามสำคัญว่า เมื่อมีการเจริญเติบโตของเทศบาล บริบทของผู้สูงอายุท่ามกลางความเป็นเมืองเป็นอย่างไร และประการต่อมาคือเมืองที่มีบริบทของประชากรผู้สูงอายุอาศัยอยู่หนาแน่น มีแนวทางในการพัฒนาเมืองที่เป็นมิตรต่อผู้สูงอายุอย่างไร

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาบริบทเทศบาลตำบลบ้านเชียงและบริบทผู้สูงอายุ
2. เพื่อศึกษาแนวทางการพัฒนาเมืองที่เป็นมิตรต่อผู้สูงอายุของเทศบาลตำบลบ้านเชียง

กรอบแนวคิดการวิจัย

การศึกษาบริบทของเทศบาลตำบลบ้านเชียงและการศึกษาบริบทของผู้สูงอายุ ผู้วิจัยจะใช้เป็นข้อมูลสำหรับวิเคราะห์เพื่อให้ได้ข้อเท็จจริงและใช้เป็นข้อมูลเชื่อมโยงไปสู่การหาแนวทางการพัฒนาเมืองที่เป็นมิตรต่อผู้สูงอายุ รวมถึงใช้แนวคิดเกี่ยวกับผู้สูงอายุ ตลอดจนงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เป็นแนวทางในการวิเคราะห์ดังกรอบแนวคิดการวิจัย

ผู้สูงอายุ เป็นบุคคลที่มีสุขภาพร่างกายถดถอยลงตามอายุที่เพิ่มมากขึ้นการเปลี่ยนแปลงนั้นเกิดขึ้นทั้ง ทางร่างกาย ทางจิตใจ ทางอารมณ์ รวมไปถึงเศรษฐกิจทำให้ บทบาท หน้าที่ ความรับผิดชอบลดลงแต่ผู้สูงอายุ ก็ยังสามารถดำเนินชีวิตและทำกิจกรรมต่างๆ ได้ตามความเหมาะสม

คำจำกัดความหรือข้อตกลงเกี่ยวกับคำว่า “ผู้สูงอายุ” (Elderly) นั้น องค์การสหประชาชาติ ไม่ได้กำหนดเกณฑ์อายุเริ่มต้นที่เป็นมาตรฐาน เพียงแต่ยอมรับโดยทั่วไปว่า หมายถึงบุคคลหรือกลุ่มประชากรที่มีอายุตามปฏิทิน (Calendar Age) อายุตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไป ซึ่งเป็นเกณฑ์อายุเริ่มต้นเดียวกับขององค์การอนามัยโลกที่ใช้ในการกำหนดช่วงอายุของผู้สูงอายุ ในกลุ่มประเทศพัฒนาแล้ว แม้ในบางกรณีอาจไม่ได้กำหนดอย่างเป็นทางการหรือระบุชัดเจนทางกฎหมาย แต่โดยส่วนใหญ่มักถูกอ้างถึงหรือตกลงไว้ที่เกณฑ์อายุตั้งแต่ 65 ปีขึ้นไป ในขณะที่ประเทศกำลังพัฒนาหลายประเทศรวมถึงประเทศไทย กำหนดไว้หรือตกลงไว้ที่อายุตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไป การมีอายุ 60 ปี (นลินดา สุวรรณประสง, 2561: 8–9) สำหรับบางประเทศ เช่นกลุ่มประเทศในภูมิภาคแอฟริกา ถูกเสนอให้ใช้เกณฑ์อายุของบุคคลตั้งแต่ 50 ปีหรือ 55 ปี ขึ้นไปเนื่องจากมีอายุไม่ยืนยาวเท่ากับภูมิภาคอื่นๆ

ในมุมมองเชิงนโยบาย ผู้สูงอายุมักถูกจัดเป็นกลุ่มประชากรที่ต้องการการคุ้มครอง การสนับสนุนและการช่วยเหลือจากภาครัฐที่มากกว่าประชากรกลุ่มอื่นทั้งในเชิงสุขภาพ เศรษฐกิจและสังคม ทำให้การให้ความหมายกับความสูงอายุหรือการเป็นผู้สูงอายุซึ่งกำหนดไว้ในเอกสาร นโยบาย หรือระเบียบที่เกี่ยวข้องมักสะท้อนภาพของกลุ่มประชากรที่มีลักษณะของความเปราะบาง มีความเสี่ยงต่อความยากลำบาก การไม่มีงานทำและไม่มีรายได้ และทำให้ความเข้าใจของสังคมเกี่ยวกับอายุเริ่มต้นของการเข้าสู่ความสูงอายุ ถูกนำไปผูกติดกับอายุที่สามารถเริ่มรับสิทธิสวัสดิการต่างๆ ที่รัฐเป็นผู้จัดหาให้ ในประเทศไทยผู้สูงอายุที่หมายถึงผู้ที่มีอายุ 60 ปีมีมาอย่างยาวนานน่าจะเริ่มมาตั้งแต่สมัยอยุธยา โดยที่ระบบมูลนาย (Corve'e) ซึ่งเป็นระบบที่มีไพร่สำหรับพระมหากษัตริย์หรือขุนนางใช้เป็นกำลังแรงงานในการทำสงครามหรือทำงานต่างๆ เช่นการทำเกษตรกรรมและการก่อสร้าง กำหนดให้สิ้นสุดการเป็นไพร่เมื่ออายุ 60 ปี ซึ่งน่าจะเป็นเพราะทางราชการเห็นว่าเป็นผู้ที่มีสุขภาพเสื่อมถอยไม่สามารถปฏิบัติหน้าที่ได้อย่างมีประสิทธิภาพเท่าคนอายุน้อยกว่า

จากที่กล่าวมาข้างต้นพบว่า โดยส่วนใหญ่แล้วเป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไปว่าผู้สูงอายุ คือ 60 ปีซึ่งอาจมากกว่าหรือน้อยกว่าตามโครงสร้างประชากรของแต่ละประเทศ โดยทั่วไป

แล้วผู้สูงอายุจะมีปัญหาสุขภาพที่เพิ่มมากขึ้นตามอายุและก่อให้เกิดข้อจำกัดต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นด้านร่างกายและจิตใจที่ควรได้รับความสนใจและวางแผนในการรับมือ

นอกจากนี้ยังมีการแบ่งประเภทของผู้สูงอายุตามลักษณะทางสุขภาพและสังคมของผู้สูงอายุอีกด้วย ซึ่งถูกแบ่งออกเป็น 3 กลุ่มตามรายงานของกรมอนามัย กระทรวงสาธารณสุข โดยประยุกต์มาจากเกณฑ์การประเมินความสามารถในการประกอบกิจวัตรประจำวัน ดัชนีบาร์เธลเอดีแอล (Barthel Adl Index)

1. กลุ่มติดสังคม หรือกลุ่มที่ช่วยเหลือตนเองได้ดี (well Elder) ผู้สูงอายุกลุ่มนี้เป็นกลุ่มที่สามารถช่วยเหลือตนเองได้ดี ดำเนินชีวิตในสังคมได้โดยอิสระและมักเข้าร่วมกิจกรรมในสังคมในด้านสุขภาพสามารถทำกิจวัตรพื้นฐานประจำวัน (Activity of Daily Living : ADL) และกิจวัตรประจำวันต่อเนื่อง (Instrumental Activity of Daily Living : IADL) ทั่วไปดี ไม่เป็นโรคเรื้อรังหรือเป็นเพียงผู้ที่มีภาวะเสี่ยงต่อการเกิดโรคหรือเป็นผู้ที่มีโรคเรื้อรัง 1-2 โรค แต่ควบคุมได้ ในด้านสังคมกลุ่มนี้จะเป็นผู้สูงอายุที่สามารถ และประสงค์เข้าร่วมกิจกรรมในสังคม สามารถช่วยเหลือครอบครัวหรือผู้อื่นในสังคมได้ อาจมีปัญหาทุกข์ยากเดือดร้อนด้วยหรือไม่ก็ได้

2. กลุ่มติดบ้าน (home Bound Elder) เป็นผู้สูงอายุที่ช่วยเหลือตนเองได้หรือต้องการความช่วยเหลือบางส่วน มีความจำกัดในการดำเนินชีวิตในสังคมและเป็นกลุ่มผู้สูงอายุที่มีโรคเรื้อรังที่ควบคุมไม่ได้หรือมีภาวะแทรกซ้อนมีหลายโรค และมีกลุ่มอาการสำคัญของผู้สูงอายุที่มีผลต่อการไปมาได้โดยอิสระ ในด้านสุขภาพ ผู้สูงอายุกลุ่มนี้มีความจำกัดในการดำเนินชีวิตในสังคมชัดเจน และอาจมีความจำกัดในการทำกิจวัตรประจำวันพื้นฐานหรือต่อเนื่องบางประการ ทำให้ต้องการความช่วยเหลือจากผู้อื่นบ้างมีโรคเรื้อรังที่ควบคุมไม่ได้หรือมีภาวะแทรกซ้อน นอกจากนี้ยังเป็นกลุ่มผู้สูงอายุที่มีกลุ่มอาการของผู้สูงอายุ (Geriatric Syndrome) ที่มีผลต่อการเคลื่อนไหวและการเข้าสังคม ทั้งด้านร่างกาย เช่น การมีความยากลำบากในการเคลื่อนที่ ทางจิตใจ เช่น มีภาวะซึมเศร้า ทางด้านสติปัญญา-การรับรู้ เช่น ภาวะหลงลืมและสมองเสื่อม ในด้านสังคม ผู้สูงอายุกลุ่มติดบ้านนี้เป็นกลุ่มที่มีส่วนร่วมกับสังคมน้อย เนื่องจากมีภาวะเสี่ยงต่อการเกิดอันตรายเช่นไม่สามารถไปร่วมกิจกรรมที่วัดได้เช่นเดิม

3. ผู้สูงอายุกลุ่มติดเตียง (Bed Bound Elder) เป็นผู้สูงอายุที่ไม่สามารถช่วยเหลือตนเองในการทำกิจวัตรประจำวันได้ ต้องการความช่วยเหลือในการเคลื่อนย้าย และ/หรือ การทำกิจวัตรพื้นฐานประจำวันอื่น และเป็นกลุ่มผู้สูงอายุที่มีโรคเรื้อรังหลายโรคและมี

ภาวะแทรกซ้อน ภาวะเปราะบาง ในด้านสุขภาพ ผู้สูงอายุกลุ่มติดเตียงเป็นกลุ่มที่มีความจำกัดในการทำกิจวัตรพื้นฐานประจำวัน ไม่สามารถช่วยเหลือตนเองในการทำกิจวัตรประจำวันได้ ทำให้ต้องการความช่วยเหลือจากผู้อื่น ทั้งในการเคลื่อนย้ายหรือในกิจวัตรพื้นฐานประจำวัน ทำให้ผู้สูงอายุกลุ่มนี้จำเป็นต้องพึ่งพาครอบครัวหรือผู้อื่นในสังคม ในการมีส่วนร่วมทางสังคม ผู้สูงอายุกลุ่มนี้อาจไม่มีศักยภาพในการช่วยเหลือครอบครัว และสังคมได้ การเสริมพลังอำนาจให้กับผู้สูงอายุและครอบครัว ผู้ดูแลจะช่วยเหลือสุขภาพของผู้สูงอายุและเสริมศักยภาพของผู้ดูแล

ผู้สูงอายุเป็นผู้ที่มีสุขภาพร่างกายถดถอยตามช่วงวัย เป็นกลุ่มประชากรที่ต้องการการดูแลและคุ้มครองจากภาครัฐมากกว่าประชากรกลุ่มอื่นทั้งในเชิงสุขภาพ เศรษฐกิจ และสังคม จึงมีการแบ่งประเภทของผู้สูงอายุผู้สูงอายุตามลักษณะทางสุขภาพและสังคมของผู้สูงอายุ แบ่งออกเป็น 3 ประเภท ได้แก่ ผู้สูงอายุกลุ่มติดสังคม ผู้สูงอายุกลุ่มติดบ้าน และผู้สูงอายุกลุ่มติดเตียง (นลินดา สุวรรณประสง, 2561: 10-12)

แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาเมืองที่เป็นมิตรต่อผู้สูงอายุ

เมืองที่เป็นมิตรต่อผู้สูงอายุ ขององค์การอนามัยโลก (World Health Organization: WHO) มีการสร้างกรอบแนวคิดและให้ความหมายไว้ว่า เป็นเมืองที่กระตุ้นให้เกิดการสูงวัยอย่างมีพลัง เป็นการเพิ่มประสิทธิภาพด้านสุขภาพ ด้านการมีส่วนร่วมในสังคม เพื่อเป็นการยกระดับคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ มีการสร้างและออกแบบสภาพแวดล้อมของเมืองให้เหมาะสมต่อการดำรงชีวิตของผู้สูงอายุ โดยให้ความสำคัญทุกด้าน ตั้งแต่เรื่องพื้นฐานไปจนถึงเรื่องของจิตใจ เช่น การเข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของสังคมและส่งเสริมให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมรวมไปถึงการเพิ่มประสิทธิภาพด้านสุขภาพของรัฐบาลหรือหน่วยงานในท้องถิ่นให้ประชาชนมีสุขภาพที่ดี มีความเป็นอยู่ที่ดี และมีปฏิสัมพันธ์กับสังคมเพิ่มขึ้น ประกอบด้วย 8 ด้าน คือ

1) สภาพพื้นที่ภายนอกและอาคาร: สิ่งแวดล้อม ความสะอาด ความปลอดภัย พื้นที่สีเขียว ทางเท้า ถนน เส้นทางจักรยาน อาคารสำหรับผู้สูงอายุ ห้องน้ำ การบริการผู้สูงอายุ 2) ระบบขนส่งมวลชน : ความประหยัด ความถี่ของการให้บริการ ยานพาหนะ บริการพิเศษสำหรับผู้สูงอายุ การเอื้อเพื่อแก่ผู้สูงอายุ ความปลอดภัย ความสะดวก ที่จอดรถ ข้อมูลข่าวสาร 3) ที่อยู่อาศัย : ความประหยัด การบำรุงรักษา การมีปฏิสัมพันธ์กับครอบครัวและชุมชน สภาพแวดล้อมของที่อยู่อาศัย 4) การเข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมในสังคม : ค่าใช้จ่ายในการ

ร่วมกิจกรรม ความสะดวกในการเข้าร่วมกิจกรรม การประชาสัมพันธ์ การให้กำลังใจผู้สูงอายุ ที่อยู่ลำพัง การบูรณาการกิจกรรม : การให้ความเคารพแก่ผู้สูงอายุ การเลือกปฏิบัติต่อผู้สูงอายุ การมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างวัย การให้ความสำคัญกับความคิดเห็นของผู้สูงอายุ การใช้เวลากับครอบครัว สิทธิพิเศษสำหรับผู้สูงอายุ 5) การให้ความเคารพและยอมรับจากคนในสังคม : การให้ความเคารพแก่ผู้สูงอายุ การเลือกปฏิบัติต่อผู้สูงอายุ การมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างวัย การให้ความสำคัญกับความคิดเห็นของผู้สูงอายุ การใช้เวลากับครอบครัว สิทธิพิเศษสำหรับผู้สูงอายุ 6) การมีโอกาสเข้าไปมีส่วนร่วมในฐานะพลเมืองและโอกาสการได้รับจ้างงาน : งานอาสาสมัครสำหรับผู้สูงอายุ การขาดโอกาสในการทำงาน การส่งเสริมการมีส่วนร่วมทางสังคม การฝึกอบรม การจ้างงานผู้สูงอายุ การเห็นคุณค่าของผู้สูงอายุในด้านประสบการณ์ทำงาน 7) การเข้าถึงข้อมูลข่าวสารและการสื่อสาร : การเผยแพร่ข่าวสารและการรับรู้ข้อมูล การให้ข้อมูลที่เป็นปัจจุบัน ขนาดอักษรสำหรับผู้สูงอายุ อันตรายจากอินเทอร์เน็ต 8) การสนับสนุนของชุมชนและบริการด้านสุขภาพ : ศูนย์บริการด้านสุขภาพที่เข้าถึงได้ง่าย การให้บริการที่ดี บริการด้านการดูแลสุขภาพที่บ้าน สถานพยาบาลที่สามารถเข้าถึงได้ง่าย อาสาสมัครดูแลผู้สูงอายุ

เมืองที่เป็นมิตรต่อผู้สูงอายุในกรอบขององค์การอนามัยโลกเป็นเมืองที่ได้รับการพัฒนามาเพื่อรองรับการเพิ่มจำนวนประชากรของผู้สูงอายุเพื่อให้ประเทศต่างๆ ได้มีการนำไปพัฒนาเมืองให้เข้ากับสภาพแวดล้อมและบริบทของเมืองในแต่ละพื้นที่ การออกแบบเพื่อตอบสนองความต้องการที่หลากหลายเป็นกุญแจสำคัญสำหรับการเปิดโอกาสให้บุคคลทั่วไปใช้ประโยชน์ได้อย่างเต็มที่และช่วยให้ผู้สูงอายุได้ใช้ชีวิตประจำวันอย่างเป็นปกติสุข โดยไม่ต้องพึ่งพิงผู้อื่น (ดุรงค์ฤทธิ์ ดุลคณิต, 2564 : 18-21)

วิธีดำเนินการวิจัย

การดำเนินการวิจัยเชิงคุณภาพนี้ ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลเพื่อตอบคำถามเกี่ยวกับบริบทเทศบาลตำบลบ้านเชียงและบริบทผู้สูงอายุ เพื่อนำไปสู่การได้แนวทางการพัฒนาเมืองที่เป็นมิตรต่อผู้สูงอายุ มีการเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร และจากผู้ให้ข้อมูลหลัก ทั้งจากการสัมภาษณ์ และการสังเกต ซึ่งดำเนินการกับผู้ให้ข้อมูลหลัก ได้แก่ ผู้บริหารเทศบาลตำบลบ้านเชียง สมาชิกสภาเทศบาลตำบลบ้านเชียง และผู้สูงอายุที่เป็นตัวแทนจากชมรมผู้สูงอายุบ้านเชียง

ผู้ให้ข้อมูล

ผู้ให้ข้อมูลสำหรับการศึกษานี้จำนวน 37 คน แบ่งเป็น 4 กลุ่ม ได้แก่

1. ผู้บริหารเทศบาลตำบลบ้านเชียง จำนวน 2 คน ได้แก่ นายกเทศมนตรี และ ปลัดเทศบาล
2. สมาชิกสภาเทศบาลตำบลบ้านเชียง จำนวน 12 คน
3. ผู้สูงอายุ ในการศึกษาจะใช้ผู้สูงอายุให้ข้อมูลครบทั้ง 10 หมู่บ้าน รวมจำนวน 20 คน
4. ตัวแทนจากชมรมผู้สูงอายุบ้านเชียง จำนวน 3 คน

ผู้ให้ข้อมูลคัดเลือกจากบุคคลผู้ที่อาศัยอยู่ในพื้นที่เทศบาลตำบลบ้านเชียงโดยเป็นผู้ที่สามารถให้ข้อมูลเกี่ยวกับเทศบาลตำบลบ้านเชียงและข้อมูลผู้สูงอายุในเทศบาลตำบลบ้านเชียงได้อย่างครบถ้วน

เครื่องมือการวิจัย

เครื่องมือในการวิจัยครั้งนี้ใช้การสัมภาษณ์ โดยพัฒนาขึ้นจากแนวทางการสัมภาษณ์ ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น ดังนี้

ชุดที่ 1 แนวทางการสัมภาษณ์เกี่ยวกับบริบทเทศบาลตำบลบ้านเชียง ใช้สัมภาษณ์ผู้บริหารเทศบาลตำบลบ้านเชียง และสมาชิกสภาเทศบาลตำบลบ้านเชียง ประเด็นสัมภาษณ์ ได้แก่ ด้านกายภาพ ด้านการเมือง/การปกครอง ประชากร สภาพสังคม ระบบบริการพื้นฐาน ระบบเศรษฐกิจ ศาสนา ประเพณี และวัฒนธรรม

ชุดที่ 2 แนวทางการสัมภาษณ์เกี่ยวกับบริบทผู้สูงอายุเทศบาลตำบลบ้านเชียง ใช้สัมภาษณ์ผู้สูงอายุ และตัวแทนจากชมรมผู้สูงอายุบ้านเชียง ประเด็นสัมภาษณ์ ได้แก่ ประชากร ผู้สูงอายุ ประเภทของผู้สูงอายุ สวัสดิการผู้สูงอายุ สิ่งอำนวยความสะดวกและบริการสาธารณะ

การวิเคราะห์ข้อมูลในการวิจัยทำโดยการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยเครื่องมือการวิจัยโดยการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก เจ้าหน้าที่องค์การภาครัฐ และชุมชน โดยการจัดทำหนังสือจากมหาวิทยาลัยไปยังหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อขออนุญาตในการนัดหมายเข้าสัมภาษณ์ จากนั้นก็เก็บข้อมูล และบันทึกเสียงระหว่างการสัมภาษณ์แล้วจะนำมาวิเคราะห์โดยคำนึงถึงวัตถุประสงค์การวิจัยและลักษณะของข้อมูลที่จัดเก็บ ทั้งนี้ข้อมูลที่ได้ในแต่ละกลุ่มเป้าหมายจะถูกลำเลียงเชื่อมโยงเพื่อวิเคราะห์ประมวลผลว่ามีความสอดคล้องหรือมีความขัดแย้งกันภายในและ

ภายนอกของกลุ่มเป้าหมายหรือไม่ ถ้ามีข้อมูลใดที่มีการขัดแย้งกันทางผู้วิจัยจะดำเนินการสัมภาษณ์เพิ่มเติมถึงประเด็นดังกล่าวเพื่อให้ได้ถึงความถูกต้องของข้อมูลให้ได้มากที่สุด และนำมาวิเคราะห์สภาพแวดล้อมทั้งภายนอกและภายใน

ผลการวิจัย

เทศบาลตำบลบ้านเชียง ตั้งอยู่ในเขตพื้นที่อำเภอหนองหานมีลักษณะทางกายภาพตั้งอยู่บนเนินดินรูปไข่รีเว้ายาวจากทิศตะวันออกทอดไปทางทิศตะวันตกมีเนื้อที่ทั้งหมดประมาณ 7.37 ตารางกิโลเมตร หรือประมาณ 4,606.25 ไร่ มีทั้งหมด 10 หมู่บ้าน เป็นพื้นที่สำหรับที่อยู่อาศัยประมาณ 60% เป็นพื้นที่สำหรับการเกษตร 35% และมีพื้นที่ส่วนอื่น ๆ 5 % เทศบาลตำบลบ้านเชียงมีการปรับเปลี่ยนฐานะจากสุขาภิบาลเป็นเทศบาลเมื่อปี พ.ศ. 2542 โดยได้รับการปรับเปลี่ยนขนาดจากเทศบาลขนาดเล็กเป็นขนาดกลางในปี พ.ศ. 2555 ด้านประชากร มีจำนวนทั้งหมด 5,748 คน ผู้สูงอายุมีมากเป็นอันดับ 2 รองจากกลุ่มวัยทำงาน ระบบเศรษฐกิจ ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมผลผลิตทางการเกษตรที่สำคัญ ได้แก่ ข้าว มันสำปะหลัง อ้อย และทำปศุสัตว์ มีโฮมสเตย์ ร้านอาหาร ในเขตเทศบาลตำบลบ้านเชียง มีกลุ่มอาชีพที่ได้รับการจดทะเบียนจัดตั้งกลุ่มอาชีพกับเทศบาลตำบลบ้านเชียง จำนวน 15 กลุ่ม ดังนี้ 1)กลุ่มโฮมสเตย์ 2) กลุ่มทอผ้า 3) กลุ่มผลไม้แปรรูป เครื่องดื่มไวน์ 4) กลุ่มแปรรูปผัก ผลไม้ และเนื้อสัตว์ 5)กลุ่มแกะสลักไม้ 6)กลุ่มดอกไม้ประดิษฐ์จากดินไทยและผ้าใยบัว ศิลปะ 7)กลุ่มปั้นหม้อเขียนสี 8)กลุ่มแปรรูปจากผ้า 9) กลุ่มจักสาน 10) กลุ่มกลองยาวพื้นบ้าน 11)กลุ่มปุ๋ยอินทรีย์ 12)กลุ่มแม่บ้านเกษตรกรบ้านเชียงก้าวหน้า 13)กลุ่มตุ๊กตานางรำไทพวน 14)กลุ่มแปรรูปไม้ไผ่ และ 15) กลุ่มจำหน่ายผลิตภัณฑ์จากไม้ไผ่มีแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมด้านศาสนาและประเพณี ชาวบ้านเชียงนับถือศาสนาพุทธ มีประเพณีและวัฒนธรรมโดยยึดถือ ฮีต 12 คอง 14 และส่วนใหญ่ร้อยละ 90% พูดภาษาไทยวน ซึ่งเป็นภาษาประจำท้องถิ่น

ผู้สูงอายุในเทศบาลตำบลบ้านเชียง มีประชากรผู้สูงอายุเพศชายและเพศหญิงในสัดส่วนใกล้เคียงกัน ส่วนใหญ่มีอายุระหว่าง 60-69 ปี จัดเป็นผู้สูงอายุวัยต้นที่ยังสามารถช่วยเหลือตนเองได้ ช่วงอายุ 70-79 ปี มีจำนวนประชากรที่ลดลงมา โดยวัยนี้เป็นช่วงวัยที่เริ่มมีอาการเจ็บป่วย ร่างกายเริ่มอ่อนแอ มีโรคประจำตัวและโรคเรื้อรัง และช่วงอายุ 80 ปีขึ้นไป มีจำนวนประชากรที่ลดลงตามลำดับ ช่วงวัยนี้เป็นช่วงวัยที่เจ็บป่วยบ่อยขึ้น อวัยวะเสื่อมสภาพ

และอาจมีภาวะทุพพลภาพ ประชากรผู้สูงอายุส่วนใหญ่ยังคงประกอบอาชีพเกษตรกรรม จนกว่าจะถึงวัยที่ไม่สามารถทำงานได้

ประเภทของผู้สูงอายุ จำแนกออกเป็น 3 กลุ่ม ได้แก่ ผู้สูงอายุติดสังคมซึ่งเป็นกลุ่มที่ช่วยเหลือตนเองได้ดีดำเนินชีวิตในสังคมได้โดยอิสระ ผู้สูงอายุติดบ้านเป็นผู้ที่ยังช่วยเหลือตนเองได้หรือต้องการการช่วยเหลือเพียงบางส่วน เริ่มมีความจำกัดในการดำเนินชีวิตอาจเป็นกลุ่มที่มีโรคเรื้อรังหรือมีโรคแทรกซ้อน และผู้สูงอายุติดเตียงเป็นกลุ่มผู้สูงอายุที่ไม่สามารถช่วยเหลือตนเองในการทำกิจวัตรประจำวันได้เป็นกลุ่มผู้สูงอายุที่มีโรคเรื้อรังหลายโรคและมีภาวะแทรกซ้อน โดยกลุ่มติดสังคมมีจำนวนมากที่สุด กลุ่มติดบ้านมีจำนวนที่น้อยลงมา และกลุ่มติดเตียงมีจำนวนน้อยที่สุด

สวัสดิการของผู้สูงอายุ ได้แก่ เบี้ยยังชีพผู้สูงอายุ เบี้ยยังชีพผู้พิการ เบี้ยยังชีพผู้ป่วยเอดส์ การจัดการศพผู้สูงอายุตามประเพณี ซึ่งเป็นสวัสดิการที่ได้รับการจัดสรรจากรัฐบาลมีวัตถุประสงค์เพื่อเป็นการส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ และกองทุนสวัสดิการชุมชนวันละบาทเป็นสวัสดิการของเทศบาลตำบลบ้านเชียงเพื่อช่วยเหลือประชาชนเป็นกองทุนที่ไม่แสวงหาผลกำไร สิ่งอำนวยความสะดวกและบริการสาธารณะสำหรับผู้สูงอายุ รถกู้ชีพสำหรับนำส่งผู้สูงอายุ เนื่องจากในพื้นที่ยังไม่มีบริการขนส่งสาธารณะเทศบาลตำบลบ้านเชียงจึงมีรถสำหรับบริการผู้สูงอายุไปยังโรงพยาบาลผู้สูงอายุสามารถใช้บริการได้โดยสะดวก มีบริการรถเข็นวีลแชร์จากเทศบาลตำบลบ้านเชียงเพื่อให้ผู้สูงอายุสามารถดำเนินชีวิตประจำวันได้อย่างปกติสุข บริการรถรางสำหรับผู้สูงอายุในการเข้าร่วมกิจกรรมของเทศบาลซึ่งเทศบาลตำบลบ้านเชียงมีการจัดกิจกรรมสำหรับผู้สูงอายุบ่อยครั้งจึงมีบริการรถรางเพื่ออำนวยความสะดวกแก่ผู้สูงอายุให้เข้าร่วมกิจกรรมได้อย่างเต็มที่

เมืองที่เป็นมิตรต่อผู้สูงอายุของเทศบาลตำบลบ้านเชียงในกรอบขององค์การอนามัยโลกเป็นเมืองที่ได้รับการพัฒนามาเพื่อรองรับการเพิ่มจำนวนประชากรของผู้สูงอายุเพื่อให้ประเทศต่างๆ ได้มีการนำไปพัฒนาเมืองให้เข้ากับสภาพแวดล้อมและบริบทของเมืองในแต่ละพื้นที่ การออกแบบเพื่อตอบสนองความต้องการที่หลากหลายเป็นกุญแจสำคัญสำหรับการเปิดโอกาสให้บุคคลทั่วไปใช้ประโยชน์ได้อย่างเต็มที่และช่วยให้ผู้สูงอายุได้ใช้ชีวิตประจำวันอย่างเป็นปกติสุข โดยไม่ต้องพึ่งพิงผู้อื่น

1. สภาพพื้นที่ภายนอกและอาคาร ในด้านโครงสร้างพื้นฐานพื้นฐานที่รองรับการดำเนินชีวิตของผู้สูงอายุ เนื่องจากสภาวะร่างกายและสุขภาพที่ถดถอยลงของผู้สูงอายุ ไม่

แข็งแรงเหมือนคนหนุ่มสาว ต้องมีการออกแบบโครงสร้างพื้นฐานต่างๆ ไว้รองรับการดำเนินชีวิตประจำวันของผู้สูงอายุเทศบาลตำบลบ้านเชียงเป็นองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่รับผิดชอบในพื้นที่โดยตรงสามารถพัฒนาและปรับปรุงเมืองโดยไม่ต้องรบกวนหน่วยงานอื่น จากกฎกระทรวงมหาดไทย เรื่อง สิ่งอำนวยความสะดวกในอาคารสำหรับผู้พิการหรือทุพพลภาพ และคนชรา พ.ศ. 2548 ได้กำหนดให้อาคารที่ทำการของส่วนราชการและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นให้เป็นไปตามกฎกระทรวงฉบับดังกล่าวกำหนด ซึ่งเป็นแนวทางเดียวกันกับที่องค์การอนามัยโลกกำหนด มีการให้ความสำคัญกับการจัดทำป้ายสัญลักษณ์ ทางลาด และลิฟท์ ซึ่งสถานที่ต่างๆ ในชุมชนภายใต้การดูแลของเทศบาลมีการออกแบบโดยคำนึงถึงหลักอารยสถาปัตย์ ซึ่งเอื้อต่อการใช้งานของผู้สูงอายุ แต่ในกลุ่มผู้สูงอายุที่ต้องใช้รถเข็น มีความยากลำบากในการใช้ทางลาด การหาที่จอดรถ

2. ระบบขนส่งมวลชนเป็นปัจจัยสำคัญที่มีอิทธิพลต่อการพัฒนาสภาพแวดล้อมที่เอื้ออำนวยต่อผู้สูงอายุ ถึงแม้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจะมีอำนาจหน้าที่เกี่ยวกับด้านการคมนาคมตามพระราชบัญญัติกำหนดแผนและขั้นตอนการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น พ.ศ. 2542 หมวด 2 มาตรา 16 ที่กำหนดให้เทศบาลมีหน้าที่การจัดให้มีและบำรุงรักษาทางบกทางน้ำการขนส่งและการวิศวกรรมจราจรบพาทของ องค์การปกครองส่วนท้องถิ่นในประเทศไทยด้านการจัดการขนส่งสาธารณะมีค่อนข้างจำกัด ส่วนใหญ่จะมีบทบาทในการดูแลโครงสร้างพื้นฐานและทางจราจรให้มีสภาพที่พร้อมใช้งานไม่ชำรุด แต่บทบาทการจัดการระบบขนส่งสาธารณะภายในจังหวัด อยู่ภายใต้กรมขนส่งทางบกกระทรวงคมนาคม ซึ่งมีหน้าที่ในการควบคุมมาตรฐานการให้บริการขนส่งสาธารณะในพื้นที่เทศบาลตำบลบ้านเชียง พบว่าระบบขนส่งสาธารณะไม่ค่อยเป็นมิตรต่อการใช้งานของผู้สูงอายุ เนื่องจากมาตรฐานขององค์การอนามัยโลกบริการสาธารณะต้องมีตารางเวลาการให้บริการที่ชัดเจน เส้นทางตรงครอบคลุมทั่วเมือง มีที่นั่งพิเศษสำหรับผู้สูงอายุมีจุดจอดรถที่ชัดเจนและรถโดยสารต้องออกแบบให้ผู้สูงอายุสามารถขึ้นลงได้อย่างสะดวกปลอดภัยและสภาพแวดล้อมต้องไม่แออัด แต่การวิจัยพบว่าในพื้นที่เทศบาลตำบลบ้านเชียง ยังไม่มีบริการขนส่งสาธารณะในพื้นที่ ซึ่งการไม่มีบริการดังกล่าวทำให้ไม่เอื้อต่อการดำรงชีวิตของผู้สูงอายุเป็นอย่างยิ่ง ในระหว่างการเก็บข้อมูลพบว่าเทศบาลตำบลบ้านเชียงเล็งเห็นปัญหาของการที่ไม่มีบริการขนส่งสาธารณะ จึงมีรถกู้ชีพ บริการผู้สูงอายุสำหรับการเดินทางเพื่อไปโรงพยาบาลหนองหานซึ่งเป็นโรงพยาบาลประจำอำเภอ สำหรับผู้สูงอายุที่ไม่มีรถเป็นของตนเอง หรือผู้สูงอายุที่ไม่

สะดวกในการเดินทางไปโรงพยาบาลด้วยตนเองจึงมีการจัดรถไปรับผู้สูงอายุถึงที่บ้านและมีสายด่วนบริการให้บริการในกรณีพิเศษ แต่อย่างไรก็ตามตามคู่มือขององค์การอนามัยโลก เน้นบทบาทการคมนาคมไปที่การใช้ในชีวิตประจำวันให้มีความสะดวกปลอดภัยราคาเข้าถึงง่ายสำหรับผู้สูงอายุ ซึ่งในพื้นที่เทศบาลตำบลบ้านเชียงยังไม่รองรับการใช้งานของผู้สูงอายุได้อย่างมีประสิทธิภาพ ดังนั้นผู้สูงอายุรวมถึงบุคคลทั่วไปในเขตเทศบาลตำบลบ้านเชียง จึงนิยมใช้รถยนต์ส่วนตัว หรือให้สมาชิกในครอบครัวคอยไปรับไปส่งมากกว่าการใช้บริการรถสาธารณะ ซึ่งผู้ที่ใช้บริการรถสาธารณะไม่มีทางเลือก รถสาธารณะที่เป็นมิตรต่อการใช้งานของผู้สูงอายุ จึงเป็นประเด็นที่ต้องมีการพัฒนาอย่างเร่งด่วนเพราะการคมนาคมเป็นสิ่งสำคัญที่ทำให้ผู้สูงอายุหรือสมาชิกในชุมชนสามารถเข้าถึงการบริการด้านอื่นๆ ได้มากยิ่งขึ้น

3. ที่อยู่อาศัย ที่อยู่อาศัยจำเป็นจะต้องมีความปลอดภัยและมีสภาพความเป็นอยู่ที่ดี เทศบาลตำบลบ้านเชียงมีอำนาจและหน้าที่ในการจัดการด้านที่อยู่อาศัยตามพระราชบัญญัติกำหนดแผนและขั้นตอนการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น พ.ศ. 2542 มาตรา 16 ให้เทศบาลมีภารกิจในการปรับปรุงแหล่งชุมชนแออัด และการจัดการเกี่ยวกับที่อยู่อาศัย นอกจากนี้แนวทางการพัฒนาเมืองที่เป็นมิตรต่อผู้สูงอายุขององค์การอนามัยโลก บทที่ อยู่อาศัย เน้นการสร้างสภาพแวดล้อมโดยรวมโครงการอยู่อาศัยให้เป็นมิตรต่อผู้สูงอายุ เช่น การสนับสนุนให้ผู้สูงอายุสามารถปรับปรุงบ้านให้มีลักษณะที่เหมาะสมแก่การใช้งานของผู้สูงอายุได้อย่างถูกต้อง ตามหลักอารยสถาปัตย์ มีสาธารณูปโภค ได้แก่ ไฟฟ้าและประปา ในราคาที่เข้าถึงได้ รวมถึงสามารถหาที่พักอาศัยแห่งใหม่ที่เหมาะสมกับการใช้งาน เช่น ที่อยู่อาศัยที่มีขนาดเล็กลงเพื่อให้จ่ายต่อการดูแลในราคาที่สามารถจ่ายได้ ซึ่งจะเห็นว่ามีมีความคาบเกี่ยวกับอำนาจของหน่วยงานอื่น เช่น การเคหะแห่งชาติซึ่งสามารถนำที่ดินมาพัฒนาเป็นที่อยู่อาศัยและขายให้แก่ประชาชนในลักษณะการประกอบกิจการค้าขายได้ หรือบ้านเอื้ออาทร ส่วนอำนาจในการกำหนดค่าประปาและค่าไฟฟ้าอยู่ภายใต้การประปาส่วนภูมิภาคและการไฟฟ้าส่วนภูมิภาค ผลการตรวจสอบข้อมูลเชิงเอกสารและการสัมภาษณ์พบว่า การดำเนินการด้านที่อยู่อาศัยของผู้สูงอายุโดยองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในพื้นที่ ค่อนข้างจำกัด บทบาทท่านที่อยู่อาศัยที่เกี่ยวข้องมากที่สุดคือ การออกแบบบ้านที่มีราคาประหยัดให้ประชาชนนำไปก่อสร้างได้โดยไม่ต้องเสียค่าแบบไหนราคาเพื่อการพาณิชย์ บทบาททั่วไปในด้านที่อยู่อาศัยของเทศบาลคือการดูแลรักษาสภาพแวดล้อมให้มีความสะอาดปลอดภัยเหมาะสมแก่การใช้งานของประชาชน การดำเนินการปรับปรุงที่อยู่อาศัยของเทศบาลตำบลบ้านเชียงดำเนินการ โดยการ

ร่วมมือกับพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จังหวัดอุดรธานี มีการดำเนินนโยบายที่สำคัญคือโครงการซ่อมแซมปรับปรุงสภาพแวดล้อมที่อยู่อาศัยของคนพิการและผู้สูงอายุ ตั้งแต่ปี 2558 ถึงปี พ.ศ. 2566 ได้ซ่อมแซมที่อยู่อาศัยให้แก่ผู้พิการและผู้สูงอายุในเขตเทศบาลตำบลบ้านเชียงทั้งสิ้น สอง ราย ซึ่งกระบวนการคัดเลือกเป้าหมายที่จะผ่านคณะกรรมการที่มีตัวแทนจากหลายฝ่าย เทศบาลตำบลบ้านเชียงยังมีบทบาทหลักในการประสานงานและการให้การสนับสนุนด้านงบประมาณ ให้แก่ผู้สูงอายุและผู้พิการ ดังกล่าว ผู้นำองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น นายกเทศมนตรีตำบลบ้านเชียง ได้เห็นถึงความสำคัญของการดำเนินการเพื่อรองรับจำนวนผู้สูงอายุที่จะเพิ่มมากขึ้นในอนาคต

4. การมีส่วนร่วมในกิจกรรมในสังคม องค์การอนามัยโลกได้กำหนดแนวทางให้ผู้สูงอายุต้องได้รับโอกาสในการเข้าร่วมและมีกิจกรรมทางสังคม เช่น กิจกรรมสันทนาการ กิจกรรมทางวัฒนธรรมประเพณีในชุมชนโดยต้องให้ความสำคัญกับรูปแบบกิจกรรมกล่าวคือ หากจัดกิจกรรมแต่กิจกรรมดังกล่าวไม่เอื้อต่อการให้ผู้สูงอายุเข้าร่วม เช่น สถานที่เข้าถึงยาก หรือไม่เอื้อต่อการใช้งานของผู้สูงอายุ ก็จะไม่ถือว่าเป็นการจัดกิจกรรมที่มีประสิทธิภาพ เทศบาลตำบลบ้านเชียงมีการจัดกิจกรรมต่างๆ ให้แก่ผู้สูงอายุและกิจกรรมที่จัดขึ้นมีความหลากหลายรวมถึงมีการรับฟังความต้องการของผู้สูงอายุซึ่งมีกิจกรรมหลักได้แก่ กิจกรรมออกกำลังกายเช่น การเล่นกีฬาฟุตบอล การออกกำลังกายโดยใช้ไม้พลอง และยังมีการจัดกิจกรรมในวันประเพณีสำคัญเช่นวันสงกรานต์ รวมถึงกิจกรรมอาสาสมัครซึ่งได้รับความนิยมเป็นอย่างมากโดยเฉพาะอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้านที่สมาชิกส่วนใหญ่เป็นผู้สูงอายุ ในการเข้าร่วมโครงการ ของชมรมในแต่ละครั้ง ผู้สูงอายุเป็นผู้แสดงความคิดเห็นว่าควรจะมีชุดไทยพวนซึ่งเป็นชุดประจำท้องถิ่นในการเข้าร่วมกิจกรรม และในการจัดกิจกรรมเทศบาลตำบลบ้านเชียงมีรถรับบริการเพื่อรับส่งผู้สูงอายุ ทำให้ผู้สูงอายุสามารถเข้าร่วมกิจกรรมได้โดยพร้อมเพรียงกัน

5. การให้ความเคารพและยอมรับจากคนในสังคม องค์การอนามัยโลกได้ให้ข้อมูลว่าพฤติกรรมและทัศนคติที่สังคมมีต่อผู้สูงอายุมีความสำคัญต่อสภาพแวดล้อมที่เป็นมิตรต่อผู้สูงอายุ ผู้สูงอายุมักจะถูกกละเลยในการให้บริการหรือถูกปฏิบัติไม่เหมาะสมการสร้างความเข้าใจรวมถึงทำให้สังคมในชุมชนยอมรับผู้สูงอายุจึงเป็นสิ่งที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในฐานะหน่วยงานเชิงพื้นที่ต้องมีนโยบายและเป็นหน่วยงานหลักในการขับเคลื่อน นโยบายของเทศบาลตำบลบ้านเชียงจะสอดคล้องไปกับแนวทางขององค์การอนามัยโลกที่ต้องการสร้างคุณค่า

ของผู้สูงอายุเพื่อให้คนในสังคมยอมรับซึ่งจะเกิดผลดีต่อตัวผู้สูงอายุคือการมีสุขภาพจิตที่ดี ได้รับการปฏิบัติด้วยความเคารพจากคนในชุมชนชุมชนไม่รู้สึกลัวผู้สูงอายุเป็นภาระมีการสร้างบรรยากาศที่ไว้วางใจภายในชุมชนโดยเครื่องมือที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในพื้นที่ซึ่งนำมาใช้คือการยกย่องและเปิดโอกาสให้ผู้สูงอายุได้แสดงความสามารถในด้านต่างๆโดยเฉพาะด้านภูมิปัญญาพื้นบ้านที่จำเป็นต้องอนุรักษ์ไว้ ทำให้ทั้งผู้สูงอายุและชุมชนได้รับประโยชน์จากกิจกรรมร่วมกันรวมถึงเป็นการสืบสานวัฒนธรรมของชาติให้แก่คนรุ่นหลัง องค์การอนามัยโลกให้ความสำคัญกับการปฏิสัมพันธ์ระหว่างคนต่างวัย ดังนั้นแนวทางดังกล่าวยังเป็นไปตามแนวทางที่คู่มือการพัฒนาเมืองที่เป็นมิตรต่อผู้สูงอายุกำหนด และคาดว่าโครงการในรูปแบบต่างๆหรือกิจกรรมอาสาสมัครสำหรับผู้สูงอายุจะมีเพิ่มมากขึ้นในอนาคตจะทำให้ผู้สูงอายุได้ใช้ชีวิตร่วมกับคนในสังคมมากขึ้น นอกจากนี้การดำเนินการขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นต้องมีการจัดทำแผนและรวบรวมความคิดเห็นของประชาชนในด้านต่างๆซึ่งผู้สูงอายุถือเป็นกระบอกเสียงสำคัญของประชาชนในพื้นที่เสมอมา และเป็นกลุ่มที่ให้ความร่วมมือแก่ภาครัฐมากที่สุดเมื่อภาครัฐต้องการผู้แทนจากภาคประชาชนในการดำเนินโครงการผู้สูงอายุจึงเป็นกลไกสำคัญที่มีส่วนร่วมในการดำเนิน การกำหนดแนวทางจัดการขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในหลายด้าน

6. การมีโอกาสเข้าไปมีส่วนร่วมในฐานะพลเมืองและโอกาสการได้รับจ้างงาน

ผู้สูงอายุจำนวนมากยังคงมีความต้องการและความเต็มใจที่จะทำงานเป็นอาสาสมัครในชุมชน อยากมีโอกาสในการจ้างงานและมีความต้องการเห็นการจ้างงานในปัจจุบันและการเป็นอาสาสมัครที่ดีเหมาะสมกับความต้องการและความสนใจของผู้สูงอายุ ซึ่งในบทบาทและหน้าที่สำคัญของเทศบาลตำบลบ้านเชียงได้แก่การส่งเสริมอาชีพและพัฒนารายได้ให้แก่คนในชุมชนได้กำหนดไว้ในพระราชบัญญัติ กำหนดแผนและขั้นตอนการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น พ.ศ. 2542 หมวด 2 มาตรา 16 ที่กำหนดให้เทศบาลมีหน้าที่จัดบริการสาธารณะด้านการส่งเสริมการฝึกและประกอบอาชีพและการพาณิชย์ และการส่งเสริมการลงทุนนอกจากนี้กรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่นกระทรวงมหาดไทยยังได้มีการออกคู่มือแนวทางการส่งเสริมอาชีพขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นโดยมีการปรับปรุงข้อมูลให้มีความทันสมัยอยู่เสมอแสดงถึงบทบาทที่สำคัญในการส่งเสริมอาชีพ เมื่อลงพื้นที่เก็บข้อมูลพบว่าเทศบาลตำบลบ้านเชียงได้มีการจัดโครงการส่งเสริมอาชีพอย่างต่อเนื่องโดยมีกลุ่มเป้าหมายหลักได้แก่ผู้สูงอายุเช่น มีการจัดทำโครงการร่วมกับชมรมผู้สูงอายุบ้านเชียงเพื่อเป็นกลไกใน

การอบรมอาชีพรวมถึง ทำให้ผู้สูงอายุมีทางเลือกในการเข้าร่วมกิจกรรม เนื่องจากผู้สูงอายุบางกลุ่มมีความต้องการเฉพาะเจาะจงด้านการส่งเสริมอาชีพโดยตรง แต่ผู้สูงอายุบางกลุ่มอาจจะต้องเข้าร่วมกิจกรรมของชมรม ซึ่งมีกิจกรรมตั้งแต่การเรียนรู้ขั้นตอนการรวมถึงการส่งเสริมอาชีพแต่จะเป็นหลักสูตรที่กำหนดตารางไว้อย่างชัดเจน นอกจากนี้เทศบาลตำบลบ้านเชียงยังได้มีการรวบรวม จัดทำบัญชีทักษะของผู้สูงอายุเพื่อให้เป็นฐานข้อมูลในการพัฒนาทักษะและอาชีพให้แก่ผู้สูงอายุได้ตรงตามความเหมาะสมซึ่งขึ้นอยู่กับสภาพแวดล้อมทางสังคมและเศรษฐกิจในขณะนั้นว่าตลาดต้องการสินค้าและบริการประเภทใด จากนั้นจะพัฒนาทักษะของผู้สูงอายุให้ตรงกับความต้องการของตลาดนอกจากนี้การดำเนินการในแต่ละโครงการเทศบาลตำบลบ้านเชียงยังได้มีการสอบถามสำรวจความคิดเห็นของผู้สูงอายุว่ามีความต้องการอบรมอาชีพในด้านใดหรือนำบัญชีทักษะที่ผู้สูงอายุมีอยู่แล้วมาต่อยอดในการพัฒนาอาชีพ รวมถึงจัดกิจกรรมที่ให้ผู้สูงอายุได้ถ่ายทอดองค์ความรู้ให้แก่เด็กเยาวชนและประชาชนในพื้นที่ที่สนใจ สร้างรายได้และการยอมรับในตัวผู้สูงอายุเพิ่มมากขึ้น

7. การเข้าถึงข้อมูลข่าวสารและการสื่อสาร องค์การอนามัยโลกให้ความสำคัญกับการสื่อสารโดยให้กรอบว่าผู้สูงอายุต้องสามารถเข้าถึงข้อมูลข่าวสารที่มีความถูกต้อง เชื่อถือได้ นอกจากนี้ข้อมูลเหล่านั้นต้องมีการเผยแพร่ในช่องทางที่ผู้สูงอายุสามารถเข้าถึงได้ รวมถึงข้อมูลต้องปรับปรุงให้ทันสมัยอยู่เสมอ รวมถึงอุปกรณ์ต้องรองรับการใช้งานของผู้สูงอายุเช่น ตัวกดเงินอัตโนมัติที่มีตัวอักษรขนาดใหญ่ ตัวอักษรอ่านง่ายและมีปุ่มที่ใหญ่เพื่อให้สะดวกในการกด การสำรวจสอบถามความคิดเห็นเกี่ยวกับแนวทางการสื่อสารที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นควรใช้ในการสื่อสารกับผู้สูงอายุพบว่า แนวทางที่ดีที่สุดคือการใช้เจ้าหน้าที่ลงภาคสนามและการใช้เสียงตามสาย เนื่องจากเป็นช่องทางที่ผู้สูงอายุส่วนใหญ่ได้รับสารโดยตรง แต่การดำเนินการมีข้อจำกัดหลายประการเช่น การใช้เจ้าหน้าที่ลงพื้นที่อาจจะทำให้เจ้าหน้าที่มีจำนวนไม่เพียงพออีกทั้งข้อมูลข่าวสารที่ใช้ในการสื่อสารต้องมีความทันสมัย แต่การใช้เจ้าหน้าที่สื่อสารโดยตรงเป็นไปได้ยากที่ผู้สูงอายุจะได้รับข้อมูลข่าวสารได้ในเวลาที่รวดเร็วรวมถึงการสื่อสารผ่านการพูดคุยทำให้สารที่ต้องการสื่อสารมีโอกาสผิดพลาดสูง ส่วนการใช้เสียงตามสายอาจไม่ได้รับความนิยมในปัจจุบันเนื่องจาก มีคนในชุมชนจำนวนมากรู้สึกกลัวเสียงดังกลัวรบกวนการใช้ชีวิต ควรจะประกาศในข่าวสารที่สำคัญหรือเร่งด่วนเท่านั้น ผู้ให้สัมภาษณ์ให้ข้อมูลว่า ปัจจุบันผู้สูงอายุเริ่มใช้โซเชียลมีเดียหรือแอปพลิเคชันที่ได้รับความนิยม เช่น เฟซบุ๊ก ไลน์ จะได้รับความนิยมเพิ่มมากขึ้นรวมถึงเป็นช่องทางการสื่อสารที่รวดเร็วโอกาสผิดพลาด

จากผู้ส่งสารน้อย และผู้รับสารสามารถมีปฏิสัมพันธ์ตอบโต้กับผู้ส่งสารได้ทันทีแต่ผู้สูงอายุจำนวนมากไม่มีบัญชีเป็นของตนเองและผู้สูงอายุจำนวนมากในปัจจุบันไม่มีความคุ้นเคยการใช้สมาร์ทโฟนและยังขาดความคุ้นเคยกับทักษะด้านดิจิทัล แต่คาดว่าคนที่จะกลายเป็นผู้สูงอายุในอนาคตจะมีความสามารถทางดิจิทัลเกือบทุกคนโดยเฉพาะหลังสถานการณ์การระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 ที่กระตุ้นให้คนในสังคมมีความคุ้นเคยกับทักษะดิจิทัลมากขึ้น ดังนั้นการใช้เทคโนโลยีจะเป็นกลไกที่สำคัญที่สุดในการสื่อสารระหว่างองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและผู้สูงอายุรวมถึงจะกลายเป็นกุญแจสำคัญในการดำเนินนโยบายด้านผู้สูงอายุในอนาคต ปัจจุบันการสื่อสารระหว่างเทศบาลตำบลบ้านเชียงและสมาชิกในครอบครัวผู้สูงอายุจึงเป็นกลไกที่สำคัญในการแจ้งข้อมูลข่าวสารเนื่องจากมีโอกาสสูงสุดที่ผู้สูงอายุจะได้รับข้อมูลข่าวสาร องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ได้ใช้ตัวแทนชุมชนเป็นช่องทางในการให้ข้อมูลและประชาสัมพันธ์ เช่น การใช้สมาชิกสภาเทศบาลตำบลบ้านเชียง แต่การใช้วิธีดังกล่าวยังมีอุปสรรคอยู่มากโดยเฉพาะการถ่ายทอดข้อมูลที่มักจะผ่านบุคคลเดิมซ้ำซ้ำแต่ผู้สูงอายุไม่ได้ใกล้ชิดกับตัวแทนทางการเมืองก็มักจะไม่ได้รับข้อมูลข่าวสาร

8. การสนับสนุนของชุมชนและบริการด้านสุขภาพการกระจายการบริการที่ดี

การจัดบริการด้านสาธารณสุขเป็นหนึ่งในหน้าที่สำคัญของเทศบาลตำบลบ้านเชียงตามพระราชบัญญัติกำหนดแผนและขั้นตอนการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น พ.ศ. 2542 หมวด 2 มาตรา 16 และ 17 ที่กำหนดให้ เทศบาล มีหน้าที่ในการจัดให้มีการสาธารณสุข การอนามัยครอบครัวและการรักษาพยาบาล ตามมาตรฐานการให้บริการด้านสาธารณสุขขององค์การอนามัยโลกนอกเหนือจากการกำหนดให้การบริการต้องมีจำนวนเพียงพอ มีคุณภาพ ราคาเหมาะสมและอยู่ในที่ที่ตั้งที่เข้าถึงได้ง่ายแล้วนั้น ยังให้ความสำคัญของการมีช่องทางบริการเฉพาะสำหรับผู้สูงอายุรวมถึงเจ้าหน้าที่ต้องมีความรู้ในการให้บริการแก่ผู้สูงอายุอย่างถูกต้องรวมถึงจำเป็นต้องมีแผนเพื่อรองรับกรณีฉุกเฉิน แต่คำนึงถึงข้อจำกัดทางด้านร่างกายที่อาจจะไม่สมบุรณ์ของผู้สูงอายุ(ดุรงค์ฤทธิ์ ดุลคณิต, 2564 : 50-55) ในพื้นที่เทศบาลตำบลบ้านเชียง มีสถานพยาบาลที่ไม่ได้สังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นให้บริการอยู่ทั้งภาครัฐและเอกชน เช่นโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลบ้านเชียง ซึ่งในโรคทั่วไปไม่จำเป็นต้องไปที่โรงพยาบาลขนาดใหญ่ก็ยังสามารถให้บริการได้ การเพิ่มศักยภาพของสถานพยาบาลขนาดรองจึงเป็นนโยบายสำคัญ ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและกระทรวงสาธารณสุข บทบาทขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการให้บริการด้านสาธารณสุข อาจจะมี

เพิ่มมากขึ้นอีกในอนาคต เพื่อเป็นการเพิ่มบทบาทองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการดูแลสุขภาพของประชาชนและเพื่อเป็นการรองรับการเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุโดยต้องเพิ่มศักยภาพของโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลเพื่อสนับสนุนให้ประชาชนมีสุขภาพที่ดี นอกเหนือจากหน้าที่ด้านการรักษาพยาบาลเพื่อป้องกันไม่ให้เกิดโรคร้ายแรงเรื้อรังขึ้นตั้งแต่ต้น การให้บริการสาธารณสุขที่มีประสิทธิภาพและทั่วถึง มีองค์ประกอบหลายประการนอกเหนือจากความพร้อมด้านสถานที่เครื่องมือ และบุคลากร จะมีความพร้อมมากเพียงใดแต่ก็มีผู้สูงอายุจำนวนหนึ่งที่ไม่สามารถเข้าถึงการให้บริการที่มีประสิทธิภาพเหล่านั้นได้ เนื่องจากขาดความพร้อมด้านการคมนาคมยังต้องอาศัยคนรอบตัวพาไปใช้บริการซึ่งอาจจะไกลและมีความไม่สะดวกด้านเวลา ถึงแม้จะมีรถกู้ชีพของเทศบาลให้บริการแต่ก็ต้องยอมรับว่าไม่สามารถให้บริการได้อย่างถึงในทุกพื้นที่ ผู้ให้สัมภาษณ์จึงมองว่าการให้บริการเชิงรุกไปในแต่ละพื้นที่ที่มีความสำคัญเป็นการเพิ่มโอกาสในการให้บริการสาธารณสุขสามารถเข้าถึงผู้สูงอายุทุกกลุ่มซึ่งองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในฐานะหน่วยงานที่ใกล้ชิดประชาชนและมีอำนาจหน้าที่ด้านการให้บริการสาธารณสุข จำเป็นต้องเป็นหน่วยงานหลักในการเก็บรวบรวมและจัดทำฐานข้อมูลผู้สูงอายุในพื้นที่เพื่อให้ทราบว่ามีผู้สูงอายุที่ไม่สามารถเข้าถึงบริการด้านสาธารณสุข ในพื้นที่จำนวนเท่าไรและผู้สูงอายุเหล่านั้นมีความต้องการบริการด้านใดบ้างข้อมูลเหล่านี้มีความสำคัญในการจัดบริการด้านสาธารณสุขเชิงรุกในพื้นที่เพื่อให้ผู้สูงอายุสามารถเข้าถึงบริการได้เพิ่มมากขึ้นเช่นการจัดหน่วยแพทย์เคลื่อนที่ไปในพื้นที่ต่างๆในชุมชนตามวันและเวลาที่กำหนดเพื่อให้บริการแก่ผู้สูงอายุที่ไม่สะดวกเดินทางไปยังสถานพยาบาล ซึ่งนอกจากจะเป็นการให้บริการเข้าถึงผู้สูงอายุทุกคนยังช่วยลดความแออัดของสถานพยาบาล

แนวทางการพัฒนาเมืองที่เป็นมิตรต่อผู้สูงอายุของเทศบาลตำบลบ้านเชียง โดยใช้กรอบแนวคิด เมืองที่เป็นมิตรต่อผู้สูงอายุขององค์การอนามัยโลกจำนวน 8 ด้าน เป็นเกณฑ์ในการประเมินความพร้อมของเมืองที่เป็นมิตรต่อผู้สูงอายุ ให้สอดคล้องกับความเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดขึ้นกับผู้สูงอายุ 1) สภาพพื้นที่ภายนอกและอาคาร การออกแบบโครงสร้างพื้นฐานต้องให้ผู้สูงอายุเข้ามามีบทบาทในการเสนอความคิดเห็น และปรับปรุงเพื่อให้สามารถใช้งานได้จริง ดังนั้นต้องนำตัวชี้วัดและแนวทางขององค์การอนามัยโลกมาประยุกต์เป็นแผนการพัฒนาให้เข้ากับบทบาทและหน้าที่ของหน่วยงานในพื้นที่ ขึ้นอยู่กับจำนวนผู้สูงอายุที่ใช้งานสภาพแวดล้อมของพื้นที่ และต้องตรวจสอบว่าผู้ใช้งานมีความพึงพอใจในการใช้งานหรือไม่และมีแนวโน้มแก้ไขอย่างไรให้มีความเหมาะสมตามบริบทของแต่ละพื้นที่ 2) ระบบขนส่งมวลชน ประสานความ

ร่วมมือไปยังหน่วยงานอื่นที่เกี่ยวข้องในพื้นที่เพื่อให้เกิดระบบขนส่งสาธารณะขึ้นในชุมชน ให้รองรับการใช้งานของผู้สูงอายุได้อย่างมีประสิทธิภาพและควรเป็นประเด็นที่ต้องพิจารณาอย่างเร่งด่วนเพื่อให้ผู้สูงอายุและบุคคลทั่วไปในเทศบาลตำบลบ้านเชียงเข้าถึงระบบการขนส่งสาธารณะเนื่องจากเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้เข้าถึงบริการด้านอื่นๆ ได้มากยิ่งขึ้น 3) ที่อยู่อาศัยควรมีการประสานงานกับหน่วยงานอื่นที่เกี่ยวข้องเพื่อดำเนินนโยบายในการปรับปรุงสภาพแวดล้อมทั่วไปให้เหมาะกับผู้สูงอายุตามแนวทางขององค์การอนามัยโลกให้ครอบคลุมตามตัวชี้วัดเพื่อให้ผู้สูงอายุสามารถดำเนินชีวิตประจำวันได้อย่างมีความสุข 4) การเข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมในสังคม ผู้สูงอายุในเทศบาลตำบลบ้านเชียงมีความสนใจในกิจกรรมของเทศบาลและชมรมผู้สูงอายุให้ความร่วมมือในการเข้าร่วมกิจกรรมเป็นอย่างดีเพราะมีรถของเทศบาลบริการตลอดเวลา แต่ควรมีการประชาสัมพันธ์ให้ทั่วถึงและครอบคลุมในพื้นที่เพื่อให้ผู้สูงอายุที่ไม่เคยเข้าร่วมกิจกรรมได้มีโอกาสมาใช้เวลาด้วยกัน 5) การดำเนินนโยบายที่สอดคล้องกับแนวทางขององค์การอนามัยโลกที่ต้องการสร้างคุณค่าของผู้สูงอายุเพื่อให้คนในสังคมยอมรับมีการยกย่องและเปิดโอกาสให้ผู้สูงอายุได้แสดงความสามารถในด้านต่างๆ และถ่ายทอดความรู้ที่มีให้แก่คนในสังคมโดยเฉพาะเด็กและเยาวชนในพื้นที่ ตามแนวทางขององค์การอนามัยโลกที่ให้ความสำคัญต่อการปฏิสัมพันธ์ระหว่างคนต่างวัย 6) การมีโอกาสเข้าไปมีส่วนร่วมในฐานะพลเมืองและโอกาสการได้รับจ้างงาน เมื่อพิจารณาจากคู่มือขององค์การอนามัยโลกการส่งเสริมอาชีพของผู้สูงอายุในทางอ้อม เช่น การให้สิทธิแก่นายจ้างที่มีการจ้างแรงงานผู้สูงอายุ ไม่ได้อยู่ในขอบเขตอำนาจที่ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจะทำได้ การส่งเสริมอาชีพโดยมุ่งเน้นไปที่ผู้สูงอายุโดยเทศบาลตำบลบ้านเชียง จึงมีข้อจำกัดและเป็นประเด็นที่ต้องอาศัยผู้บริหารที่มีความคิดริเริ่มที่จะส่งเสริมอาชีพให้แก่ผู้สูงอายุโดยตรงในรูปแบบใหม่ การดำเนินการส่งเสริมอาชีพให้แก่ผู้สูงอายุในปัจจุบัน เทศบาลตำบลบ้านเชียงเน้นให้ผู้สูงอายุมีกิจกรรมมากกว่าเน้นการส่งเสริมให้มีรายได้ที่เพียงพอต่อการดำรงชีพดังนั้นการจัดกิจกรรมโดยคำนึงถึงรายได้ของผู้สูงอายุจึงมีความสำคัญจึงความเน้นไปที่กิจกรรมที่จะเกิดประโยชน์ต่อผู้สูงอายุได้อย่างแท้จริง เพราะผู้สูงอายุบางคนยังสามารถทำงานหรือถ่ายทอดความรู้ประสบการณ์ที่มีเพื่อเป็นประโยชน์แก่สังคมได้ 7) การเข้าถึงข้อมูลข่าวสารและการสื่อสาร การพัฒนาด้านทักษะดิจิทัลแก่ผู้สูงอายุเพราะในปัจจุบันรวมถึงเทคโนโลยีจะเป็นส่วนหนึ่งในชีวิตประจำวันของทุกๆ คน การสื่อสารระหว่างเทศบาลและผู้สูงอายุจะเป็นไปได้อย่างทั่วถึงและรวดเร็วมากขึ้น การพัฒนาทักษะด้านดิจิทัลแก่ผู้สูงอายุอาจทำได้โดยการจัดกิจกรรม

ให้ความรู้แก่ผู้สูงอายุอย่างต่อเนื่องผ่านกิจกรรมของชมรมผู้สูงอายุ โดยใช้เด็กและเยาวชนในพื้นที่มาให้ความรู้ นอกจากผู้สูงอายุจะมีทักษะเพิ่มมากขึ้นยังเป็นการทำกิจกรรมร่วมกันเพื่อลดช่องว่างระหว่างวัยให้ใกล้ชิดกันมากยิ่งขึ้น 8) การสนับสนุนของชุมชนและบริการด้านสุขภาพประเด็นด้านสาธารณสุขเป็นประเด็นหน้าที่ผู้สูงอายุมีความต้องการมากที่สุด แม้ในพื้นที่จะมีการให้บริการทั้งของหน่วยงานภาครัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและภาคเอกชน แต่ผู้สูงอายุยังคิดว่ามาตรฐานในการให้บริการ ยังไม่เป็นที่น่าพอใจเนื่องจาก เป็นพื้นที่ที่ห่างไกล และมีจำนวนบุคลากรที่ไม่เพียงพอและขาดเครื่องมือที่มีความพร้อม โดยเฉพาะในโรคเฉพาะทางสำหรับผู้สูงอายุ และผู้สูงอายุยังต้องการให้มีการบริการด้านสาธารณสุขเชิงรุก ให้เข้าไปบริการในแต่ละพื้นที่ ซึ่งจะช่วยให้ผู้สูงอายุสามารถเข้าถึงบริการได้มากขึ้นและเป็นการป้องกันไม่ให้เกิดโรคเรื้อรัง

สรุปผลการวิจัยและอภิปรายผล

เทศบาลตำบลบ้านเชียงเป็นองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่ตั้งอยู่ในเขตพื้นที่อำเภอหนองหาน มีการปรับเปลี่ยนฐานะจากสุขาภิบาลเป็นเทศบาลเมื่อปี 2542 และได้รับการปรับเปลี่ยนเทศบาลจากขนาดเล็กเป็นขนาดกลาง ในปี พ.ศ. 2555 มีเขตการปกครองทั้งหมดทั้งหมด 10 หมู่บ้าน แบ่งเป็นพื้นที่สำหรับอยู่อาศัยประมาณร้อยละ 60 พื้นที่สำหรับการเกษตรประมาณร้อยละ 35 และพื้นที่ส่วนอื่นๆ อีกประมาณร้อยละ 5 มีจำนวนประชากร ทั้งหมด 5,748 คน มีประชากรในกลุ่มวัยทำงาน คือ ผู้ที่มีอายุ 18 – 60 ปี จำนวนมากที่สุด รองลงมา เป็นประชากรผู้สูงอายุ คือ ผู้ที่มีอายุตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไป และมีกลุ่มประชากรช่วงวัยเด็กจนถึงวัยรุ่น คือ วันแรกเกิดจนถึง 18 ปี มีจำนวนน้อยที่สุดในเทศบาลตำบลบ้านเชียงส่วนใหญ่ประกอบอาชีพ เกษตรกรรม และทำปศุสัตว์ มีการจัดตั้งกลุ่มอาชีพ 15 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มโฮมสเตย์ กลุ่มทอผ้า กลุ่มผลไม้แปรรูปเครื่องดื่มน้ำเย็น กลุ่มแปรรูปผักผลไม้ กลุ่มจักสาน กลุ่มกลองยาวพื้นบ้าน กลุ่มผลิตปุ๋ยอินทรีย์ กลุ่มแม่บ้านเกษตรบ้านเชียงก้าวหน้า กลุ่มตุ๊กตานางรำไทพวน กลุ่มแปรรูปไม้ไผ่ และกลุ่มจำหน่ายผลิตภัณฑ์จากไม้ไผ่ มีแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม ชาวบ้านเชียงนับถือศาสนาพุทธ มีประเพณีและวัฒนธรรมโดยยึดถือ ฮีต 12 คอง 14 ดังนี้ เดือนเจียง(เดือนอ้าย) การทำบุญเข้ากำหรือเข้ากรรมเดือนยี่การทำบุญคูณข้าวหรือบุญคูณลานเดือนสามการทำบุญข้าวจีเดือนสี่การทำบุญพะเหวดหรือบุญพระเวสเดือนห้าการทำบุญตรุษสงกรานต์เดือนหกการทำบุญวิสาขบูชาและบั้งไฟเดือนเจ็ดการ

ทำบุญข้าสະ บางท้องถิ่นเรียกว่า บุญเบิกบ้าน ส่วนบ้านเชียงเรียกว่า บุญเบิกบ้านเดือนแปดการทำบุญเข้าพรรษาและแห่เทียนพรรษาเดือนเก้าการทำบุญข้าวประดับดินเดือนสิบการทำบุญข้าวสากเดือนสิบเอ็ดการทำบุญออกพรรษา ทำปราสาทถวายพระ และจุดประทีปโคมไฟเดือนสิบสองการทำบุญทอดกฐินประชาชนในเขตเทศบาลตำบลบ้านเชียงส่วนมากร้อยละ 90 พูดภาษาไทยวน ซึ่งเป็นภาษาประจำท้องถิ่น

ผู้สูงอายุในเทศบาลตำบลบ้านเชียงจะอยู่ในช่วงอายุ 60 – 69 ปีเป็นส่วนใหญ่ ช่วงอายุ 70 – 79 ปี และ อายุ 80 ปีขึ้นไป จะมีจำนวนลดลงตามลำดับ การเพิ่มขึ้นของอายุมีความสัมพันธ์กับปัญหาด้านสุขภาพ คือ ยิ่งผู้สูงอายุมีอายุที่มากขึ้น สุขภาพจะถดถอยลง มีโรคประจำตัวหรือโรคแทรกซ้อนไปจนถึงกลายเป็นผู้ป่วยติดเตียง ผู้สูงอายุในเทศบาลตำบลบ้านเชียงแบ่งกลุ่มผู้สูงอายุออกเป็น 3 กลุ่มคือ กลุ่มติดสังคม กลุ่มติดบ้าน และกลุ่มติดเตียง กลุ่มติดสังคมคือผู้สูงอายุที่สามารถช่วยเหลือตัวเองได้ดี มีจำนวนมากที่สุด สอดคล้องกับจำนวนผู้สูงอายุในช่วงอายุ 60 – 69 ปี ซึ่งเป็นผู้สูงอายุวัยต้น กลุ่มติดบ้านคือผู้สูงอายุที่สามารถช่วยเหลือตัวเองได้บ้างหรือต้องขอความช่วยเหลือจากคนรอบข้างในการดำเนินชีวิตประจำวัน มีจำนวนประชากรรองลงมา สอดคล้องกับจำนวนผู้สูงอายุในช่วงอายุ 70 – 79 ปี ซึ่งเป็นผู้สูงอายุวัยที่เริ่มมีการเจ็บป่วย ร่างกายเริ่มอ่อนแอและมีโรคแทรกซ้อน และกลุ่มสุดท้ายคือกลุ่มติดเตียงคือผู้สูงอายุที่ไม่สามารถช่วยเหลือตนเองได้ มีจำนวนน้อยที่สุดสอดคล้องกับจำนวนผู้สูงอายุในช่วงอายุ 90 ปีขึ้นไป ซึ่งเป็นผู้สูงอายุวัยที่เจ็บป่วยบ่อยและอาจมีภาวะทุพพลภาพสวัสดิการของผู้สูงอายุ ได้แก่ เบี้ยยังชีพผู้สูงอายุ เบี้ยยังชีพผู้พิการ เบี้ยยังชีพผู้ป่วยเอดส์ การจัดการศพผู้สูงอายุตามประเพณี ซึ่งเป็นสวัสดิการที่ได้รับการจัดสรรจากรัฐบาลมีวัตถุประสงค์เพื่อเป็นการส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ และกองทุนสวัสดิการชุมชนวันละบาทเป็นสวัสดิการของเทศบาลตำบลบ้านเชียงเพื่อช่วยเหลือประชาชนเป็นกองทุนที่ไม่แสวงหาผลกำไร สิ่งอำนวยความสะดวกและบริการสาธารณะสำหรับผู้สูงอายุ รถกู้ชีพสำหรับบริการผู้สูงอายุ เนื่องจากในพื้นที่ยังไม่มีบริการขนส่งสาธารณะเพื่อออกไปนอกพื้นที่ เทศบาลตำบลบ้านเชียงจึงมีรถสำหรับบริการผู้สูงอายุไปยังโรงพยาบาลผู้สูงอายุสามารถใช้บริการได้โดยสะดวก มีบริการรถเข็นวีลแชร์จากเทศบาลตำบลบ้านเชียงเพื่อให้ผู้สูงอายุสามารถดำเนินชีวิตประจำวันได้อย่างปกติสุข บริการรถรางสำหรับผู้สูงอายุในการเข้าร่วมกิจกรรมของเทศบาลซึ่งเทศบาลตำบลบ้านเชียงมีการจัดกิจกรรมสำหรับผู้สูงอายุบ่อยครั้งจึงมีบริการรถรางเพื่ออำนวยความสะดวกแก่ผู้สูงอายุให้เข้าร่วมกิจกรรมได้อย่างเต็มที่

องค์ประกอบการพัฒนาเมืองที่เป็นมิตรต่อผู้สูงอายุของเทศบาลตำบลบ้านเชียง 8 มิติ ประกอบด้วย

1) สภาพพื้นที่ภายนอกและอาคาร การเปลี่ยนแปลงทางกายภาพของผู้สูงอายุ ต้องการโครงสร้างพื้นฐานที่มีลักษณะพิเศษเพื่อให้เอื้อต่อการใช้งาน ซึ่งการออกแบบต้องคำนึงถึงหลักอารยสถาปัตย์ แต่ผลการศึกษาและตรวจสอบโครงสร้างพื้นฐานพบว่า โครงสร้างพื้นฐานในเขตเทศบาลตำบลบ้านเชียงมีความพร้อมแค่ในเบื้องต้น ซึ่งตรงกับแนวทางขององค์การอนามัยโลกที่กำหนดให้มีการสร้างสิ่งอำนวยความสะดวกในอาคารสำหรับผู้สูงอายุ เช่น ห้องน้ำที่มีราวจับและติดตั้งวัสดุกันลื่น ที่จอดรถสำหรับผู้พิการและผู้สูงอายุและทางลาดสำหรับผู้สูงอายุที่ไร้รถเข็นหรือไม่ต้องการขึ้นบันได แต่จากการสัมภาษณ์พบว่า ในการใช้งานจริงมีความไม่สะดวกเท่าที่ควร พื้นที่สีเขียวจำกัดอยู่แค่ภายในสวนสาธารณะเท่านั้น โครงสร้างพื้นฐานในบางพื้นที่ยังไม่เอื้อต่อการใช้งานของผู้สูงอายุโดยเฉพาะทางเดินเท้า ที่มีความแคบทำให้ไม่ตรงกับรายการตรวจสอบประเด็นหลักสำคัญขององค์การอนามัยโลกที่กำหนดให้ต้องมีทางเดินที่สงวนไว้สำหรับการเดินโดยเฉพาะโดยปราศจากสิ่งกีดขวาง และมีการบำรุงรักษาให้อยู่ในสภาพดี ที่จอดรถสำหรับผู้สูงอายุมีจำนวนน้อยและไม่เพียงพอ พื้นที่สีเขียวบนถนน ถือว่ามีค่อนข้างมาก แต่ก็ต้องคอยมีการตัดต้นไม้ไม่ให้ไปชนสายไฟฟ้าหรือเสาไฟฟ้า ห้องน้ำสาธารณะยังมีไม่มาก จำกัดอยู่เพียงบริเวณสวนสาธารณะ สถานที่ราชการ และในตลาดสด เทศบาลตำบลบ้านเชียง ซึ่งมีเวลาเปิดและปิด ไม่มีระบบขนส่งสาธารณะที่ออกแบบเพื่อรองรับการใช้งานของผู้สูงอายุ ซึ่งขัดกับตัวชี้วัดขององค์การอนามัยโลก

2) ระบบขนส่งมวลชน ระบบขนส่งมวลชนและระบบขนส่งสาธารณะตามแนวทางขององค์การอนามัยโลกต้องมีความเข้าถึงได้ง่าย มีราคาที่ไม่แพงเพื่อให้ทุกคนรวมถึงผู้สูงอายุสามารถใช้บริการได้แต่ผลการศึกษาพบว่า ในเทศบาลตำบลบ้านเชียงยังไม่มีระบบขนส่งสาธารณะเพื่อให้บริการในพื้นที่ ซึ่งการไม่มีบริการดังกล่าวส่งผลให้ไม่เอื้อต่อการดำรงชีวิตของผู้สูงอายุเป็นอย่างมาก ซึ่งเทศบาลตำบลบ้านเชียงได้เล็งเห็นปัญหาจึงมีรถตู้สำหรับบริการผู้สูงอายุเพื่อไปพบแพทย์ที่โรงพยาบาลสำหรับผู้สูงอายุที่ไม่มีรถยนต์ส่วนตัว การมีบริการเช่นนี้ถึงแม้จะสามารถอำนวยความสะดวกแก่ผู้สูงอายุได้แต่ก็ยังไม่ครอบคลุมพื้นที่ทั้งหมดซึ่งตามคู่มือขององค์การอนามัยโลกเน้นบทบาทการคมนาคมไปที่การใช้ชีวิตประจำวันให้มีความสะดวกปลอดภัยและมีราคาเข้าถึงง่ายสำหรับผู้สูงอายุ

3) ที่อยู่อาศัย เทศบาลตำบลบ้านเชียงมีอำนาจและหน้าที่ในการจัดการด้านที่อยู่อาศัย โดยมีภารกิจในการจัดการเกี่ยวกับที่อยู่อาศัยสนับสนุนให้ผู้สูงอายุสามารถปรับปรุงบ้านให้มีลักษณะที่เหมาะสมแก่การใช้งานของผู้สูงอายุและมีการร่วมกับพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จังหวัดอุดรธานีดำเนินโครงการซ่อมแซมปรับปรุงสภาพแวดล้อมที่อยู่อาศัยของคนพิการและคนสูงอายุ เทศบาลมีหน้าที่ในการประสานงานและให้การสนับสนุนด้านงบประมาณแก่ผู้สูงอายุและผู้พิการดังกล่าว เทศบาลยังเล็งเห็นถึงความสำคัญของการดำเนินการเพื่อรองรับจำนวนผู้สูงอายุที่จะเพิ่มมากขึ้นในอนาคต จากการเปลี่ยนแปลงสภาพทางสังคมทำให้สมาชิกในครอบครัวต้องเดินทางไปทำงานประจำนอกพื้นที่ ผู้สูงอายุบางส่วนจึงขาดผู้ดูแล โดยเฉพาะผู้สูงอายุที่เป็นโรคเรื้อรังหรือมีสภาพร่างกายที่ไม่สมบูรณ์ ทำให้ต้องดำเนินนโยบายด้านที่อยู่อาศัยควบคู่ไปกับการให้บริการด้านสาธารณสุข

4) การเข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมในสังคม การดำเนินการด้านสังคมเป็นนโยบายที่องค์การอนามัยโลกให้ความสำคัญซึ่งจากการสัมภาษณ์ตัวแทนของชมรมผู้สูงอายุบ้านเชียงพบว่ากิจกรรมที่จัดขึ้นให้ความสำคัญกับผู้สูงอายุให้ได้มีโอกาสมาร่วมตัวกันพูดคุยและทำกิจกรรมต่างๆ ร่วมกันซึ่งสิ่งเหล่านี้ทำให้ผู้สูงอายุไม่เหงาทำให้มีเป้าหมายในการใช้ชีวิต

5) การให้ความเคารพและยอมรับจากคนในสังคม ผู้สูงอายุบางส่วนรู้สึกว่าได้รับการยอมรับจากคนในสังคม ในขณะที่ผู้สูงอายุบางคนยังขาดความสนใจจากชุมชน หรือครอบครัว การขาดการติดต่อสื่อสารกันระหว่างรุ่นและการไม่มีความรู้เกี่ยวกับผู้สูงอายุ ทำให้ผู้สูงอายุบางส่วนถูกละเลยในการให้บริการหรือถูกปฏิบัติไม่เหมาะสม จากการสัมภาษณ์พบว่าทำให้สังคมยอมรับผู้สูงอายุได้นั้นต้องเปิดโอกาสให้ผู้สูงอายุสร้างคุณค่าให้แก่ชุมชนเพื่อเป็นที่ยอมรับ เพราะสิ่งที่ผู้สูงอายุมีมากกว่าคนวัยอื่นคือภูมิปัญญาท้องถิ่นเปรียบเสมือนเป็นคลังความรู้ที่ถ่ายทอดแก่เด็กและเยาวชนได้

6) การมีโอกาสเข้าไปมีส่วนร่วมในฐานะพลเมืองและโอกาสการได้รับจ้างงาน การเปลี่ยนแปลงทางสถานะทางเศรษฐกิจของผู้สูงอายุเป็นหนึ่งในความเปลี่ยนแปลงที่สำคัญ โดยเฉพาะกับแรงงานนอกระบบที่รับค่าจ้างเป็นรายวันเมื่อร่างกายเปลี่ยนแปลงย่อมมีผลให้ทำงานได้น้อยลงส่งผลต่อรายได้ที่ได้น้อยลงสวนทางกับค่าใช้จ่ายที่อาจเพิ่มขึ้นในการเข้ารับบริการทางการแพทย์ จากการศึกษาพบว่าการดำเนินการด้านส่งเสริมอาชีพให้แก่ผู้สูงอายุในเทศบาลตำบลบ้านเชียงเป็นไปตามมาตรฐานการส่งเสริมอาชีพของกรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่นกระทรวงมหาดไทยซึ่งกฎหมายได้ให้อำนาจขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นไว้อย่าง

กว้างๆ เช่น พระราชบัญญัติเทศบาล.พ.ศ. 2496 มาตรา 54 กำหนดให้ เทศบาลบำรุงและส่งเสริมการทำมาหากินของราษฎรหรือพระราชบัญญัติกำหนดแผนและขั้นตอนการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น พ.ศ. 2542 ที่ให้อำนาจเทศบาลในการส่งเสริมการฝึกและประกอบอาชีพจะเห็นได้ว่ากฎหมายได้ให้อำนาจแก่ท้องถิ่นในการส่งเสริมอาชีพไว้อย่างกว้าง ดังนั้นแนวทางในการปฏิบัติจึงขึ้นอยู่กับดุลยพินิจและนโยบายของผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นว่าจะมีนโยบายและแนวทางในการส่งเสริมอาชีพแก่ผู้สูงอายุอย่างไร ในพื้นที่เทศบาลตำบลบ้านเชียงพบว่า การส่งเสริมอาชีพของผู้สูงอายุเป็นไปในลักษณะของการอบรมงานฝีมือทั่วไป เช่น การทำพานบายศรี การประดิษฐ์ดอกไม้พวงมาลัย การทอผ้า การตัดเย็บผ้า หรือการแปรรูปผลผลิตจากธรรมชาติ ซึ่งผู้บริหารเทศบาลตำบลบ้านเชียงได้ให้ข้อมูลว่าการฝึกอาชีพมีการจัดหลักสูตรตามความต้องการของผู้สูงอายุในพื้นที่ ดังนั้นการอบรมหรือการฝึกอาชีพในรูปแบบใหม่ที่ไม่เคยจัดมาก่อนจะต้องมาจากการต้องการของผู้สูงอายุ และการฝึกอาชีพของผู้สูงอายุต้องคำนึงถึงข้อจำกัดทางกายภาพของผู้สูงอายุด้วย ทำให้การอบรมอาชีพในพื้นที่เป็นไปในรูปแบบเดิม แต่ผู้สูงอายุจำนวนมากเป็นสมาชิกหลักของกลุ่มอาชีพที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นให้การสนับสนุนในรูปแบบต่างๆ เช่น การทำฐานข้อมูล การสนับสนุนทางวิชาการการทำทะเบียนประวัติชาวบ้านซึ่งการสนับสนุนอาชีพในรูปแบบเหล่านี้ไม่ได้มีกลุ่มเป้าหมายที่เฉพาะเจาะจงไปที่ตัวผู้สูงอายุ

7) การเข้าถึงข้อมูลข่าวสารและการสื่อสาร องค์การอนามัยโลกให้ความสำคัญกับการสื่อสารโดยผู้สูงอายุต้องสามารถเข้าถึงข้อมูลข่าวสารที่มีความถูกต้องเชื่อถือได้ ในปัจจุบันผู้สูงอายุเริ่มใช้โซเชียลมีเดียหรือแอปพลิเคชันที่ได้รับความนิยม เช่น เฟซบุ๊ก ไลน์ ที่จะได้รับความนิยมเพิ่มมากขึ้น เป็นช่องทางการสื่อสารที่รวดเร็ว ผู้รับสารสามารถมีปฏิสัมพันธ์ตอบโต้กับผู้ส่งสารได้ทันที ดังนั้นการใช้เทคโนโลยีจึงเป็นกลไกสำคัญที่สุดในการสื่อสารระหว่างเทศบาลและผู้สูงอายุมารวมถึงจะกลายเป็นสิ่งสำคัญในการดำเนินนโยบายด้านผู้สูงอายุในอนาคต

8) การสนับสนุนของชุมชนและบริการด้านสุขภาพ การจัดบริการสาธารณสุขที่มีประสิทธิภาพ เข้าถึงง่ายมีปริมาณที่เพียงพอและมีค่าใช้จ่ายที่เหมาะสมเป็นประเด็นในการสร้างเมืองที่เป็นมิตรต่อผู้สูงอายุตามแนวทางขององค์การอนามัยโลก ซึ่งกฎหมายได้ให้อำนาจในการดำเนินการแก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นไว้ให้จัดบริการผ่านการสร้างและบริหารสถานพยาบาลได้โดยตรง อำนวยความสะดวกให้แก่อาสาสมัคร รวมถึงสนับสนุนเชิง

งบประมาณให้แก่สถานพยาบาลสังกัดกระทรวงสาธารณสุข รวมถึงการถ่ายโอนสถานพยาบาลขนาดเล็กให้อยู่ภายใต้การดูแลขององค์การปกครองส่วนท้องถิ่น แต่ในพื้นที่เทศบาลตำบลบ้านเชียงยังไม่มีถ่ายโอนสถานพยาบาลขนาดเล็กให้อยู่ภายใต้การดูแลของเทศบาล สถานพยาบาลในเทศบาลคือโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลบ้านเชียง มีการเข้าถึงบริการได้อย่างสะดวก และมีมาตรฐานในการให้บริการแก่ผู้สูงอายุเป็นกรณีพิเศษตามแนวทางขององค์การอนามัยโลก และโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลยังมีอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน ซึ่งเป็นผู้ดูแลผู้สูงอายุอย่างใกล้ชิด มีเจ้าหน้าที่เพียงพอต่อความต้องการของผู้สูงอายุทำให้ผู้สูงอายุในพื้นที่สามารถเข้าถึงบริการได้อย่างทั่วถึง การเน้นให้มีระบบดูแลสุขภาพที่บ้านสามารถเข้าถึงผู้สูงอายุได้จริงแต่บางครั้งยังขาดความรู้ในเชิงลึกที่จะให้บริการแก่ผู้สูงอายุได้อย่างถูกต้อง แต่อย่างไรก็ตามอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน ก็ถือว่าเป็นผู้ที่มีความสำคัญในการเชื่อมเจ้าหน้าที่ภาครัฐกับชุมชนและสามารถช่วยงานด้านสาธารณสุขอื่นได้เป็นอย่างดี และการสนับสนุนอื่นของเทศบาลคือ รถกู้ชีพ ผู้สูงอายุบางคนยังมีความยากลำบากในการเดินทางเพื่อเข้ารับบริการที่โรงพยาบาลในอำเภอหนองหาน เทศบาลตำบลบ้านเชียงได้จัดบริการรถกู้ชีพสำหรับผู้สูงอายุ ที่ไม่มีรถยนต์เป็นของตนเอง หรือไม่สะดวกในการเดินทางไปโรงพยาบาลด้วยตนเอง ผู้สูงอายุสามารถเข้ามาเขียนคำร้องขอใช้รถกู้ชีพได้ที่สำนักงานเทศบาลตำบลบ้านเชียง องค์การอนามัยโลกยังได้มีการกำหนดให้แต่ละเมืองต้องมีการจัดแพทย์ฉุกเฉิน ซึ่งในพื้นที่เทศบาลตำบลบ้านเชียง ยังไม่มีการแพทย์ฉุกเฉิน(1669) แต่ในพื้นที่ได้มีการประชาสัมพันธ์ให้ประชาชนทราบถึงเบอร์โทรศัพท์ของกู้ชีพเทศบาลตำบลบ้านเชียงเมื่อเกิดเหตุด่วนเหตุร้ายสามารถติดต่อมาที่กู้ชีพเทศบาลบ้านเชียงได้โดยตรง เพื่อที่จะนำรถออกไปรับผู้ป่วยได้อย่างทันท่วงที เนื่องจากถ้าโทรเบอร์ 1669 จะต่อไปยังโรงพยาบาลศูนย์อุดรธานี จะต้องประสานมายังโรงพยาบาล อำเภอหนองหาน และประสานมายังเทศบาลตำบลบ้านเชียงอีกครั้ง ทำให้มีความล่าช้าในการออกปฏิบัติงาน ฉะนั้นจึงมีการประชาสัมพันธ์เบอร์ของสำนักงานเทศบาลตำบลบ้านเชียงให้ประชาชนทราบ เมื่อเกิดเหตุจะสามารถเข้าไปช่วยเหลือได้ทัน

แนวทางการพัฒนาเมืองที่เป็นมิตรต่อผู้สูงอายุของเทศบาลตำบลบ้านเชียง ความต้องการของผู้สูงอายุ ในแต่ละพื้นที่มีความแตกต่างกันถึงแม้้องค์การอนามัยโลกจะกำหนดกรอบทั้ง 8 ด้านครอบคลุมถึงการใช้ชีวิตในทุกมิติทั้งด้านโครงสร้างพื้นฐานด้านสุขภาพ ด้านเศรษฐกิจ และด้านสังคม แต่แนวทางเหล่านั้นเป็นเพียงกรอบกว้างๆ ให้แต่ละพื้นที่นำไป

ประยุคต์ให้เข้ากับการพัฒนาเมืองในด้านต่างๆ เนื่องจากแต่ละเมืองมีระดับการพัฒนาในแต่ละด้านที่แตกต่างกัน ตามพัฒนาการและสภาพสังคมของเมือง การนำแนวทางขององค์การอนามัยโลกเป็นกรอบในการทำการศึกษาคำเนินนโยบายด้านผู้สูงอายุ ทำให้ทราบว่าผู้สูงอายุมีความต้องการด้านสาธารณสุขและการคมนาคมมากที่สุด เนื่องจากเกี่ยวข้องกับการใช้ชีวิตประจำวัน และผู้สูงอายุทุกคนมีความจำเป็นต้องใช้ การคมนาคมเป็นหัวใจสำคัญในการให้ผู้สูงอายุสามารถเข้าถึงบริการด้านอื่นได้ส่วนประเด็นด้านอื่นได้แก่การเสริมสร้างรายได้ กิจกรรมนันทนาการที่อยู่อาศัยเป็นประเด็นที่มีความปัจเจกกว่าด้านการคมนาคมและสาธารณสุข เนื่องจากผู้สูงอายุแต่ละคนมีความต้องการที่แตกต่างกัน

ดังนั้นบทบาทของเทศบาลตำบลบ้านเชียงในการพัฒนาเมืองที่เป็นมิตรต่อผู้สูงอายุ จึงควรเน้นด้านการสาธารณสุขและการคมนาคมให้เป็นไปตามแนวทางขององค์การอนามัยโลกคือมีความสะดวกปลอดภัยเข้าถึงง่าย และมีราคาที่เหมาะสม เนื่องจากในปัจจุบันผู้สูงอายุให้ข้อมูลว่า ออกนอกพื้นที่เป็นเรื่องยากลำบากอย่างยิ่ง ถ้าไม่มีรถยนต์หรือมีครอบครัว ไปรับไปส่ง ส่วนด้านการสาธารณสุข ควรจะมีปริมาณที่เพียงพอและคุณภาพที่ดี ซึ่งต้องบริการร่วมกันกับหน่วยงานอื่นโดยเฉพาะกระทรวงสาธารณสุข องค์การปกครองส่วนท้องถิ่นสามารถดำเนินการโดยยึดตามหนังสือแนวทางการปฏิบัติงานด้านสาธารณสุขในระดับพื้นที่ระหว่างเทศบาลและกระทรวงสาธารณสุข ซึ่งกระทรวงสาธารณสุขได้เผยแพร่ในปี พ.ศ. 2562 ให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องยึดเป็นแนวทางในการปฏิบัติเพื่อให้เกิดมาตรฐานการให้บริการที่ดี

เอกสารอ้างอิง

- กรมกิจการผู้สูงอายุ. (2552). แผนผู้สูงอายุแห่งชาติ ฉบับที่ 1 (พ.ศ. 2525-2544). สืบค้นเมื่อ 10 กันยายน 2566 จาก <https://www.dop.go.th/th/laws/1/28/766>
- กรมกิจการผู้สูงอายุ. (2552). แผนผู้สูงอายุแห่งชาติ ฉบับที่ 2 (พ.ศ. 2545-2564) ฉบับปรับปรุงครั้งที่ 1 พ.ศ. 2552. สืบค้นเมื่อ 10 กันยายน 2566 จาก <https://www.dop.go.th/th/laws/1/28/7>
- กรมกิจการผู้สูงอายุ. (2566). แผนปฏิบัติการด้านผู้สูงอายุ ระยะที่ 3 (พ.ศ.2566-2580). สืบค้นเมื่อ 10 กันยายน 2566 จาก <https://www.dop.go.th/th/laws/1/28/843>
- ดุรงค์ฤทธิ์ ดุลคณิต.(2564). บทบาทขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในพื้นที่อำเภอเมืองระยองในการพัฒนาเองที่เป็นมิตรต่อผู้สูงอายุ. สารนิพนธ์ปริญญารัฐประศาสนศาสตร

มหาบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ ภาควิชารัฐประศาสนศาสตร์ คณะ
รัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

นลินดา สุวรรณประสง. (2561). *แนวทางการพัฒนาพื้นที่เมืองให้เป็นมิตรต่อผู้สูงอายุด้าน
กายภาพและสภาพแวดล้อม: กรณีศึกษาเทศบาลนครรังสิต*. วิทยานิพนธ์ปริญญาโท
การผังเมืองมหาบัณฑิต สาขาวิชาการผังเมือง คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์และการ
ผังเมือง มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

มูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย. (2560). *สถานการณ์ผู้สูงอายุไทย พ.ศ. 2559*.
กรุงเทพฯ: บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน).

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2562). *การคาดประมาณ
ประชากรของประเทศไทย พ.ศ. 2553-2583 (ฉบับปรับปรุง)*. กรุงเทพฯ : สำนักงาน
คณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ.

สำนักงานสถิติแห่งชาติ. (2565). *การสำรวจประชากรสูงอายุในประเทศไทย พ.ศ. 2564*.
กรุงเทพฯ : สำนักงานสถิติแห่งชาติ.

การสร้างตัวตนของกลุ่มเพศทางเลือกบนพื้นที่สาธารณะ และพื้นที่ทางสังคมออนไลน์

Self-creation for the LGBTQ+ Group on Public Spaces and Social Media Spaces

รัชชานนท์ ศรีเพี้ยชัย, อมรรัตน์ พรหมสาขา ณ สกลนคร¹

อุทุมพร หลอดโค²

Ratchanon Sripiachai, Amornrat Phrommasakha na Sakonnakhon

Uthumporn Lordko

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาเพื่อศึกษาการสร้างตัวตนของกลุ่มเพศทางเลือก (LGBTQ+) ผ่านพื้นที่สาธารณะและพื้นที่สังคมออนไลน์ ศึกษาทัศนคติและวาทกรรมในการสร้างตัวตนของเพศทางเลือก (LGBTQ+) ผ่านพื้นที่สาธารณะและพื้นที่สังคมออนไลน์ โดยใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพเก็บข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลเป็นกลุ่มเพศทางเลือก (LGBTQ+) มาจำนวน 15 คน วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล ได้แก่ ด้านเนื้อหา การสืบค้นจากเอกสาร สืบค้นจากเอกสารที่เกี่ยวข้องกับเพศทางเลือก (LGBTQ+) และพื้นที่ทางสังคมทั้งพื้นที่สาธารณะและพื้นที่สังคมออนไลน์ การสัมภาษณ์ ใช้วิธีการสัมภาษณ์เชิงโครงสร้าง และการสัมภาษณ์เชิงลึก ผลการวิจัยพบว่า การสร้างตัวตนของกลุ่มเพศทางเลือกนั้นมีการสร้างตัวตนผ่านพื้นที่ทั้งสองแบบได้แก่ พื้นที่สาธารณะและพื้นที่สังคมออนไลน์ โดยพื้นที่สาธารณะนั้นการสร้างตัวตนของกลุ่มเพศทางเลือกมี 3 ด้าน คือ 1) ด้านครอบครัว 2) ด้านสังคม และ 3) ด้านความคิดความสามารถ ส่วนพื้นที่สังคมออนไลน์ แบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม คือ กลุ่มที่สร้างตัวตนเปิดเผยทั้ง

¹ นักศึกษาระดับปริญญาตรี สาขาวิชาการพัฒนาชุมชน คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร

Undergraduate students Community Development Major Faculty of Humanities and Social Sciences

Sakon Nakhon Rajabhat University

² ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร., สาขาวิชาการพัฒนาชุมชน คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร

Doctor of Community Development Faculty of Humanities and Social Sciences Sakon Nakhon Rajabhat University

E-mail-uthumporn@snru.ac.th

ในพื้นที่สาธารณะและพื้นที่สังคมออนไลน์ และกลุ่มที่สร้างตัวตนยังไม่เปิดเผยในทางใดทางหนึ่ง ทำให้เห็นว่าการสร้างตัวตนของกลุ่มเพศทางเลือกเองเกิดมาจากสภาพของสังคม ครอบครัว ความคิด ทัศนคติ ที่ส่งผลถึงการแสดงออกตัวตนทั้งในพื้นที่สาธารณะและพื้นที่สังคมออนไลน์ของกลุ่มเพศทางเลือกในสังคมไทย

คำสำคัญ: การสร้างตัวตน, กลุ่มเพศทางเลือก, พื้นที่สาธารณะ, พื้นที่ทางสังคมออนไลน์

Abstract

The purpose of this article is to study the construction of the identity of the LGBTQ+ group through public spaces and online social spaces, and to study attitudes and discourses in the construction of the identity of the LGBTQ+ group through public spaces and online social spaces. Using qualitative research methods, data were collected from 15 informants belonging to the LGBTQ+ group. Data collection methods included content, searching from documents. Searched from documents related to LGBTQ+ and social spaces, both public and online social spaces. Interviews used a structured interview method. and in-depth interviews. The research results found that the identity formation of the LGBTQ group is created through two types of spaces: Public areas and online social areas in the public space, there are 3 aspects of creating identity for the alternative gender group: 1. the family aspect, 2. the social aspect, and 3. the thinking and ability aspect. As for the online social space, it is divided into 2 groups: groups that create their identities and reveal them both in public areas and online social areas. And the group that created the identity has not yet been revealed in any way. It shows that the creation of the identity of the alternative gender group itself comes from the conditions of society, family, ideas, and attitudes that affect the expression of identity both in public spaces and online social spaces of the alternative gender group in Thai society.

Keywords: Self-Creation, the LGBTQ group, public spaces, social media spaces

บทนำ

ปัจจุบันในสังคมไทยนั้น ความหลากหลายทางเพศนั้นได้รับการยอมรับมากขึ้นมากกว่าสังคมในยุคก่อนเพราะในอดีตการเป็นเพศสภาพของกลุ่มคนที่เป็น LGBTQ+ นั้นเป็นที่ยอมรับได้ยากและโดนดูถูกเหยียดหยามมาหลายต่อหลายครั้งโดนมองในเชิงลบมากกว่าเชิงบวก แต่ปัจจุบันกลับถูกมองตรงกันข้ามทำให้การเป็น LGBTQ+ นั้นถูกยอมรับมากขึ้น ซึ่งความหลากหลายทางเพศนั้นเกิดขึ้นมาจากคำว่า “เพศสภาพ” ที่หมายถึง บทบาทความเป็นเพศที่ถูกกำหนดและประกอบสร้างขึ้นจากขนบธรรมเนียม ประเพณี โครงสร้างอำนาจ และกลไกทางสังคมต่าง ๆ เช่น การแสดงบทบาทความเป็นหญิง หรือความเป็นชาย หรือความเป็นเพศอื่น ๆ ในสังคมของบุคคล ซึ่งเพศสภาพเป็นผลลัพธ์จากกระบวนการขัดเกลาทางสังคมที่เชื่อมโยงกับทัศนคติ ความเชื่อ วัฒนธรรม ค่านิยม ขนบธรรมเนียม ประเพณี สามารถเปลี่ยนแปลงได้ตามยุคสมัย ตามความแตกต่างทางสังคมและวัฒนธรรม และไม่จำเป็นจะต้องสอดคล้องกับเพศสรีระหรือเพศกำเนิดก็ได้ (รัฐศักดิ์ แยมลัมย์, 2562) จะเห็นได้ว่าคนที่มีความหลากหลายทางเพศนั้นไม่ได้ขึ้นอยู่กับกรอบเรื่องเพศในทางวิทยาศาสตร์แต่อย่างใด แต่เกิดขึ้นด้วยปัจจัยของสังคม วัฒนธรรม ประเพณี หรือกลไกทางสังคมที่ก่อกำเนิดในการเป็นเพศทางเลือกหรือเพศที่สาม ซึ่งคำว่า เพศทางเลือกหรือเพศที่สาม หมายถึง กลุ่มที่มีพฤติกรรมทางเพศที่ไม่สอดคล้องกับเพศของตนเอง หรือคนรักร่วมเพศ (Homosexuality) การที่คนคนหนึ่งมีความคิดและความรู้สึกทางเพศหรือการารมณ์ต่อบุคคลซึ่งเป็นเพศเดียวกัน เช่น เลสเบียน (Lesbian) หมายถึง กลุ่มผู้หญิงที่มีรสนิยมชอบผู้หญิง (หญิงรักหญิง) เกย์ (Gay) หมายถึง กลุ่มผู้ชายที่มีรสนิยมชอบผู้ชาย ชายรักชาย ไบเซ็กซวล (Bisexual) หมายถึง คือคนที่มีรสนิยมสามารถชอบได้ทั้งผู้หญิงและผู้ชาย ทรานสเจนเดอร์ (Transgender) หมายถึง บุคคลข้ามเพศ ซึ่งมีทั้งผู้หญิงข้ามเพศมาจากผู้ชาย และผู้ชายที่ข้ามเพศมาจากผู้หญิง เป็นต้น (กาญจนา ดวงสุวรรณ, 2556) ซึ่งกลุ่มคนเหล่านี้เป็นกลุ่มที่มีความโดดเด่นในเรื่องตัวตน ทั้งด้านพฤติกรรม ความคิด ความสามารถ ให้คนในสังคมนั้นยอมรับในตัวตน ซึ่งกลายเป็นเอกลักษณ์และนำมาสู่อัตลักษณ์ทางเพศ หรือ (Gender identity)

นอกจากการสร้างตัวตนของเพศทางเลือกนำมาสู่ตัวของอัตลักษณ์ทางเพศแล้ว พื้นที่ทางสังคมก็เป็นพื้นที่หนึ่งที่ทำให้การมีตัวตนของกลุ่มเพศทางเลือกนั้นมีตัวตนภายในสังคม ซึ่งพื้นที่ทางสังคมนั้นที่มาจากแนวคิด Third Space เป็นส่วนที่เกิดจากปฏิสัมพันธ์ของพื้นที่นำไปสู่การสร้างพื้นที่ทางสังคมที่มีทั้งส่วนที่เป็นความจริง และที่เป็นเพียงจินตนาการ และเป็นพื้นที่

หรือสภาพแวดล้อมที่มนุษย์กลุ่มใดกลุ่มหนึ่งมาใช้ชีวิตอยู่ร่วมกัน ภายใต้แบบแผนหรือวิถีการ และกฎเกณฑ์เดียวกันและเกิดสภาวะทางสังคมขึ้นในกาลและเทศะร่วมกัน เพื่อการดำเนิน ชีวิตและการปฏิสัมพันธ์ภายในสังคม (อริกา หาญพานิช, 2555) เห็นได้ว่าพื้นที่ทางสังคมนั้นเป็น แรงผลักดันให้เกิดการมีตัวตนของกลุ่มเพศทางเลือกขึ้นมา โดยพื้นที่ทางสังคมในการสร้างตัวตน นั้นสามารถแบ่งออกได้เป็นทั้ง “พื้นที่สาธารณะและพื้นที่สังคมออนไลน์” ซึ่งพื้นที่สาธารณะ เป็นพื้นที่ในเชิงปฏิสัมพันธ์ทางสังคมโดยบุคคลสามารถมาพบปะพูดคุยและแลกเปลี่ยนความ คิดเห็นในประเด็นต่าง ๆ ได้อย่างเสรี เมื่อเกิดการแลกเปลี่ยนแล้วประเด็นที่เกิดขึ้นจะนำไปสู่ การรับรู้ร่วมกันและนำไปสู่การตัดสินใจที่จะเข้าร่วม กิจกรรมทางสังคมขั้นต่อไป (อรทัย คุณะ ดิลก, 2563) โดยพื้นที่สาธารณะนั้นตัวของกลุ่มเพศทางเลือกสามารถเปิดตัวตนแสดงผ่านใน ตัวของพฤติกรรม ตัวตน บุคลิกภาพ ความคิด ความสามารถ ที่สามารถแสดงออกมาให้เห็น ต่อสาธารณะชน นอกจากพื้นที่สาธารณะแล้ว พื้นที่อีกหนึ่งที่มีการสร้างตัวตนของกลุ่มเพศ ทางเลือกคือ พื้นที่ออนไลน์ โดยเป็นพื้นที่ทางสังคมที่เป็นสังคมออนไลน์ผ่านแพลตฟอร์มจาก อินเทอร์เน็ต ไม่ว่าจะเป็น เฟสบุ๊ก (Facebook) เอกซ์ (X) อินสตราแกรม (Instagram) เป็นต้น โดยกลุ่มเพศทางเลือกเองมีการสร้างตัวตนผ่าน รูปภาพ รูปสัญลักษณ์ กล้องข้อความ การ แสดงความคิดเห็น ที่สื่อถึงตัวตนในการเป็นกลุ่มเพศทางเลือกผ่านโลกออนไลน์

ดังนั้น การสร้างตัวตนของกลุ่มเพศทางเลือกในสังคมไทย มีปัจจัยในการเกิดขึ้นทั้งใน ด้านสังคม วัฒนธรรม การเมือง สิ่งแวดล้อม ซึ่งการสร้างอัตลักษณ์ของตนเองผ่านความคิด ความสามารถ พฤติกรรม และการแสดงออกที่อาศัยพื้นที่ทางสังคมบนพื้นที่สาธารณะและ พื้นที่สังคมออนไลน์ในการหล่อหลอมการสร้างตัวตนรวมถึงเป็นพื้นที่ให้สังคมยอมรับตัวตนของ กลุ่มคนเพศทางเลือกในฐานะ “มนุษย์” คนหนึ่งของสังคม ซึ่งการศึกษานี้จะสร้างองค์ความรู้ที่ ทำให้เข้าใจทัศนคติและการตระหนักรู้ในการยอมรับความแตกต่างและความเท่าเทียมของกลุ่ม คนเพศทางเลือกภายในสังคม

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาการสร้างตัวตนของกลุ่มเพศทางเลือก (LGBTQ+) ผ่านพื้นที่สาธารณะและ พื้นที่สังคมออนไลน์
2. เพื่อศึกษาทัศนคติต่อการสร้างตัวตนของเพศทางเลือก (LGBTQ+) ผ่านพื้นที่ สาธารณะและพื้นที่สังคมออนไลน์

ทบทวนวรรณกรรม

การศึกษาเรื่องการสร้างตัวตนของกลุ่มเพศทางเลือก (LGBTQ+) ผ่านพื้นที่สาธารณะ และพื้นที่สังคมออนไลน์ในครั้งนี้ คณะผู้วิจัยได้ทำการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง ประกอบด้วย แนวคิดเรื่องเพศสภาพและแนวคิดเกี่ยวกับการสร้างพื้นที่ทางสังคมแบบสาธารณะและแบบพื้นที่เสมือนจริง ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1. แนวคิดเรื่องเพศสภาพ

“เพศ” เป็นสิ่งที่ติดตัวมนุษย์มาตั้งแต่กำเนิดและบ่งบอกว่าตัวของมนุษย์นั้นเป็น ‘ชาย’ หรือ ‘หญิง’ ซึ่งสิ่งนั้นเป็นการบอกผ่านทางชีววิทยา ทางวิทยาศาสตร์ แต่หากกรอบของสังคมทางขนบธรรมเนียม ประเพณี วัฒนธรรม ก็เป็นส่วนหนึ่งในการ ‘หล่อหลอม’ ความเป็นเพศขึ้นมาที่เรียกว่า เพศสภาพ หรือ Gender ขึ้นมา

“เพศสภาพ” หมายถึง บทบาทความเป็นเพศที่ถูกกำหนดและประกอบสร้างขึ้นจากขนบธรรมเนียม ประเพณี โครงสร้างอำนาจ และกลไกทางสังคมต่าง ๆ เช่น การแสดงบทบาทความเป็นหญิง หรือความเป็นชาย หรือความเป็นเพศอื่น ๆ ในสังคมของบุคคลนั้นไม่มีสถานะตายตัว สามารถเปลี่ยนแปลงได้ตามยุคสมัย ตามความแตกต่างทางสังคมและวัฒนธรรม และไม่จำเป็นต้องสอดคล้องกับเพศสรีระหรือเพศกำเนิดก็ได้ (รัฐศักดิ์ แย้มลมัย, 2563) “เพศสภาพ (Gender)” หมายถึง ความเป็นหญิง ความเป็นชาย หรือความเป็นอื่น ๆ ที่มาจากความรู้สึกส่วนตัวหรือจากสถานภาพทางกฎหมาย เป็นสิ่งที่สังคมและวัฒนธรรมปลูกฝัง ให้แสดงบทบาทหญิงหรือบทบาทชาย ดังนั้น เพศที่ถูกกำหนดโดยสังคมนี้อาจเปลี่ยนแปลงได้ตามสถานการณ์และเงื่อนไขในอีกยุคสมัยหนึ่งก็ได้คุณลักษณะของแต่ละเพศที่ปรากฏไม่ใช่สิ่งที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติแต่ได้ถูกสร้างขึ้นโดยผ่านกระบวนการขัดเกลาทางสังคมซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของความเป็นตัวตนทางสังคม ดังนั้น ความเป็นเพศจึงเป็นตัวกำหนดความเป็นตัวตน ทักษะ และความสัมพันธ์ที่มีต่อผู้อื่นของคนในแต่ละเพศ (วิชาญ ทราญอ่อน อ่างใน พงศกร ถิ่นเขาต่อ, 2565)

จากแนวคิดจะเห็นได้ว่า เพศสภาพนั้นก่อกำเนิดมาจากระบบของสังคม วัฒนธรรม ซึ่งเพศสภาพนั้นก็ทำให้เกิดสิ่งที่เรียกว่า “อัตลักษณ์ทางเพศ” ขึ้นมา ซึ่งอัตลักษณ์ทางเพศนั้นเป็นความรู้สึกล้าลึกภายในของบุคคลเกี่ยวกับเพศภาวะ ซึ่งอาจสอดคล้องหรือตรงข้ามกับเพศโดยกำเนิดของตน รวมทั้งความรู้สึกทางสรีระ รวมถึงการแสดงออกทางเพศภาวะ เช่น การแต่ง

กาย การพูดจา และกิริยาอื่น ๆ การแสดงออกถึงอัตลักษณ์ทางเพศของแต่ละบุคคล และการแสดงออกที่รับรู้ในสายตาผู้อื่น โดยทั่วไปคนเรามักจะมีการแสดงออกทางเพศที่ตรงกับอัตลักษณ์ทางเพศของตนไม่ว่าจะมีเพศกำเนิดเป็นเพศใดก็ตาม (บุษกร สุริยสาร อ่างใน พัทธินิจ จินนุณและอริภัทร เอิบกมล, 2557) อัตลักษณ์ทางเพศเองก็ได้มาเป็นกลุ่มคนที่เรียกว่ากลุ่มความหลากหลายทางเพศ เพศที่สามหรือเพศทางเลือก ได้แก่ เกย์ (Gay) เลสเบียน (Lesbian) ไบเซ็กชวล (Bisexual) เป็นต้น

2. แนวคิดเรื่องการสร้างพื้นที่ทางสังคมแบบสาธารณะและแบบพื้นที่เสมือนจริง

การเป็นเพศทางเลือกนั้น นอกจากต้องอาศัยกรอบของสังคม วัฒนธรรม ประเพณีแล้วยังอาศัยพื้นที่ทางสังคมในการสร้างตัวตนขึ้นมา เพื่อให้เป็นพื้นที่ที่สามารถรับรู้ได้ถึงตัวตนที่พวกเขาเป็นและถูกยอมรับในฐานะมนุษย์คนหนึ่งภายใต้สังคมเดียวกัน โดยพื้นที่นั้นมีสองแบบคือ พื้นที่ทางสังคมแบบสาธารณะและแบบพื้นที่เสมือนจริง

พื้นที่ทางสังคมแบบสาธารณะ (Public Spaces) หมายถึง พื้นที่สาธารณะว่า เป็นได้ทั้งรูปธรรมและนามธรรม กล่าวคือ ความเป็นรูปธรรมในเชิงที่พบเห็นได้หรือเชิงกายภาพ เช่น ร้านกาแฟมีลักษณะสี่เหลี่ยม ลานประชาชนมีลักษณะโล่งกว้าง จตุรัสกลางเมือง สวนสาธารณะ โรงละคร พิพิธภัณฑ์ เป็นต้น หรือความเป็นนามธรรมในเชิงที่เราสามารถรับรู้ได้แต่ไม่พบเห็นในเชิงกายภาพ เช่น การรวมกลุ่มทางสังคม สังคมออนไลน์ หรือพื้นที่ทางวัฒนธรรม สื่อมวลชน เป็นต้น (กุสุมา ภูใหญ่ อ่างใน อรทัย คุณะดิลก, 2563)

พื้นที่ทางสังคมแบบสาธารณะ (Public Sphere) ตามแนวคิดของ ฮาเบอิร์มาส (Habermas) นักทฤษฎีทางสังคมศาสตร์ ชาวเยอรมัน ได้กล่าวว่า เป็นพื้นที่ของชีวิตสังคมที่เปิดกว้างให้แก่ทุกคน เพื่อเข้ามาร่วมกันสร้าง “ความคิดเห็นสาธารณะ” พื้นที่สาธารณะเป็นพื้นที่ที่เชื่อมโยงสังคมกับรัฐ เป็นพื้นที่ที่ผู้คนในสังคมมีส่วนร่วมร่วมกันทำหน้าที่วิพากษ์วิจารณ์และควบคุมการทำงานของอำนาจรัฐ ลักษณะเด่นของพื้นที่สาธารณะ คือ การสนทนา การอภิปรายแลกเปลี่ยนความคิดเห็น (ชวิตรา ดันติมาลา, 2560)

จากแนวคิดพื้นที่สาธารณะนั้น อาจจะสามารถกล่าวได้ว่าพื้นที่ทางสังคมแบบสาธารณะนั้นเป็นพื้นที่ของการรวมกลุ่มของคนในสังคมที่เปิดกว้าง เป็นพื้นที่ที่สามารถเป็นตัวของตัวเองได้ ทำให้มีการสร้างตัวตนของกลุ่มคนโดยมีการเชื่อมโยงกับสังคมและรัฐ ทำให้เห็นว่าพื้นที่สาธารณะนั้นเป็นพื้นที่ทำให้กลุ่มคนเพศทางเลือกสามารถมีตัวตนขึ้น โดยพื้นที่สาธารณะนั้นตัวของกลุ่ม

เพศทางเลือกสามารถเปิดตัวตนแสดงผ่านในตัวของผู้กิจกรรม ตัวตน บุคลิกภาพ ความคิด ความสามารถ ที่สามารถแสดงออกมาให้เห็นต่อสาธารณะชน

พื้นที่ทางสังคมเสมือนจริง (Virtual Space) หมายถึง พื้นที่ทางสังคมที่ถูกสร้างขึ้นมา โดยเทคโนโลยีอิเล็กทรอนิกส์ที่เกิดขึ้น มีการสื่อสารพูดคุยผ่านตัวของช่องทางออนไลน์ มีลักษณะเป็นกลุ่มใหญ่คล้ายพื้นที่สาธารณะ ซึ่งจะเป็นลักษณะของผู้ใช้งาน (User) ที่เรียกว่า “ตัวตนออนไลน์” หรือ “ตัวแทนเสมือน” (Avatar) โดยจะเข้ามามีส่วนร่วมในพื้นที่จำลองเพื่อให้พื้นที่นั้นสมจริงมากขึ้น ซึ่งจะสื่อสารผ่านข้อความ โพสต์ รูปภาพ มีม เพื่อให้เข้าใจถึงกันและกัน ภายในกลุ่มนั้น (นิโรธดิษฐ์ นิธิ, 2550) โดยตัวตนออนไลน์นั้นมาจากผู้ใช้ระบบอินเทอร์เน็ต สร้างขึ้นมาในชุมชนเสมือนจริง บางคนเองมีการใช้ชื่อจริง บ้างก็ใช้ชื่อแฝง แสดงให้เห็นถึงความหลากหลายของตัวตนที่ถูกสร้างขึ้นในบริบทของสังคมออนไลน์ และบางครั้งตัวตนในโลกจริง กับโลกออนไลน์นั้นคนที่สร้างขึ้นอาจจะใช้ชีวิตไม่เหมือนกัน เช่น ในโลกจริงเขาเป็นอีกแบบหนึ่ง แต่โลกออนไลน์เป็นอีกอย่างหนึ่ง เป็นต้น คนที่สร้างขึ้นมานั้นจะสร้างตัวตนออนไลน์ผ่านการนำเสนอโดยรูปแบบผ่าน “รูปสัญลักษณ์” ออกมาซึ่งก็จะมาพร้อมกับการแสดงออกในโลกออนไลน์สื่อถึงความเป็นตัวตนของตนเองในพื้นที่ออนไลน์ (จตุรวิทย์ ทองเมือง, 2551)

วิธีดำเนินการวิจัย

งานวิจัยนี้ใช้ระเบียบวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ เพื่อศึกษาว่าททกรรมการสร้างตัวตนของกลุ่มเพศทางเลือกผ่านพื้นที่สาธารณะและพื้นที่สังคมออนไลน์ โดยผู้วิจัยเลือกผู้ให้ข้อมูลเป็นกลุ่มเพศทางเลือก (LGBTQ+) มาจำนวน 15 คน วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล ได้แก่ ด้านเนื้อหา การสืบค้นจากเอกสาร สืบค้นจากเอกสารที่เกี่ยวข้องกับเพศทางเลือก (LGBTQ+) และพื้นที่ทางสังคมทั้งพื้นที่สาธารณะและพื้นที่สังคมออนไลน์ การสัมภาษณ์ ใช้วิธีการสัมภาษณ์เชิงโครงสร้าง (Semi-formal Interview) และการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) และนำข้อมูลมาพิจารณาด้วยวิธีการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงพรรณนาวิเคราะห์ (Analytical Description)

ผลการวิจัย

การสร้างตัวตนของกลุ่มเพศทางเลือกบนพื้นที่สาธารณะและพื้นที่ทางสังคมออนไลน์ เป็นการศึกษาข้อมูลเพื่อสะท้อนทัศนคติการแสดงตัวตนของกลุ่มคนดังกล่าวที่อยู่ในบริบทของ

สังคมใน 2 รูปแบบ กล่าวคือ การสร้างตัวตนของกลุ่มเพศทางเลือกบนพื้นที่สาธารณะ และการสร้างตัวตนของกลุ่มเพศทางเลือกบนพื้นที่ทางสังคมออนไลน์ ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1. การสร้างตัวตนของกลุ่มเพศทางเลือกบนพื้นที่สังคมสาธารณะ

ผลการวิจัยพบว่า การสร้างตัวตนของกลุ่มเพศทางเลือกบนพื้นที่สาธารณะนั้น มีปัจจัยในการสร้างตัวตนมาจากอิทธิพลของสังคมไม่ว่าจะด้านครอบครัว สังคม ความคิด ความสามารถพิเศษ ที่หล่อหลอมให้เกิดตัวตนขึ้นมา และทำให้ตัวตนที่เป็นเพศทางเลือกนั้นถูกยอมรับจากคนในสังคม ดังรายละเอียดต่อไป

1.1 ด้านครอบครัว กลุ่มเพศสภาพที่มีการสร้างตัวตนของตนเองนั้นมักจะเกิดมาจากครอบครัวเป็นส่วนใหญ่ โดยทางผู้วิจัยนั้นได้มีการแบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม คือ กลุ่มที่ครอบครัวยอมรับและกลุ่มที่ครอบครัวไม่ยอมรับ ซึ่งในการวิเคราะห์ครั้งนี้ ได้ผลสรุปออกมาว่า กลุ่มที่ครอบครัวยอมรับ เป็นกลุ่มที่มีความเป็นเพศสภาพโดยมีครอบครัวเป็นตัวกลางนั้นทำให้มีความสามารถและความโดดเด่นอยู่ในตนเองตั้งแต่ยังเด็ก และคนคอยสนับสนุนตนเองในสิ่งที่ทำ ซึ่งจะแตกต่างจากอีกกลุ่มที่มีครอบครัวที่ไม่ค่อยยอมรับในตนเองและไม่ปลื้มในสิ่งที่ตนเองเป็นเนื่องจากโดนมองว่า เกิดเป็นชายทำไมถึงอยากเป็นหญิง จึงให้ผู้คนกลุ่มนี้นั้นมีความคิดที่อยากจะสู้และทำให้รู้ว่า การที่ฉันเป็นมันไม่ได้แย่ แต่มันก็ไม่ง่ายที่ทำได้แล้วให้คนอื่นนั้นยอมรับในสิ่งที่ตนเองเป็น เพราะบริบททางครอบครัวฝั่งแม่ยอมรับ แต่ฝั่งพ่ออาจจะไม่ยอมรับ จึงทำให้เกิดการต่อสู้เพื่อให้คนยอมรับในตัวตนของตนเอง ดังเช่นคำสัมภาษณ์ของนายภูผา (นามสมมุติ) ที่กล่าวไว้ว่า

“คือที่บ้านเราเขาไม่ค่อยโอเคกับการที่เราเป็นหญิง รวมถึงกับการที่มีคนรอบข้างพูดดูถูกบุปผลักษณ์หน้าตาเราว่า อ้วนแบบนี้เป็นได้หรือ เป็นครูได้หรือ แต่ฉันก็ไม่ยอมแพ้ฉันก็เก็บเอามาคิดและผลักดันตนเองให้อยู่สูง เมื่อก่อนตอนยังเด็กก็แต่งหน้าแต่งตัวตามงานก็มีนะ คนที่คอยพูดคอยแซะคนที่นิทาเราว่าอย่างเราอย่างนี้ แต่เราก็ไม่ได้สนใจ...”

1.2 ด้านสังคม ทางด้านสังคมนั้นมีผลกระทบต่อบุคคลที่อยู่ในกลุ่มนี้ เนื่องจากการที่คนหนึ่งคนที่จะเป็นเพศสภาพต่างๆ ได้นั้น ไม่ได้เกิดขึ้นแค่ตัวของครอบครัวเพียงอย่างเดียวแต่อาจจะเกิดกับทางสังคม เช่น เพื่อน พี่ น้อง รวมถึงบุคคลรอบนอกที่มองผ่านมาในตัวตนของบุคคลเหล่านี้ และในบริบทของทางสังคมนั้นรับได้ว่าเป็นหรือไม่เป็น รวมถึงบุคคลที่สนิทสนมที่เราอยู่ด้วยแล้วอยู่ในสังคมที่เป็นหญิง หรืออยู่ในกลุ่มที่มีแต่ผู้หญิงจึงทำให้

มองเห็นได้ชัดเจนว่าอาจจะมีความคิดที่ทำให้ใจอยากเป็นผู้หญิง ดังคำสัมภาษณ์ของนายแสง (นามสมมุติ) ให้สัมภาษณ์ว่า

“ด้วยความที่ตัวเรานั้นเกิดมาแล้วอยู่กับแม่และเล่นกับผู้หญิงเยอะมากกว่าผู้ชาย เลยทำให้ชินและติดใช้ชีวิตแบบผู้หญิงตั้งแต่นั้นมาและก็มีความรู้สึกนึกคิดตอนเด็กว่าเออเราอยากเป็นผู้หญิง ตั้งแต่นั้นมาก็เข้าร่วมประกวด เต้น ร้องเพลง แต่งหน้าอะไรตั้งแต่วัยเด็กจนมาถึงปัจจุบัน”

1.3 ด้านความคิดความสามารถ ผลการศึกษาพบว่า ทางด้านความคิด

ความสามารถของบุคคลกลุ่มนี้ มีความโดดเด่นที่ต่างกัน อย่างเช่น งานหัตถกรรม งานสายบันเทิง งานด้านวิชาการ และด้านอื่น ๆ ที่เกี่ยวกับความสร้างสรรค์ ที่กลุ่มคนเหล่านี้มี เพราะถือว่าเป็นอีกด้านที่จะทำให้โดดเด่นสำหรับพวกเขา ด้วยความคิด ความสามารถที่มีสร้างสรรค์ การกล้าแสดงออก ทำให้มีการสร้างตัวตนผ่านสิ่งความสามารถที่ได้รับการยอมรับด้านต่าง ๆ เพื่อทำให้รับรู้ว่าเป็นสิ่งที่เป็นตัวตนของตนเอง ดังคำสัมภาษณ์ของนายสีสัน (นามสมมุติ) ที่สะท้อนภาพการสร้างตัวตนของตนเองไว้ว่า

“คือหนูนะมีน้ำที่เป็นช่างแต่งหน้าเปิดร้านเสริมสวย น้ำเลยสอนให้ในเรื่องนี้ แล้วก็ถือว่าเป็นความสามารถของหนูอีกด้านหนึ่งเลย เพราะว่าเวลามีนางน้ำก็พาไปออกงานด้วย ก็พอได้ค่าขนมบ้างนิดหน่อย น้ำก็บอกหนูว่าถ้าอยากลองฝึกลองหัดแต่งก็ทำได้ เพราะน้ำก็สนับสนุนในเรื่องนี้ เพราะว่าถ้าเกิดเรียนจบมาอาจจะไม่ได้ทำงานในสายงานตัวเอง แต่ก็อาจจะใช้สกิลการแต่งหน้าในการเปิดร้านเสริมสวยก็ได้”

นอกจากนี้ผู้ให้ข้อมูลยังได้สะท้อนทัศนคติของตนเองที่มีต่อการสร้างตัวตนของกลุ่มเพศทางเลือกไว้อย่างน่าสนใจ ดังคำสัมภาษณ์นายแก้วใส (นามสมมุติ) ที่กล่าวว่า

“ในส่วนความสามารถหนูมองว่ากะเทยแต่ละคนนะ เขามีความสามารถที่แตกต่างกันไป อย่างตัวหนูเองเนี่ยะ หนูก็เก่งในเรื่องของการเต้น Cover Dance อะไรแบบนี้ หนูก็มักจะไปทางนั้นซะเป็นส่วนใหญ่ รวมถึงการเป็นผู้นำของห้องอะไรประมาณนี้ การที่เราเป็นแบบนี้ เราก็ไม่ได้โดนดูถูกนะเรามีแต่คนรัก และเอ็นดูเราด้วยซ้ำ”

2. การสร้างตัวตนของกลุ่มเพศทางเลือกบนพื้นที่สังคมออนไลน์

ผลการวิจัยพบว่า การสร้างตัวตนของกลุ่มเพศทางเลือกบนพื้นที่สังคมออนไลน์นั้น กลุ่มเพศทางเลือกเองได้ใช้พื้นที่ทางสังคมเสมือนจริงหรือสังคมออนไลน์ในการสร้างตัวตน

ขึ้นมา โดยผู้วิจัยได้ตั้งคำถามลงไปในกลุ่ม Facebook คือกลุ่ม “จ๊อกจ๊อก” เป็นกลุ่มของ LGBTQ+ ที่มีการรวมตัวกันเป็นกลุ่มใหญ่ ผู้วิจัยเองได้ทำการศึกษาผ่านกลุ่มจ๊อกจ๊อก Nevermore Security โดยตั้งคำถามลงในกลุ่มเพื่อให้สมาชิกในกลุ่มแสดงความคิดเห็นมา โดยคำถามที่ถามลงไปในกลุ่มคือ “อยากสอบถามความเห็นสมาชิกในกลุ่มที่เป็นชาว LGBTQ+ ทุกคนมีวิธีการสร้างตัวตนบนสังคมออนไลน์และในสังคมจริง เหมือน หรือ แตกต่างกันอย่างไรบ้างครับ” ซึ่งผู้วิจัยได้คัดเลือกมา ดังนี้

กรณี สมาชิกเฟสบุ๊กในกลุ่มชื่อนายเอ (นามสมมุติ) ได้แสดงความคิดเห็นจากการตอบคำถาม ดังนี้

“ส่วนตัวนะ อาจจะมีบางคนที่ไม่เห็นด้วย เราคิดมาตลอดว่า ต้องเก่งกว่า เก่งขึ้น ดีขึ้น ดีกว่า มันอึดอัดกดดัน แต่เรารู้สึกว่าการจะ Stan Out ได้ มันต้องขึ้นกว่า....”

“ถามว่าเหนื่อยไหม มันก็เหนื่อย ด้วยความที่อายุเยอะ เราก็มาเริ่มโฟกัสความเป็น Unique มากขึ้น การมีจุดยืนที่ชัดเจนมากขึ้น”

จากคำตอบที่แสดงให้เห็นนั้น สมาชิกรายเรานั้น มีการสร้างตัวตนขึ้นมาด้วยการทำให้ตัวเอง เก่งขึ้น ดีขึ้น เพราะภายใต้สังคมที่อยู่นั้นทุกคนต้องมีตัวตนขึ้นมา เพื่อให้คนยอมรับการเป็นเพศทางเลือก โดยเขาเลือกที่จะทำตัวให้เก่ง ให้ดี เพื่อสร้างจุดยืนของตนเองและมีความชัดเจนมากขึ้น ทำให้นายเอ มองว่าสิ่งนี้คือการสร้างตัวตนของเขาในโลกจริง ส่วนโลกออนไลน์นั้น นายเอ ได้สื่อการเป็นตัวตนผ่านรูปภาพและโพสต์ของตัวเอง และมองว่าโลกออนไลน์และโลกจริงในการเป็นทางเลือกนั้นไม่ได้ต่างกันเท่าใดนัก

กรณี สมาชิกเฟสบุ๊กในกลุ่มนายบี (นามสมมุติ) ได้แสดงความคิดเห็นจากการตอบคำถามดังนี้

“การสร้างสังคมบนโลกออนไลน์ นี่อยากให้คนในโลกโซเชียลเชื่อชมมองว่าเป็นเพศชายหญิงปกติ ไม่ได้แบ่งว่า แอลจีหรืออะไร แค่ว่าชอบก็ชอบกดไลค์”

“ในสังคมจริง สบายใจมากที่จะคุยกับคนแปลกหน้าในตัวตนของเราเอง เพราะเราต้องวางตัว ต่อหน้าคน การไม่แสดงออกมาจนล้น ทำให้เข้ากับสังคมปกติเพศได้ง่ายขึ้น”

จากความเห็นของนายบี (นามสมมุติ) ทำให้เห็นว่า ตัวของนายบีเองมีการสร้างตัวตนในการเข้าสังคมโดยการเป็น “ตัวเอง” คือการที่ตัวของเขานั้นเป็นเพศทางเลือกโดยแสดงออกมาอย่างชัดเจนเพื่อให้คนในสังคมยอมรับตัวของเขา ภายใต้สังคมจริงตัวของนายบีเองรู้สึกสบายใจที่จะคุยกับคนแปลกหน้าโดยใช้ตัวตนจริง ๆ ไม่ได้สร้างขึ้นมาเพื่อปกปิดเอาไว้ และ

พยายามไม่แสดงเกินออกมาจนล้นเพื่อให้เข้ากับสังคมปกติเพศได้ง่ายขึ้น โดยการแสดงตัวตนออกมาจนล้น อาจจะทำให้คนในสังคมมองว่าเขาดูแปลกประหลาดเกินไป เพราะฉะนั้นนายปีจึงสบายใจกับการมีตัวตนในสังคมจริง ส่วนโลกออนไลน์นั้นนายปีมองว่า การสร้างตัวตนบนโลกออนไลน์ของเขาไม่ได้ยากให้คนที่ดูตัวของเขาเป็นกลุ่มคนเพศทางเลือก อยากให้มองเป็นดังชายหญิงปกติ ไม่ได้เป็นคนกลุ่มแปลกอะไรในสังคม ทำให้มองเห็นว่าตัวของนายปี อาจจะยังไม่กล้าเปิดเผยตัวตนบนโลกออนไลน์นักและมองว่าตรงนี้เป็นพื้นที่ส่วนตัวของตนเอง จึงทำให้ใครที่มองเข้ามานั้นมองตนเองเป็นคนปกติทั่วไป

กรณี สมาชิกเฟสบุ๊กในกลุ่มนางสาวซี (นามสมมุติ) ได้แสดงความคิดเห็นจากการตอบคำถามดังนี้

“ในโลกออนไลน์และสังคมจริงนั้น ตัวเราเกิดมาเราคิดว่าเป็นผู้ชาย ด้วยสังคมแวดล้อมนั้นอยู่แต่กับเพื่อนผู้ชาย จำให้มีลักษณะนิสัยห้าว ๆ โผงผางแบบผู้ชาย คิดว่านี่คือการสร้างตัวตนในการเป็นตัวเรา”

จากความเห็นของนางสาวซี (นามสมมุติ) มีการสร้างตัวตนในการเป็นกลุ่มเพศทางเลือกจากตัวของสิ่งแวดล้อมคือการมีเพื่อนเป็นผู้ชาย การที่เขาอยู่ในสังคมของผู้ชายนั้นส่งผลให้ตัวของนางสาวซีมีพฤติกรรมที่คล้ายผู้ชาย ซึ่งมองเห็นว่าตัวของ “สิ่งแวดล้อม” เป็นส่วนหนึ่งที่ส่งผลต่อการสร้างตัวตนทั้งด้านพฤติกรรมและรวมถึงการเป็นเพศทางเลือกของนางสาวซี ในการสร้างตัวตนบนโลกออนไลน์นั้นตัวของนางสาวซีก็แสดงตัวตนผ่านทั้งรูปภาพ โพสต์ ของตนเอง ที่ทำให้ทุกคนมองดูตัวของเธอว่า เธอเป็นอะไร และไม่ได้มองว่าการที่เป็นเพศทางเลือกนั้นผิดแปลกอะไรจากตัวของคนในสังคมทั้งสองรูปแบบ

การอภิปรายผล

หากพิจารณาจากผลการวิจัยสามารถนำมาอภิปรายผลการวิจัย โดยแบ่งประเด็นออกเป็น 2 ประเด็น คือ การสร้างตัวตนของกลุ่มเพศทางเลือก (LGBTQ+) ผ่านพื้นที่สาธารณะ และพื้นที่สังคมออนไลน์ ดังนี้

1. การสร้างตัวตนของกลุ่มเพศทางเลือกผ่านพื้นที่สาธารณะ

จากภาพรวมที่พบในเรื่องของการสร้างตัวตนของกลุ่มเพศทางเลือกผ่านพื้นที่สาธารณะและพื้นที่สังคมออนไลน์ ในพื้นที่สาธารณะเองสามารถแบ่งออกเป็นได้ 3 กลุ่มหลัก

ๆ ของการสร้างตัวตน โดยมีปัจจัยสำคัญที่ทำให้กลุ่มคนดังกล่าวสามารถแสดงตัวตนตามเงื่อนไขและบริบทที่แวดล้อม ประกอบด้วย ครอบครัว สังคม และความคิดความสามารถ

“ด้านครอบครัว” สำหรับกลุ่มที่สร้างตัวตนมาจากครอบครัวนั้น อิทธิพลที่มาจากครอบครัวในการสร้างตัวตนของกลุ่มเพศทางเลือกได้แก่ การเลี้ยงดู ทัศนคติ และสิ่งแวดล้อมในครอบครัว สามารถแบ่งออกได้เป็นสองกลุ่ม คือ กลุ่มที่ครอบครัวยอมรับ และกลุ่มที่ครอบครัวไม่ยอมรับ กลุ่มที่ครอบครัวยอมรับ เป็นกลุ่มที่มีความเป็นเพศสภาพโดยมีครอบครัวเป็นตัวกลางนั้นทำให้มีความสามารถและความโดดเด่นอยู่ในตนเองตั้งแต่ยังเด็ก และคนคอยสนับสนุนตนเองในสิ่งที่ทำ ซึ่งจะแตกต่างจากอีกกลุ่มที่ครอบครัวยังไม่ค่อยยอมรับในตนเองและไม่ปลื้มในสิ่งที่ตนเองเป็นเนื่องจากโดนมองว่า เกิดเป็นชายทำไมถึงอยากเป็นหญิง จึงให้ผู้คนกลุ่มนี้นั้นมีความคิดที่อยากจะสู้และทำให้รู้ว่า การที่ฉันเป็นมันไม่ได้แย่ แต่มันก็ไม่ง่ายที่ทำได้แล้วให้คนอื่นนั้นยอมรับในสิ่งที่ตนเองเป็น เพราะบริบทบางครอบครัวฝั่งแม่ยอมรับ แต่ฝั่งพ่ออาจจะไม่ยอมรับ จึงทำให้เกิดการต่อสู้เพื่อให้คนยอมรับในตัวตนของตนเอง

“ด้านสังคม” สำหรับกลุ่มที่สร้างตัวตนมาจากสังคม โดยสังคมที่อยู่ส่งผลต่อการสร้างตัวตนไม่ว่าจะเป็นสังคมของเพื่อน สังคมของคนในหมู่บ้าน หรือแม้แต่สังคมภายนอก ที่มีอิทธิพลในการเป็นเพศทางเลือก อาจมองได้ว่าตัวบริบทสังคมที่อาศัยอยู่เป็นตัวแปรในการสร้างตัวตนขึ้นมา เพื่อที่จะทำให้ตัวตนโดดเด่นมากขึ้น และสามารถอยู่ร่วมกันกับสังคมได้ในฐานะมนุษย์คนหนึ่งไม่แบ่งว่าเป็นเพศอะไร

“ด้านความคิดความสามารถ” สำหรับกลุ่มที่สร้างตัวตนจากความคิดความสามารถนั้น ความคิดความสามารถในตัวของกลุ่มเพศทางเลือกที่โดดเด่นมีหลายด้านไม่ว่าจะเป็นการพูด การกล้าแสดงออก ความคิดสร้างสรรค์ทั้งงานฝีมือ ทำอาหาร งานเขียน รวมถึงความเป็นวิชาการ สิ่งเหล่านี้เป็นความคิดความสามารถที่ติดตัวของกลุ่มเพศทางเลือกมาโดยเฉพาะเรื่องของความคิดสร้างสรรค์ ที่เป็นสิ่งที่ติดตัวมาแต่กำเนิด โดยแต่ละคนอาจจะมีความคิดสร้างสรรค์ที่ไม่เหมือนกันตามความถนัด นอกจากนั้นแล้วความสามารถก็มาจากการชอบในสิ่งที่ตนเองทำ ทำให้ความคิดความสามารถกลายเป็นสิ่งหล่อหลอมในการสร้างตัวตนของกลุ่มเพศทางเลือก

2. การสร้างตัวตนของกลุ่มเพศทางเลือกบนพื้นที่สังคมออนไลน์

จากภาพรวมที่พบในเรื่องการสร้างตัวตนของกลุ่มเพศทางเลือกผ่านพื้นที่สังคมออนไลน์ สามารถแบ่งออกได้เป็น 2 กลุ่มคือ กลุ่มที่สร้างตัวตนเปิดเผยทั้งในพื้นที่สาธารณะ

และพื้นที่สังคมออนไลน์ และกลุ่มที่สร้างตัวตนยังไม่เปิดเผยในทางใดทางหนึ่ง ทำให้เห็นถึงความแตกต่างระหว่างเพศทางเลือกสองกลุ่มนี้

สำหรับ “กลุ่มที่สร้างตัวตนเปิดเผยทั้งในพื้นที่สาธารณะและพื้นที่สังคมออนไลน์” เป็นกลุ่มเพศทางเลือกเองนั้นมีแนวคิดที่ว่า “ฉันเป็นตัวของตัวเอง” ไม่มีการสร้างตัวตนอีกตัวตนหนึ่งขึ้นมาเพื่อใช้กับอีกโลก ตามแนวคิดของอัตลักษณ์ที่ว่า การเกิดอัตลักษณ์มักจะมาพร้อมกับการสร้างตัวตน โดยจะเกิดภายใต้บริบทของสังคม วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม ที่จะ ‘สร้าง’ ตัวตนหรือเอกลักษณ์หนึ่งขึ้นมาซึ่งอัตลักษณ์การสร้าง (อภิญญา เฟื่องฟูสกุล, 2546) กลุ่มเพศทางเลือกมีความสบายใจในการเปิดเผยตัวตนและแสดงตัวตนผ่านการกระทำในโลกจริงหรือตัวตนที่แสดงผ่านรูปภาพ โพสต์ บนโลกออนไลน์ ซึ่งก็จะพ่วงมาด้วยกับการที่ต้องทำตัวให้เก่งขึ้น ดีขึ้น เพื่อที่คนในสังคมสามารถมองเห็นและยอมรับในตัวตนว่า พวกเขาเป็นคนเก่ง คนดี และมีจุดยืนเป็นของตัวเอง

สำหรับ “กลุ่มที่สร้างตัวตนยังไม่เปิดเผยในทางใดทางหนึ่ง” มีข้อจำกัดเนื่องด้วยบริบทสังคมบางแห่งยังไม่ค่อยยอมรับตัวของกลุ่มเพศทางเลือกมากนัก แม้ว่ากระบวนการสร้างตัวตนจะเหมือนกัน แต่ด้วยข้อจำกัดบางอย่างทำให้ไม่สามารถเปิดเผยหรือแสดงตัวตนของตนเองออกมาผ่านทางใดทางหนึ่ง เช่น การประกอบอาชีพ หน้าที่ทางสังคม ซึ่งล้วนแล้วแต่เป็นบรรทัดฐานทางสังคมที่เป็นตัวกำหนดให้บุคคลไม่สามารถแสดงตัวตนได้อย่างเต็มที่ ดังนั้นการแสดงตัวตนบนพื้นที่สังคมออนไลน์เอง จึงเปรียบเสมือนเป็นพื้นที่ส่วนตัวของตนเอง และเป็นส่วนที่ช่วยสะท้อนให้คนทั่วไปมองเห็นตนเองเป็นดังชายหญิงปกติ แต่ในสังคมจริงที่กลุ่มเพศทางเลือกเหล่านี้ปรากฏอยู่จำเป็นต้องสร้างตัวตนที่สังคมยอมรับผ่านการวางตัว สร้างและแสดงตัวตนออกมา โดยให้อยู่ในกรอบของการไม่แสดงออกมาจนล้นเพื่อให้เข้ากับสังคมปกติได้ง่ายขึ้น เพราะการแสดงตัวตนออกมาจนล้น อาจจะทำให้คนในสังคมมองว่าเขาดูแปลกประหลาดเกินไป และสิ่งที่พ่วงมาด้วยกับการที่ต้องทำตัวให้เก่งขึ้น ดีขึ้น เพื่อที่คนในสังคมสามารถมองเห็นและยอมรับในตัวตนว่า เป็นคนเก่ง คนดี และมีจุดยืนเป็นของตัวเองเช่นกันกับตัวของกลุ่มที่สร้างตัวตนเปิดเผยทั้งในพื้นที่สาธารณะและพื้นที่สังคมออนไลน์

อนึ่ง จากผลการอภิปรายที่ได้กล่าวมาข้างต้นสะท้อนให้เห็นว่า อัตลักษณ์การสร้างตัวตนของกลุ่มเพศทางเลือกนั้นประกอบสร้างขึ้นมาจากองค์ประกอบของสังคม วัฒนธรรม ที่หล่อหลอมมนุษย์มีสิ่งที่โดดเด่น กลุ่มเพศทางเลือกนั้น ก็มีการสร้างตัวตนหรืออัตลักษณ์ของตนเองขึ้นมา ซึ่งมีความคล้ายคลึงกับ ชวิตรา ตันติมาลา (2560) เพื่อให้เป็นที่ยอมรับของคนใน

สังคม การสร้างตัวตนขึ้นมานั้นเพื่อเป็นทางเดินให้พวกเขาสามารถอยู่ร่วมได้โดยที่พวกเขาคือส่วนหนึ่งของสังคมไม่ได้ผิดแปลกอะไร และบอกกับสังคมว่า “สิ่งที่ฉันเป็น มันคือตัวตนของฉัน” อันเป็นข้อค้นพบทางวิชาการที่มีความสอดคล้องกับ เฉลิมชัย แสงศรีจันทร์ (2560) ที่ว่าการสร้างตัวตนและอัตลักษณ์ก็จะมีเปลี่ยนแปลงไปโดยขบวนการทางสังคม ซึ่งตัวตนเป็นเพียงสิ่งที่เกิดขึ้นในจินตนาการเท่านั้น จึงเป็นสิ่งที่ไม่ได้ติดตัวตลอดไป แต่จะถูกขัดเกลากับขบวนการทางสังคม เพื่อสลายความเป็นอัตบุคคลนั่นเอง

บทสรุป

จากผลการวิเคราะห์ทัศนคติของกลุ่มเพศทางเลือกที่มีต่อการสร้างตัวตนผ่านพื้นที่สาธารณะและพื้นที่สังคมออนไลน์ จะเห็นได้ว่าจุดที่เหมือนกันนั่นก็คือ การต้องการเป็นที่ถูกยอมรับในสังคม ทั้งนี้เห็นได้จากการที่เพศทางเลือก เลือกการสร้างตัวตนบนพื้นที่ในบริบทที่แตกต่างกันนั้นก็เพื่อต้องการแสดงความสามารถของตนเองให้เป็นที่ถูกยอมรับของครอบครัวและสังคม โดยไม่ได้ถูกแบ่งแยกด้วยการนำเอาวาทกรรมของความเป็นเพศมาแบ่งหรือจัดกลุ่มคนดังกล่าว ซึ่งกลุ่มเพศทางเลือกจึงให้ความสำคัญกับการใช้ความสามารถของตนเองเพื่อสร้างความเท่าเทียมทางสังคมควรที่ต้องควรตระหนักในการให้พื้นที่แก่กลุ่มคนดังกล่าวในการสร้างตัวตนอย่างเท่าเทียม โดยเน้นความเป็นตัวของตัวเอง เพื่อนำเสนอตัวตนของตัวเอง และสร้างภาพลักษณ์ ให้คนในสังคมจดจำกลุ่มเพศทางเลือกได้ ซึ่งสะท้อนผ่านการสร้างสรรค์บนความเป็นตัวตน เช่น การเป็นช่างแต่งหน้า การเป็นนักร้อง การเป็นนักเขียน การเป็นนักแสดง และอื่น ๆ อันเป็นตัวตนที่กลุ่มเพศทางเลือกต่างสร้างภาพแทนให้ผู้คนในสังคมได้ให้เคารพในแตกต่างและหลากหลายเช่นนี้

ข้อเสนอแนะ

ข้อจำกัดของการศึกษาในครั้งนี้เป็นการศึกษาเฉพาะกลุ่มเพศทางเลือก เพื่อทำความเข้าใจการสร้างภาพตัวตนของกลุ่มเพศทางเลือกในบริบทสังคมที่มีความแตกต่างกัน ดังนั้นในการทำการวิจัยครั้งต่อไปควรให้ความสำคัญกับการเก็บข้อมูลจากกลุ่มเพศทางเลือกการสร้างควมคุ้นเคยกับผู้ใช้ข้อมูล และควรดำเนินการวิจัยเพื่อเก็บข้อมูลเชิงปริมาณเพื่อสำรวจทัศนคติต่อการสร้างตัวตนของกลุ่มเพศทางเลือกในพื้นที่ทางสังคมทั้งรูปแบบออนไลน์และพื้นที่ทางสาธารณะ เพื่อสามารถนำข้อมูลดังกล่าวมาพิจารณาประกอบการขับเคลื่อนเพื่อหนุนเสริม

สิทธิและความเท่าเทียมของเพศทางเลือกสำหรับการยอมรับทางสังคม อันเป็นองค์ความรู้สำหรับการสร้างสิทธิและความเท่าเทียมของกลุ่มเพศทางเลือกสอดคล้องกับแนวทางการพัฒนาของกรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ กระทรวงยุติธรรม เพื่อให้สามารถสร้างสวัสดิการและความคุ้มครองที่เหมาะสมต่อทุกกลุ่มคนทุกเพศในอนาคต

เอกสารอ้างอิง

- กาญจนา ดวงสุวรรณ. (2556). *เพศทางเลือก*. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ศศ.ม.). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- กุสุมา ภูใหญ่. (2556). *Media and Society พื้นที่สาธารณะ*. สืบค้น 7 ธันวาคม 2566, จาก <http://kusumakooyai.blogspot.com>.
- จตุรวิทย์ ทองเมือง. (2551). *ชีวิตของคนที่มีความหลากหลายทางเพศในชุมชนเสมือนจริง*. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทศึกษามานุษยวิทยา มหาบัณฑิต (มน.ม.). กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- เฉลิมชัย แสงศรีจันทร์. (2560). การสร้างตัวตนผ่านเพื่อนในจินตนาการ. *วารสารปณิธาน*. 13(1), 78–96.
- ชวิตรา ตันติมาลา. (2560). พื้นที่สาธารณะและการผลิตพื้นที่: ความหมายใหม่ของความสัมพันธ์ทางสังคม. *วารสารบรรณศาสตร์ มศว*. 10(1), 93–103.
- นิโรธดิษฐ์ นิสะนิ. (2550). *การเชื่อมโยงของพื้นที่ว่างเสมือน (Virtual Space) สู่พื้นที่ว่างทางสถาปัตยกรรม (Real Space)*. วิทยานิพนธ์ปริญญาสถาปัตยกรรมศาสตรมหาบัณฑิต (สถ.ม.). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- บุษกร สุริยสาร. (2557). *อัตลักษณ์และวิถีทางเพศในประเทศไทย*. กรุงเทพฯ: องค์การแรงงานระหว่างประเทศ.
- พงศกร ถิ่นเขาต่อ. (2565). *กฎหมายต้นแบบว่าด้วยการรับรองสถานะและการคุ้มครองสิทธิและหน้าที่ของเพศสภาพ*. วิทยานิพนธ์ปริญญานิติศาสตรดุษฎีบัณฑิต (น.ด.). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยศรีปทุม.
- พัชลิน จินนุ่นและอธิภัทร เอิบกมล. (2563). *สถานภาพการศึกษาวรรณกรรมโดยใช้แนวคิดอัตลักษณ์ (Identity) ในงานวิทยานิพนธ์ไทย (พ.ศ.2543 – 2563)*. สืบค้น 7 ธันวาคม 2566, จาก <https://www.hu.ac.th/conference/conference2021/>.

- รัฐศักดิ์ แย้มลัมย์. (2563). *ความ (ไม่)เท่าเทียมของเพศสภาพในกฎหมายไทย*. วิทยานิพนธ์
ปริญญารัฐศาสตรมหาบัณฑิต (ร.ม.). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- วิชาญ ทราโยอน. (2558). *เพศสภาพ*. กรุงเทพฯ: สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร.
- อภิญญา เฟื่องฟูสกุล. (2546). *อัตลักษณ์ การทบทวนทฤษฎีและกรอบแนวคิด*. กรุงเทพฯ:
สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ.
- อรัญญ์ คุณะดิลก. (2563). *แนวทางการบริหารจัดการพื้นที่สาธารณะอย่างมีส่วนร่วมในเมือง
กรณีศึกษา สวนสาธารณะและพื้นที่ใต้สะพานพระราม 8 กรุงเทพมหานคร*.
วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ศศ.ม.). กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย.
- อวิกา หาญพานิช. (2555). *การผสมกันระหว่างพื้นที่ส่วนตัวกับพื้นที่สาธารณะในงาน
สถาปัตยกรรม*. วิทยานิพนธ์ปริญญาสถาปัตยกรรมศาสตรมหาบัณฑิต (สถ.ม.).
กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยศิลปากร.